

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ

TURKISH LIBRARIANSHIP

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ / *TURKISH LIBRARIANSHIP*

Yayımlayan / *Publisher*: Türk Kütüphaneciler Derneği / *Turkish Librarians' Association*

Cilt / *Volume* 39 • Sayı / *Issue* 2 • Haziran / *June* 2025

İçindekiler / *Contents*

Sayfa / *Page*

Araştırma Makaleleri / *Research Articles*

- Hacer Çelikkaya Yıldız, İzzet Şeref.** Ortaokul Öğrencilerinin Kitap, Kütüphane ve Okumaya Yönelik Algıları: Bir Metafor Analizi Araştırması / *Middle School Students' Perceptions of Books, Libraries and Reading: A Metaphor Analysis Research* 59
- Mehmet Soyuçok.** Katılımcı Elektronik Sözlük Kullanıcılarının Kütüphane Algısı: Ekşisözlük Örneği / *Participatory Electronic Dictionary Users' Library Perception: Ekşisözlük Example* 86
- Yasin Şeşen, Elif Şeşen.** Türk Kamu Yönetiminin Bilgi Toplumuna Dönüşüm Niyet-Eylem Uyumuna Yönelik Bir Araştırma: Merkezi Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Stratejik Planlarının Analizi / *A Study on the Harmony of Intention-Action of Turkish Public Administration for Transformation of Information Society: Analysis of Strategic Plans of Public Administrations within the Scope of Central Government* 107
- Nihan Temiz.** Özel Gereksinimli Çocuk Kullanıcılara Yönelik Kütüphane Hizmetleri Eğitiminin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Bilgi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi / *Investigation of the Effect of Library Services Training for Child Users with Special Needs on the Knowledge Levels of Information and Records Management Department Students* 154
- Mine Koyuncu Şahin, Kebire Saka, Fatma Gamze Çeperli.** Resimli Çocuk Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Kapsamında İncelenmesi: Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi Örneği / *Analyzing Illustrated Children's Books in Terms of Gender: The Afyonkarahisar Gedik Ahmet Pasha Provincial Public Library Example* 175

Kitap Değerlendirmesi / *Book Review*

- Bülent Yılmaz.** Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphanecilik Tarihi. / *History of Turkish Librarianship in the Early Republican Era* 208
- Nuri Taşkın.** Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Tarık Akan Toplantıları IV: Aydınlanma / *Nâzım Hikmet Culture and Arts Foundation Tarık Akan Meetings IV: Enlightenment* 211

CİLT / *VOLUME* 39 SAYI / *ISSUE* 2 HAZİRAN / *JUNE* 2025

Başeditör / Editor-in-Chief

Doç. Dr. Tolga Çakmak, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, tcakmak@hacettepe.edu.tr

Editörler / Editors

Doç. Dr. Şahika Eroğlu, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, sahikaeroglu@hacettepe.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

Doç. Dr. Güler Demir, Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, gulerdemir2009@gmail.com

Doç. Dr. Emre Yağlı, Hacettepe Üniversitesi Üniversitesi İngiliz Dil Bilimi Bölümü, yalgi@hacettepe.edu.tr

İstatistik Editörü / Editor-in-Statistics

Dr. Öğr. Üyesi Onur Toka, Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü, onur.toka@hacettepe.edu.tr

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Dr. Meltem Dişli, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, meltem.disli@hacettepe.edu.tr

Dr. Selda Ekici, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, sekici@metu.edu.tr

Mustafa Kerem Kahvecioğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi, kerem.kahvecioglu@bilgi.edu.tr

Hacı Ali Atar, Çankırı Karatekin Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, hacialiatar@karatekin.edu.tr

Feride Aydın Çolak, Uşak Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, feride.colak@usak.edu.tr

Sekretarya / Secretariat

Sebahat Keçici, TED Üniversitesi Ayşe Ilıcak Kütüphanesi, sebahat.kecici@tedu.edu.tr

Yayın Yönetmeni / Production Editor

Müberra Yılmaz, TED Üniversitesi Ayşe Ilıcak Kütüphanesi, muberraylmz123@gmail.com

Son Okuma / Proofreading

Esmâ Bağcı, Konya İl Halk Kütüphanesi, esma bagci@hacettepe.edu.tr

Simge Kaya, TED Üniversitesi, simge.kaya@tedu.edu.tr

Türk Kütüphaneciliği, Türk Kütüphaneciler Derneği'nin resmi yayın organıdır. Dergide bilgi ve belge yönetimine ilişkin sorunları inceleyen ve çözüm önerileri sunan Türkçe veya İngilizce özgün bilimsel (hakemli) makaleler, görüşler, okuyucu mektupları, kitap değerlendirmeleri ve çeviri yazılarına yer verilmektedir. Dergide yer alan makaleler *Türkiye Makaleler Bibliyografyası*, *Emerging Sources Citation Index (ESCI)*, *Library and Information Science Abstracts (LISA)*, *Library, Information Science and Technology Abstracts (LISTA)* ve *TÜBİTAK-ULAKBİM TR Dizin*'de dizinlenmektedir. *Türk Kütüphaneciliği* açık erişimli bir dergidir. Directory of Open Access Journals (DOAJ)'da yer almaktadır. Yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazar/ları sorumludur. Gönderilen yazılar Editörler Kurulu'nun incelemesinden geçer.

Turkish Librarianship is the quarterly journal of Turkish Librarians' Association. It is a peer-reviewed journal publishing original scientific (refereed) articles, opinion papers, letter to editors, book reviews, translations on information management in Turkish and in English. Articles that appear in Turkish Librarianship are indexed in the *Emerging Sources Citation Index (ESCI)*, *Library and Information Science Abstracts (LISA)*, *Library, Information Science and Technology Abstracts (LISTA)*, *Bibliography of Articles in Turkish Periodicals* and *TUBITAK ULAKBİM TR Index*. Turkish Librarianship is an open access journal and listed in Directory of Open Access Journals (DOAJ). The opinions expressed are those of the authors only. They do not necessarily represent the views of *Turkish Librarianship*. All Submissions to the Turkish Librarianship are subjected to assessment by the Editorial Board and evaluation by the peer review board.

Yönetim Yeri / Managing Office: Necatibey Cad., Elgün Sok. 8/8, Kızılay 06440 Ankara / Türkiye

Tel/Phone: +90 (312) 2301325 • Faks / Fax: +90 (312) 2320453

İçindekiler / Contents

Sayfa / Page

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Hacer Çelikkaya Yıldız, İzzet Şeref.** Ortaokul Öğrencilerinin Kitap, Kütüphane ve Okumaya Yönelik Algıları: Bir Metafor Analizi Araştırması / *Middle School Students' Perceptions of Books, Libraries and Reading: A Metaphor Analysis Research* 59
- Mehmet Soyuçok.** Katılımcı Elektronik Sözlük Kullanıcılarının Kütüphane Algısı: Ekşisözlük Örneği / *Participatory Electronic Dictionary Users' Library Perception: Ekşisözlük Example* 86
- Yasin Şeşen, Elif Şeşen.** Türk Kamu Yönetiminin Bilgi Toplumuna Dönüşüm Niyet-Eylem Uyumuna Yönelik Bir Araştırma: Merkezi Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Stratejik Planlarının Analizi / *A Study on the Harmony of Intention-Action of Turkish Public Administration for Transformation of Information Society: Analysis of Strategic Plans of Public Administrations within the Scope of Central Government* 107
- Nihan Temiz.** Özel Gereksinimli Çocuk Kullanıcılara Yönelik Kütüphane Hizmetleri Eğitiminin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Bilgi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi / *Investigation of the Effect of Library Services Training for Child Users with Special Needs on the Knowledge Levels of Information and Records Management Department Students* 154
- Mine Koyuncu Şahin, Kebire Saka, Fatma Gamze Çeperli.** Resimli Çocuk Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Kapsamında İncelenmesi: Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi Örneği / *Analyzing Illustrated Children's Books in Terms of Gender: The Afyonkarahisar Gedik Ahmet Pasha Provincial Public Library Example* 175

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

- Bülent Yılmaz.** Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphanecilik Tarihi. / *History of Turkish Librarianship in the Early Republican Era* 208
- Nuri Taşkın.** Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Tarık Akan Toplantıları IV: Aydınlanma / *Nâzım Hikmet Culture and Arts Foundation Tarık Akan Meetings IV: Enlightenment* 211

Ortaokul Öğrencilerinin Kitap, Kütüphane ve Okumaya Yönelik Algıları: Bir Metafor Analizi Araştırması

Middle School Students' Perceptions of Books, Libraries and Reading: A Metaphor Analysis Research

Hacer ÇELİKKAYA YILDIZ*, İzzet ŞEREF**

Öz

Amaç: Bu araştırma bir metafor analizi araştırmasıdır. Metafor, bir kavramın zihindeki bir başka görüntüyle ya da imajla ilişkilendirilerek anlatılması şeklinde tanımlanabilir. Bu çalışma ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin kitap, kütüphane ve okumaya yönelik metaforik algılarının hangi yönde olduğunu belirlemeyi hedeflemektedir. Bir başka deyişle öğrencilerin kitap, kütüphane ve okuma kavramlarını zihinlerinde neye benzettikleri ortaya konulmuştur.

Yöntem: Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) tercih edilmiştir. Bu desen, öğrencilerin kitap, kütüphane ve okuma kavramları ile ilgili algılarını açığa çıkarmak amaçlandığı için kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcı grubunu ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda öğrenim gören 300 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılardan kitap, kütüphane ve okuma kavramlarına ilişkin metaforlar ve gerekçeler geliştirmeleri istenmiştir. Elde edilen bulgular tümevarımsal içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Bulgular: Katılımcıların kitap kavramına ilişkin kullandıkları metaforlar 9; kütüphane ve okuma kavramına ilişkin kullandıkları metaforlar 8 başlıkta sınıflandırılmıştır. Kitabın bilgi kaynağı olma algısı, beşinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar düşmüştür. Kütüphaneyle ilgili en çok metafor kitap dünyası ve bilgi merkezi kategorisinde; okuma ile ilgili en çok metafor öğrenme yolu kategorisindedir. Kitapla ilgili en çok üretilen metaforlar arkadaş ve dost; kütüphaneyle ilgili en çok geliştirilen metaforlar ev, huzur ve okul; okuma ile ilgili en çok tasarlanan metaforlar ise hayat, hayal ve terapi olmuştur.

Sonuç: Öğrencilerin ilgili kavramlara yönelik algılarının çoğunlukla olumlu yönde olduğu, olumsuz algının sayıca az olduğu görülmüştür. Bireylerin okuma alışkanlığı kazanması için öncelikle kitap, kütüphane ve okumaya dair algılarının olumlu olması önemlidir.

Özgünlük: Bu çalışma 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin kitap, kütüphane ve okumaya dair metaforik algılarının bütüncül bir perspektifte açığa çıkarılması bakımından değerlidir. Bu doğrultuda 5. sınıftan 8. sınıfa kadar mevcut kavramlara yönelik algının değişiminin belirlenmiş olması da bu araştırmanın bir başka özgün yanı olarak görülebilir.

Anahtar Sözcükler: Kitap; kütüphane; okuma; metafor; ortaokul öğrencileri.

* Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas, Türkiye. E-posta: h.celikkaya58@hotmail.com
Sivas Cumhuriyet University, Institute of Educational Sciences, Sivas, Türkiye. E-mail: h.celikkaya58@hotmail.com
** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sivas, Türkiye. E-posta: izzetseref@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Education, Sivas, Türkiye. E-mail: izzetseref@cumhuriyet.edu.tr

Abstract

Objective: *This research is a metaphor analysis. Metaphor can be defined as describing a concept by associating it with another image or an image in the mind. This study aims to determine the metaphorical perceptions of fifth, sixth, seventh, and eighth grade middle school students towards books, libraries, and reading. In other words, it revealed what the students liken the concepts of book, library, and reading in their minds.*

Method: *Phenomenology, one of the qualitative research designs, was preferred in the study. This design was used to reveal students' metaphorical perceptions about the concepts of book, library, and reading. The study's participant group consisted of 300 students studying in the fifth, sixth, seventh, and eighth grades of middle school. The participants were asked to develop metaphors and justifications for the concepts of book, library, and reading. The findings were analyzed using inductive content analysis.*

Findings: *The metaphors used by the participants for the book concept were categorized under nine headings. In comparison, those used for the library and reading concepts were categorized under eight headings. The perception of the book as a source of information decreased from the fifth to the eighth grade. The most metaphors about the library are in the categories of book world and information center; while the majority about reading are in the context of learning. The most common metaphors about the book were friends and buddies; the most common metaphors about the library were home, peace, and school; and the most common metaphors about reading were life, dream, and therapy.*

Conclusion: *Students' perceptions of the related concepts were mostly positive, and negative perceptions were few. Individuals' perceptions of books, libraries, and reading must be positive to acquire reading habits.*

Originality: *This study is valuable in revealing the metaphorical perceptions of fifth, sixth, seventh, and eighth grade students about books, libraries, and reading from a holistic perspective. Determining the change in the perception of existing concepts from the fifth to eighth grades can be seen as another unique aspect of this study.*

Keywords: *Book; library; reading; metaphor; middle school students.*

Giriş

Okuma bireyin bilişsel ve duyuşsal gelişiminde çok yönlü bir etkiye sahiptir. Bu özelliğiyle bireyin yaşantısını doğrudan etkilemektedir. Ayrıca temel dil becerilerinden anlama becerisi olarak değerlendirilen okuma, bilgiye ulaşmada ve onu geliştirmede oldukça etkili bir yoldur (Altunkaya ve Erdem, 2017). Bu kapsamda okumanın pek çok tanımı bulunmaktadır. Okumanın zihinsel yönünü ön plana çıkaran Sever (2019) okumayı, sözcüklerin duyu organları ile algılanması ve yorumlanmasına yönelik zihinsel bir faaliyet olarak ifade etmiştir. Karatay (2009) okumayı, duyuşsal ve zihinsel etkinliklerin birlikte işe koşulmasından dolayı karmaşık bir süreç olarak değerlendirmiştir. Benzer biçimde Kaplan-Rakowski ve Gruber (2024) de okumayı karmaşık bir süreç olarak değerlendirmiştir. Okumayı temel bir beceri olarak gören Zakirova ve Ergasheva (2025), aynı zamanda akademik başarı ve kişisel gelişimde çok önemli bir rolünün olduğunu vurgulamışlardır. Bir başka anlatımla bireyin okuma becerisinde ortaya koyduğu yeterlilik yaşam kalitesini ve kültürünü doğrudan etkilemektedir. Akyol (2011) ise okumayı, yazar ve okuyucu arasındaki iletişime dayalı ve düzenli bir şekilde gerçekleştirilen süreç olarak tanımlayarak alışkanlığa vurgu yapmıştır.

Alışkanlığı Orhan (2017) insanın hayatında sürekli var olup yaşantısını etkileyen, bireyin tutumlarını yönlendiren ve karakterinin oluşumunu sağlayan davranış olarak tanımlamıştır. Yani alışkanlık, bir eylemin, uygulamanın ya da davranışın sürekli hâle gelmesidir. Bu kavramın kullanıldığı bağlama göre olumlu veya olumsuz çağrışımları olabilir. Okuma ile alışkanlık kavramları ilişkisi üzerine düşünüldüğünde burada istendik bir durumun kastedildiği anlaşılmaktadır. Bir kavram birliği olan okuma alışkanlığı, okuma eyleminin belirli aralıklarla düzenli olarak sürdürülmesi şeklinde tanımlanabilir. Özbay (2007) okuma alışkanlığını bireyin kendisini ve çevresini anlayabilmek için bir ihtiyaç olarak algılayıp yaşamı boyunca, süreklilik arz edecek şekilde bu eylemi gerçekleştirmesi olarak açıklamıştır. Okumanın alışkanlık olmasındaki ölçütleri daha kapsamlı ele alan Dökmen (2019), okuma alışkanlığının tanımını yaparken bir okuyucunun neleri, nerede, ne zaman, nasıl okuduğunu ve okuduklarını hangi yolla elde ettiğinin belirtildiğini vurgulamıştır.

Bireyin okuma alışkanlığı kazanmasında aile, arkadaş çevresi, okul ortamı, kitaba ulaşabilme imkânı gibi pek çok etken vardır. Okumayı alışkanlık hâline getiren kişilerin okudukları kitap sayısı ile akademik başarıları arasında pozitif yönde ilişki bulunduğu tespit edilmiştir (Güney vd., 2014). Ayrıca öğrencilerin okuduklarını anlama becerileri, akıcı okuma süreçleri ve okumaya teşvik edilmelerinin akademik başarılarına %61 oranında etki ettiği belirlenmiştir (Yıldız, 2013). Bu nedenle okumaya karşı geliştirilen olumlu tutumun yalnızca Türkçe dersindeki başarıyı değil, diğer derslerdeki başarıyı da olumlu etkilemesi beklenmektedir.

Okuma alışkanlığının edinilmesinde, süreci doğrudan etkileyen birçok değişken vardır. Bu bağlamda öğrencilerin istedikleri kitaba kolaylıkla ulaşabilmelerinin etkisi büyüktür. Öğrencilere bu olanağı sunma, kitaba ulaşmada zengin bir ortam sağlama noktasında kütüphanelerin çok önemli bir rol üstlendiği ifade edilmelidir. Okul kütüphanelerinin yanı sıra öğrencilerin evlerinde ihtiyaç duyacakları ve ilgilerine cevap verebilecek biçimde oluşturulmuş kitaplıkların bulunması, okuma alışkanlığı kazanmalarında fayda sağlayacaktır (Temizyürek vd., 2013).

Bireylerin kütüphanelere gitmeyi alışkanlık hâline getirmeleri için kütüphanelerde ihtiyaçlara yönelik nitelikte ve yeterli sayıda kitap olması, çeşitli etkinlikler düzenlenerek bu kurumların ilgi çekici hâle getirilmesi gereklidir (Bircan, 2019). Böylece kütüphanelere giden ve bu ortamlardan yararlanan kişi sayısı artırılabilir. Bu bağlamda 2021 yılında başlatılan “Kütüphanesiz Okul Kalmayacak” projesi kapsamında iki aylık bir sürede ülke genelinde 16 bin 361 kütüphane kurularak tüm okullar kütüphaneye kavuşturulmuştur (Millî Eğitim Bakanlığı, 2021). Ayrıca proje ile mevcut kütüphaneler de zenginleştirilmiştir. Böylece okurla kitabın buluşması kolaylaşmıştır.

Son verilere göre Türkiye’de 1295 halk kütüphanesi var olup bu kütüphanelere kayıtlı üye sayısı 6 milyon 193 bin 356’dır. Kullanıcı sayısı ise 33 milyon 561 bin 919’dur (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2024). Aynı yıla ait Türkiye nüfusu 85 milyon 372 bin 377’dir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024). Bu sonuçlar yorumlandığında halk kütüphanelerinden yararlanma oranının toplam nüfusa göre düşük olduğu ifade edilebilir. Örgün ve yaygın eğitim kurumlarına bakıldığında toplam 46 bin 809 kütüphanenin varlığına rastlanmaktadır. Kitap sayısı ise bir önceki yıla göre %56,9’luk artışla 68 milyon 970 bin 463 olmuştur. 2023 yılında kitap sayılarındaki en yüksek artışın, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında olduğu görülmüştür (TÜİK, 2024). Buradan hareketle okul kütüphanelerindeki zenginleştirme çalışmalarının okuma becerilerini geliştirmede olumlu sonuçlar doğuracağı öngörülebilir. Çünkü zenginleştirilmiş kütüphaneye sahip bir okul, öğrencilerin kütüphaneye yönlendirilmeleri, kütüphanelerde okuma dışında farklı etkinlikler yapmak, öğrenciler üzerinde bir isteklendirme oluşturarak onları okumaya yönleltebilmektedir (Bınarbaşı, 2006). Bu doğrultuda okul kütüphanelerine önem verilmesi ve okul kütüphanelerinin öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde zenginleştirilmesi okuma süreci için oldukça önemlidir.

Metafor bir şeyi, kavramı, nesneyi, olguyu başka bir şey açısından anlamak ya da deneyimlemek (Lakoff ve Johnson, 1980); dünya hakkında düşünmenin veya dünyayı kavramsallaştırmanın bir yolu olarak kabul edilir (Zheng ve Song, 2010). Metaforlarla bireyler, kavramlar ve nesneleri bağdaştırmakta (Arslan ve Bayrakçı, 2006); anlamı bir nesne, sembol veya simge vasıtasıyla betimlemeye çalışmakta (Güleroğlu, 2024); bilinenler aracılığı ile bilinmeyen ve derinde olan olgunun bilinir hâle gelmesini sağlamaktadırlar (Sarıdaş, 2022). Böylece birey, anlatmak istediklerini daha kolay, daha somut ve daha anlaşılabilir bir formda tarif edebilmektedir. Başka bir ifadeyle metafor konu veya durum hakkındaki kişisel inançları, tutumları veya duyguları yansıtır, bu yönüyle özellikle sosyal ve davranış bilimlerinde bireylerin düşünme ve akıl yürütmelerine ilişkin iç görüşü kazanmak için bir araştırma aracı olarak kullanılmıştır (Koc, 2013). Son yıllarda eğitim araştırmalarında da farklı kavram ve olguların öğrenci ve öğretmen başta olmak üzere farklı paydaşlarca nasıl anlamlandırıldığını, imgeleştirildiğini belirleme amacıyla metafor analizleri gerçekleştirilmektedir (Arslan ve Zengin, 2024; Çimşir, 2024; Lim, 2024). Nitel bir araştırma yöntemi olarak metafor analizi, doğası gereği diğer nitel araştırma türlerine göre daha kullanışlıdır, özellikle gözlem ve görüşme gibi yüz yüze araştırma yöntemlerinin uygulanmasının mümkün olmadığı durumlarda derinlemesine araştırma yapabilmek için oldukça işlevseldir (Güneş ve Fırat, 2016).

Öğrenciyi kitap okumaya teşvik edecek olan öğretmenlerin, öğrencilerin sürece dair algılarını iyi bilmeleri gerekmektedir (Bektaş vd., 2014). Çünkü bir hedef kitleye herhangi bir edinimi sunmadan önce, o kitlenin özelliklerini, ilgili konuya ilişkin tepkilerini tespit etmek ve ulaşılan verileri bilimsel tekniklerle analiz etmek gerekir. Bu noktada algıların ortaya çıkarılmasında metaforik algı belirleme araştırmalarının önemli bir işlevi bulunmaktadır. Alan yazını incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin “kitap”, “kütüphane” ve “okuma” kavramlarıyla ilgili geliştirdikleri metaforları belirlemeye yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bektaş vd. (2014) “kitap”la ilgili metaforları, Aktosun (2019) “kütüphane”ye ilişkin metaforları, Özden (2017) “kitap” ve “kütüphane” kavramlarına dair metaforları, Akbulut vd. (2017) “kitap” ve “okumak” kavramları ile ilgili metaforları belirlemeye çalışmışlardır. Mevcut çalışma ise ilişkili olan “kitap”, “kütüphane” ve “okuma” kavramlarına yönelik ortaokul öğrencilerinin metaforik algılarını bütüncül bir perspektifle ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada hedef kitle olarak ortaokul öğrencileri seçilmiştir. Çünkü ortaokul dönemi, öğrencilerin okur kimliklerinin şekillenmeye başladığı ve okuma becerisinin gelişimi noktasında zeminin oluşturulduğu önemli bir süreçtir (Er ve Arıcı, 2018; Şahin ve Melanlıoğlu, 2021). Bu yaş grubuna yönelik “okuma”, “kitap” ve “kütüphane” kavramları üzerinden yapılacak tespitler okuma alışkanlığı ve bunun da ötesinde okuma kültürü edindirme amacıyla atılacak adımların alt yapısını oluşturabilir. Dolayısıyla öncelikle ortaokul öğrencilerinin okuma sürecine dair algılarını ve bu algıların nedenlerini ortaya çıkarmak, daha sonra da çıkan sonuçlar doğrultusunda okuma becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmaların yapılmasının sürece katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Böylece okuma alışkanlığını kazandırma süreci daha verimli hâle gelebilecektir. Bu doğrultuda söz konusu bu çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ortaokul öğrencilerinin “kitap”a ilişkin metaforları nelerdir?
2. Ortaokul öğrencilerinin “kitap” kavramıyla ilgili metaforları hangi kavramsal kategoriler altında ifade edilebilir?
3. Ortaokul öğrencilerinin “kütüphane”ye ilişkin metaforları nelerdir?
4. Ortaokul öğrencilerinin “kütüphane” kavramıyla ilgili metaforları hangi kavramsal kategoriler altında ifade edilebilir?
5. Ortaokul öğrencilerinin “okuma”ya ilişkin metaforları nelerdir?
6. Ortaokul öğrencilerinin “okuma” kavramıyla ilgili metaforları hangi kavramsal kategoriler altında ifade edilebilir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim, farkında olunan fakat ayrıntılı ve derin bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanır. Olgular; tecrübeler, olaylar, algılar, durumlar, yönelimler ve kavramlar gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin kitap, kütüphane ve okumaya yönelik algılarını ortaya çıkararak öğrencilerin bu kavramları nasıl anlamlandırdıklarına dair farkındalık oluşturmak istenmiştir. Buradan hareketle konunun araştırılmasında en uygun desenin nitel araştırma desenlerinden olgu bilim desenin olacağı görülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim öğretim yılında öğrenim gören Sivas il merkezindeki sosyoekonomik düzeyi farklı iki ortaokulun öğrencileri oluşturmaktadır. Her iki okuldan toplam 300 öğrenci ile çalışma yapılmıştır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme türlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme türüne göre belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik örneklemede örneklem, problemle ilişkili olan ve kendi içinde benzeşik, değişken ve çeşitli durumlardan meydana gelecek biçimde tayin edilmektedir (Grix, 2010). Çalışmada maksimum çeşitlilik; sosyoekonomik düzeyi farklı iki ortaokul ve bu okullardaki 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileriyle sağlanmıştır. Böylelikle belirli bir sosyoekonomik düzeye bağımlı olmadan farklı düzeylere sahip öğrencilerin görüşleri alınmış ve verilerin geçerliliği, evrene yorumlanma potansiyeli artırılmıştır. Diğer yandan tüm sınıflardaki öğrencilerin görüşlerine başvurularak hem farklı sınıflardaki öğrencilerin algıları belirlenmiş hem de sınıflar arasında süreç içerisinde yaşanan değişimi gözleme olanağı elde edilmiştir. Araştırmaya katılan 300 katılımcıdan 19'unun cevapları, formların boş bırakılması veya metafor ile gerekçesi olan cümle arasında anlamca uyumun olmaması nedeniyle değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bununla birlikte değerlendirmeye alınan 281 formda yer alan üç metafordan herhangi birinde eksiklik bulunanlardan ve söz konusu üç kavrama yönelik metaforlar arasında uyumsuzluk olanlardan yalnızca çalışmaya uygun olmayanlar değerlendirilmemiştir. Bu nedenle her bir metafor sayısı aynı sınıf seviyesinde farklılık gösterebilmektedir. Örneğin “Okuma bilgi gibidir çünkü...” formunda gerekçe kısmı boş bırakıldığından değerlendirme dışı bırakılmışken kitap ve kütüphane metaforlarının gerekçeleri yazıldığı için onlar değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan 281 katılımcının demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1.

Katılımcılara yönelik demografik bilgiler

Değişkenler	Demografik özellikleri	f	%
Cinsiyet	Kız	143	50,89
	Erkek	138	49,11
Sınıf seviyesi	Beşinci Sınıf	58	20,64
	Altıncı Sınıf	89	31,68
	Yedinci Sınıf	73	25,98
	Sekizinci Sınıf	61	21,70

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %50,89'unu kız, %49,11'ini ise erkek öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca sınıf seviyelerine dair bilgilere bakıldığında öğrencilerin %20,64'ü beşinci sınıf, %31,68'i altıncı sınıf, %25,98'i yedinci sınıf, %21,70'i ise sekizinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Çalışmanın verileri; 06/05/2024-10/05/2024 tarihleri arasında, iki bölümden oluşan metafor belirleme formu ile toplanmıştır. Formla ilgili ölçme uzmanının ve Türkçe uzmanının görüşü alınmıştır. Formun birinci bölümünde katılımcıların cinsiyet ve sınıf seviyesini belirlemek için sorulan sorular yer almıştır. İkinci bölümünde ise katılımcıların kitap, kütüphane ve okumaya yönelik sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak amacıyla “Kitap ... gibidir çünkü...” kalıp cümlesi, “Kütüphane ... gibidir çünkü...” kalıp cümlesi, “Okuma ... gibidir çünkü...” kalıp cümlesi kullanılmıştır. Bu kalıp cümlelerindeki “gibi” ifadesiyle metaforun kaynağıyla olan ilişkisini açığa çıkarmak, “çünkü” ifadesiyle ise benzetmenin gerekçesinin açıklanması amaçlanmıştır (Tok, 2018). Çalışma, gerekli izinler alındıktan sonra uygulama takvimine göre yapılmıştır. Uygulama sırasında form hakkında gerekli açıklama yapılmış ve çalışmada gönüllüğün esas olduğu vurgulanmıştır. Süreçte öğrencilerin derslerinin aksatılmamasına dikkat edilmiş ve bu kapsamda veriler daha çok seçmeli derslerde toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın verilerinin analizinde tümevarımsal içerik analizi kullanılmıştır. Bu analiz türünde elde edilen veriler düzenlenerek kategoriler şeklinde sunulur (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Metafor çalışmalarında içerik analizinin; eleme/numaralandırma, kodlama, kategorilerin oluşturulması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ve verilerin yorumlanması aşamaları kullanılarak yapıldığı görülmektedir (Ateş ve Karatepe, 2013; Doğan vd., 2021; Şaban, 2008; Tok, 2018). Mevcut çalışmada da verilerin analizinde benzer aşamalar izlenmiştir. Bu aşamalar şu şekilde açıklanabilir:

Verilerin elenmesi ve numaralandırılması: Bu aşamada ilk olarak verilen cevapların araştırmanın amacına uygunluğu incelenmiştir. Araştırmada üç farklı metafor olduğu için her bir metafor ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Eksiklik bulunan veya kavramlarla ilişkili geliştirilen metaforlar arasında uyumsuzluk olan 19 form çalışma kapsamına alınmamıştır. Geriye kalan 281 cevap kâğıdına K1, K2, K3, ... K281 şeklinde numaralar verilmiştir.

Verilerin kodlanması: Bu aşamada değerlendirmeye alınan formlara ait metaforlar, sınıf seviyelerine göre ayrı ayrı sıralanmıştır. Sıralanan her bir metafora ait frekans değerleri yazılmıştır.

Kategorilerin oluşturulması: Katılımcıların verdikleri cevaplar, ortak özellikleri açısından incelenmiş ve gerekçelerden kategoriler oluşturulmuştur. Yalnızca bir tane olan gerekçeler “Diğer” başlığı altında sınıflandırılmıştır.

Geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması: Bu çalışmada geçerliği ve güvenilirliği sağlamak için inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlık ve teyit edilebilirlik stratejileri tercih edilmiştir (Shenton, 2004). İç geçerlik kapsamında inandırıcılık için tasarlanan form, uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanın geri bildirimi doğrultusunda “kitap”, “kütüphane” ve “okuma” kavramlarının formda kullanılmasına karar verilmiştir. Diğer yandan inandırıcılığı artırmak amacıyla bulgular kısmında öğrencilerin yanıtları doğrudan paylaşılmıştır.

Ulaşılan sonuçların benzer gruplara ya da ortamlara aktarılabilirlik, transfer edilebilirlik derecesi ve araştırma sonuçlarının evrensel niteliğe erişmesi veya genellenebilirliği olarak adlandırılan dış geçerlik (Baltacı, 2019) ile ilgili olan aktarılabilirlik bağlamında çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Lincoln ve Guba, 2013). Bununla birlikte veri toplama ve çözümleme işlemi detaylı bir biçimde ifade edilmiştir.

Nitel bir araştırmanın tekrar edildiğinde benzer sonuçların alınmasını garanti etme durumu olarak tanımlanan tutarlılık (Connelly, 2016) kapsamında ulaşılan veriler iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı, sonrasında ise birlikte çözümlenmiştir. Bu noktada benzerlik oranını belirlemek için Miles ve Huberman Modeli kullanılmıştır (İçsel tutarlılık şeklinde tanımlanan ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliği olarak kavramsallaştırılan bu benzerlik, $\Delta = C \div (C + \partial) \times 100$ formülü kullanılarak hesaplanabilir. Formülde, Δ : Güvenirlik katsayısını, C : Üzerinde görüş birliği sağlanan konu/terim sayısını, ∂ : Üzerinde görüş birliği bulunmayan konu/terim sayısını ifade etmektedir). İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması gerekmektedir (Miles ve Huberman, 1994'ten akt. Baltacı, 2017). Bu çalışmada iki farklı kodlayıcı arasındaki uyum yüzdesi %86 olarak hesaplanmıştır. Bu işlemler takip edilerek ortak kategori ve kodlar tespit edilmiştir.

Baltacı (2019) nitel araştırmada genellenmenin dolaylı yorumlamalar ve benzetmelerle yapılabileceğini ifade etmiştir. Bu amaçla mevcut araştırmada genellenebilirliği artırmak için çalışma grubunun, ortamının ve süreçlerinin özellikleri başka örneklemlerle karşılaştırma yapabilecek düzeyde ayrıntılı olarak tanımlanmış, çalışma grubu genellemeye izin verecek ölçüde çeşitlendirilmiş ve araştırma sonuçları araştırma sorusu ile ilgili kuramlarla tutarlı olarak verilmiştir. Ayrıca araştırma bulgularının benzer ortamlarda kolaylıkla test edilebilir bir biçimde sunulmasına dikkat edilmiştir.

Verilerin yorumlanması: Verilerin analizinde ortaokul öğrencilerinin “kitap”, “kütüphane” ve “okuma” ile ilgili metaforları kategorileştirilmiş olup analiz edilen bu metaforlar ve kategorileri tablolar ve kelime bulutu hâlinde sunularak yorumlanmıştır. Kelime bulutu tasarımı “WordArt.com” tercih edilmiştir. WordArt, çevrim içi bir kelime bulutu oluşturucusudur. Kelime bulutları; etiket bulutu, kelime kolajı veya wordle olarak da bilinir. Bu araçlar, aynı zamanda daha sık görünen kelimelere daha fazla yer veren metnin görsel temsili olarak değerlendirilmektedir (<https://wordart.com/>).

Bulgular

Bu başlık altında, araştırmada elde edilen veriler, araştırmanın genel amacı ve sorularına yanıt olacak şekilde analiz edilmiş ve elde edilen sonuçların frekans değerleri verilmiştir. Bulgular; sınıflar düzeyinde “kitap”, “kütüphane” ve “okuma” kavramları için ayrı başlıklarla tablo, kelime bulutu ve grafiklerle gösterilmiştir. Yapılan sınıflamalara ait metafor sayılarına da sınıflamaların yanında yer verilmiştir. Katılımcılardan alıntı yapılırken (K12, E) şeklinde kısaltma kullanılmıştır. Burada “K” katılımcıyı, “12” katılımcı kodunu, “E” cinsiyeti belirtmektedir.

Öğrencilerin Kitap Kavramına Yönelik Metaforik Algıları ile İlgili Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin “kitap” kavramına yönelik ürettikleri metaforlar, bu metaforlara ait kategoriler ve açıklama örnekleri tablo, grafik ve kelime bulutu aracılığıyla sunulmuştur.

Tablo 2.

Öğrencilerin kitap kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar

Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Öğretmen	5	Dost	2	Bilgi kaynağı	1
Beyin	4	Bilgi	2	Kötü	1
Rüya	4	Su	2	Karpuz çekirdeği	1
Dünya	3	Ev	1	Huzur	1
İnsan	3	Arkadaş	1	Kardeş	1
Su	3	Mutluluk	1	Mücevher	1
Kütüphane	2	Düşüncelerimiz	1	Ağaç	1
Sıkıcı	2	Çocuk	1	Bilgi dünyası	1
Hayal dünyası	2	Meyve	1	Film	1
Hoca	2	Bilginin temeli	1	Macera	1
Toplam Metafor Sayısı					33
Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Arkadaş	14	Geçici macera	1	Ayna	1
Dost	11	Dünya	1	Bilmece	1
Hayat	2	Bilgi	1	Okumanın faydaları	1
İnsan	2	Bilgi yuvası	1	Birey	1
Yiyecek	1	Hayali arkadaş	1	Voleybol	1
Okyanus	1	Bilgi hane	1	Bilgi küpü	1
Çiçek	1	Dolap	1	Hayal dünyası	1
Film	1	Hırsızlık	1	Şarkı	1
Rüya	1	Hırsız	1	Bilim	1
Yemek	1	Yürüyen bilgi	1	Bilgi kütüphanesi	1
Cennet	1	Sıkıcı	1		
Toplam Metafor Sayısı					32
Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Arkadaş	6	Yeni bir evren	1	Bebek	1
Dost	4	Macera diyarı	1	Yeni bir dünya	1
Hayat	4	Şelale	1	Yaşam tarzı	1
Öğretmen	3	Rüya	1	Mutluluk	1
Hayal	3	Oyun	1	Bilgi küpü	1
İnsan	2	Yemek	1	Hayal dünyası	1
Yeni dünyalara açılan kapı	2	Çiçek	1	Bilgi deposu	1
Hazine	2	Duygu kutusu	1	Dünya	1
Bilgi sandığı	2	Toprak	1	Anahtar	1
Yeni bir hayat	1	Yolculuk	1	Ruh	1
Cennet	1	Geçmiş	1	İlaç	1
Sığınak	1	Eğlence	1	Kapı	1
Başka dünyalara açılan kapı	1	Kara delik	1	Kardeş	1
Roman	1				
Toplam Metafor Sayısı					40
Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Arkadaş	11	Yolculuk	1	Masal	1
Hayat	7	Hayal âlemi	1	Yaşam	1
Hobi	3	Ağaç	1	Hayal	1
Ev	3	Ruh arkadaşı	1	Kendimi bulduğum yer	1
Dost	2	Nefes	1	Bilgi kaynağı	1
Yol	2	Sonsuzluk	1	Vakit çalan	1
Huzur	2	Heyecan	1	Düşler	1
Beyin	2	İnsan	1	Gezgin	1

Tablo 3.

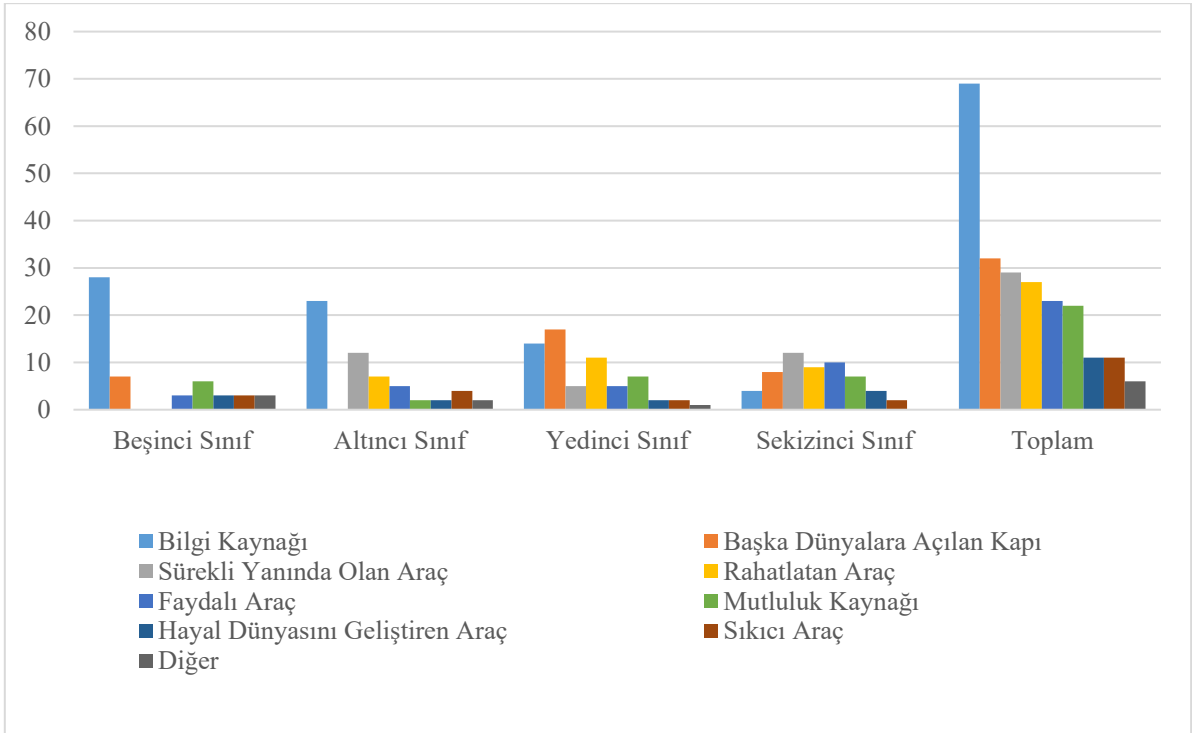
Öğrencilerin kitap kavramına ilişkin ürettikleri metaforlara ait kategoriler ve açıklama örnekleri

Beşinci Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Kategori	f	Açıklama Örnekleri
Bilgi kaynağı	28	Kitap bilgi dünyası gibidir çünkü içinde her bilgi bulunuyor ve bilgi öğreniyoruz. (K13, E)
Başka dünyalara açılan kapı	7	Kitap dünya gibidir çünkü farklı farklı hikâyelere dalarak kendimizi başka bir dünyada buluruz. (K10, E)
Mutluluk kaynağı	6	Kitap rüya gibidir çünkü bizi içine çekip unutamayacağımız bir anı bırakır. (K19, K)
Sıkıcı araç	3	Kitap sıkıcı gibidir çünkü okurken uyum geliyor, sıkılıyorum. (K5, E)
Faydalı araç	3	Kitap meyve gibidir çünkü çok yararlıdır. (K56, K)
Hayal dünyasını geliştiren araç	3	Kitap dünya gibidir çünkü istediğimiz yerlere istediğimiz zaman gidebilir, olmayan evrenleri hayal edebiliriz. (K1, K)
Diğer	3	Kitap çocuk gibidir çünkü hiç yerinde duramaz. (K60, K)
Altıncı Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Bilgi kaynağı	23	Kitap bilgi yuvası gibidir çünkü içinde binlerce bilgi vardır. (K117, K)
Sürekli yanında olan araç	12	Kitap dost gibidir çünkü yalnız hissettiğimde kitap okurum. (K124, K)
Rahatlatan araç	7	Kitap arkadaş gibidir çünkü bizi rahatlatır. (K112, K)
Faydalı araç	5	Kitap bizim dostumuz gibidir çünkü yaşama kalitemizi artırır. (K75, E)
Sıkıcı araç	4	Kitap hırsızlık gibidir çünkü zamanımızı ve bilgileri çalar. (K87, E)
Mutluluk kaynağı	2	Kitap dostumuz gibidir çünkü her canımız sıkıldığında kitap okuruz ve mutlu oluruz. (K85, E)
Hayal dünyasını geliştiren araç	2	Kitap film gibidir çünkü okuduğumuz olayları hayal ederiz. (K82, E)
Diğer	2	Kitap bilmece gibidir çünkü kitabın sonunu merak ederim. (K130, K)
Yedinci Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Başka dünyalara götüren araç	17	Kitap bir yolculuk gibidir çünkü kitap okuduğum zaman farklı yerlerde hissediyorum. (K160, K)
Bilgi kaynağı	14	Kitap öğretmen gibidir çünkü içinde her türlü bilgi bulunur, biz de okuyarak o bilgileri öğreniriz. (K155, E)
Rahatlatan araç	11	Kitap huzur gibidir çünkü insan okudukça huzurlu olur. (K180, E)
Mutluluk kaynağı	7	Kitap geçmiş gibidir çünkü bana geçmişi hatırlatır ve mutlu olurum. (K158, K)
Sürekli yanında olan araç	5	Kitap arkadaş gibidir çünkü her an yanımdadır. (K197, E)
Faydalı araç	5	Kitap arkadaş gibidir çünkü bize bilgi ve kendimizi daha iyi ifade etmemizi sağlıyor. (K163, E)
Hayal dünyasını geliştiren araç	2	Kitap hayal gibidir çünkü okuyunca hayal kurarız. (K219, K)
Sıkıcı araç	2	Kitap kara delik gibidir çünkü kitaba baktığımda içim kararıyor. (K214, E)
Diğer	1	Kitap yemek gibidir çünkü bazılarını severim bazılarını sevmem. (K162, E)
Sekizinci Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Sürekli yanında olan araç	12	Kitap arkadaş gibidir çünkü hep yanımda olabiliyor. (K270, K)
Faydalı araç	10	Kitap hayat gibidir çünkü hayatı anlatır ve bize ders verir. (K256, E)
Rahatlatan araç	9	Kitap arkadaş gibidir çünkü onu okuyunca insan rahatlar. (K179, E)
Başka dünyalara götüren araç	8	Kitap gezginler gibidir çünkü insanı başka şehirlere veya ülkelere götürür. (K273, E)
Mutluluk kaynağı	7	Kitap benim için hobi gibidir çünkü kitap okumayı çok severim. (K233, K)
Bilgi kaynağı	4	Kitap bilgi kaynağı gibidir çünkü bize bilgi verir. (K227, K)
Hayal dünyasını geliştiren araç	4	Kitap hayal evreni gibidir çünkü kitabı okumaya başlayınca farklı hayaller evrenine dalar insan. (K274, K)
Sıkıcı araç	2	Kitap boş vakit gibidir çünkü bana bir şey kazandırmıyor. (K231, E)

Tablo 3'e göre beşinci sınıf öğrencilerinin "kitap" kavramına yönelik en çok "Bilgi kaynağı" (f=28) ve "Başka dünyalara açılan kapı" (f=7) kategorilerinde metafor geliştirdikleri, en az ise "Sıkıcı araç" (f=3), "Faydalı araç" (f=3) ve "Hayal dünyasını geliştiren araç" (f=3) kategorilerinde metafor geliştirdikleri ifade edilebilir. Altıncı sınıf öğrencilerinin geliştirdikleri metaforların 8 farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Bu öğrenciler en çok "Bilgi kaynağı" (f=23) ve "Sürekli yanında olan araç" (f=12) kategorilerinde, en az ise "Mutluluk kaynağı" (f=2) ve "Hayal dünyasını geliştiren araç" (f=2) kategorilerinde metafor geliştirmişlerdir. Yedinci sınıf öğrencilerinin metaforları, 9 farklı kategoriye ayrılmaktadır. "Başka dünyalara götüren araç" (f=17) ve "Bilgi kaynağı" (f=14) kategorilerinde en çok metafor geliştirilmişken en az ise "Hayal dünyasını geliştiren araç" (f=2) ve "Sıkıcı araç" (f=2) kategorilerinde metafor geliştirilmiştir. Sekizinci sınıf öğrencilerinin metaforlarının ise 8 farklı kategoriye ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu sınıf düzeyinde "Sürekli yanında olan araç" (f=12) ve "Faydalı araç" (f=10) kategorilerinde geliştirilen metafor sayısı fazla iken "Bilgi kaynağı" (f=4), "Hayal dünyasını geliştiren araç" (f=4) ve "Sıkıcı araç" (f=2) kategorilerinde geliştirilen metafor sayıları azdır. Öğrencilerin "kitap" kavramına yönelik ürettikleri metaforların kategorilerini geniş bir açıdan sunmak ve genel durumu ortaya koymak için Şekil 1 hazırlanmıştır.

Şekil 1.

Kitap kavramı ile ilgili metafor gerekçe kategorilerinin sınıf düzeyine göre dağılımı

Şekil 1'e göre ortaokul öğrencilerinin "kitap" ile ilgili geliştirdiği metaforların 9 kategoriden oluştuğu anlaşılmaktadır. Kategorilere bakıldığında en çok "Bilgi kaynağı" ve "Başka dünyalara açılan kapı" kategorilerinde metafor geliştirilmişken en az ise "Sıkıcı araç" ve "Hayal dünyasını geliştiren araç" kategorilerinde metafor geliştirilmiştir. Sınıf düzeyinde sonuçlar incelendiğinde beşinci sınıflarda "Rahatlatan araç" ve "Sürekli yanında olan araç", altıncı sınıflarda da "Başka dünyalara açılan kapı" kategorilerinde metafor geliştirilmemiştir. Kitabın "Bilgi kaynağı" olma algısının beşinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar düştüğü, sekizinci

sınıfların kitabı daha çok “Faydalı” ve “Sürekli yanında olan araç” olarak gördüğü sonucuna varılmıştır.

Öğrencilerin Kütüphane Kavramına Yönelik Metaforik Algıları ile İlgili Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin “kütüphane” kavramına yönelik ürettikleri metaforlar, bu metaforlara ait kategoriler ve açıklama örnekleri tablo, grafik ve kelime bulutu aracılığıyla sunulmuştur.

Tablo 4.

Öğrencilerin kütüphane kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar

Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Ağaç	6	Uzay	1	Bilim odası	1
Okul	4	Galaksi	1	Farklı bir dünya	1
Sınıf	4	Masal	1	Kitap okumak	1
Ev	3	Uyku	1	Çiçek	1
Beyin	2	Hastane	1	Çalışma yeri	1
Huzur	2	Üzüm	1	Oyun bahçesi	1
Kitap	2	Okumak	1	Hafıza	1
Orman	2	Dinlenmek	1	Ağaç dalı	1
Bilgi adası	2	Bilgili	1	Sıkıcı	1
Huzurlu bir yer	1	Sessizlik	1	Güzel	1
Masallar diyarı	1	Öğretmen	1	Bilgi dünyası	1
Toplam Metafor Sayısı					33
Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Ev	16	Akıllı	1	Sessizlik	1
Oda	4	Bilgi kaynağı	1	Su	1
Cennet	4	İlaç	1	Hayal evi	1
Sessiz bir yer	3	Depolama alanı	1	Tıp oynamak	1
Huzur	3	Başka bir dünya	1	İyi	1
Sinema	2	Kafa dinleme yeri	1	Cenaze evi	1
Sessiz	2	Bilgi köşesi	1	Yemekhane	1
Beyin	2	Deniz	1	Kitap ülkesi	1
Sınıf	2	Dünya	1	Dost	1
Kitaplık	2	Bakkal	1	Issız bir yer	1
Kitap dünyası	2	Bilgilerin annesi	1	Bilgi cenneti	1
Kitap cenneti	2	Baba	1	Vatan	1
Bilgi yuvası	2	Yuva	1	Ağaç	1
Anne	2	Mutluluk	1	Huzurlu bir ortam	1
Kâse	1	Tuvalet	1	Mis kokulu oda	1
Okul	1	Oyun alanı	1	Kalp	1
Basketbol	1				
Toplam Metafor Sayısı					49
Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Ev	4	Oda	1	Güneş	1
Huzur bulunan yer	4	Rahatlama yeri	1	İlaç	1
Bilgi yuvası	4	Sakinlik	1	Depo	1
Orman	3	Bilgi yeri	1	Hayal dünyası	1
Okul	2	Çalışma odası	1	Baba	1
Hastane	2	Doğa	1	Sessizlik	1
Huzur	2	Oyun	1	Saray	1
Bilgi evi	1	İçi dolu kutu	1	Evren	1
Hayal	1	Sessiz bir oda	1	Masal	1
Alışkanlık	1	Altın dolu sandık	1	Beyin	1
Sakin bir ev	1	Hapishane	1	Issız	1
Uçmak	1	Farklı bir yolculuk	1	Doktor	1
Dikkatli bir ortam	1	Yaşanmış anlar	1	Bilgi evi	1
Psikolog	1	Eğlence yeri	1	Sıkıcı	1
İkinci bir ev	1	Bilgi kurdu	1	Deliler hastanesi	1

olumsuz çağrışıma sahip metafor ürettiği düşünüldüğünde kütüphaneye yönelik olumlu algı daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada oluşturulan metafor kategorileri de görüntüyü daha açık bir şekilde anlayabilmek açısından önemlidir. Bununla ilgili kategoriler ve açıklama örnekleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.

Öğrencilerin kütüphane kavramına ilişkin ürettikleri metaforlara ait kategoriler ve açıklama örnekleri

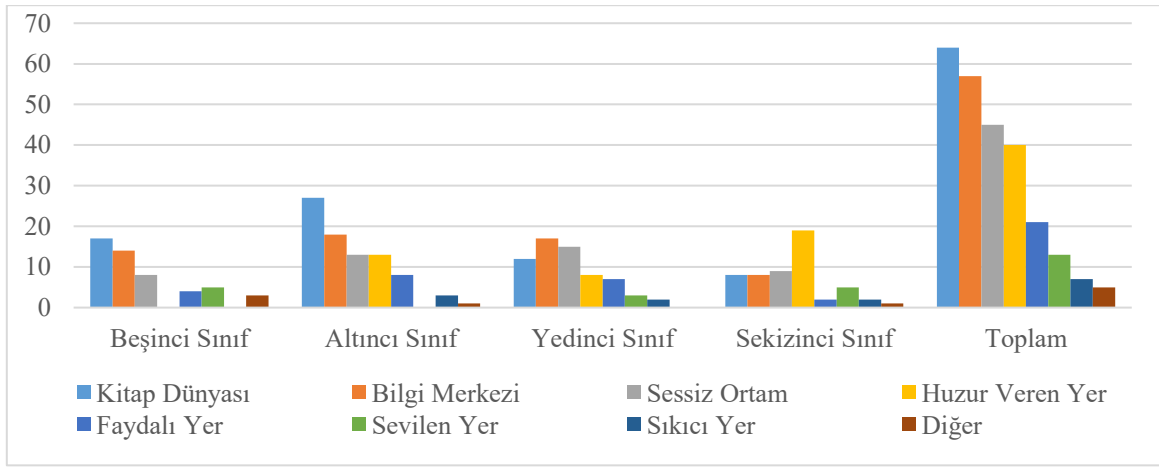
Beşinci Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Kategori	f	Açıklama Örnekleri
Kitap dünyası	17	Kütüphane bir ev gibidir çünkü kütüphanede her türlü kitap vardır. (K30, E)
Bilgi merkezi	14	Kütüphane beyin gibidir çünkü beynimizde de çok bilgi vardır, kütüphanede de çok bilgi vardır. (K59, K)
Sessiz yer	8	Kütüphane orman gibidir çünkü çok sessizdir. (K2, E)
Sevilen yer	5	Kütüphane galaksi gibidir çünkü galaksi maceralı ve keyiflidir. (K16, K)
Faydalı yer	4	Kütüphane dinlenmek gibidir çünkü orada vakit geçirince hafızamız genişler. (K46, K)
Diğer	3	Kütüphane ağaç gibidir çünkü her bir sayfa ağaçtan yapılır. (K58, K)
Altıncı Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Kitap dünyası	27	Kütüphane kitap ülkesi gibidir çünkü içerisinde çok güzel kitaplar vardır. (K9, E)
Bilgi merkezi	18	Kütüphane bilgi kaynağı gibidir çünkü kütüphanede kitap vardır ve kitapların içinde de bilgi vardır. (K124, K)
Huzur veren yer	13	Kütüphane huzur gibidir çünkü kütüphane sessiz olduğu için insana huzur verir. (K77, E)
Sessiz ortam	13	Kütüphane cenaze evi gibidir çünkü çok sessizdir.”(K87, E)
Faydalı yer	8	Kütüphane ev gibidir çünkü kütüphanede ihtiyacımız olan her şey vardır. (K134, K)
Sıkıcı yer	3	Kütüphane sessiz gibidir çünkü kitap okudukları için çok sıkıcıdır. (K94, E)
Diğer	1	Kütüphane cennet gibidir çünkü içinde melekler vardır. (K100, E)
Yedinci Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Bilgi merkezi	17	Kütüphane bilgi yuvası gibidir çünkü her bilgiyi barındırır. (K213, K)
Sessiz ortam	15	Kütüphane dilsiz gibidir çünkü çok sessizdir. (K217, K)
Kitap dünyası	12	Kütüphane evren gibidir çünkü içinde her türden kitap vardır. (K191, E)
Huzur veren yer	8	Kütüphane sahil kenarı gibidir çünkü kimseden çıt çıkmaz, huzurlu bir ortamdır. (K156, E)
Faydalı yer	7	Kütüphane hastane gibidir çünkü bize deva bulur.”(K177, K)
Sevilen yer	3	Kütüphane eğlence yeri gibidir çünkü maceracı bir kitap okuyunca eğleniriz. (K154, K)
Sıkıcı yer	2	Kütüphane hapisane gibidir çünkü çok sıkıcı ve insanı boğucudur. (K164, K)
Sekizinci Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Huzur veren yer	19	Kütüphane ev gibidir çünkü huzur veren bir ortamı vardır. (K270, K)
Sessiz ortam	9	Kütüphane ev gibidir çünkü sessiz ve sakin bir yerdir. (K282, K)
Bilgi merkezi	8	Kütüphane okul gibidir çünkü bilgi almak isteyenler oraya gider. (K272, K)
Kitap dünyası	8	Kütüphane bilgi odası gibidir çünkü içinde bir sürü kitap vardır. (K267, E)
Sevilen yer	5	Kütüphane hobi gibidir çünkü orada bulunmak vakit geçirmek benim için her şeyden güzeldir. (K230, K)
Faydalı yer	2	Kütüphane zekâ gibidir çünkü kütüphanedeki kitaplar zekâ açıyor. (K234, K)
Sıkıcı yer	2	Kütüphane okul gibidir çünkü insanı sıkar. (K231, E)
Diğer	1	Kütüphane yaşam gibidir çünkü oraya gittiğimizde yaşamımıza devam ederiz. (K261, K)

Tablo 5 incelendiğinde beşinci sınıf öğrencilerinin ürettikleri metaforların 6 farklı kategoriden oluştuğu görülmektedir. En çok “Kitap dünyası” (f=17) ve “Bilgi merkezi” (f=14) kategorilerinde metafor geliştirilmişken en az ise “Faydalı yer” (f=4) ve “Eğlenceli yer” (f=5) kategorilerinde metafor geliştirilmiştir. Altıncı sınıf öğrencilerinin oluşturdukları metaforların 7 farklı kategoride ele alınabileceği anlaşılmaktadır. Bu sınıf seviyesinde en çok “Kitap

dünyası” (f=27) ve “Bilgi merkezi” (f=18) kategorilerinde metafor geliştirilmişken en az ise “Faydalı yer” (f=8) ve “Sıkıcı yer” (f=3) kategorilerinde metafor üretilmiştir. Yedinci sınıf öğrencilerinin “kütüphane” ile ilgili metaforları 7 farklı kategoride toplanmıştır. Kategorilere bakıldığında en çok “Bilgi merkezi” (f=17) ve “Sessiz ortam” (f=15) kategorilerinde metafor üretilmişken en az ise “Sevilen yer” (f=3) ve “Sıkıcı yer” (f=2) kategorilerinde metafor tasarlanmıştır. Son olarak sekizinci sınıf öğrencilerine ait metaforların 8 farklı kategoriden oluştuğu belirlenmiştir. Kategorilere dikkat edildiğinde en çok “Huzur veren yer” (f=19) ve “Sessiz ortam” (f=9) kategorilerinde metafor geliştirilmişken en az ise “Faydalı yer” (f=3) ve “Sıkıcı yer” (f=2) kategorilerinde metafor üretilmiştir. Bu verilerin daha iyi anlaşılabilmesi ve genel durumun görülebilmesi için Şekil 2 hazırlanmıştır.

Şekil 2.

Kütüphane kavramı ile ilgili metafor gerekçe kategorilerinin sınıf düzeyine göre dağılımı

Şekil 2’de ortaokul öğrencilerinin “kütüphane” ile ilgili geliştirdikleri metaforların 8 kategori altında toplandığı görülmektedir. Kategorilere bakıldığında en çok “Kitap dünyası” ve “Bilgi merkezi” kategorilerinde metafor geliştirilmişken en az ise “Sevilen yer” ve “Sıkıcı yer” kategorilerinde metafor üretildiği dikkat çekmektedir. Sınıflara bakıldığında beş ve altıncı sınıflarda “Kitap dünyası”, yedinci sınıflarda “Bilgi merkezi” ve sekizinci sınıflarda ise “Huzur veren yer” kategorilerinde en fazla metafor geliştirildiği anlaşılmaktadır. Kütüphaneyi “Bilgi merkezi” olarak görme algısının sekizinci sınıfta düştüğü görülmüştür. Beşinci sınıflarda kütüphaneyi, “Huzur veren yer” ve “Sıkıcı yer” olarak görme ile ilgili metafor geliştirilmemiştir.

Öğrencilerin Okuma Kavramına Yönelik Metaforik Algıları ile İlgili Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin “okuma” kavramına yönelik ürettikleri metaforlar, bu metaforlara ait kategoriler ve açıklama örnekleri tablo, grafik ve kelime bulutu aracılığıyla sunulmuştur.

Tablo 6.

Öğrencilerin okuma kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar

Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Eğlence	3	Eğitim	1	Elma	1
Bilgi	3	Huzur	1	Gelişme	1
Hayal	2	Arkadaş	1	Öğrenmek	1
Sıkıcı	2	Gezgin olmak	1	Futbol	1
Oyun	2	Saat	1	Zihin	1
Su	2	Mutluluk	1	İnsan sağlığı	1
Hayat	2	Kötü	1	Bilgi yağmuru	1
Yemek yemek	1	Süreç	1	Işınlanmak	1
Yol	1	Öğretmen	1	Kuş	1
Top oynamak	1	Yazar	1	Güzellik	1
Dil	1	Sevinmek	1		
Toplam Metafor Sayısı					32
Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Hayat	5	Çocuk	1	Faaliyet	1
Bilgi	4	Sağlık	1	İnsan	1
Hayal	3	Sığınak	1	Sevmek	1
Hayal dünyası	3	Kendini kaptırmak	1	Bilgi kutusu	1
Öğrenmek	3	Başka bir dünya	1	Yemek yemek	1
Eğlence	3	Saat	1	Anahtar	1
Su	2	Can	1	Eğlenmek	1
Merak	2	Konuşmak	1	İlaç	1
Yolculuk	2	Gezinti	1	Yeni bir dünya	1
Sıkıcı bir iş	2	Yaşantı	1	Kültür	1
Rüya	2	Film izlemek	1	Sıkıcı	1
Bilgi dolu çiçek	2	Silgi	1	S-20	1
Duygu	2	Kalbin atması	1	Hayatın parçası	1
Sevgi	2	Suya dalmak	1	Dünyanın en iyi şeyi	1
Öğretmen	1	Rahatlık	1	Her şey	1
Başarı	1	Arkadaşlık	1	Şikâyet etmek	1
Ev	1	Kitap sevdası	1	Silgi	1
Kardeş	1	Futbol	1		
Toplam Metafor Sayısı					53
Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Metaforları					
Terapi	5	Neşe	1	Zevk	1
Hayal	4	Hazine	1	Uçmak	1
Rüya	2	Ders	1	Oyun	1
Kaçış	2	Renk	1	Ayna	1
Hayat	2	Kendi ile konuşmak	1	Dil	1
Su	2	Mutluluk	1	Arkadaş	1
Ders	1	Psikolog	1	Eğlenceli	1
Öğrenmek	1	Ruh	1	Sözlük	1
Sevgi	1	İnsan	1	Başarı	1
Alıştırma	1	Karma karışık	1	Gemi	1
Tatlı bir uyku	1	Yüzyıl	1	Can sıkıcı	1
Meditasyon	1	Gezmek	1	Öğretmen	1
Dert anlatmak	1	Yaşam	1	Keşif	1
Bilgi	1	Şeker	1	Oyun oynamak	1
Nehir	1	Şekerleme	1	Hızlanmak	1
Başarmak	1	Görev	1	Sakinleşmek	1
Yaşam merkezi	1	Anahtar	1		
Toplam Metafor Sayısı					50

görülmektedir. Genel bir değerlendirmeye öğrencilerin “okuma” ile ilgili bakış açılarının çoğunlukla olumlu olduğu söylenebilir. Diğer yandan bu metaforlar kategorilendirilmiş ve Tablo 7’de sunulmuştur. Bu tabloda açıklama örneklerine de yer verilmiştir.

Tablo 7.

Öğrencilerin okuma kavramına ilişkin ürettikleri metaforlara ait kategoriler ve açıklama örnekleri

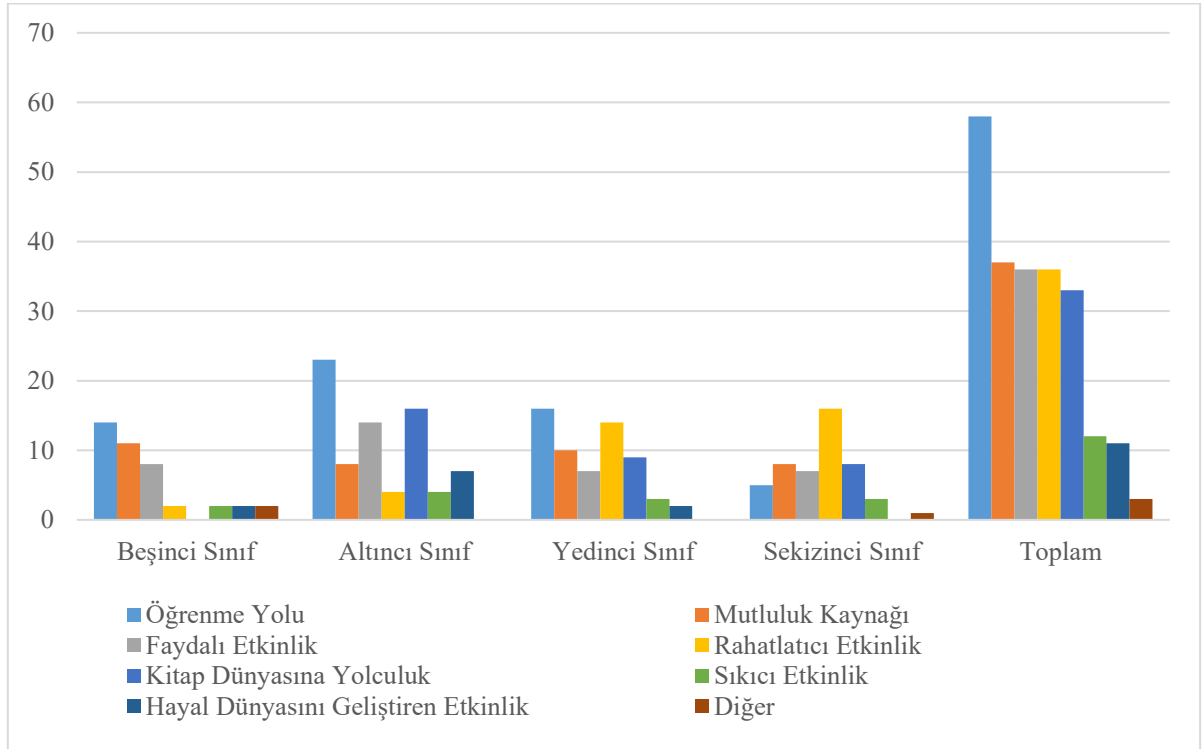
Beşinci Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Kategori	f	Açıklama Örnekleri
Öğrenme yolu	14	Okuma bilgi yağmuru gibidir çünkü her an farklı bir şey öğreniriz. (K10, E)
Mutluluk kaynağı	11	Okuma mutluluk gibidir çünkü çok eğlencelidir ve huzur verir. (K58, K)
Faydalı etkinlik	8	Okuma insan sağlığı gibidir çünkü insana sağlık kazandırır. (K28, E)
Hayal dünyasını geliştiren etkinlik	2	Okuma ışınlanmak gibidir çünkü okuyunca okuduğum ortam zihnimde canlanıyor ve kendimi orada gibi hissediyorum. (K25, K)
Rahatlatıcı etkinlik	2	Okuma huzur gibidir çünkü sessiz sakin bir şekilde dinleniriz. (K11, K)
Sıkıcı etkinlik	2	Okuma sıkıcı gibidir çünkü sevmiyorum. (K14, E)
Diğer	2	Okuma bir yol gibidir çünkü okudukça gider. (K50, K)
Altıncı Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Öğrenme yolu	23	Okuma öğrenmek gibidir çünkü okudukça yeni şeyler öğreniriz. (K130, K)
Kitap dünyasına yolculuk	16	Okuma rüya gibidir çünkü kitap bizi içine çeker ve farklı diyarlara kuş gibi gideriz. (K134, K)
Faydalı etkinlik	14	Okuma bilgi gibidir çünkü anlama ve okuma hızımı artırır. (K95, E)
Mutluluk kaynağı	8	Okuma eğlence gibidir çünkü kitap okuyunca eğleniriz. (K68, E)
Hayal dünyasını geliştiren etkinlik	7	Okuma hayal dünyası gibidir çünkü içine girdiğimizde bir daha asla çıkamayız. (K63, E)
Sıkıcı etkinlik	4	Okuma sıkıcı bir iş gibidir çünkü insanı yorar. (K87, E)
Rahatlatıcı etkinlik	4	Okuma rahatlık gibidir çünkü bir şey okuyunca insanın içine rahatlık verir. (K77, E)
Yedinci Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Öğrenme yolu	16	Okuma keşif gibidir çünkü okudukça farklı şeyler öğreniriz. (K155, E)
Rahatlatıcı etkinlik	14	Okuma terapi gibidir çünkü insan okudukça rahatlar.”(K178, K)
Mutluluk kaynağı	10	Okuma mutluluk gibidir çünkü her ne okursam okuyayım kendimi mutlu hissedirim. (K183, K)
Kitap dünyasına yolculuk	9	Okuma kaçış gibidir çünkü gerçek hayattan soyutlanıp bambaşka dünyalara gidilir. (K202, K)
Faydalı etkinlik	7	Okuma bir ders gibidir çünkü hem çok şey öğreniriz hem de okumamız gelişir. (K218, K)
Sıkıcı etkinlik	3	Okuma yüzyıl gibidir çünkü oku oku bitmez. (K164, K)
Hayal dünyasını geliştiren etkinlik	2	Okuma hayal gibidir çünkü okuduğumuzda başka dünyalara yolculuğa çıkarız. (K194, E)
Sekizinci Sınıf Öğrencilerine Ait Veriler		
Rahatlatıcı etkinlik	16	Okuma terapi gibidir çünkü huzurlu hissederiz. (K256, E)
Kitap dünyasına yolculuk	8	Okuma farklı bir dünya gibidir çünkü farklı dünyalara dalarız. (K267, E)
Mutluluk kaynağı	8	Okuma mutluluk gibidir çünkü insan okuyunca mutlu olur ve daha çok okumak ister. (K248, E)
Faydalı etkinlik	7	Okuma güneş gibidir çünkü insan okudukça aydınlanır. (K227, K)
Öğrenme yolu	5	Okuma geliştirici gibidir çünkü okudukça yeni kelime öğreniyoruz. (K225, E)
Sıkıcı etkinlik	3	Okuma zaman kaybı gibidir çünkü okumak yerine işlerimizi yapabiliriz ve kendimize daha iyi zaman verebiliriz. (K277, E)
Diğer	1	Okuma hayat gibidir çünkü bazen iyi bazen kötü hissettirir. (K266, K)

Tablo 7’ye göre beşinci sınıf öğrencilerinin “okuma” ile ilgili metaforlarının 7 farklı kategori altında toplandığı anlaşılmıştır. Kategorilere bakıldığında en çok “Öğrenme yolu” (f=14) ve “Mutluluk kaynağı” (f=11) kategorilerinde metafor geliştirilmişken en az ise “Sıkıcı

etkinlik” (f=2), “Hayal dünyasını geliştiren etkinlik” (f=2) ve “Rahatlatıcı etkinlik” (f=2) kategorilerinde metafor geliştirilmiştir. Altıncı sınıf öğrencilerinin metaforlarının da 7 farklı kategoride ele alınabileceği görülmüştür. Kategorilere bakıldığında en çok “Öğrenme yolu” (f=23) ve “Kitap dünyasına yolculuk” (f=16) kategorilerinde metafor geliştirilmişken en az ise “Sıkıcı etkinlik” (f=4) ve “Rahatlatıcı etkinlik” (f=4) kategorilerinde metafor üretilmiştir. Yedinci sınıf öğrencilerinin “okuma” hakkındaki metaforlarının da yine 7 farklı kategoride toplandığı belirlenmiştir. Kategorilere göz atıldığında en çok “Öğrenme yolu” (f=16) ve “Rahatlatıcı etkinlik” (f=14) kategorilerinde metafor üretilmişken en az ise “Sıkıcı etkinlik” (f=3) ve “Hayal dünyasını geliştiren etkinlik” (f=2) kategorilerinde metafor geliştirilmiştir. Son olarak sekizinci sınıf öğrencilerinin metaforlarının 7 farklı kategoride değerlendirilebileceği bulgulanmıştır. En çok “Rahatlatıcı etkinlik” (f=16), “Kitap dünyasına yolculuk” (f=8) ve “Mutluluk kaynağı” (f=8) kategorilerinde metafor tasarlanmışken en az ise “Öğrenme yolu” (f=5) ve “Sıkıcı etkinlik” (f=3) kategorilerinde metafor üretilmiştir. Üretilen metaforlara ait kategoriler hem sınıf seviyesinde hem de genel bir görünüm şeklinde Şekil 3’te sunulmuştur.

Şekil 3.

Okuma kavramı ile ilgili metafor gerekçe kategorilerinin sınıf düzeyine göre dağılımı

Şekil 3 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin “okuma” ile ilgili geliştirdikleri metaforların 8 kategoriden oluştuğu dikkat çekmektedir. Kategorilere dikkat edildiğinde en çok “Öğrenme yolu” ve “Mutluluk kaynağı” kategorilerinde metafor geliştirilmişken en az ise “Sıkıcı yer” ve “Hayal dünyasını geliştiren etkinlik” kategorilerinde metafor üretilmiştir. Sınıflara bakıldığında beşinci sınıflarda “Kitap dünyasına yolculuk”, sekizinci sınıflarda ise “Hayal dünyasını geliştiren etkinlik” kategorilerinde metafor olmadığı görülmektedir. Sekizinci sınıflarda “okuma”yı “Öğrenme yolu” olarak görme oranı düşüktür. Buna karşılık okumanın “Rahatlatıcı etkinlik” olarak görülme oranı yüksektir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Okuma becerisi, bilgiyi edinme yollarının başında gelmektedir (Agustiani, 2017; Özçelik vd., 2024). Birey, okuma aracılığıyla bilgi edinebilir, düşünme yeteneklerini geliştirebilir ve kültürel açıdan zenginleşebilir (Chotitham ve Wongwanich, 2014; Yalçın vd., 2024). Bu bağlamda okuma alışkanlığı, dikkatle üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Okuma alışkanlığının, okuma eyleminin sürekli bir biçimde gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabildiği ve bu alışkanlığın bireylere kazandırılabilmesi için araştırmacılar ve öğretmenlerin çeşitli stratejiler üzerinde durdukları düşünüldüğünde stratejilerin uygulanmaya başlanmasından önce öğrencilerin “kitap”, “kütüphane” ve “okuma”ya dair algılarının hangi yönde olduğunun tespit edilmesi gerekir. Çünkü okuma ve bununla ilişkili kavramlar olarak kitap ve kütüphane hakkında olumsuz algılara sahip bireylere okumayı sevdirmek ve bunu bir alışkanlık olarak edindirebilmek neredeyse imkânsızdır (Novasyari ve Fauziah, 2024). Bu çalışmada söz konusu edilen bu amaç doğrultusunda ortaokul öğrencilerinin “kitap”, “kütüphane” ve “okuma” ile ilgili metaforik algıları belirlenmiştir. Çalışmanın Bektaş vd. (2014), Akbulut vd. (2017), Özden (2017) ve Aktosun’un (2019) araştırmasından farklı olarak “kitap”, “kütüphane” ve “okuma” kavramlarının tamamına yönelik metaforik algıları ele aldığı ve diğer yandan güncel durumu yansıttığı için daha kapsayıcı olduğu ifade edilebilir. Ayrıca çalışmada ortaya konulan verilerden hareketle ortaokul öğrencilerinin özelde “kitap”, “kütüphane”, “okuma” gibi kavramlara yönelik algıları; genelde ise okuma süreçleri daha doğru değerlendirilebilir. Buradan hareketle gerçekleştirilecek uygulamalarda, üretilecek politikalarda, öğrencilerin okuma alışkanlığı ve okur kimliklerini nitelikli bir çerçevede geliştirmede daha doğru adımlar atılabilir. Bu noktada çalışma alana özgün bir katkı sunmuş olacaktır.

Araştırmada öncelikle öğrencilerin “kitap” kavramına yönelik algılarına ilişkin bulgular sunulmuştur. Bu bulgular doğrultusunda öğrencilerin “kitap”la ilgili metaforlarının “Bilgi kaynağı”, “Mutluluk kaynağı”, “Faydalı araç”, “Hayal dünyasını geliştiren araç”, “Rahatlatan araç”, “Sıkıcı araç”, “Başka dünyalara açılan kapı” ve “Sürekli yanında olan araç” kategorilerinde toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Sınıflandırmalara bakıldığında öğrencilerin “kitap”a yönelik metaforik algılarının olumlu yönde olduğu görülmektedir. Sınıf düzeyinde sonuçlar incelendiğinde “kitap”ın “Bilgi kaynağı” olma algısının beşinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar giderek düştüğü görülmektedir. Tüm sınıf düzeylerinde “kitap”ın “Sıkıcı araç” olarak görülme oranı oldukça düşüktür. Bu da “kitap”a karşı olumsuz algıların oldukça az olduğunu göstermektedir. Ayrıca en çok belirtilen metaforlardan “Öğretmen” kavramı beşinci sınıflarda birinci iken diğer sınıflarda “Arkadaş” kavramı birinci olarak öne çıkmaktadır. Akbulut vd.’nin (2017) çalışmasında ortaokul öğrencilerinin “kitap”ı mutlu eden eğlenceli bir öğrenme aracı ve eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştiren bir arkadaş olarak gördüğü belirlenmiştir. Bir başka çalışmada öğrenciler “kitap”ı bilgi kaynağı, doğa ve çizgi kahraman olarak metaforlaştırmışlardır (Bektaş vd., 2014). Anılan çalışmada “kitap”ın “Bilgi kaynağı” olması ilk sıradadır. Ayrıca çalışmada “Çizgi kahraman” kategorisi oluşmuşken mevcut çalışmanın metafor kategorilerinde bu söz grubuna rastlanmamıştır. Bunda değişen medya içeriklerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Özden (2017) ise öğrencilerin “kitap”ı arkadaş, dost ve hayat kavramlarıyla ilişkilendirdiklerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte çalışmada “kitap” en çok bilgi kaynağı olarak görülmüş ve bu kavramların yönlendirici ve rahatlatıcı etkisi ön plana çıkmıştır. Karakoç Öztürk’ün (2021) araştırmasında başka bir örneklem olarak Türkçe

öğretmeni adaylarının e-kitap ile ilgili kolaylaştırıcı, bilgi kaynağı ve erişilebilir kategorilerinde metafor ürettikleri görülmüştür. Mevcut çalışmadaki verilerle birlikte alan yazını da dikkate alındığında öğrencilerin “kitap” kavramına ilişkin oldukça olumlu algılara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu noktada öğrencilerin “kitap”ı sevdikleri unutulmamalı, bunun üzerinde dikkatle durularak okuma deneyimlerini iyileştirme amacıyla adımlar atılmalıdır.

“Kütüphane” kavramı için geliştirilen metaforların sınıflandırılması sonucu; “Bilgi merkezi”, “Kitap dünyası”, “Faydalı yer”, “Huzur veren yer”, “Sevilen yer”, “Sessiz ortam” ve “Sıkıcı yer” kategorileri oluşmuştur. En çok metafor, “kütüphane”nin “Kitap dünyası” ve “Bilgi merkezi” olarak görülmesi sınıflamalarında geliştirilmiştir. Buradan hareketle “kütüphane”nin bir başvuru yeri olarak görüldüğü söylenebilir. Ayrıca “kütüphane”nin “Sıkıcı yer” olarak düşünüldüğü metafor sayısı azdır. Sınıflara bakıldığında beş ve altıncı sınıflarda “Kitap dünyası”, yedinci sınıflarda “Bilgi merkezi” ve sekizinci sınıflarda ise “Huzur veren yer” kategorilerinde en fazla metafor geliştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. “Kütüphane”yi bilgi merkezi olarak görme algısı sekizinci sınıfta değişmiştir. Sekizinci sınıflarda, “kütüphane”nin en çok “Huzur veren yer” olarak görülmesi dikkat çekmektedir. Yine sekizinci sınıflarda “Bilgi merkezi” ve “Kitap dünyası” sınıflamalarına ait metafor sayıları diğer sınıflara göre oldukça düşüktür. Dolayısıyla bu sonuçlar, sekizinci sınıf düzeyinde kütüphanenin daha çok rahatlama yeri olarak algılandığını göstermektedir. Metaforlara bakıldığında beşinci sınıfta “Ağaç”, “Okul”, “Sınıf” ve “Ev”; altıncı sınıfta “Ev”, “Oda” ve “Cennet; yedinci sınıfta “Ev”, “Huzur bulunan yer” ve “Bilgi yuvası”; sekizinci sınıfta “Ev”, “Okul”, “Huzur” ve “Yuva” en çok üretilen metaforlardır. Bu kavramlar, kütüphanenin ev gibi rahat hissedilen ve aynı zamanda bilgiye ulaşılan yer olarak görüldüğünü göstermektedir. Özden’in (2017) araştırmasında da öğrencilerin “kütüphane”yle ilgili daha çok “Ev” metaforunu ürettikleri görülmüştür. Bir başka araştırmada öğrencilerin “kütüphane”ye karşı algılarının olumlu yönde olduğu sonucuna varılmıştır (Aktosun, 2019). Mevcut çalışmada da benzer sonuca ulaşılmıştır. Kütüphane için olumsuz metafor sayısı oldukça azdır.

“Okuma” kavramı için geliştirilen metaforların sınıflandırılması sonucu; “Öğrenme yolu”, “Kitap dünyasına yolculuk”, “Faydalı etkinlik”, “Hayal dünyasını geliştiren etkinlik”, “Rahatlaticı etkinlik”, “Sıkıcı etkinlik” ve “Mutluluk kaynağı” kategorileri oluşmuştur. En çok metafor, “okuma”nın “Öğrenme yolu” olarak görülmesi kategorisindedir. Daha sonra “Rahatlaticı etkinlik” ve “Faydalı etkinlik” olarak görülmesi gelmektedir. Sınıflamalar göz önüne alındığında “okuma”nın sıkıcı olarak görülmesine dair metafor sayıları tüm sınıflarda düşüktür. Beşinci sınıflarda daha çok “Eğlence” ve “Bilgi”, altıncı sınıflarda “Hayat” ve “Bilgi”, yedinci sınıflarda “Terapi” ve “Hayal kaynağı”, sekizinci sınıflarda “Terapi”, “Yaşam” ve “Meditasyon” en çok kullanılan metaforlardır. Beş ve altıncı sınıfların genel olarak bilgi ve eğlence ağırlıklı; yedi ve sekizinci sınıfların ise daha çok “Terapi”, “Meditasyon” gibi rahatlama kavramlarını kullanmaları dikkat çekmektedir. Bu sınıf düzeylerinde sınav stresinin ağırlıkta olmasından dolayı öğrencilerin “okuma”yı bir rahatlama aracı olarak gördüğü düşünülmektedir. Ayrıca çalışma formlarında beşinci sınıfların özellikle “okuma”ya dair metafor geliştirmekten kaçındıkları, formlarda “okuma” metaforunu boş bıraktıkları görülmüştür. Bu durum, beşinci sınıf öğrencilerinin okuma kavramı üzerinde düşünmekten kaçındıklarını, bu kavramın zihinlerinde karşılığının tam belirgin olmadığını göstermektedir. Bunun nedeni, öğrencilerin okumaya yönelik tutumlarının ve motivasyonlarının düşük olması,

okuma eylemine kendilerini uzak hissetmeleri olabilir. Diğer yandan okuma, bu seviyedeki öğrenciler için soyut bir kavram olabilir. Bundan ötürü zihinlerinde veya hayal dünyalarında okuma kavramını somutlaştırmakta zorlanmış ve metafor geliştirememiş olabilirler. Alan yazınına bakıldığında beş ve sekizinci sınıflarda “okuma”ya yönelik metaforları belirlemeyi amaçlayan Akbulut vd.’nin (2017) araştırmalarında “Mutluluk kaynağı” kategorisi birinci sırada iken bu çalışmada “Öğrenme yolu” birinci, “Mutluluk kaynağı” ikinci sırada yer almıştır. Bu veri, geride kalan zaman zarfında okuma eyleminin öğrenme ortamı sunma ve öğrenmeyi destekleme işlevinin daha çok ön plana çıktığını göstermektedir. Bu durumun arkasında öğrencilerin okumanın büyük oranda bilgi edinme amacıyla yapılabileceği düşüncesinin olduğu ifade edilebilir.

Sonuç olarak ortaokul öğrencilerinin “kitap”, “kütüphane” ve “okuma”nın öneminin farkında oldukları ve bu kavramlara karşı olumsuz algılarının sayıca çok az olduğu ortaya çıkmıştır. “kitap”, “kütüphane” ve “okuma” kavramlarına yönelik olumlu algının yaşamda eyleme de dönüştürülmesi okuma alışkanlığı için gereklidir. Okumanın sadece okulda yapılan bir eylem olarak kalmayıp yaşamın her alanına yayılması ve sürekliliğinin olması son derece önemlidir. Bu doğrultuda;

- Ortaokul öğrencilerine beşinci sınıftan itibaren okuma tutum ölçeği uygulanarak okumaya karşı olumsuz tutuma sahip öğrenciler belirlenebilir. Böylece sürecin başında onların tutumu değiştirilerek okumayı sevmeleri sağlanabilir.
- Okul kütüphaneleri kaynak yönünden zenginleştirilebilir, çeşitlendirilebilir, öğrencinin yaşına uygun, dikkatini çekecek kitaplarla güncellenebilir. Ayrıca koleksiyonları güncellemek amacıyla öğrencilerin ilgi alanlarını ortaya koymak amacıyla ihtiyaç analizleri yapılabilir.
- Öğrencilerin kitaba ulaşımının kolaylığı okuma süreci için çok önemlidir. Bu doğrultuda halk kütüphanelerinin etkin kullanımı için öğrencilere ve ebeveynlere rehberlik edilebilir.
- Kütüphaneler, sadece kitaba ulaşmak için değil aynı zamanda öğrenci ve ebeveynlerin dikkatini çekecek ve onları oraya yönlendirebilecek etkinliklerin yapılması için de kullanılabilir.
- Kitap fuarları düzenlenerek toplumda kitap farkındalığı oluşturulabilir.
- Kitaba ulaşma zorluğunun yaşandığı kırsal kesimde, okul kütüphanelerinin zenginleştirilmesi son derece önemlidir. Bu nedenle buralardaki kütüphanelerde yer alan kitapların, çocukların yanı sıra ebeveynlerin de yararlanabileceği içerikte ve zenginlikte olması okumaya ilgiyi artırabilir.
- Öğrenciler dijital kitaplar, okuma uygulamaları ve çevrim içi okuma platformları ile buluşturularak okuma sürekliliği sağlanabilir.
- Kitaplar yalnızca metinlerden ibaret değildir. Bu nedenle videolar, sesli kitaplar ve dijital içerikler gibi farklı medya biçimlerinin dâhil edildiği etkinlikler düzenlenebilir. Bu sayede okuma eylemi, öğrenciler için daha eğlenceli ve etkileşimli bir hâle gelebilir.

- Öğretmenler ve okul yöneticileri, okuma alışkanlığı konusunda öğrencilere rol model olabilirler. Bu bağlamda okuma saatleri düzenleyerek ya da birlikte kitap okuma çalışmaları gerçekleştirilerek öğrencilerin katılımı teşvik edilebilir.

İzinler

Etik Kurul İzni

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Araştırma Önerisi Etik Değerlendirme Kurulu, Tarih: 29.04.2024, Sayı: E- 50704946-100-420963.

Uygulama İzni

Sivas İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Tarih: 29.03.2024, Sayı: E-92255297-605.01-99874533.

Yazarlık Katkısı

Hacer Çelikkaya Yıldız: Fikir/Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Toplama, Veri Analizi, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

İzzet Şeref: Fikir/Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Analizi, Veri Görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Kaynakça

- Agustiani, I. W. D. (2017). The correlation between students reading attitude and their reading comprehension achievement. *English Community Journal*, 1(2), 75-85.
- Akbulut, S., Özdemir, E. E. ve Çıvgın H. (2017). Ortaokul öğrencilerinin kitap ve okumak kavramları üzerine metaforik algıları. *Turkish Journal of Primary Education*, 2(1), 30-43.
- Aktosun, F. T. (2019, 18-19 June). Ortaokul öğrencilerinin kütüphane kavramına ilişkin metaforik algıları [Bildiri Sunumu]. 2. International Congress On New Horizons In Education And Social Sciences (ICES-2019), İstanbul.
- Akyol, H. (2011). *Türkçe ilk okuma ve yazma öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Altunkaya, H. ve Erdem, İ. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin okuma kaygıları ve okuduğunu anlama becerileri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 59-77.
- Arslan, A. ve Zengin, R. (2024). Fen bilgisi öğretmen adaylarının teknoloji kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2(55), 23-36.
- Arslan, M. M. ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim öğretim açısından incelenmesi. *Millî Eğitim*, 35(171), 100-108.
- Ateş, M. ve Karatepe, A. (2013). Üniversite öğrencilerinin “küresel ısınma” kavramına ilişkin algılarının metaforlar yardımıyla analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 27, 221-241.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

- Bektaş, M., Okur, A., ve Karadağ, B. (2014). İlkokul ve ortaokul son sınıf öğrencilerinde metaforik algı olarak kitap. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(2), 154-168.
- Bınarbaşı, F. (2006). *Üniversite öğrencilerinin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarının incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Bircan, İ. (2019). Türkiye’de okuma alışkanlığının azalması sorunu ve çözüm yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi (JFES)*, 22(1), 393-410.
- Chotitham, S. ve Wongwanich, S. (2014). The reading attitude measurement for enhancing elementary school students’ achievement. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 3213-3217.
- Connelly, L. M. (2016). Trustworthiness in qualitative research. *Medsurg Nursing*, 25(6), 435-437.
- Çimşir, S. (2024). Okul yöneticilerinin yöneticilik algısı: Metafor analizi çalışması. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 7(1), 100-118.
- Doğan, M., Nacaroglu, O. ve Ablak, S. (2021). Sivrice depremini yaşamış ortaokul öğrencilerinin depreme ilişkin metaforik algılarının incelenmesi: Malatya ili örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (51), 384-402.
- Dökmen, Ü. (2019). Lise ve üniversite öğrencilerinin okuma becerileri, ilgileri, okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 23(2), 395-418.
- Er, Z. ve Arıcı, A. F. (2018). Ortaokul öğrencilerinin okuma becerilerinin geliştirilmesinde ailenin etkisi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 1-21.
- Grix, J. (2010). *The foundations of research*. London: Palgrave Macmillan.
- Güleroğlu, S. (2024). Dilin anlam dünyası: Alegori, metafor, mecaz ve benzetme. *Turkish Academic Research Review*, 9(2), 164-187.
- Güneş, A. ve Fırat, M. (2016). Açık ve uzaktan öğrenmede metafor analizi araştırmaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 115-129.
- Güney, N., Aytan, T., Kaygana, M. ve Şahin, E. Y. (2014). Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin okuduğu kitap sayısı ile akademik başarıları arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 151-165.
- Kaplan-Rakowski, R., ve Gruber, A. (2024). An experimental study on reading in high-immersion virtual reality. *British Journal of Educational Technology*, 55(2), 541-559.
- Karakoç Öztürk, B. (2021). Digital reading and the concept of ebook: Metaphorical analysis of preservice teachers’ perceptions regarding the concept of ebook. *Sage Open*, 11(2), 1-12.
- Karatay, H. (2009). Okuma stratejileri bilişsel farkındalık ölçeği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 58-79.
- Koc, M. (2013). Student teachers’ conceptions of technology: A metaphor analysis. *Computers & Education*, 68, 1-8.
- KYGM (2024, 7 Haziran). 2023 yılı istatistik bilgileri. 28.05.2024 tarihinde <https://kygm.ktb.gov.tr/Eklenti/123141,2023-yili-istatistik-bilgileripdf.pdf?0> adresinden edinilmiştir.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Lim, E. M. (2024). Metaphor analysis on pre-service early childhood teachers' conception of AI (Artificial Intelligence) education for young children. *Thinking Skills and Creativity*, 51, 101455.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (2013). The constructivist credo. California, CA: Left Coast Press.
- MEB (2021, 31 Aralık). *Kütüphanesiz okul kalmadı*. 28 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.meb.gov.tr/kutuphanesiz-okul-kalmadi/haber/24966/tr> adresinden edinilmiştir.
- Novasyari, R., ve Fauziah, D. (2024). The effectiveness of short stories in reading skill. *Enrich: Jurnal Pendidikan, Bahasa, Sastra dan Linguistik*, 5(1), 46-56.
- Orhan, R. (2017). Alışkanlık. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 301- 316. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kusbd/issue/30549/322473>.
- Özbay, M. (2007). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özçelik, E., Özçelik, Ş. ve Baştürk, N. O. (2024). Ortaokul 5. sınıf seçmeli okuma becerileri dersi ders kitabı metin etkinlik sorularının çoklu zekâ alanlarına göre sınıflandırılması. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 4(1), 16-35.
- Özden, M. (2017). Ortaokul öğrencilerinin kitap ve kütüphane kavramına ilişkin metaforik algıları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 1-34.
- Sarıdaş, G. (2022). Yabancı ve yerli öğrencilerin birbirleri hakkında görüşlerinin metafor yoluyla incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 51(234), 1491-1506.
- Sever, S. (2019). Bilgi toplumu olma aşamasında, ülkemizde kitap ve okuma olgusu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi (JFES)*, 23(2), 721-727.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22, 63-75.
- Şaban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55(55), 459-496.
- Şahin, K., ve Melanlıoğlu, D. (2021). Okuma güçlüğü çeken ortaokul öğrencileri üzerine bir eylem araştırması. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 78-89.
- Temizyürek, F., Çolakoğlu, B. K., ve Coşkun, S. (2013). Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(2), 114-150.
- Tok, E. (2018). Okul öncesi öğretmen adaylarının oyuna ilişkin algıları: Metafor analizi örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(2), 599-611.
- TÜİK (2024, 6 Şubat). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. 28 Mayıs 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684> adresinden edinilmiştir.
- TÜİK (2024, 7 Haziran). *Kütüphane istatistikleri*. 21 Haziran 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kutuphane-Istatistikleri-2023-53655> adresinden edinilmiştir.
- WordArt. (2025, 12 Şubat). *Turn Words into Stunning Art*, <https://wordart.com/>

- Yalçın, E., Ayyıldız, P., Kınalı, G. ve Şengil, A. Z. (2024). Yenilikçi ve çağdaş bir beceri modeli: Makale Esaslı Kitap Okuma Tekniği (MEKOT). *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 15(55), 84-95.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, M. (2013). Okuma motivasyonu, akıcı okuma ve okuduğunu anlamanın beşinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarındaki rolü. *Electronic Turkish Studies*, 8(4), 1461-1478.
- Zakirova, G. ve Ergasheva, S. (2025). Developing reading skills: Strategies for effective reading. *Global Trends in Education And Research Development*, 1(1), 283-287.
- Zheng, H. B. ve Song, W. J. (2010). Metaphor analysis in the educational discourse: A critical review. *US-China Foreign Language*, 8(9), 42-49.

Katılımcı Elektronik Sözlük Kullanıcılarının Kütüphane Algısı: Ekşisözlük Örneği

Participatory Electronic Dictionary Users' Library Perception: Ekşisözlük Example

Mehmet SOYUÇOK*

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı katılımcı elektronik sözlük kullanıcılarının kütüphane algısını, kütüphaneler hakkındaki düşüncelerini ve değerlendirmelerini tespit etmektir.

Yöntem: Çalışma nitel paradigmaya uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bulgular doküman incelemesi tekniğiyle elde edilmiş ve içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Bulgulara ulaşmak için Ekşisözlük sitesinde kütüphane başlığında bulunan gönderiler incelenmiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle tema ve kodlara ulaşılmıştır. Gönderi örnekleri sunulurken metinlerin orijinalliği korunmuş, imla ve noktalamalarına müdahale edilmemiştir.

Bulgular: Uygulanan metodoloji sonucunda gönderilerden hareketle kodlara ve kodlardan hareketle işlev, metafor, bilgiler, yüklenen anlam ve eleştiriler temalarına ulaşılmıştır. İşlev temasını huzur verme, kitap bulundurma, ders çalışma imkânı sunma, sosyalleşmeyi sağlama, bilgi kazandırma, motivasyon kazandırma, güzel vakit geçirmeyi sağlama kodları; metafor temasını ibadethane, cennet, yuva, kutsal mekân, toprak, akıl rafı, demokrasi, beyin geliştirme salonu, kitap müzesi, hapishane, sığınak, hastane kodları; bilgiler temasını genel bilgiler, faydalar, etimolojik bilgi, çalışma sistemi, tarihi bilgi ve fiziksel özellikler kodları; yüklenen anlam temasını kamusal alan ve evdeki kitaplık kodları; eleştiriler temasını gürültü, kalabalık, çalışma sistemi, sayı azlığı, içerik, kirlilik kodları oluşturmuştur.

Sonuç: Çalışmada elde edilen bulgulardan hareketle katılımcı elektronik sözlük kullanıcılarının kütüphaneye adeta bir ibadethane kadar saygı duydukları, onu bir motivasyon, bilgi ve çalışma mekânı olarak gördükleri ancak diğer kütüphane kullanıcılarından ve kütüphanelerin çalışma sisteminden şikâyetçi oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Özgünlük: Katılımcı elektronik sözlüklerdeki kütüphane algısını bütünsel olarak ele alan bir çalışmanın ilk defa gerçekleştirilmesi ve bulguların tamamen anonim kişilerin gönderilerinden elde edilmesi çalışmanın yeni ve özgün olmasını sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Katılımcı elektronik sözlük, kütüphane, algı.

* Afyonkarahisar Milli Eğitim Müdürlüğü, Afyonkarahisar, Türkiye. E-posta: mehmetsoyucok@gmail.com
Afyonkarahisar National Education Directorate, Afyonkarahisar, Türkiye. E-mail: mehmetsoyucok@gmail.com

Abstract

Purpose: *The aim of this study is to determine participatory electronic dictionary users' perception of libraries, as well as their thoughts and evaluations about libraries.*

Method: *The study was conducted following the qualitative paradigm. Findings were obtained using the document review technique and analyzed through a categorization and interpretation process in content analysis. To gather findings, posts in the "library" heading on the Ekşisözlük website were examined. Based on these findings, themes and codes were identified. In presenting post examples, the originality of the texts was preserved, and no adjustments were made to spelling and punctuation.*

Findings: *As a result of the applied methodology, codes were derived based on the posts, and the themes of function, metaphor, information, loaded meaning, and criticism were established based on these codes. The function theme includes the codes such as providing peace, study opportunities, socialization, knowledge, and motivation; the metaphor theme includes codes such as place of worship, heaven, home, sacred place, soil, mind shelf, democracy, brain development hall, book museum, prison, shelter, and hospital; the information theme is categorized by general information, benefits, etymological information, working system, historical information, and physical features; the loaded meaning theme includes the codes of public space and home library; and finally, the criticism theme is formed by the codes noise, crowd, working system, lack of resources, content, and pollution.*

Implications: *Based on the findings, it can be concluded that participatory electronic dictionary users highly esteem libraries, seeing them as a source of motivation, knowledge, and study, akin to a place of worship. However, they express dissatisfaction with other library users and the library system's functionality.*

Originality: *This study is unique as it is the first to address library perception in participatory electronic dictionaries. Findings were derived entirely from anonymous posts, lending novelty and originality to the research.*

Keywords: *Participatory electronic dictionary, library, perception.*

Giriş

Yirminci yüzyılın sonlarında başlayıp yirmi birinci yüzyılın başlarından itibaren hızla artan bilimsel gelişmeler ve bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan teknolojik araçlar, günlük hayattaki alışkanlık ve uygulamaları olduğu kadar insanların olgu ve olaylara bakışını da etkilemiştir. Bu durum, kimi kavramların yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar olan tanımlarını genişletmiş ve anlam yüklerini zenginleştirmiştir. Örneğin 2010'lardan itibaren telefon denince akla, kısıtlı biçimde ve çeşitli zorluklarla kullanılabilen bir iletişim aracından ziyade, içinde banka şubesi, bilgisayar programları, hesap makinesi, sosyal medya uygulamaları, televizyon kanalları, oyunlar, haritalar, genel ağ hizmetleri vb. bulunan çok fonksiyonlu bir aygıt gelmektedir. Bu konuda örnek verilebilecek, anlam değişmesine uğrayan kavramlardan biri de kütüphanedir.

İnsanlık tarihinde bilginin depolanmasında, birikmesinde ve paylaşılmasında kütüphaneler vazgeçilmez mekânlar olmuştur. Geçmişte her büyük milletin, bazen sadece toplumun üst sınıflarına yönelik de olsa, kamusal kütüphanelerinin olduğu görülmektedir (Ranganathan, 1967, s. xvii). Uzun zamandır bilgiye ulaşmada kritik rol oynayan kütüphaneler (Rubin ve Rubin, 2020, s. 1), gerek birey gerekse toplum açısından önemli görevleri yerine getirir. Bütün kullanıcıların ekonomik durumlarından, kendi çalışma ortamlarından bağımsız olarak aynı olanaklara sahip olmalarını sağlayan kütüphaneler sosyal eşitliği destekler (Racelis, 2018, s. 1; Verma ve Kumar, 2015, s. 42). Kütüphanelerde günlük hayatta işe yarayabilecek pratiklere, işlevsel bilgilere yer veren eserler bulundurulması hâlinde halk eğitime de katkı sağlanabilir (Alvarez, 2024, s. 38). Toplum, okul ve kütüphane arasındaki ilişki doğrudan ve güçlüdür. Bir bölgedeki okullar nasıl toplum hakkında bilgi veriyorsa okul kütüphaneleri de okullar hakkında bilgi verir (Stepanian, 1994, s. 41). Bu etkileşim öğrencilerin eğitim hayatlarını dahi etkileyebilmektedir, kütüphanelerin öğrencilerin üniversite seçimi üzerinde etkili olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Lombard, 2012, s. 237). Bu kadar faydalı ve etkili kurumlar olmalarına rağmen gelişmiş ülkelerde dahi her bireyin kütüphanelere erişme ve yararlanma olanağı bulunmamaktadır (Cole, Clark ve Teravainen-Goff, 2023, s. 18).

Teknolojinin ve iletişimin sınırlı olduğu zamanlardaki ağırlıkları (Howarth, 1955, s. 90) azalmış olsa da kütüphaneler hâlâ okulun ve öğretmenlerin önemli yardımcılardanındır. Çünkü akademik ve bilimsel çalışmaların olmazsa olmazlarından biri, gereksinimleri eksiksiz karşılayan bir kütüphanedir (Karayalçın, 1953, s. 2). Kütüphane kullanımının ve paydaşlarının okuma yazma becerisinin gelişiminde ve geniş çaplı standart testlerde başarı sağladığı (Klinger ve Blackett, 2006, s. 4), özellikle okul kütüphanelerindeki kaynakların öğrencilerin okuma başarısı üzerinde etkili olduğu bilinmektedir (Krashen ve O'Brian, 1996, s. 75). Çok dilli gelişim, üst düzey düşünme becerileri ve kültürler arası eğitim alanlarında güçlü olanaklara sahip olan kütüphaneler bilgiye ulaşmada ve etik biçimde kullanmada hem öğrencilere hem de öğretmenlere yarar sağlama potansiyeline sahiptir (Lance ve Kachel, 2018, s. 19; Pihl, 2012, s. 79). Kütüphanelerden yeterince yararlanabilmek için öğrenme amacının iyi belirlenmesi ve öğrenme materyallerinin nasıl kullanılabileceğinin bilinmesi, bu konuda yeterli eğitime ve bilince sahip olunması gerektiği için öğretmenlerin öğrencilerini araştırma yöntemleri ve kütüphane kullanımı konusunda bilgilendirmeleri ve yönlendirmeleri önem taşır (Jacobson, 1988, s. 51; Tindall, 1987, s. 67). Bu konuda yerel ve ülke çapında politikalar oluşturulması; hükümet yetkililerinin, yerel yöneticilerin, eğitimcilerin, kütüphane görevlilerinin iş birliği

yapmaları yarar sağlayabilir (Haycock, 2023, s. 93; Ravi, 2019, s. 901). Ancak genel olarak yaşla kütüphaneye gitme sıklığı arasında ters orantı söz konusudur, ergenlik çağına kadar kütüphaneyi yoğun olarak kullananlarda dahi bu durum zamanla değişmektedir (Snowball, 2008, s. 26). Oysa gelecekte geniş bir okuyucu kitlesi oluşabilmesi için okullara olduğu kadar kütüphanelere de görev düşmektedir (Higgins, 1999, s. 445). Eleştirel, yaratıcı, yansıtıcı ve işlevsel düşünebilen bir toplum inşa edebilmenin yolu kütüphanelerden geçmektedir.

Uzun zaman boyunca kütüphane deyince kitapların bulunduğu yer anlaşılrsa (Carroll, 2014, s. 6) da artık bu tanım yetersiz kalmakta, kütüphaneler gün geçtikçe bir bilgi, kültür ve paylaşım merkezi hâline gelmektedir. Kütüphane artık kitaplardan çok daha fazlasıdır (Merson, 1965, s. 233). Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızlanması, bilgi ve iletişim imkânlarının genişlemesi kütüphaneye yeni görevler ve sorumluluklar yüklemiştir (Harring, 1987, s. 230), yirminci yüzyılın sonlarından itibaren kütüphane hizmetlerinin genel ağ ortamına taşınmasıyla başlayan teknoloji kaynaklı yenilikler çağın imkânlarına ve gereklerine göre sürekli hâle gelmiştir (Clyde, 1996, s. 549; Pawlowsky ve Ryan, 2016, s. 38; Winberry ve Potnis, 2021, s. 337). Birçok ülkede yapay zekâ destekli uygulamalar yoluyla kütüphanelerin daha verimli hâle getirilmeye çalışılması buna örnektir (Barsha ve Munshi, 2023, s. 7). Günümüzde e-kitapların ve dijital kaynakların gün geçtikçe daha görünür hâle geldiği kütüphaneler teknolojik altyapılarıyla dikkat çekicidir (O'Connell, Bales ve Mitchell, 2015, s. 324). Ancak bu noktada kütüphanelerde bilgisayar kullanma ve çevrimiçi olma imkânı sağlanmasının kütüphane kullanıcı sayısını arttırmasına rağmen, kütüphaneye gitme motivasyonunda öncelikli bir role sahip olmadığı belirtilmelidir (Akande ve Bamise, 2017, s. 18).

Kütüphaneler günümüzde X (1965-1980 arası doğanlar), Y (1981-1996 arası doğanlar), Z (1997-2010 arası doğanlar) ve alfa (2010-2025 arası doğanlar) kuşaklarına aynı anda hizmet vermektedir. Bu kuşakların bilgi gereksinimleri, bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşma alışkanlıkları, beğenileri, ilgi alanları, estetik zevkleri ve kütüphaneden beklentileri oldukça farklıdır. Kütüphaneler bu farklılıklara ayak uydurabilmek için çoğulcu bir anlayışla hareket ederek değişen kullanıcı profiline ve isteklerine uyum sağlamış; daha renkli, daha zengin, daha işlevsel bir hâle bürünmüştür. Kütüphanecilerin rolü de yıllar içinde değişmiş, tarihte kitapların koruyucusu ve düzenleyicisi olarak ortaya çıkan bu rol zamanla araştırmacı, rehber, yardımcı öğretmen, bilişim uzmanı rollerine evrilmiştir (Jimenez, 2016, s. 1). Kütüphanecilikte görülen bu değişimlerin kavrama yönelik algıları ve kavramın tanımını etkilemesi beklenen bir durumdur.

Katılımcı Elektronik Sözlükler

Önemli bilgi kaynakları olan sözlükler, kelimelerin aynı veya başka dildeki anlamlarını listeleyen ve kelimeler hakkında başka bilgiler de veren eserler olarak tanımlanabilir (Cambridge, 2024). Dilin gelişimi, başka dillerle etkileşimi ve kullanım özellikleri hakkında bilgi verebilen sözlükler (Kroll ve Ma, 2017, s. 294) sadece bir kelime listesi olarak görülmemelidir. Bilgi ve bilişim çağının sunduğu geniş imkânlar sonucu sözlüğün de anlamı, işlevi ve sunum ortamı değişmiş, zenginleşmiştir (Sinclair, 1987, s. 278). Sözlükler artık içeriklerine, amaçlarına, sunuluş ortamlarına göre cep sözlüğü, kısaltılmış sözlük, elektronik sözlük, baskılı sözlük gibi birçok türe ayrılmaktadır (Hartmann ve James, 2002, s. vi). Bu süreçte ortaya çıkan sözlük türlerinden biri de katılımcı elektronik sözlüktür. Literatürde katılımcı elektronik sözlükler konusunda terimsel birlik bulunmamaktadır. Bu sözlükler duygu

sözlükleri, elektronik sözlükler, katılımcı öğrenci sözlükleri, postmodern sözlükler şeklinde adlandırılabilir (Akın, 2022, s. 226).

Katılımcı elektronik sözlüklerde bilginin üretilmesine ve paylaşılmasına postmodern anlayışla yaklaşıldığı için öncelikle postmodernizm kavramı üzerinde durulmalıdır. Postmodernizmde özgürlük, öznellik, bireysellik ve farklılıklar büyük önem taşır, yeniliklere kapalı ve sınırlandırıcı düşüncelere karşı çıkılır, geleneksel kabuller ve kalıplar kırılmaya çalışılır; postmodernizme göre özgürlük artmalı, baskı azalmalıdır (Cary, 2024, s. 4; Davis, 2007, s. 205; Harrison, 2004, s. 166; Jesus, 2023, s. 1; Murphy ve Pardeck, 1998, s. 5; Ntini, 2014, s. 650). Postmodern anlayışta bilgi öznedir, farklı bilgilere biri diğerini çürüten zıtlıklar olarak değil, birbirini tamamlayan unsurlar olarak bakılır (Mattsson, 2013, s. 12; Kronick, 1993, s. 648). Bilginin düzenlenmesi, yayılması ve depolanması alışlagelmişten farklı biçimde gerçekleşir (Maizel, 1999, s. 129; Patterson, 1998, s. 69; Weinblatt ve Avrech-Bar, 2001, s. 166). Postmodernizmin getirdiği bireyselleşme ve küreselleşme süreçleri geleneksel katılım anlayışını değiştirmiş, daha az resmîlik ve hiyerarşi içeren yeni katılım biçimleri geliştirmiştir (Serrat, Scharf ve Villar, 2021, s. 3). Katılımcı elektronik sözlükler işte bu anlayış ve bakış açıları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak katılımcı elektronik sözlüğü; elektronik ortamlarda sunulan, alışıldık sözlük kurgusundan farklı, bilginin bireyselliğine ve kişisel özgürlüğe dayanan, farklı görüşlere ve yaklaşımlara açık sözlük türü olarak tanımlamak mümkündür.

Katılımcı elektronik sözlükler, teknolojiye ulaşımın kolaylaşması ve bilgi üretme, paylaşma alışkanlıklarının değişmesiyle önemli toplumsal ortamlar hâline gelmiştir (Yeşilbağ, 2022, s. 40). Geline nokta bu uygulamalar özgürlük, özerklik alanı olmaktan öteye geçmiş, toplumun aynası rolüne bürünmüştür (Furman ve Süngü, 2001, s. 119). Katılımcı elektronik sözlükler aracılığıyla toplumsal kimliği tanımak ve bu kimlikteki algısal değişimleri takip etmek mümkündür (Kavak, 2024, s. 2019). Bu sözlüklerde kullanıcılar kişiler, tarihî olaylar, markalar, güncel gelişmeler, kavramlar, toplumsal oluşumlar vb. hakkında görüş belirtmekte, birbiriyle etkileşimde bulunmakta ve tartışmaktadır. Çok sayıda kullanıcının yoğun paylaşımlar yaptığı bu ortamlarda başlıca sorun paylaşımların güvenilirliğinin sağlanamayışıdır. Diğer bir deyişle katılımcı elektronik sözlüklerde yer alan bilgi ve yorumların doğruluğunun şüpheli olduğu ve bunlara eleştirel bakış açısıyla yaklaşılması gerektiği unutulmamalıdır. Düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgi güvenilirliği arasında kurulması gereken denge katılımlı elektronik sözlüklerin en büyük handikabıdır.

Ülkemizde ve dünyada katılımcı elektronik sözlük formatında faaliyet gösteren Ekşisözlük, Urban Dictionary, Soz6, Everything, Uludağ Sözlük gibi çeşitli çevrim içi uygulamalar bulunmakla birlikte bunların içinde ülkemizde en yüksek tanınırlığa ve popülerliğe sahip olanın Ekşisözlük olduğu söylenebilir. 1999 yılında kişisel bir blog olarak kurulan Ekşisözlük başlangıçta amatör bir nitelik taşımasına rağmen hızla popülerleşmiş ve geniş bir kullanıcı ağı oluşturmuştur (Gürel ve Yakın, 2007, s. 204). Ekşisözlük, 2024 kullanım verilerine göre bütün dünyadaki internet siteleri içinde 587'nci, Türkiye'deki internet siteleri içinde 15'inci, Türkiye'deki katılımcı elektronik sözlük siteleri içinde ise birinci sırada yer almaktadır (Similiarweb, 2024). Ekşisözlük resmî hesabından paylaşılan verilere göre 2024 yılında siteyi 177 milyonu aşkın bireysel kullanıcı 11 milyar defa ziyaret etmiştir. Bu bireysel kullanıcılar siteye Türkiye, Almanya, ABD, Hollanda, İngiltere gibi ülkelerden giriş

yapmışlardır (Ekşisözlük, 2024). Bu da Ekşisözlük üzerinden alınan verilerin geneli temsil gücünün yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak bu noktada bireysel kullanıcı kavramının tam olarak insan sayısını ölçmediği, web sitesi ziyaretlerinin IP adresleri üzerinden gelen istekler olduğu, bu hesabın belirli zaman aralıklarına ve varsayımlara dayandığı, rakamların kesin olmadığı, tahmine dayalı olduğu da unutulmamalıdır.

Ekşisözlük, farklı disiplinlerdeki araştırmacıların ilgisini çekmiş ve çeşitli araştırmaların konusunu oluşturmuştur. Özellikle Ekşisözlük kullanıcılarının çeşitli konu, olgu, olay, kişi ve güncel gelişmeler görüşlerini ve yorumlarını ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda Ekşisözlük kullanıcılarının Covid-19 pandemisi (Kekeç ve Şanlı, 2023), toplu taşımada yaşlı önceliği (Atalay, 2023), kadınlara yönelik ön yargılar (Uğur ve Çiçekli, 2023), kadına şiddete yönelik çözüm önerileri (Tiryaki, 2023), Covid-19 aşısı (Porsuk ve Çerit, 2021), öğrenci öğretmen arkadaşlığı (Demir, 2022), küreselleşme (Göver, 2022), sessiz istifa (Acar, 2024) gibi farklı konulardaki paylaşımları incelenmiş, böylece sözlük kullanıcılarının görüş, bilgi ve algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmanın konusuyla doğrudan ilgili olan tek çalışma ise Kavak (2024) tarafından gerçekleştirilen ve Türkiye'deki dijital katılımcı sözlük kullanıcılarının kütüphane kavramına yönelik metaforik algılarının ele alındığı çalışmadır. Bu çalışmada dijital sözlük kullanıcılarının kütüphaneleri bilgi kaynağı olmaktan öte toplumsal, kültürel ve bireysel gelişim için kritik öneme sahip kurumlar olarak algıladığı sonucuna ulaşılmıştır. Konuları ve yöntemleri farklı olmakla birlikte literatürdeki bütün çalışmalar Ekşisözlük'ün düşüncenin serbestçe üretilip paylaşıldığı bir ortam olduğu düşüncesinde hemfikirdir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Kütüphaneler zaman içinde işlev ve yapı değişiklikleri yaşasalar da asırlardır hatta bin yıllardır önemini kaybetmeyen, eğitim ve kültür kurumlarıdır. Yirmi birinci yüzyılda görülen çok hızlı bilimsel gelişmeler, günlük hayatın her aşamasında kullanılmaya başlanan teknolojik araçlar sunulan hizmetlerin doğasını değiştirmiştir. Bütün kurumlar gibi kütüphaneler de bu değişimden payını almış, hizmetlerini ve işleyişlerini güncel olanaklar ve gereklilikler doğrultusunda yeniden şekillendirmişlerdir. Kamu kurumları veya özel kurumlar tarafından verilen her hizmetin, yürütülen her faaliyetin şeffaf ve hesap verilebilir şekilde olması yirmi birinci yüzyıl yönetim anlayışının bir gereğidir. Bu konudaki ölçme değerlendirme çalışmalarının gerçeği yansıtacak şekilde yapılması hizmetlerin iyileştirilmesi noktasında yarar sağlar. Fakat kütüphanecilik gibi geniş kapsamlı hizmetlerin ölçülmesi de değerlendirilmesi de zordur (Lancaster, 1977, s. 27). Kitap ve süreli yayın sayısı, kullanıcıların nüfusa oranı, personel durumu, fiziksel özellikler gibi nicel veriler kütüphaneler hakkında değerlendirmeye yarayacak bilgiler sunsa da gerçek kullanıcıların deneyimlerinden ve yorumlarından hareketle daha net ve doğru sonuçlara ulaşılabilir. Kimliğinin gizli kalması değerlendiriciyi herhangi bir baskı altında kalmaktan kurtarabilir ve ilgili konudaki algısını özgürce paylaşmasını sağlayabilir. Bunun için düşüncelerin genellikle özgürce ifade edilebildiği Ekşisözlük gibi katılımcı elektronik sözlüklerin ideal mecralar olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu sözlüklerde kullanıcı kimlikleri gizlidir ve bu da çoğunlukla özgürce yorum yapmaya imkân verir. Literatürde kütüphane kavramını katılımcı elektronik sözlük kullanıcıları odaklı ele alan tek çalışma Kavak (2024)'a aittir. Bahsedilen çalışmada kavram metaforik algılar açısından incelenmişken bu çalışmada kütüphane kavramı sadece metaforik açıdan değil, bütün

yönleriyle ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu bakımdan eşsizdir. Kütüphane kullanıcılarının algı, yorum ve değerlendirmelerinin objektif olarak belirlenmesinin gerekliliği ve bu konuyu katılımcı elektronik sözlük kullanıcıları odaklı ve bütüncül olarak ele alan bir çalışmanın bulunmayışı sebebiyle çalışmanın alana katkı sağlaması umulmaktadır.

Çalışmanın amacı, katılımcı elektronik sözlük kullanıcılarının kütüphane algısını, kütüphaneler hakkındaki düşüncelerini ve değerlendirmelerini tespit ederek ilgililere kullanıcı odaklı bir bakış açısı sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularından hareket edilmiş ve alınan cevaplar doğrultusunda veriler analiz edilmiştir:

1. Katılımcı elektronik sözlük kullanıcılarının kütüphane algısı nasıldır?
2. Katılımcı elektronik sözlük kullanıcılarının kütüphaneler hakkındaki değerlendirmeleri nasıldır?

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma paradigmasına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Nitel yöntemde insanların inançlarını, deneyimlerini, tutumlarını, davranışlarını ve düşüncelerini anlamak için görüşme, gözlem, doküman incelemesi gibi tekniklere başvurulur. Nitel araştırmalarda süreç iyi planlanmalı ve araştırmacı ön yargılardan arınmış olmalıdır (Pathak, Jena ve Kalra, 2013, s. 192). Çalışma kapsamında bulgular doküman incelemesi tekniğiyle toplanmış ve içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Doküman incelemesi araştırma konusuyla ilgili başta basılı ve elektronik materyaller olmak üzere her türlü belgeyi incelemeyi gerektiren sistematik bir süreç olarak tanımlanabilir (Fischer, 2006, s. 26). İçerik analizi ise görsel, işitsel veya yazılı verilerin içeriğini analiz etmek için kullanılan bir yöntem olup olay ve olguların daha iyi analiz edilip yorumlanabilmesi için tanımlanmış kategorilere indirgenmesini sağlar (Harwood ve Garry, 2003, s. 479).

Bu çalışmada veri elde edebilmek için Ekşisözlük'te kütüphane başlığı altındaki gönderiler analiz edilmiştir. Ekşisözlük, katılımcı elektronik sözlüklerin en bilinenlerinden biri olduğu, geniş katılımcı kitlesi ve gönderi sayısının çokluğu sebebiyle bu çalışmada örneklem olarak seçilmiştir. Çalışma, derinlemesine inceleme yapılmasını sağlamak amacıyla ve diğer katılımcı elektronik sözlüklerde konuyla ilgili az gönderi bulunması sebebiyle Ekşisözlük'le sınırlandırılmıştır. Doküman incelemesinin tamamlandığı 11/09/2024 tarihinde Ekşisözlük'te kütüphane başlığı altında 40 sayfada 392 gönderi bulunduğu belirlenmiş, bu gönderiler içerik analizine tabi tutulmuş, yapılan analiz sonunda kodlara ve kodlardan hareketle temalara ulaşılmıştır. Verilerin toplanmasında ve analizinde tümevarımsal yaklaşım doğrultusunda hareket edilmiştir. Bu yaklaşımda verilerden hareketle kod, kategori ve temalara ulaşılır, yani aşağıdan yukarıya, özelden genele doğru hareket edilir (Creswell, 2017, s. 250). Süreçte öncelikle paylaşımlardan hareketle kodlama çalışması yapılmış, kodlar gruplandırılarak kategorilere ulaşılmıştır. Örneğin huzur verme, kitap bulundurma ve diğer beş kod kendi aralarında gruplandırılmış ve işlev temasına ulaşılmıştır. Metafor temasını oluşturan kodların belirlenmesinde ise doğrudan paylaşımlardaki ifadelerden hareket edilmiş, metaforlar açık bir şekilde ifade edildiği ve metafor üretme sebebi çoğunlukla açıklanmadığı için "hastane" metaforu dışında gerekçelendirme yapılmamıştır. Elde edilen kod ve temalar hakkında uzman görüşü alındıktan sonra da verilerin yorumlanmasına geçilmiştir. Böylece katılımcı elektronik sözlük kullanıcılarının kütüphane algısı, kütüphaneler hakkındaki düşünceleri ve

değerlendirmeleri sistemsal bir bütünlük içinde sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini arttırmak için tablolarda verilen örnek alıntılarda gönderiler olduğu gibi aktarılmış, imla ve noktalamaya dokunulmamıştır. Tabloda yer verilmeyip yorumlar kısmında ele alınan gönderilerde ise gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için elde edilen veriler biri doktor ünvanına sahip, ikisi yüksek lisans mezunu üç Türkçe eğitimi uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzman grubu belirlenirken kriter olarak bilimsel süreç yürütme becerisi ve tecrübesi göz önünde bulundurulmuştur.

Bulgular ve Yorumlar

Çalışmada elde edilen bulguların analiz edilmesiyle ulaşılan kodlar ve temalar araştırma soruları başlıkları altında verilmiştir.

Birinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Birinci araştırma sorusuna yönelik bulgu ve yorumlar, “İşlev Teması”, “Metafor Teması” ve “Yüklenen Anlam” başlıkları altında sunulmuştur.

İşlev teması

Ekşisözlük kullanıcılarının gönderilerindeki temalardan birinin “İşlev Teması” olduğu görülmüştür. Tablo 1’de bu temayı oluşturan kodlara, bu kodlarla ilgili gönderi sayılarına ve kodların üretildiği gönderilerden birer örneğe yer verilmiştir:

Tablo 1

İşlev Temasını Oluşturan Kodlar ve Alıntılar

Sıra Nu.	Kod	İlgili Gönderi Sayısı	Orijinal Gönderi Örneği
1	Huzur verme	8	kendimi evimden sonra en güvende hissettiğim huzurlu yer
2	Kitap bulundurma	4	evet olm. adamlar beleş kitap veriyor sana. cillop gibi. "geri alıcam ama" diyor, olsun, veriyor işte. hiç de bir şey istemiyor üstüne. gidip raftan seçiyorsun, "ben. bunu. alcam." diyorsun, yazdırıyorsun adını, hadi eyvallah. ya bakın valla çok süper. millet evladına yapmıyor böyle kıyağı bu devirde ya. yazık bizde tam oturmamış kütüphane kültürü
3	Ders çalışma imkânı sunma	4	genellikle sessiz ve rahat bir ders calisma sansi sunmasi yaninda bircok kaynaga da kolaylikla erisim sansi saglayan kompleks yapı.
4	Sosyalleşmeyi sağlama	4	çalışkan insanlar ile tanışıp kaynaşmak için kullanılan ortam
5	Bilgi kazandırma	3	açık raflısı, dünyanın en ufuk açıcı yeri olabilir. bir şeyi google'da aramak için önce onun varlığını bilmek lazım, rafların arasında dolanırken gözüne çarpanları ise o an öğrenmiş oluyorsun.
6	Motivasyon kazandırma	3	ders çalışmakta zorlanan insanın ilacıdır. bir kere o mekanın havasını soluduktan, kafayı kitaplara gömmüş onca insanın arasına girdikten sonra gerisi kendiliğinden gelir.
7	Güzel vakit geçirmeyi sağlama	1	okulda saatlerce rafların arasında yere çökerek (sıcak ,soğuk ,yağmur, kalabalık ,gürültü,yemek kokusundan) uzak hoşça vakit geçirebileceğiniz kutsal mekan
	TOPLAM	27	

Tablo 1’de görüldüğü üzere Ekşisözlük’teki gönderilerde işlev temasıyla ilişkili yedi farklı başlık altında toplam 27 kod bulunmaktadır. En sık geçen kod huzur verme iken bunu

dörder gönderiyle kitap bulundurma, ders çalışma imkânı sunma ve sosyalleşmeyi sağlama takip etmektedir. Üçer gönderide ise bilgi kazandırma ve motivasyon işlevlerine, bir gönderide de güzel vakit geçirmeyi sağlama işlevine değinilmiştir. Gönderilerde en çok huzur verme işlevinden bahsedilmesi kütüphanenin çağdaş bir gereksinime cevap verdiğini göstermektedir. Çünkü huzur yirmi birinci yüzyılın bütün maddî olanaklarına rağmen eksikliği duyulan büyük bir gereksinim olarak öne çıkmaktadır. Huzurlu ortamların akademik başarıda ve kişisel ilişkiler üzerinde olumlu etkisi olduğu da bilinmektedir (Waters, 2011, s. 75). Bu bakımdan kütüphanenin önemli bir işlevi yerine getirdiği söylenebilir. Vurgulanan diğer iki işlev, kitap bulundurma ve ders çalışma ortamı sağlamadır. Bu bulgulardan tarih boyunca kitapları muhafaza etme ve özellikle eski çağlarda nadir bulunan yazılı eserler üzerinde çalışma imkânı sağlama işlevlerini yerine getiren kütüphanenin bu kadim işlevlerini farklı biçimlerde de olsa hâlâ sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Günümüzde orijinal metinler ve kaynak eserler üzerinde çalışmak isteyen araştırmacıların yanı sıra sınavlara hazırlananlar için de kütüphaneler sıklıkla tercih edilen mekânlardır. *“Genellikle sessiz ve rahat bir ders çalışma şansı sunması yanında birçok kaynağa da kolaylıkla erişim şansı sağlayan kompleks yapı.”*, *“Son dört aydır haftada 20 saatimi geçirdiğim, yeri geldiğinde gece sabahladığım, hafif kestirip tekrar çalışmaya devam ettiğim, odamda ders çalışmadığım zamanlarda mecburen adımlarımı yönelttiğim mekân.”* ve *“... bunda en büyük etken okumayı seven ama fakir bir aile olduğumuz için alamadığımız kitaba en kolay ulaşılan yerin burası olmasıydı.”* şeklindeki gönderilerden de kütüphanelerin imkânı olmayanlara ders çalışma ortamı ve ücretsiz kaynak sağlayarak sosyal eşitliğe destek olduğu anlaşılmaktadır. *“Elinizdeki roman, şiir, ansiklopediyi mesai saatleri içerisinde istediğiniz kadar okuyabilirsiniz. Kimse sizi rahatsız etmez, ‘Çay vereyim mi ağabey?’ demez, ‘Kalk artık yeter bu kadar.’ demez.”* gönderisinde de kütüphanede rahatça, huzursuz edilmeden çalışılabileceğine, araştırma yapılabileceğine değinilmektedir. Sosyalleşmeyi sağlama işlevi de kütüphanenin güncel ve evrensel bir gereksinimi karşıladığını göstermektedir. Sadece akşam yemeklerinde veya kahve saatlerinde birlikte vakit geçirilecek arkadaş grupları bulmaya yarayan sosyal medya uygulamalarının varlığı sosyalleşme eksikliğinin büyüklüğünü göstermektedir. Sosyalleşmeyi sağlamayla birlikte ele alınabilecek bir işlev de motivasyon sağlamadır. *“Ders çalışmakta zorlanan insanın ilacıdır. bir kere o mekanın havasını soluduktan, kafayı kitaplara gömmüş onca insanın arasına girdikten sonra gerisi kendiliğinden gelir.”* alıntısından anlaşılabileceği üzere ders çalışan insanlarla birlikte zaman geçiren, onlarla sosyalleşen insanlar bundan olumlu etkilenebilmekte, çalışma isteklerini geri kazanabilmekte veya arttırabilmektedir. Üç gönderide ise kütüphanelerin bilgi kazandırma işlevi üzerinde durulmuştur. Teknolojik imkânların çoğalmasıyla birlikte kütüphanelerin bu işlevlerinin zayıfladığı düşünülse de gerçek öyle değildir. İnsanlar gereksinim duydukları bilgileri internetten çok hızlı bulabilmektedir fakat bu bilgi edinme yönteminin kütüphaneden bilgi edinmekle aynı olduğunu söylemek zordur. Bunun iki temel sebebi vardır. Birinci sebep, internet kaynaklarında çevrim içi ortamın denetlenebilirliğinin zayıflığı dolayısıyla güvenilir olmayan, gerçekdışı bilgilerin de paylaşılabilesidir. Bu ihtimalin basılı eserlerde çevrim içi kaynaklara göre daha az olduğu söylenebilir. İkinci sebep ise internetten bilgi arandığında sadece o bilgiye yönelik sınırlı bir araştırma yapılmasıdır. Oysa kütüphanede gereksinim duyulan bilgiler aranırken farklı bilgilere ve bilgi kaynaklarına da ulaşılabilir. Diğer bir deyişle internetten araştırma yapıldığında var olduğu bilinen bir bilgi öğrenilebilirken kütüphane araştırmasında varlığından habersiz olunan bir bilgiden de haberdar olunabilir. Dolayısıyla

kütüphanenin bilgi edinme etkinliklerinde zenginlik ve esneklik sağladığı söylenebilir. Bir gönderide bahsedilen güzel vakit geçirmeyi sağlama işlevi ise kitap ve okuma sevgisine işaret etmekte, yakın tarihimizde Ali Emiri Efendi gibi örneklerini gördüğümüz bibliyofilliğin izlerini taşımaktadır. Çünkü bibliyofillikte kitaplarla bir arada olmaktan, onlarla vakit geçirmekten zevk alma söz konusudur.

Metafor teması

Ekşisözlük kullanıcılarının gönderilerindeki temalardan birinin “Metafor Teması” olduğu görülmüştür. Tablo 2’de bu temayı oluşturan kodlara, bu kodlarla ilgili gönderi sayısına ve kodların üretildiği gönderilerden birer örneğe yer verilmiştir:

Tablo 2

Metafor Temasını Oluşturan Kodlar ve Alıntılar

Sıra Nu.	Kod	İlgili Gönderi Sayısı	Orijinal Gönderi Örneği
1	İbadethane (Tapınak)	4	bilginin tapınaklarıdır...
2	Cennet	3	'ben cenneti hep bir çeşit kütüphane olarak düşlemişimdir.'
3	Yuva	3	<u>jorge luis borges</u> kitap yuvası.
4	Kutsal mekân	2	okulda saatlerce rafların arasında yere çökerek (sıcak ,soğuk ,yağmur, kalabalık ,gürültü,yemek kokusundan) uzak hoşça vakit geçirebileceğiniz kutsal mekan
5	Toprak	1	bir arkadaşın pek yerinde tesbitiyle: şehir insanının toprağıdır.
6	Akıl rafı	1	(bkz: <u>akıl rafları</u>)
7	Demokrasi	1	<u>demokrasi</u> sembolü. toplumun gelişmişlik ve kültür seviyesini ölçmek için kullanılabilir
8	Beyin geliştirme salonu	1	(bkz: <u>beyin geliştirme salonu</u>)
9	Kitap müzesi	1	türkiye'de bulunanları için konuşursak kütüphaneden ziyade birer kitap müzesi olarak idare edilen yerler bunlar. hepsinin her köşesinde bir yaşanmışlık var. gündemi 30 sene geriden takip eden ansiklopediler ve en çirkin kapak renkleriyle ciltlenmiş kadim kitapların sararmış sayfaları arasında bilgi dolu bir yolculuğa çıkmayı kim istemez. o suratsız görevliye yeterince ısrar ederseniz <u>necronomicon</u> 'un ilk nüshasını bile bulabilirsiniz. hatta yeterince şanslıysanız, süleyman demirel'den sonraki türkiye tarihine dair ipuçları veren yazmalar bulabilirsiniz.
10	Hapishane	1	hapishane evet, bildiğin hapishane türkiye'de. gidin anadolunun her hangi bir kütüphanesine, önünde durun, bir bakın binaya, içeri girin ufak ufak; etrafınıza bakın, gezin, dolaşın... "mezarlık" kelimesi dilinizin ucuna gelsin de sizi fazla hüznlendireceğinden vazgeçin. dudaklarınızdan dökülecek ilk kelime bu olacak: "hapishane"
11	Sığınak	1	okulumuzda küçük bir tanesi var.ben buraya <u>sığınak</u> da diyorum.boş geçen saatlerde kalabalıktan,gürültüden,o garip rahatsızlık hissinden kaçıp buraya geliyorum.küçük dedim ama kitap bakımından gayet zengindir.eskilere bir bakmak istersem nâbi,ahmet paşa,fuzuli,nedim,yunus emre..biraz daha yakın zamanlara gitmekse isteğim ahmet hamdi,sait faik,hüseyin rahmi,reşat nuri,oğuz atay,tarık buğra..yok,uzaklaşayım diyorsam da dostoyevski,dickens,turgenyev,kafka,orwell,london,balzac ve birçoğu bana eşlik eder.yıllar öncesinden kalma dergiler de oldukça ilginçtir.
12	Hastane	1	"insan ruhunun iyileştiği yer."
	TOPLAM	20	(bkz: <u>bibliyoterapi</u>)

Tablo 2’de görüldüğü üzere Ekşisözlük’teki gönderilerde metafor temasıyla ilgili on iki farklı başlık altında toplam 20 kod bulunmaktadır. En fazla bulunan kod, sıklık değeri dört olan ibadethane kodu iken yuva ve cennet kodları üçer, kutsal mekân kodu iki, toprak, akıl rafı, demokrasi, beyin geliştirme salonu, kitap müzesi, hastane ve hapishane kodları birer gönderide geçmiştir. Metaforlar sayesinde bir olguyu daha yakından tanımak, onun iç yüzünü kavramak mümkündür ve bir olguya uygun birden fazla metafor olabilir (Çoğaltay ve Aras, 2018, s. 214). Verilere bakıldığında kütüphane hakkında birden fazla metafor kullanıldığı ve bu metaforların benzetme yoluyla üretildiği görülmektedir. İbadethane, kutsal mekân ve cennet kodlarının toplam dokuz gönderide geçmesi, kütüphaneye kutsallık atfedildiğini göstermektedir. Bu durum, gerek Doğu gerekse Batı toplumlarında bilginin kutsal kabul edilmesiyle (Blandford, 2006, s. 185) ilgili olabileceği gibi kütüphanelerin tarihsel özellikleriyle de ilgili olabilir çünkü ilk kütüphanelerin genellikle tapınaklarda veya tapınağa yakın bölgelerde inşa edildiği bilinmektedir. Örneğin eski Mısır’daki ilk yazılı belgeler tapınak kayıtlarıyla ilgilidir (Yıldız, 1985, s. 26). İbadethane ve kütüphane ilişkisi edebî eserlere de konu olmuştur, örneğin Umberto Eco’nun *Gülün Adı* (II Nome Della Rosa) isimli eserinde olaylar genel olarak bir manastır ve bu manastırdaki kütüphane etrafında geçmektedir. Yapılan cennet benzetmesiyle de cennetle kütüphane mutluluk verme bakımından özdeşleştirilmiştir. Akıl rafı ve beyin geliştirme salonu ifadeleri ise kütüphanenin bilgi kazandırma ve ruhsal, zihinsel gelişimi sağlama işlevine atıf yapmaktadır. Kütüphane hakkında müze kavramının kullanılması kitaplara verilen değerin kanıtıdır. Çünkü bilindiği üzere müzeler sanat ve bilim açısından önemli sayılan eserlerin sergilendiği yerlerdir. Kütüphaneye verilen değeri gösteren bir diğer kod da sığınaktır. *“Okulumuzda küçük bir tanesi var. Ben buraya sığınak da diyorum. Boş geçen saatlerde kalabalıktan, gürültüden, o garip rahatsızlık hissinden kaçıp buraya geliyorum.”* şeklindeki gönderide çeşitli tehlike durumlarında sığınılan yer anlamına gelen sığınak kelimesinin kullanılması, kütüphanenin kullanıcıları tarafından onları kötülükten, tehlikeden uzak tutan bir yer olarak görüldüğünü göstermektedir. Hastane benzetmesi ise kütüphanelerin kullanıcılarına bilişsel ve duyuşsal açıdan fayda sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu son zamanların gözde konularından biri olan ve kitap yoluyla ruhsal iyileşmeye dayanan bibliyoterapinin (Karagül, 2018, s. 44) geniş bir uygulama alanına sahip olduğunu göstermektedir. Kimi kullanıcılar da *“Hane-i kâridir. boş zamanlarında kitap kapağı açanların değil, ahde vefalıların kıymet erbabı.”* gönderisinden anlaşıldığı üzere kütüphaneyi evleri gibi görmektedirler. Bir gönderide ise kütüphane metaforuna yönelik olumsuz yargıda bulunmuştur. *“Hapishane evet, bildiğin hapishane Türkiye’de. (...)”* şeklindeki gönderide sözlük yazarı kütüphaneyi hapishaneye benzetmiş, devamında ise kütüphanelerin aslında mezarlığa benzediğini fakat bunu dile getirmekten vazgeçtiğini belirtmiştir. Gönderiden kütüphanelere yöneltilen bu eleştirinin mimarî özelliklerden kaynaklandığı anlaşılmakta ancak eleştiriye sebep olan mimarî özelliklerin neler olduğu anlaşılamamaktadır.

Yüklenen anlam teması

Ekşisözlük kullanıcılarının gönderilerindeki temalardan birinin “Yüklenen Anlam Teması” olduğu görülmüştür. Tablo 3’te bu temayı oluşturan kodlara, bu kodlarla ilgili gönderi sayılarına ve kodların üretildiği gönderilerden birer örneğe yer verilmiştir:

Tablo 3

Yüklenen Temasını Oluşturan Kodlar ve Alıntılar

Sıra Nu.	Kod	İlgili Gönderi Sayısı	Orijinal Gönderi Örneği
1	Kamusal alan	368	sessizliği sayesinde ders çalışmak ve kitap okumak için güzel bir yerdir.
2	Evdeki kitaplık	24	buram buram seksenler kokan bir mobilyadır kütüphane. aklınıza evdeki şekilli mekilli kitaplıklar gelmesin hemen. kütüphane dediğim aslında; bir dönem hemen herkesin evine girmiş değme modüler mobilya sistemine taş çıkartacak bir yapıdır. iki göz dolap, ortada bir raf, alta bir çekyat böyle kombine mis gibi bir şeydir. iç dolap gözleri ailenin iki çocuğu tarafından defter kitap koyulmak üzere dolap olarak kullanılırken, orta boşluğa <u>meşdan larousse</u> , <u>resimli bilgi ansiklopedisi</u> veya <u>hachette</u> ayarında gazeteden olmadı pazarlamacıdan alınmış ansiklopediler dizilir. anne kişisi tarafından ansiklopedilerin üzerine dolap kapaklarına ve dahi üst boşluğa en afillisinden bir dantel seti daha eve geldiği ilk günden yerleştirilir. en üstte kristal taklidi bir vazo, bir iki meyvelik olur.
TOPLAM		392	

Tablo 3’te görüldüğü üzere kütüphane kavramı, Ekşisözlük’teki 368 gönderide kamusal alan yani halk kütüphanesi, vakıf kütüphanesi veya üniversite kütüphanesi anlamında; kalan yirmi dört gönderide ise kitaplık anlamında kullanılmıştır. Kütüphanenin sözlükte ilk anlamının “Kuruluş amaç ve görevine uygun kitap, film, plak vb. her türlü kayıtlı bilgi kaynağını toplayan, düzenleyen ve bilgi gereksinimi olan kullanıcının etkin biçimde hizmetine sunan kuruluş; kitaplık, bibliyotek” (Türk Dil Kurumu, 2024) şeklinde verildiği görülmektedir. Dolayısıyla her iki kullanımın da doğru olduğu söylenebilir. Gönderilerin büyük kısmında kütüphane kavramının kamusal alan anlamında kullanılması, gönderi yazarlarının genel kullanıma açık kütüphanelerden yararlandıklarını, en azından bu konuda farkındalık sahibi olduklarını göstermektedir. Çünkü kelimeler hafızaya deneyimlerden hareketle kaydedilir (Karatay, 2007, s. 142). “Kıymetli beton yığını. Dışarıdan bakıldığında gözüken sadece budur. Kıymetli bir beton yığını ancak o beton yığını kıymete bindiren içerisindeki raflar; o rafların göbeklerindeki kitaplardır. (...)” ve “İçerisinde araştırma yaptığım, kitap okuduğum, finallere hazırlandığım evimsi yer. Ne zaman canım sıkılsa kendimi kütüphanede bulurdum. Bir nevi psikoterapi merkeziydi benim için. Canım mı sıkıldı alırdım çantamı doğru kütüphaneye.” gönderisinden anlaşıldığı üzere buradaki kamusal alan kavramı sadece fizikî durumla değil, kütüphanenin içeriği ve işleviyle de ilgilidir. Kavrama evde bulunan kitaplık anlamını yükleyenlerin bu eşyaya karşı son derece olumlu duygular besledikleri görülmektedir. “Bir kitap daha sığdırmakta zorlandığım, şu hayatta oluşturmaktan en çok zevk aldığım, baktıkça mutlu olduğum evimin cennet köşesi.” gönderisinden anlaşıldığı üzere gönderi sahibi evde kütüphane bulmasından mutluluk duymakta ve kütüphanenin bulunduğu alanı cennetle

özdeşleştirmektedir. İki bakış açısına sahip gönderi sayısındaki fark kütüphanelerin toplumsal yönüne bağlanabileceği gibi kullanıcıların kitap satın alma, bulundurma, koruma alışkanlıklarının eksikliğine de bağlanabilir.

İkinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgu ve Yorumlar

İkinci araştırma sorusuna yönelik bulgu ve yorumlar, “Bilgiler Teması” ve “Eleştiriler Teması” başlıkları altında sunulmuştur.

Bilgiler teması

Ekşisözlük kullanıcılarının gönderilerindeki temalardan birinin “Bilgiler Teması” olduğu görülmüştür. Tablo 4’te bu temayı oluşturan kodlara, bu kodlarla ilgili gönderi sayısına ve kodların üretildiği gönderilerden birer örneğe yer verilmiştir:

Tablo 4

Bilgiler Temasını Oluşturan Kodlar ve Alıntılar

Sıra Nu.	Kod	İlgili Gönderi Sayısı	Orijinal Gönderi Örneği
1	Genel bilgiler	4	kütüphaneler şahane yerlerdir. bazen içi dilini bilmediğiniz kitaplarla doludur. bazılarının pencereleri güzelliği kitaplarla yarışan manzaralara bakar. bu pencerelerin önünde kocaman masif ahşap masalar vardır. ve bazen, şanslıysanız, o masalarda koca gün boyunca sizden başka kimse oturmaz. saatlerce oturur okursunuz. okumayı bırakır uyursunuz. uyanırsınız raflar arasında şöyle bir volta atarsınız. yine oturur bu sefer yazarsınız. aslında oradan hiç ayrılmak istemezsiniz ama sırf bir daha girebilmek için önce oradan çıkmanız gerekir. sonra her gün kütüphaneye, orada kendine minik bir habitat kurmaya giden mutlu bir insan olursunuz.
2	Faydalar	3	evde müzik, internet, arkadaş eşliğinde iki günde çalıştığım notu, dökümanı dört, beş saatte bitirdiğim süper mekan.
3	Etimolojik bilgi	2	kitap kelimesinin çoğulu olan kütüp (kitaplar) sözcüğü ile hane kelimesinin birleşmesinden oluşmuştur.
4	Çalışma sistemi	2	elinizdeki roman, şiir, ansiklopediyi mesai saatleri içerisinde istediğiniz kadar okuyabilirsiniz. kimse sizi rahatsız etmez, "çay vereyim mi abi?" demez, "kalk artık yeter bu kadar" demez.
5	Tarihi bilgi	1	sümerliler bu yere bellek evi derlermiş mısırlılar ruhun iyileşme yeri derlermiş, tibetliler de mücevher okyanusu derlermiş.. çağlar öncesinde de tablethane denirmiş..
6	Fiziksel özellikler	1	ilginç bir şekilde ibadet yerlerine benzer. yüksek tavanlı, yılların, yüzyılların bilgisiyle ve büyük anlamlar taşıyan sozcukleriyle, sessizliğiyle, bir anlamda insana kendinden çok daha büyük bir şeyin ortasında olduğunu hissettirir. kimi zaman keyifli, kimi zaman kafa karıştırıcı ve bunaltıcı bir deneyim olabilir bu.
TOPLAM		13	

Tablo 4’te görüldüğü üzere Ekşisözlük’teki gönderilerde bilgiler temasıyla ilgili altı farklı başlık altında toplam 13 kod bulunmaktadır. En fazla bulunan kod, dört gönderide geçen genel bilgiler kodu iken faydalar kodu üç, etimolojik bilgi ile çalışma sistemi kodları ikişer ve tarihi bilgiler ile fiziksel özellikler kodları birer gönderide geçmektedir. Genel bilgiler koduyla ilgili gönderilerde kütüphanelerin mimarî özelliklerinden detaylı biçimde bahsedilmiş ve övgü dolu ifadeler kullanılmıştır. “*İlginç bir şekilde ibadet yerlerine benzer. Yüksek tavanlı, (...)*” gönderide belirtilen mimarî özellikleri taşıyan kütüphane sayısı az olsa da paylaşılan tecrübelerin hemen hemen bütün kütüphanelerde yaşanabileceği söylenebilir. Faydalar koduyla ilgili örnek alıntıda kütüphanelerin kullanıcılarına motivasyon ve konsantrasyon sağladığı

belirtilmekte ve evde çalışmakla kütüphanede çalışmak arasındaki fark ortaya konarak kütüphanenin verimlilik üzerindeki etkisine değinilmektedir. Bu bulgu ile işlevler temasındaki motivasyon bulgusu örtüşmektedir. Bazı gönderilerde ise bilgi yanlışı olduğu görülmektedir. Örneğin etimoloji koduyla ilgili olan, “*Eskiden kitaplar kütüpten yapıldığı için öyle almış başını giden kelime... Tabii...*” şeklindeki gönderide bilgi yanlışı bulunmaktadır. Bu gönderi, aynı zamanda her kaynağa olduğu gibi çevrim içi sözlüklere de eleştirel gözle bakmanın gerekliliğini göstermektedir. Özellikle çoğu öğrencinin internet kaynaklarında bulunan bilgileri gerçek olarak kabul ettikleri (Rothenberg, 1997, s. 1) göz önünde bulundurulursa durumun önemi daha iyi anlaşılacaktır. Çalışma sistemi koduyla ilgili gönderilerde “*Elinizdeki roman, şiir, ansiklopediyi mesai saatleri içerisinde istediğiniz kadar okuyabilirsiniz. Kimse sizi rahatsız etmez, “Çay vereyim mi abi?” demez, ‘Kalk artık yeter bu kadar.’ demez.*” örneğinde görüldüğü gibi sunulan hizmetlerden, görevlilerin tavırlarından bahsedilmekte ve ders çalışanlar, okuyanlar, araştırma yapanlar için kütüphanelerin uygun yerler olduğu belirtilmektedir. “*Girdikten sonra çıkmanıza gerek kalmayacak kadar her imkânı sunanları candır! Şarj aletlerinden, tabletlere, laptoplardan, projektöre, kutu oyunlarından, boyama kitaplarına...*” şeklindeki gönderiden kütüphanelerde sadece dijitalleşme değil, bir anlayış değişikliği de yaşandığı, kullanıcılara bilgiye ulaşma, paylaşma ve kendini geliştirme açısından zengin imkânlar sunulduğu anlaşılmaktadır. Bir gönderide sadece ismen de olsa Dewey Ondalık Sınıflandırması (DDC) gibi teknik bir kavrama yer verilmesi de dikkat çekicidir. Fiziksel bilgiler koduyla ilgili gönderide kütüphanelerin fiziksel özelliklerinin kullanıcıların ruh hâli üzerinde de etkili olduğuna değinilmiştir. *Geniş masaları, ışık alan ortamı ve rahat sandalyeleriyle en güzel mekân. Çalışması en zevkli yer, öğrenmenin en rahat alanı, ufkı iki katına çıkartan ortam... Atın beni buraya gıkım çıkmaz yemin ederim. ...*” şeklindeki gönderiden anlaşıldığı üzere ferah bir ortam sunan kütüphaneler kullanıcıları mutlu etmektedir. “*Sümerliler bu yere bellek evi derlermiş mısırlılar ruhun iyileşme yeri derlermiş, Tibetliler de mücevher okyanusu derlermiş. (...)*” gönderisinde geçen eski uygarlıklardaki kütüphane adlandırmaları kütüphanelere eski zamanlardan beri değer verildiğini göstermektedir. Ayrıca bu tarihî adlandırmalar işlevler temasındaki akıl rafı ve metafor temasındaki hastane kodlarıyla doğrudan örtüşmektedir.

Eleştiriler teması

Ekşisözlük kullanıcılarının gönderilerindeki temalardan birinin “Eleştiriler Teması” olduğu anlaşılmıştır. Tablo 5’te bu temayı oluşturan kodlara, bu kodlarla ilgili gönderi sayılarına ve kodların üretildiği gönderilerden birer örneğe yer verilmiştir:

Tablo 5*Eleştiriler Temasını Oluşturan Kodlar ve Alıntılar*

Sıra Nu.	Kod	İlgili Gönderi Sayısı	Orijinal Gönderi Örneği
1	Gürültü	17	bizdeki kütüphaneler önemli sayıda gencin sohbet mekânı adeta. ne bitmek bilmez ne yersiz bir geyik ve sohbet eğilimiye bu artık!
2	Kalabalık	14	ders çalışan, test çözen insanların işgali yüzünden varoluş amacına uygun olarak oturup seçtiğim kitabı okuyamadığım yerdir. insanlar ders çalışmasını demiyorum onlar da haklı ama araştırma yapan, okumak isteyen insanlar için de bir masa ayrılma keşke dedirten mekanlardır.
3	Çalışma sistemi	5	memur düzeniyle çalışmasını asla kavrayamadığım yerlerdir. oyle ki kutuphaneye gitmek için okulu kirmaniz, isi ekmeniz gerekir. yahu yapın sunların çalışma saatlerini 7-10, sonra 12-2, sonra da 4-9 bakın nasıl da artacak birden kutuphanelere giden insan sayısı. yanlış isliyor kutuphaneler, yanlış.
4	Sayı azlığı	3	evden kütüphaneye gidiş-dönüşte harcadığınız zaman+para satın alıp okumaktan daha maliyetli. ancak mütevazı bir ilde yaşıyorsan veya sağlam bir okulun öğrencisiysen kütüphane konusunda şanslısın.
5	İçerik	3	kitap satın alıp rafta tozlanmaya tutsak etmek yerine kütüphaneden kitap ödünç almayı tercih eden biri olarak kütüphanelerden istediğim şekilde ne yazık ki yararlanamıyorum. aradığınız kitaplar son 3 yılda ilk kez basılmış ise kütüphanede bulma şansınız oldukça düşüktür. bu da beni şu soruya yönlendirdi: "neden yeni basılan kitaplar halk kütüphanelerinde yok?"
6	Kirlilik	1	normalde çalışma salonlarına sudan başka bir şey sokamıyorsunuz -doğal olarak- ama nasıl oluyorsa masalarda kağıt bardaklar oluyor. onun dışında tüketilen yiyeceklerin ambalajları, buruşturulmuş karalama kağıtları, boş su şişeleri, bahçede izmaritler ve yine milyonlarca kağıt bardak vs. vs....
TOPLAM		43	

Tablo 5’te görüldüğü üzere Ekşisözlük’teki gönderilerde eleştiriler temasıyla ilgili altı farklı başlık altında toplam 43 kod bulunmaktadır. En fazla bulunan kod, on yedi gönderide geçen gürültü kodu iken kalabalık kodu on dört, sayı azlığı ile içerik kodları üçer, kirlilik kodu ise bir gönderide geçmektedir. Gürültü koduyla ilgili gönderilerde kütüphanelerde kullanıcıların konuşmaları, eşya sesleri gibi çeşitli gürültü kaynaklarının bulunduğu değinilmektedir. Kullanıcılar bu konuda haklı olsalar dahi gürültü kaynağının yine kullanıcılar olduğu, “Bizdeki kütüphaneler önemli sayıda gencin sohbet mekânı adeta. Ne bitmek bilmez ne yersiz bir geyik ve sohbet eğilimiye bu artık!”, “Bir saat öncesine kadar mutlu mutlu çalışıyordum, şimdi 2-3 kişi geldi kitabı açacak; çat pat kalem alıyor, su içeceği şişeyi kopartıyor ...”, “Topuklu ayakkabıyla dolaşılması gereken yer.” ve “(...) yüksek sesle sınav analizi yaptığı ve utanmadan konu anlattığı, sessiz olunması gereken bireysel vakit geçirme alanı. ortak alan” şeklindeki gönderilerden anlaşılmaktadır. Kalabalık koduyla ilgili gönderilerde özellikle sınav dönemlerinde kütüphanelerde yer bulunamadığı belirtilmektedir. Kütüphanede çalışmak daha verimli olduğu için sınav dönemlerindeki bu durum olağandır. Gönderi sahiplerinin eleştirdiği noktalardan biri de kütüphanelerin çalışma sistemidir. Gönderi yazarları kütüphane çalışma saatlerinin güncellenmesini, kütüphanelerin çalışan nüfusun da faydalanabileceği bir mesai uygulamasına geçmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Gerçekten de öğrencilerin, araştırmacıların, kamu ve özel sektör çalışanlarının belirtilen mesai saatlerinde kütüphanelerden yararlanmaları zordur. Kimi kullanıcıların ise böyle bir sorun yaşamadıkları

“Yeni açılan sıcak kütüphanemizde şimdilik 10 saat geçiriyorum. Yakın zamanda 7/24 açık olacak ve geceleri orda olup sabahları eve gelip uyumayı düşünüyorum. Hayali bile mutlu ediyor.” şeklindeki gönderiden anlaşılmaktadır. Kullanıcıların eleştirdikleri durumlardan biri de kütüphane sayısının azlığıdır. Özellikle büyük şehirlerde bu durumun kütüphanelere ulaşmada sorunlara yol açtığı anlaşılmaktadır. Kullanıcılar, *“Ülkemizde sayısının ve içeriğinin artması elzem olan huzurlu yerler.”* şeklindeki gönderiden anlaşıldığı üzere kütüphane sayısının artmasını istemektedirler. Kimi sözlük kullanıcıları ise *“ (...) Aradığınız kitaplar son 3 yılda ilk kez basılmış ise kütüphanede bulma şansınız oldukça düşüktür. Bu da beni şu soruya yönlendirdi: Neden yeni basılan kitaplar halk kütüphanelerinde yok?”* gönderisinde görüldüğü üzere kütüphanede güncel kitapları bulamamaktan yakınmaktadır. Eleştiri noktalarından biri de kütüphanelerdeki kirliliktir. *“Boş su şişeleri, bahçede izmaritler ve yine milyonlarca kâğıt bardak vs. vs.”* şeklindeki gönderiye bakıldığında kirlilikten kastın masaların üzerindeki çöpler ve dağınıklık olduğu anlaşılmaktadır. Bu da tıpkı gürültü gibi kütüphanelerin işleyişinden değil, kullanıcılardan kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle sorunun müsebbibi de mağduru da kullanıcılarıdır.

Sonuç ve Öneriler

Kamusal veya özel bütün hizmetlerde olduğu gibi kütüphanecilik hizmetlerinde de kullanıcı değerlendirmeleri önem taşımaktadır. Değerlendirmelerin güvenilirliğini sağlamak için alınabilecek önlemlerden biri değerlendirici kimliğinin gizli tutulmasıdır. Kullanıcılarının anonim olması, değerlendirici kimliklerinin gizli kalması sebebiyle çevrim içi sözlüklerin bunu sağlayabilecek ortamlardan biri olduğu düşünülmektedir. Bu özelliklerinden dolayı en büyük katılımcı elektronik sözlüklerden biri olan Ekşisözlük’te bulunan kütüphane değerlendirmeleri, yorumları, deneyim paylaşımları ve tanımlamaları bu çalışmada veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Ekşisözlük’teki gönderilere bakıldığında kullanıcıların kütüphanelere karşı olumlu algıya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Birçok gönderi sahibine göre kütüphaneler motive edici, huzur veren, ders çalışmayı ve sosyalleşmeyi sağlayan yerlerdir. Gönderilerde kullanıcıların kütüphaneyi tanımlanırken kutsal yer, tapınak, cennet gibi kelimeler kullandıkları, kavrama bir tür kutsallık atfettikleri görülmüştür. Ayrıca gönderilerde kütüphanenin sosyal eşitliği sağlama işlevi de vurgulanmıştır. Çünkü kütüphaneler sayesinde toplumun dezavantajlı kesimleri basılı ve çevrim içi kaynaklara rahatlıkla ulaşabilmekte ve uygun çalışma ortamları bulabilmektedirler. Kullanıcı gönderilerinden anlaşılan bir diğer husus da kütüphanelerin çağın gereklerine uygun olanaklarla donatıldığı, toplumun beklentilerine uygun biçimde yapılandırıldıkları ve bu açıdan kütüphanecilik konusunda bir anlayış değişimi yaşandığıdır. Kullanıcılar kütüphane sayısının azlığından ve olan kütüphanelerin kapasitesinin düşüklüğünden yakınmaktadır. Özellikle kütüphane çalışma saatleri konusundaki eleştirilere kulak verilirse kütüphane kullanım oranının da artacağı düşünülmektedir. Kütüphane ortamına yönelik eleştirilere veya olumsuz algılara yol açan durumların ise genellikle kullanıcılardan kaynaklı olan dağınıklık ve kirlilik olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulardan hareketle katılımcı elektronik sözlük kullanıcılarının kütüphaneye adeta bir ibadethane kadar saygı duydukları, onu motivasyon sağlayıcı bir bilgi ve çalışma mekânı olarak gördükleri ancak diğer kütüphane kullanıcılarından ve kütüphanelerin çalışma sisteminden şikâyetçi oldukları, kütüphanelerin çağın gereklerine uygun olarak yapılandırıldığını düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre ilgililere aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır:

- Halk Kütüphaneleri Yönetmeliğine uygun olarak halk kütüphanesi sayısı artırılmalıdır.
- Güncel eserler kütüphanelere kazandırılmalıdır.
- Kütüphaneler bütün kullanıcıların ilgisini çekebilecek ve rahatını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.
- Kütüphanelerde teknolojik araçlardan yararlanma çalışmaları artırılarak sürdürülmelidir.
- Kütüphane çalışma saatleri belirlenirken çalışanların ve öğrencilerin kütüphanelerden yararlanabilme durumları göz önünde bulundurulmalıdır.
- Her okulda uluslararası standartlara uygun bir kütüphane ve mesleki eğitim almış en az bir kütüphaneci bulunmalı, kütüphane kullanımına yönelik bilgi okuryazarlığı eğitimleri de buralarda uzman kütüphaneciler tarafından verilmelidir.
- Eğitim öğretim faaliyetlerinde kütüphanelere yönelik olumlu algıdan yararlanılmalıdır.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Yazar makale için etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir.

Yazarlık Katkısı

Makale tek yazarlıdır.

Kaynakça

- Acar, S. (2024). Sosyal medya'da sessiz istifa algısı: Ekşisözlük incelemesi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 12(2), 147-172.
- Akande, S. O. ve Bamise, O. F. (2017). The role of school library in academic motivation of secondary school students in Osun State. *International Journal of Library Science*, 6(1): 18-27.
- Akın, C. (2022). Sözlük tipolojileri ve tasnifleri üzerine bir değerlendirme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 73(6), 217-233.
- Alvarez, B. A. (2024). Sexual and reproductive health information and services in public libraries: A national survey of public library professionals. *Public Library Quarterly*, 43(1), 17-42.
- Barsha, S. ve Munshi, S. A. (2023). Implementing artificial intelligence in library services: A review of current prospects and challenges of developing countries. *Library Hi Tech News*, 41(1), 7-10.

- Blandford, A. (2006). Interacting with information resources: Digital libraries for education. *International Journal of Learning Technology*, 2(2-3), 185-202.
- Cambridge. (2024, 8 Temmuz). Çevrim içi sözlük. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/en-glish/dictionary#googlevignette>
- Carroll, F.L. (2014). *Recent advances in school librarianship: Recent advances in library and information services..* Pergamon Press.
- Cary, R. (2024, 1 Eylül). Postmodernism: An overview of theory. *ERIC*. <https://eric.ed.gov/?id=ED438239>
- Clyde, L.A. (1996). The library as information provider: The home page. *The Electronic Library*, 14(6), 549-558.
- Cole, A., Clark, C. ve Teravainen-Goff, A. (2023, 30 Temmuz). The impact of school libraries on children and young people's literacy outcomes: An evidence review. *ERIC*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED645168.pdf>
- Creswell, J. V. (2017). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (Çev.: Selçuk Beşir Demir). Eğiten Kitap.
- Çoğaltay, N. ve Aras Z. N. (2018). Öğretmen adaylarının öğretmen atamalarında kullanılan sözlü sınava ilişkin algıları: Metafor analizi örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 211-230.
- Davis, J. B. (2007). Postmodernism and the individual as a process. *Review of Social Economy*, 65(2), 203–208.
- Demir, M. (2022). Sosyal medyadaki öğretmen-öğrenci arkadaşlığıyla ilgili algıların analizi: Ekşi Sözlük örneği. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 221-232.
- Ekşisözlük. (2024). *Ekşi sözlükte 2024 yılında olan biten*. <https://eksisozluk.com/entry/171486964>
- Fischer C. (2006). *Research methods for psychologists: Introduction through empirical studies*. Elsevier.
- Furman, I. ve Süngü, E. (2021). Kolaboratif faaliyet modelinin çelişkileri: ekşi sözlük sanal topluluğunda cinsiyetçi söylem ve pratiklere dair bir inceleme. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 119–139.
- Gürel, E. ve Yakın, M. (2007). Ekşi Sözlük: Postmodern elektronik kültür. *Selçuk İletişim*, 4(4), 203-219.
- Harring, J. E. (1987). The electronic school library. *The Electronic Library*, 5(4), 230-236.
- Harrison, C. (2004). Postmodern principles for responsive reading assessment. *Journal of Research in Reading*, 27(2), 163–173.
- Hartmann, R. K. K. ve James, G. (2002). *Dictionary of lexicography*. Routledge.
- Harwood, T. G. ve Garry, T. (2003). An overview of content analysis. *The Marketing Review*, 3(4), 479-498.
- Haycock, K. (2023, 12 Ağustos). Research in teacher-librarianship and the institutionalization of change. *ERIC*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED399954.pdf>
- Higgins, S.E. (1999). A survey of library services to schools and children in the UK 1996-97. *Asian Libraries*, 8(11), 445-447.

- Howarth, R. (1955). The challenge of the new school library. *Library Review*, 15(2), 90-94.
- Jacobson, F.F. (1988). Teachers and library awareness: Using bibliographic instruction in teacher preparation programs. *Reference Services Review*, 16(4), 51-55.
- Jesus, S. (2023). Freedom and anxiety: a psychoanalytic exploration of the super-ego in the postmodern era. *Trends in Psychology*, 31(2), 1-20.
- Jimenez, R. (2016). The current state of library and information sciences roles. G. Chamblee ve L. Langub (Ed.), *Proceedings of Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (1694-1700). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).
- Karagül, S. (2018). Çocuk edebiyatı ve bibliyoterapi. *Çocuk ve Medeniyet*, 3(6), 43-55.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 141-153.
- Karayağın, Y. (1953). Kütüphanelerimize umumî bir bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 1(1), 2-25.
- Kavak, A. (2024). Türkiye'deki dijital katılımcı sözlüklerde kütüphane algısı: Metaforik ifadelerin toplumsal yansımaları. *Bilgi Dünyası*, 25(2), 216-255.
- Kekeç, S. G. ve Şanlı, K. (2023). Covid-19 pandemisinin dijital platformlara yansımaları: Ekşi sözlük üzerine bir inceleme. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 5(1), 25-38.
- Klinger, P. ve Blackett, K. (2006). *School libraries & student achievement in Ontario*. The Ontario Library Association.
- Krashen, S. ve O'Brian, B. (1996). School library collections and reading achievement in Los Angeles and Beyond. *Indiana Media Journal*, 18(3), 71-77.
- Kroll, J. F. ve Ma, F. (2017). The bilingual lexicon. E. M. Fernández ve H. S. Cairns (Yay. Haz.) *The handbook of psycholinguistics* (294-319). Wiley Library.
- Kronick, D. (1993). A Postmodern critique of Conte's, Andrews's, Gresham's, and Elliott's assumptions. *Journal of Learning Disabilities*, 26(10), 648-652.
- Lance, K. C. ve Kachel, D. E. (2018). Why school librarians matter: What years of research tell us. *Phi Delta Kappan*, 99(7), 15-20.
- Lancaster, F. W. (1977). *The measurement and evaluation of library services*. Information Resources Press.
- Lombard, E. (2012). The role of the academic library in college choice. *The Journal of Academic Librarianship*, 38(4), 237-241.
- Maizel, B. (1999). The postmodern identity of Russia and the west. *Critical Review*, 13(1-2), 129-140.
- Mattsson, T. (2013). Intersectionality as a useful tool. *Affilia*, 29(1), 8-17.
- Merson, J.G.M. (1965). The child in school. *Library Review*, 20(4), 233-238.
- Murphy, J. W. ve Pardeck, J. T. (1998). Renewing social work practice through a postmodern perspective. *Social Thought*, 18(3), 5-19.
- Ntini, E. (2014). Postmodernism as an approach to policy studies—an overview. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(8), 648-655.

- O'Connell, J., Bales, J. ve Mitchell, P. (2015). Literature in digital environments: changes and emerging trends in Australian school libraries. *IASL Annual Conference Proceedings*, 10(10), 324-337.
- Pathak, V., Jena, B. ve Kalra, S. (2013). Qualitative research. *Perspectives in Clinical Research*, 4(3), 192.
- Patterson, M. (1998). Direct marketing in postmodernity: Neo-tribes and direct communications. *Marketing Intelligence & Planning*, 16(1), 68-74.
- Pawlowsky, S. ve Ryan, T. G. (2016). The 21st-century school library: Perpetual change or evolution?. *International Journal of Educational Reform*, 25(1), 38-55.
- Pihl, J. (2012). Can library use enhance intercultural education?. *Issues in Educational Research*, 22(1), 79-90.
- Porsuk, A. Ö. ve Cerit, Ç. (2021). Sosyal medyada Covid-19 aşısı tartışmalar: Ekşi Sözlük örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(2), 347-360.
- Racelis, A. (2018). Library services for the poor: Theoretical framework for library social responsibility. *Pedagogical Research*, 3(2), 1-9.
- Ranganathan, S. R. (1967). *Prolegomena to library classification*. Asia Publishing House.
- Ravi, N. K. (2019). An overview of development of school libraries in India. *International Journal of Research in Social Sciences*, 9(6), 901-907.
- Rothenberg, D. (1997). How the web destroys the quality of students' research papers. *Chronicle of Higher Education*, 43(49), 1-2.
- Rubin, R. E. ve Rubin, R. G. (2020). *Foundations of library and information science*. American Library Association.
- Serrat, R., Scharf, T. ve Villar, F. (2021). Mapping civic engagement in later life: A scoping review of gerontological definitions and typology proposal. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 3(3), 1-12.
- Similiarweb. (2024, 10 Ocak). *Aralık 2024 için eksisozluk.com web sitesi analizi*. <https://www.similarweb.com/tr/website/eksisozluk.com/#overview>
- Sinclair, J. (1987). The dictionary of the future. *Library Review*, 36(4), 268-278.
- Snowball, C. (2008). Enticing teenagers into the library. *Library Review*, 57(1), 25-35.
- Stepanian, E.M. (1994). A community is known by the school it keeps. *The Bottom Line*, 7(3), 41-45.
- Türk Dil Kurumu. (2024, 7 Temmuz). *Çevrim içi sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Tindall, C. (1987). Leading the white elephant to water: How can the school library resource centre play a full part in the "new" curriculum? *Journal of Education Policy*, 2(1), 59-67.
- Tiryaki, S. (2023). Ekşi sözlük kullanıcılarının kadına şiddeti önlemeye dair çözüm önerilerinin analizi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 37-64.
- Uğur, S. B. ve Çiçekli, A. (2023). Boşanmış olmak: Kadınlara yönelik damga ve ön yargıları ekşi sözlük paylaşımları üzerinden okumak. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (61), 191-227.

- Verma, S. ve Kumar, A. (2015). School libraries in modern era: An overview. *Library Waves*, 1(1), 42–45.
- Waters, L. (2011). A review of school-based positive psychology interventions. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 28(2), 75-90.
- Weinblatt, N. ve Avrech-Bar, M. (2001). Postmodernism and its application to the field of occupational therapy. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 68(3), 164-170.
- Winberry, J. ve Potnis, D. (2021). Social innovations in public libraries: Types and challenges. *The Library Quarterly*, 91(3), 337-365.
- Yıldız, N. (1985). *Eskiçağ kütüphaneleri*. Can Matbaa.

Türk Kamu Yönetiminin Bilgi Topluma Dönüşüm Niyet-Eylem Uyumuna Yönelik Bir Araştırma: Merkezi Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Stratejik Planlarının Analizi

A Study on the Harmony of Intention-Action of Turkish Public Administration for Transformation of Information Society: Analysis of Strategic Plans of Public Administrations within the Scope of Central Government

Yasin ŞEŞEN*, Elif ŞEŞEN**

Öz

Amaç: Bu çalışmanın temel amacı, Türk kamu yönetiminin bilgi toplumu olma niyetini ortaya koymaktır. Kamu yönetiminin bilgi toplumuna dönüşüm stratejilerini belirlemeye katkıda bulunmayı hedefleyen bu çalışmada, kurumların uzun dönemli hedef ve niyet beyanı olarak kabul edilebilecek stratejik planları (güncel planlar) analiz edilmiştir.

Yöntem: Çalışmanın temel araştırma sorusuna cevap aramak için Türk kamu yönetiminde politika belirleyicisi konumundaki merkezi yönetim kapsamındaki 62 adeti merkez teşkilatı (16 adet bakanlık, 46 adet başkanlık/genel müdürlük/kurul/kurum/diğer), 9 adeti KİT'ler ve 5 adeti düzenleyici ve denetleyici kurul/kurum olmak üzere toplam 76 kurum ve kuruluşun stratejik planları, Montviloff'un (1990) bilgi politikası yaklaşımının temel bileşenleri dikkate alınarak belirlenen anahtar kelimeler üzerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. Anahtar kelimelerin frekans analizini takiben niyet-eylem uyumunu ortaya koymak için stratejik planlar daha detaylı incelenerek ilişki analizi yapılmıştır.

Bulgular: Anahtar kelimelerin stratejik planların hangi bölümünde, ne kadar ve hangi bağlamda nasıl geçtiğine bakılmıştır. Buna göre en fazla geçen kelime 'dijitalleşme', en az geçen kelime ise 'bilgi toplumdur'. Planlarda konulan hedeflere ulaşmak için bir strateji, proje ya da faaliyet belirlenip belirlenmediğine bakılarak niyet-eylem uyumu örnekler üzerinden incelenmiştir.

Sonuç: Analiz sonuçları, Türk kamu yönetiminin bilgi toplumuna dönüşme yönünde niyeti ve çabasının yüksek olmasıyla birlikte; istenen ve hedeflenen seviyede bir dönüşümün sağlanamadığını göstermekte olup, bu konuda en önemli eksikliğin stratejik eylemlerin doğrudan hayata geçirilmesi olduğunu göstermektedir. Bu konuda gelecekte yapılabilecek olan çalışmalarda, plan dönemi sonunda gerçekleşme oranları dikkate alınarak karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmasında fayda bulunmaktadır.

Özgünlük: Türk kamu yönetiminin bilgi politikalarını stratejik planlar üzerinden inceleyen çok fazla sayıda çalışmaya rastlanmamış olup, bu yönüyle özgün ve değerlidir. Çalışmanın bulgularının alana katkıda bulunarak karşılaştırmalı çalışmalar için de veri sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Bilgi toplumu; bilgi politikası; kamu yönetimi; stratejik planlar; Türkiye Cumhuriyeti.

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Rektörlük, Niğde, Türkiye. E-posta: ysesen11@gmail.com

Niğde Ömer Halisdemir University, Rectorate, Niğde, Türkiye. E-mail: ysesen11@gmail.com

** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Niğde, Türkiye. E-posta: elifsesen@gmail.com

Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Communication, Niğde, Türkiye. E-mail: elifsesen@gmail.com

Abstract

Purpose: The main purpose of this study is to reveal the intention of Turkish public administration to become an information society. In this study, which aims to contribute to determining the strategies for public administration's transformation into an information society, the strategic plans (current plans) of institutions are analyzed, which can be considered as long-term goals and statements of intent.

Method: To find an answer to the main research question of the study, the strategic plans of a total of 76 institutions and organizations, including 62 central organizations (16 ministries, 46 directorates/general directorates/boards/institutions/others), 9 state-owned enterprises and 5 regulatory and supervisory boards/institutions within the scope of the central administration, which is the policy maker in the Turkish public administration, were subjected to content analysis through the keywords determined by taking into account the basic components of Montviloff's (1990) information policy approach. Following the frequency analysis of the keywords, the strategic plans were examined in more detail, and a relationship analysis was conducted to reveal the intention-action harmony.

Findings: The analysis results show that although the intention and effort of the Turkish public administration to transform into an information society are high, the desired and targeted level of transformation has not been achieved, and the most significant deficiency in this regard is the lack of implementation of strategic actions.

Implications: The analysis results show that although the Turkish public administration has the intention and effort to become an information society, the desired level of transformation hasn't been achieved, and the most important deficiency is the direct implementation of strategic actions. In future studies on this subject, it would be beneficial to conduct a comparative assessment that takes into account the realization rates at the end of the plan period.

Originality: There are few studies examining the information policies of Turkish public administration through strategic plans, making this research original and valuable. It is thought that the findings of the study will contribute to the field and provide data for comparative studies in the future.

Keywords: Information society; information policy; public administration; strategic plans; Republic of Türkiye.

Giriş

Kamu yönetimi temelde bir devletin, vatandaşları ile birlikte organizasyonel bir yapı içerisinde faaliyetlerini oluşturabilmesi, düzenleyebilmesi ve yürüttüğü faaliyetleri verimli bir şekilde geleceğe yönelik sürdürebilmesi sanatıdır. Kamu yönetimindeki kamu kelimesi, bir ülkedeki halk/amme sözcüklerinin eş anlamlısı olarak ifade edilebilir. Aslında yönetimin sınırlarının belirli bir alanını ifade eden kamu yönetimi kamu politikalarının oluşturulması, planlanması, örgütlenmesi, uygulanması, koordinasyonu, denetimi, sevk ve idare edilmesi işlemleri ve faaliyetlerinin bir bütünüdür (Eryılmaz, 2001, s. 3). Bir başka deyişle kamu yönetimi, kamu kaynaklarının kamu yararına yönelik olarak kullanılması ve kullandırılması amacıyla kamunun genel anlamda sevk ve idare edilmesidir. Devlet ve toplum düzeninin sağlanabilmesi amacıyla kamu yönetimi, yasalarla kendisine verilen görevleri yerine getirmek amacıyla ulusal-yerel örgütler oluşturmaktadır.

Kamu yönetimi, kamu kurumları ile vatandaşların karşılıklı maddi ve manevi ilişkilerini düzenleyen ve kurumların yönetiminin devamlılığını sağlayan önemli bir araştırma ve uygulama alanıdır. Kamu yönetiminde izlenen temel vizyon olarak vatandaş hakları korunurken, aynı zamanda kamu yararının daima ön planda tutulmasına da öncelik verilmektedir. Bu faaliyetler düzenli şekilde yerine getirilirken, mevcut yasalardan ve içtihatlardan yararlanılır. Kamu yönetiminin temelini oluşturan Anayasa’da (Anayasa, 2025)¹ idarenin ve kamu kurumlarının kuruluş ve görevlerinin kanunla düzenlenmesi esastır. Anayasa’ya göre hiçbir kamu kurumunun yasalara dayanak olmadan kendiliğinden karar alabilme yetkisi yoktur, her kurumun kuruluşu ve işlevini sürdürebilmesi için mutlaka yasal bir temele dayanması zorunludur.

Türkiye Cumhuriyeti, kamu yönetimi geleneğini selefi Osmanlı İmparatorluğundan (k.1299-y.1922) devir almıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde üst düzey devlet yöneticisi yetiştirmekle yükümlü olan Enderun Mektebi kamu yönetimine katkı sağlayan önemli bir kurumdur. Buradaki eğitimini tamamlayan kişiler yeteneklerine ve liyakat esasına uygun olarak devletin farklı alanlarında devlete hizmet etmekle görevlendirilmekteydiler (Ödemiş, 2014, s. 68-69; Bayansar ve Özel, 2023, s. 390). Yirminci yüzyılın başından itibaren Türkiye’de çağın şartlarına uygun olan bir kamu yönetimi anlayışının yerleştirilmesi ve yetenekli kamu idarecisi yetiştirilmesi için yoğun çalışmalar yürütülmüş olup, adı daha sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak değiştirilen Mülkiye Mektebi ile Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE)² uzun bir dönem boyunca kamu yöneticisi yetiştirilmesinde öne çıkan kurumlar olmuşlardır. Bu kurumlardan yetişen önemli devlet adamları devletin kritik görevlerinde bulunmuşlardır.

¹Açıklama: Anayasa md.123.

²Açıklama: “TODAİE, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Birleşmiş Milletler arasında yapılan maddi-manevi yardım anlaşmasına dayanılarak kurulmuştur. 25 Haziran 1958 tarihli ve 7163 sayılı Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Teşkilat Kanunu ile özerklik kazanmıştır. 9 Temmuz 2018 tarihli 703 sayılı KHK ile teşkilat kanunlarının lağvedilmesiyle TODAİE kapatılmıştır. TODAİE’de 9 Temmuz 2018 itibarıyla öğrenim gören öğrencilerin Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesinde eğitimlerine devam etmesi kararlaştırılmıştır”.

2000’li yıllardan itibaren başta bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi ve tüm dünyada kamu sektörünün rekabet koşullarına göre değişim göstermesine bağlı olarak, küresel rekabete uyum sağlayabilmek amacıyla çağın gerekliliğine uygun olarak Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. Tarihi çağlar içerisinde devletler geçmişte her defasında çağına göre eskimiş ve verimsiz olduğunu düşündükleri yapıları terk etmişler; yerine çağa uygun sistemler getirmeye çalışmışlardır (Tozlu, 2017, s. 343). Günümüzün hızlı tempolu, dinamik iş ortamında, kuruluşlar rekabetçi kalmak için yenilik yapma konusunda artan bir baskıyla karşı karşıyadırlar ve öğrenen bir organizasyon olarak gelişim kültürünü benimsemektedirler (Mohammad vd., 2024, s. 2). Kuruluşlar öğrenen organizasyona dönüşerek, sürekli değişen dünyadaki yeni durumlara daha iyi adapte olabileceklerdir (Dahl, 2025, s. 40).

YKY, kamu hizmetlerinde vatandaşların memnuniyetinin artırılması ve daha güçlü kamu hizmetlerinin verilebilmesi için kamu kurumlarında özel sektördeki tekniklerin kullanımının teşvik edilmesini ve kamu yönetiminde rekabetin artırılmasını önceleyen bir bakış açısına sahiptir. “Bu dönemde kamu hizmetlerinin kalitesinden hoşnutsuzluk duyulması, halkın daha yüksek standartlarda hizmet beklentisi içerisine girmesi, kamu hizmetlerinin istenen seviyede etkin olmadığına yönelik inanç ve bakış açısı, mali krizlerin ve tasarruf zorunluluğunun artış göstermesi, kamu sektörünün yetenekli kişileri istihdam edemeyerek özel sektöre kaptırması gibi farklı nedenler, geleneksel kamu idaresi modelinin en çok eleştirilen ve suçlanan yönlerini oluşturmuştur ve bu durumun değiştirilmesi zorunluluğu baş göstermiştir” (Al, 2002, s. 31). Bu açıdan YKY anlayışının kamu yönetiminde daha güçlü duruma getirilmesi önemli bir duruma gelmiş ve bilginin yönetilmesi ön plana alınmıştır. Kamu kuruluşları, kurumsal iş süreçlerini uygularken geniş bir yelpazede bilgiyi yönetmeye ve bilginin mülkiyetini güvence altına almaya başlamışlardır (Eroğlu ve Çakmak, 2020, s. 59). Bilgi yönetiminin güvence altına alınması için teknik-akademik açılardan yoğun çalışılması, kamuda mevcut durumda olan bazı eksikliklerin de daha fazla oranda gün yüzüne çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Kamuda ortaya çıkan farklı türden sıkıntıların giderilmesi ve mevcut değişimlere uyum sağlanması gerekliliği beraberinde vatandaşlara dijital teknolojilerle uyumlu yeni bir kamu düzeninin benimsenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu yeni düzen, dijital dönüşüm olarak adlandırılmaktadır. Küreselleşmenin etkileriyle birlikte değişen dünyada sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmeler bağlamında örgütlere ve özellikle de yönetim olgusuna yönelik Tablo 1’de (s. 4) temel unsurları verilen bu yeni bakış açısı bir başka deyişle Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışı tüm alanları güçlü bir şekilde sarmaktadır.

Yeni kamu yönetiminin temelini oluşturan dijital dönüşüm süreci, kamu hizmetlerinin sunumunda yöntemleri değişime uğratmıştır. “Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte kamu sektöründe verimlilik, şeffaflık ve vatandaş memnuniyeti gibi unsurların dijitalleşmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu bağlamda, kamu yönetimi ile teknolojinin etkileşimi giderek derinleşmiş ve değişime uğramıştır” (Kaya, 2024, s. 126). “Toplum ve devlete ilişkin bir faaliyet alanı olan yeni kamu yönetimi anlayışının, bu genel değişim sürecinin etkilerinden uzak durması pek mümkün değildir. Ulaşılabileceği sonuç ve etkileri hala tam olarak kestirilemeyen, buna bağlı olarak çokça tartışılan bu süreç tarihsel, ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel yapıyla yakından ilgilidir ve kamu yönetimini de kaçınılmaz olarak derinden etkilemektedir” (Gökçe ve Turan, 2008, s. 176).

Tablo 1

Yeni Kamu Yönetimi (YKY) Unsurları (Gökçe ve Turan, 2008, s. 190)

Etkinlik	Performans ve verimliliği artırmak, kamu hizmetlerinin etkin sunumu
Piyasalaşma	Kamu kesiminde piyasa tipi teşviklerin (fiyat-rekabet) kullanımı
Yerelleşme	Merkezde yoğunlaşmış otoritenin dağıtılması, yetki devri
Yönetişim	Karar alma sürecinde bütün aktörlerin katılımını sağlamak
Hesapverme Sorumluluğu	Sonuçlar ve performans için hesapverebilirlik sağlamak
Vatandaş (müşteri) Taleplerine Duyarlılık	Sonuç odaklı kamu hizmeti sunumu
Özelleştirme - Serbestleştirme	Devletin rolünün yeniden tanımlanması, minimal devlet, piyasanın geliştirilmesi

YKY'nin öne çıkan özelliklerinin başında yeni teknolojiler ve elektronik sistemlerin hem günlük yaşamda hem de iş yaşamının dinamikleri içerisinde yoğun şekilde kullanılması gelmektedir. Günümüzde kamu sektöründe yaşanan dijital dönüşümün bir sonucu olarak hızlı işleyiş ve şeffaf devlet anlayışına dayanan e-devlet uygulamaları ön plana çıkmıştır. Kamudaki e-dönüşüm süreçlerinde bilgiye dayalı bir toplum inşası, bilgiye ulaşımın kolaylaşması, kamu hizmetlerinin sunumlarının etkinliğini artırma, karar alma süreçlerinde iyileşme ve genel anlamda vatandaşların giderek artan beklentilerine yanıt verebilme faktörleri öne çıkmaktadır (Emini ve Kocaoğlu, 2014, s. 71).

Kamu yönetiminde dijitalleşmeyle ilgili çalışmalar son zamanlarda yükselen bir ivme yakalasa da Türkiye'de bu çalışmaların temellerinin 1990'ların son çeyreğinde atılmaya başlandığı söylenebilir (Kaya, 2017, s. 4). "Bilgi toplumu" kavramının ilk kez üst düzey bir strateji belgesinde kullanıldığı Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994), sosyal güvenlik ve millî eğitim gibi alanlarda kamu hizmetlerinin sunumunda bilgi teknolojilerinden yararlanılması hedefine yer verilmiştir. 2002 yılında ilk kez, Türkiye'nin ilk bütüncül e-devlet/e-dönüşüm stratejisi hazırlanmıştır (Uysal vd., 2023, s. 215). Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren hem merkezi yönetimde hem de yerel yönetimde teknoloji temelli hizmet sunumu yaygınlaşmış ve bu noktada örgütsel yapılanmalara gidilmiştir (Çeliksoy ve Akça, 2024, s. 452). 2005 yılından itibaren uygulamaya giren Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı ile e-devlet hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve vatandaşa sunulan hizmetlerde erişim ve kalitenin artırılmasıyla amaçlanmıştır (Avaner ve Fedai, 2019, s. 160). 18 Aralık 2008 tarihinde hizmete giren e-Devlet Kapısı Projesi ise e-devletin somutlaşmış hali olarak artarak devam eden sayıda devlet hizmet ve faaliyetlerinin elektronik ortamda tek merkezden sunulmasını mümkün kılmıştır. Ülkemizde e-Devlet Kapısının içerisinde "Merkezi Nüfus İdare Sistemi (MERNİS), Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS), Polis Bilgisayar Ağı Projesi (POLNET), Gümrük İdaresinin Modernizasyonu Projesi (GİMOP), Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP), Vergi Daireleri Otomasyon Projesi (VEDOP) gibi" (Boyalı, 2023, s. 174) verimli kullanılan e-devlet uygulamaları da bulunmaktadır ve bu uygulamalar günün koşulları göz önüne alınarak her

geçen dün daha da geliştirilmektedir. Önceki yıllarda kamu kurumlarına gidilerek alınan hizmetlerden olan adli sicil kaydı alma, mezuniyet belgesi alma, nüfus örneği alma, vergi ödeme gibi birçok hizmet, artık vatandaşlar için evde bilgisayar başında alınabilir hizmetler haline gelmiştir (Göçoğlu, 2020, s. 619). Yıllar içerisinde geliştirilen tüm e-devlet uygulamalarının insan yaşamına kanalize edilmesiyle kamu hizmetlerinin ileri seviyeye geçmesi sağlanmıştır. Ticari faaliyetlerden sosyal ilişkilere kadar günlük yaşamın çeşitli alanlarında kullanılan dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte, bilgi toplumu ve kamu yönetimine katkılar sağlandığı gibi, yaşamın çeşitli alanlarındaki faaliyetlerin kolaylaştırılması da sağlanmıştır (Eroğlu ve Çakmak, 2020, s. 2). Bunun yanında dijital kaynakların katkıları ile gelişen yurttaş odaklı, yurttaş katılımını içeren bir yapı gelişmiş ve yurttaşın yönetime katılımı elzem bir duruma gelmiştir (Üz ve Kara, 2024, s. 339). Yurttaş es geçen, yurttaşın sıkıntılarını dinlemeyen bir devlet yapısının terk edilerek; daha şeffaf ve yurttaş odaklı bir devlet anlayışına geçiş yapılması öncelikli duruma gelmiştir.

Devam eden çalışmalarda özellikle e-devlet konusunda koordinasyon eksikliği hissedilmesi, Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018) konunun ele alınmasını gerektirmiştir. Plan'da hem kurumların genel stratejik planları ile bilgi işlem stratejilerinin uyumlaştırılması hem de kamu kurumlarının e-Devlet konusunda bütüncül bir yaklaşım içinde olmaları hedefleri benimsenmiştir. 2015'te yayımlanan kapsamlı Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı bu konuda atılan ilk adımdır. 2016-2019 Ulusal E-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı adlı strateji belgesinin girişinde, bilgi teknolojileri yönetiminde strateji bütünlüğüne duyulan ihtiyaç açıkça ifade edilmiştir. Türkiye'nin kurumsal olarak dönüşümü, dijitalleşme ve teknoloji faaliyetlerinin hukuksal, idari ve dönüşümsel liderliğini yürütmesi amacıyla 10 Temmuz 2018 tarihinde 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Dijital Dönüşüm Ofisi kurulmuştur (Çeliksoy ve Akça, 2024, s. 463).

Dijital Dönüşüm Ofisi benimsenen bütüncüllük ilkesinin örgüt yapısına yansımalarıdır. Farklı kurumlar altında ayrı ayrı sürdürülen kamuda bilgi teknolojisi çalışmalarını tek çatı altında organize etmek ve yönlendirmek amacıyla kurulmuştur. Bütün kamu kurum ve kuruluşlarının dijital hizmet alanları ile ilgili olan projeler yürüten Dijital Dönüşüm Ofisi'nin (2025) ana sloganı olan 'Dijital Türkiye' anlayışı; kamu, özel sektör, üniversite ve sivil toplum kuruluşları iş birliğiyle Türkiye'nin dijital dönüşümünün verimli şekilde sağlanmasıdır. Ancak yeni bir e-Devlet stratejisi hazırlanmamış olması önemli bir eksiktir (Uysal vd., 2023, s. 217). Ayrıca Türkiye'deki tüm kurumların dijital kayıtlarının tek bir merkeze aktarılması dijital dönüşümün sağlanması için yapılan çeşitli çalışmalar, beraberinde doğuştan dijital kayıtların (born-digital records) da geliştirilmesi konusunda farkındalığı artırabilecektir (Mater ve Şahin, 2023, s. 3). 2023 yılında ise OECD Dijital Devlet İncelemesi Türkiye Raporu hazırlanmıştır. Rapora göre Türkiye'de kamuda dijital dönüşüme yatırım, dijitalleşmenin ülkenin uzun vadeli ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleri üzerindeki geniş etkisinin kabul edilmesi için gereklidir (Dijital Devlet Stratejisi, 2023).

Bilgi çağında dönüşümün bir kamu politikası haline gelerek sürekliliğinin sağlanması kamu yönetimi açısından giderek daha önemli hale gelmektedir. Bilgi üretiminin ön plana çıktığı bilgi toplumuna geçiş için kamu kurumlarının geleceğe yönelik planlamalarında bilgi teknolojilerine ağırlık veren, halkın beklenti ve taleplerini önceleyen, daha az merkezîyetçi ve esnek bir yapıya kavuşmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bilginin stratejik bir kaynak olduğu

bilgi toplumunda bilgi yönetimi süreci, bireylerarası, kurumlar arası ve bireyler ile kurumlar arası ilişkileri belirlemektedir. Bu noktadan hareketle Türk kamu yönetiminin de yeni dünya düzeninin dinamiklerine kolayca ayak uydurması, bilgi toplumu olma yolunda ihtiyaç duyulan özellik ve yetkinlikleri kazanması bir sorumluluk hatta bir zorunluluk haline gelmiştir. Bilgi toplumu durumuna gelmek için Türkiye’de, genel olarak vatandaşı öncelikli olarak karar alma sürecine dahil eden, vatandaş ihtiyaçlarına uygun olarak bilgi sağlayan, kamu politikalarında daha fazla vatandaş kontrolünü ön plana alan bir ülke olma ideali önemli duruma gelmiştir (Saylam, 2021, s. 276). Bilgi toplumunun yeni dünya düzenine uygun olarak, sonuç odaklı değerlendirmeleri ön plana alması önem kazanmıştır. Günümüzde girdilerden daha ziyade elde edilen çıktılara odaklanılmaktadır. Sonuç ve hedefler esas alınarak ortaya koyulan tüm hizmetler ve faaliyetler doğrudan değerlendirilmektedir (Sonmez, Çuhadar ve Kahvecioğlu, 2021, s. 1).

Devletin vatandaşlarına karşı sanal yüzü olarak tabir edilen uygulamalar bilgi ve teknolojinin toplumun diğer kesimlerine aktarılması ve kullanılması açısından büyük önem taşımaktadır. Çaptuğ (2021) temel kamu hizmeti ilkelerinin kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi ile değişim geçirdiklerini bu nedenle tekrar yorumlanmaları gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte kamu yönetiminin dijital dönüşüm sürecinde bir kullanıcı, düzenleyici ve bunların arasında bir köprü olarak aldığı farklı rolleri ve fonksiyonları henüz net olarak belirlenmemiştir. E-devlet ile başlayan dijital dönüşüm ve akıllı devlet uygulamaları vatandaş açısından daha az kırtasiyecilik anlamına gelirken elektronik uygulamalar devlet için zaman ve iş gücü tasarrufuna yönelik bir kolaylık getirmiştir. Ancak bu geçiş sürecinde çok sayıda kamu kurum/kuruluşunun sürece dahil olması bazı koordinasyon problemlerini beraberinde getirmiştir (Avaner ve Fedai, 2019, s. 167). Ulusal, yerel ve kurumsal ölçekte stratejik planlama bu sorunun üstesinden gelmek açısından oldukça önemlidir.

Çeşitli ulusal-uluslararası bibliyografik kaynaklardan (TR-Dizin, Wos, Scopus vb.) yapılan literatür taramaları sonucunda Türk kamu yönetiminin bilgi politikalarını stratejik planlar üzerinden inceleyen çok fazla sayıda çalışmaya rastlanmamış olup çalışma bu yönüyle özgün ve değerlidir. Literatür taraması sonucunda ulaşılan kaynaklar ise Sağlık’ın (2015) “İstanbul’daki ilçe belediyelerinin stratejik planları ile performans programlarında bilgi ve belge odaklı hizmetlerin yeri” başlıklı yüksek lisans tezi ile yine Sağlık’ın (2016) “Bursa Büyükşehir Belediyesinin stratejik planları ile performans programlarında bilgi ve belge odaklı hizmetlerin yeri (2010-2014)” başlıklı bildirisi; Şeşen ve Gürbüz’ün (2018) “Belediyelerin kütüphanecilik faaliyetlerinin stratejik planlar üzerinden analizi” başlıklı çalışmasıdır. İlgili eserlerde bilgi politikaları ve bilgi toplumuna dönüşme niyeti doğrudan incelenmese de ilgili eserler bilgi ve belge odaklı hizmetleri değerlendirdiğinden bilgi politikalarına katkı yapan araştırmalar olarak kabul edilebilirler.

Tüm bu gelişmelerden yola çıkılarak bu çalışmanın yapılmasının temel amacı, Türk kamu yönetiminin bilgi toplumu olma niyetini ortaya koymaktır. Kamu yönetiminin bilgi toplumuna dönüşüm stratejilerini belirlemeye katkıda bulunmayı hedefleyen bu çalışmada, kurumların uzun dönemli hedef ve niyet beyanı olarak kabul edilebilecek stratejik planları analiz edilmiştir. Analiz edilen stratejik plarlardan yola çıkılarak, ülkemizin gelecekte yürütebileceği politikalar konusunda öneriler sunularak çalışma tamamlanmıştır.

Bilgi Toplumu ve Bilgi Politikaları

Bilgi; insan aklının kendi duyuları ile erebileceği, erişebileceği tüm kaynakları yeni kazandığı edinimlerle geliştirebileceği, eldeki tüm olguların ve birikimlerin bütünüdür. Bilgi, insan yaşamının ilk döneminden itibaren hayatta kalma içgüdüsünün de verdiği zorunluluklarla ilerleme kat etmiştir. “Bilgi kavramı, eski dönemlerde biyoloji, pedagoji ve ahlak alanlarında informo olarak kullanılan information sözcüğüyle tanımlanırken; modern Avrupa dillerinde daha çok zihnin veya karakterin şekillendirilmesi, bir kalıba sokulması, eğitim, öğretim olarak tanımlanmaktadır. Latince bu sözcüğe yüklenen anlam zaman içinde değişmiş, Orta Çağ’da bilgi şekil vermek anlamında kullanılırken, daha sonraları herhangi bir şeyin bir başkasına iletilmesi şekline dönüşmüştür” (Uçak, 2010, s. 707).

Bilginin bu iletken yapısı, zaman içerisinde farklı alanlarda da bilginin önem kazanmasını sağlamıştır. Hem özel hem de kurumsal açıdan bilgi, bir kuruluşun gelişmesinin öncelikli kaynağı durumuna gelmiştir. Kurumlar açısından bilgi kavramına bakıldığında, sermaye, toprak, işgücü ve teknoloji ile birlikte bir üretim faktörü, sürdürülebilirliği ve rekabet avantajını sağlayan entelektüel sermayenin ön planda olduğu görülebilecektir (Külcü ve Turan, 2013, s. 267). Burada öncelikli olan durum, bilginin rekabet avantajı yaratabilecek unsurları ön plana alabilmesidir. Bilgi, günümüzde ise ekonominin ana kaynağı olarak kabul edilmekte ve organizasyonun rekabet avantajını sürdürebilmesini sağlayacak önemli üretim faktörlerinden biri olarak görülmektedir (Bir ve Karabay, 2014, s. 485).

Bilgi, insanlık tarihinin kritik dönemlerinde insanların maddi/manevi olanaklarının artması amacıyla kullanmış oldukları ilkeler ve faaliyetlerin toplamıdır. Tarih boyunca daha fazla ve daha nitelikli bilgiye sahip olan ve bilgiyi etkin bir siyasal, ekonomik ve sosyal örgütlenme ile doğru biçimde kullanabilen toplumlar yüksek bir refah seviyesine erişmiştir. Günümüzde bilgi edinmenin ve bilgiye sahip olmanın hem devletler hem de vatandaşlar açısından önemi, toplumsal yapının bilgi toplumuna dönüşme eğilimini de beraberinde getirmektedir. Bilgi toplumuna ulaşma hedefleri, bilgi edinme ve bilgi erişim araçlarının hem nitel hem de nicel artışını da sağlamaktadır. Bilgi erişim araçlarının gelişmesi ve insanların bilgiye daha hızlı ve verimli şekillerde ulaşabilmesi bilgi toplumuna açılan kapıyı da genişletmektedir. “Weber’e göre bürokrasisinin temel direği olan rasyonalite, dijital teknolojilerin kullanımı ile geri planda kalmıştır. Bilişim ve iletişim teknolojileri, devletleri ve onların hizmet aygıtları olan bürokrasileri dönüştürerek, geleneksel yönetimlerin en büyük eleştiri odağı olan ağır ve hantallığını ortadan kaldırarak daha da gelişmiş, hızlı, yenilikçi ve etkin bilgi toplumu durumuna gelmiş örgütler haline gelmelerine zemin hazırlamıştır” (Şahin, 2019, s. 369). Tüm bu durumların gelişmesi bilgi toplumu anlayışının da ilerlemesini sağlamıştır.

Bilgi toplumu Türkçe’de, İngilizce ‘information society’ kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. “İngilizcede ham veri anlamındaki data, anlamlandırılmış mesaj anlamındaki ‘information’ ve özümsemiş enformasyon anlamındaki ‘knowledge’ terimlerinin hepsi de Türkçe’de bilgi terimi ile karşılanmaya çalışılmaktadır” (Montviloff, 1990, s. 5). Ancak, Yurdadoğ (1997, s. 72)’un da belirttiği üzere, “bilgi toplumun temelini oluşturan bilgi teriminin, knowledge karşılığı olarak kullanılması gerekmektedir. Information için ise ya enformasyon terimi kullanılmalı ya da Osmanlıca malumat yeğlenmelidir”. Temel unsurunu bilginin gücünden alan bilgi toplumu yüzyıllar boyunca geliştirilen icatlar ve inovasyonların güçlü

katkılarıyla, temelinde bilginin doğrudan yer aldığı toplumdur. Sosyoekonomik ve kültürel örgütlenmenin değişime uğradığı tüm devletler zaman içerisinde farklı açılardan değişime uğramaktadırlar (Bell, 1997, s. 34; Baran ve Erdem, 2017, s. 1506).

Bilgiye dayalı ekonomik bir toplum modeli (Tonta, 1999, s. 367) olan bilgi toplumu, “bilgisayar ve bilgisayara dayalı olarak çalışan araçların kullanıldığı bireysel ve kitle iletişiminin sınırlar ötesine geçtiği; temel ekonomik faaliyetlerin bilgi üzerine kurulduğu; üretici ve tüketicileri bir araya getiren hizmet türünün bilgi hizmetleri olarak şekillendiği; sermaye olarak insanın ön plana çıktığı; eğitimin süresizleştiği, her türlü bilgi kaynağının ve bilgi merkezinin önem kazandığı toplum biçimini” (Rukancı ve Anameriç, 2004, s. 332) anlatmaktadır. Ünal (2009, s. 125) “bilgi toplumunun temel özellikleri arasında bilginin stratejik bir kaynak olarak değerlendirilmesi ile teknoloji kaynaklı değişim ve gelişimin hız kazanmasını” saymaktadır. Ekici’ye (2021, s. 1) göre bilgi toplumu “bilgiyi üretme, elde etme, düzenleme, koruma ve bilgiyi doğru kullanmanın ekonomik bir güç olarak kabul edildiği” toplumdur. Çakmak ve Eroğlu’na göre (2024, s. 2) bilgi toplumu “bilgi hizmetlerinden yararlanan vatandaşların, yapay zekâ unsurlarıyla desteklenerek hızlıca dijital teknolojilere adapte olabildikleri toplumdur”.

Yılmaz’a (1997; 2010, s. 264) göre bilgi toplumu politikası; “bir ülkenin bilgi toplumu olabilmesi için belirlediği hedeflere ulaşmada izleyeceği yol, yöntemdir”. Bilgi toplumunun temel özellikleri, bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde bilgi üretiminin hızlanması ve gelecekte bilgi erişim hizmetlerinin önem kazanmasının sağlanmasıdır. Bilgi, toplumun stratejik kaynaklarını ve bu kaynakların kullanılarak toplumun stratejik ilerlemesini temsil etmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ve önlenemez gelişmeler, bilgi yönetiminin kurum, kuruluş ve işletmelerde daha büyük oranda ön plana gelmesi, iş verimliliği anlayışının benimsenmesi, hızlı iş akışının gelişmesi, bilgi alıcısı-vericisi arasında kolay ve hızlı iletişim kurabilme olanaklarının artması vb. gelişmeler üretilen ve tüketilen bilgide artışa sebep olmaktadır. Bu hızlı yaygınlaşma ve genişleme durumu, bilginin elektronik ortamlarda işlenmesine, taşınmasına, saklanmasına, zamandan ve mekândan bağımsız istenilen ortamlardan erişilebilmesine imkânlar sağlamaktadır (Vural ve Sabuncuoğlu, 2007, s. 5). Bilgi toplumunda bilgi erişiminin hızlanması, mevcut araştırmacı ve bilgi yöneticisinin zaman tasarrufunu da sağlamaktadır (Kurulgan, 2005, s. 45).

Değişen ve gelişen toplum olgusu, teknolojiyi de beraberinde dönüşümlere uğratarak bilgi toplumu ve siber güvenlik kavramlarını günlük hayata dahil etmektedir (Yılmaz vd., 2015, s. 133). “Bilgi toplumu seviyesini güçlü açılardan yakalamak, güncel değişime ayak uydurabilmek, bilgi temelli toplum oluşturabilmek aynı zamanda bilgi sistemlerinin güncellenmesi ve bilgi güvenliğinin sağlanmasını da en temel hedeflerden biri durumuna getirmiştir” (Özdemirci ve Torunlar, 2018, s. 79). Bilgi toplumu, bilginin entelektüel sermaye olarak etkili bir şekilde tanımlanmasını sağladığı gibi, sürekli şekilde yeniliği de teşvik etmektedir. Öğretimi geliştirir ve araştırma kurumlarının misyonuna da katkıda bulunur (Santos, Carvalho ve Martins, 2024, s. 5080).

Bilgi toplumunun gelişimiyle birlikte günlük yaşantıda yapılmakta olan birçok basılı, fiziksel ve elektronik iş ve işlem daha kolay ve hızlıca elektronik ortamda yapılabilir duruma gelmiştir. Bu hizmetlere örnek olarak; farklı devlet kurumlarından çeşitli konularda bilgi

edinmek, bankacılık işlemlerini daha hızlı ve güvenli yapabilmek, borç-fatura işlemlerini yapabilmek, pasaport ve vize başvurusunda bulunmak, rezervasyon yapmak, bilet almak, sınav sonuçlarını öğrenmek, kayıt yaptırmak, hastane tetkik sonuçlarına ulaşmak vb. konular ilk akla gelenlerdir.

Dijital teknolojilere dayanarak geliştirilen politika araçlarının değerlendirilmesi, etkili sonuçlara ulaşmayı mümkün hale getirecektir. Dijital dönüşümün gerçekleştirilmesi için gerekli olan en önemli kaynaklar siyasal irade ve ilgili düzenlemelerin yapılmasıdır (Walker ve Weekakkody, 2016, s. 5). Bilgi toplumunun bir ülkede oluşturulması ve geliştirilebilmesi amacıyla belirli politikalar belirlenmeli ve faaliyetler yürütülmelidir. Kamu hizmetlerine yönelik toplumsal taleplerin karşılanması amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmasını içeren bilgi ile ilgili kamu politikaları niyetler (amaçlar) kadar, verimli uygulamaları da kapsamalıdır. Zira kamu politikası oluşturma süreci toplumun ihtiyaç, beklenti ve taleplerine göre şekillendirilmelidir. Bu politikalar aynı zamanda bilgi altyapısının ve bilgi edinme kültürünün temelini de oluşturmaktadır. Montviloff'un (1990, s. 31) geliştirdiği bilgi politikası yaklaşımı "bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri, bilgi altyapısı bileşenlerinden oluşmaktadır. Bileşenlerle birlikte bilgi politikaları oluşturulurken, bilgi erişim faaliyetleri ön plana çıkmaktadır". Montviloff'un bilgi ve belge yönetimi alanına önemli bir katkıda bulunan bu yaklaşımı, bilgi toplumu ve bilgi politikası kavramlarını tek bir çatı altında toplayarak, bu doğrultuda bilginin elde edilmesi ile bilimsel-teknik yöntemlerin bilgiye ulaşılma oranını yükseltebileceği tezini de savunmaktadır.

Bilgi politikalarının oluşturulması ve bilgi politikalarına uygun olarak bir toplumun yönetilmesi ve yönlendirilmesi, bilgi kaynaklarının değere dönüşebilmesi ve vatandaşlara faydalı olabilmesini sağladığı gibi, dünya genelinde diğer devletler nazarında da bir devletin uygulamalarıyla öne çıkmasına katkıda bulunabilecektir. Bu doğrultuda bilgi toplumunun oluşturulmasının en temelinde, bilgi politikalarının doğru ve amacına uygun şekilde uygulanmasına bağlı olarak toplumunda gelişebileceği söylenebilir. Bilgi toplumu ideali, insan ve toplum yaşamı için önemli bir değer olmalıdır. Burada temel yaklaşım, bilgiye sahip olan toplumun aynı zamanda güç ve istikrara da sahip olacağına olan inancına dayanmaktadır. "Bilginin değere dönüştürülebilmesi için elde edilmesi, düzenlenmesi ve erişime sunulması, yani insanlar tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle erişilemeyen ve kullanılamayan bilginin değere dönüşmesi de mümkün olamamaktadır" (Ekici ve Yılmaz, 2020, s. 507). İnsanlar bilgiyi kullandıkça bilgi gelişmekte ve zincirleme bir süreç izleyerek bilimsel gelişmelerin yolunu da açmaktadır.

Bilgi politikası tanımlarının başlangıç noktasında 1940'lı yıllarda ortaya koyulan faaliyetler ön plandadır. Bilgi politikaları, bilginin üretimi, kullanımı, depolanması, iletimi ve sunumunun teşvik edilmesi, düzenlenmesini içeren kamu hukuku, kamu düzenlemeleri ve politikalarının bütünüdür (Weingarten, 1989, s. 17). Bilgi politikası, belirli bir ülke ya da bölgede, bilgi sağlama ve bilgiye erişim için yapılan ulusal-uluslararası planlardır (Keenan ve Johnston, 2000, s. 135). "Bilgi politikası kavramının başlangıcı olarak, İngiltere'de 1948 yılında ulusal kütüphaneler arası ödünç verme sisteminin kurulması, 1963'te Rusya'nın uzay yolculuğunun ardından ABD hükümetinin bilimsel ve teknolojik bilgi akışının geliştirilmesine önem vermeye başlaması gibi bir dizi faaliyetler düşünülebilir" (Duff, 2004, s. 69).

Bilgiye erişim, verimli ve üzerinde iyi çalışılmış bir bilgi politikasına sahip olmayı gerektirmektedir (Şan, 2005, s. III). Ulusal düzeyde bir bilgi politikası bir ülkedeki bütün bireylerin gereksinim duydukları bilgilere erişimlerini kolayca sağlayabilecek plan, program ve proje gibi unsurların oluşturduğu tüm yol ve yöntemlerdir (Yılmaz, 2010, s. 270).

Bilgi politikaları, bilgi toplumuna inanan devlet ve vatandaşların bir sistem içerisinde devamlı olarak benimseyeceği en doğru ve verimli yol belgeleridir. Bir kurumun uzun dönemli başarısı ve etkinliği sahip olduğu bilgi birikimine, bu bilgi birikimini doğru biçimde hızlı değerlendirmesine ve kurumsal hafızasının (arşiv) gücüne bağlıdır. Kurumun etkinliği bilgiye yön vererek aldığı kararlar ile değerlendirilebilir. Kurumlar öncelikle hangi bilgiye, ne amaçla ve hangi sıklıkta ihtiyaç duyduklarını ortaya koymalıdır. Sonra bilginin kaynağını tespit ederek, bilgiye hızlı ulaşabilme ortamı yaratmalı ve elde bulunan bilgilerle ilişkilendirerek bu bilgileri işlemelidirler. İyi bir içerik ile oluşturulmuş bilgi politikası, bilginin ulaşım olanaklarının ve kaynakların değerlendirilme oranının da gelişimini sağlamaktadır.

Bilgi politikaları, her geçen gün üzerine yeni bir basamak eklenerek geliştirilmelidir. Bilgi alanında ve bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, toplumun dinamikleri üzerinde de olumlu etkiler bırakmalıdır. Gelişmekte olan bir toplumda eski tarz politikaların sürdürülmesi uzun dönemde mümkün ve verimlilik açısından faydalı olmayacaktır. Özellikle 2000’li yıllardan sonra bilgi toplumunun oluşturulmasında eski stratejilerin gözden geçirilerek yeni stratejilerin geliştirilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Bilgi toplumunun kurulum süreçlerinin ana hedeflerinden olan açıklık, şeffaflık, hesap verilebilirlik, demokratik katılım ve iş birliği vb. unsurların dikkate alınması da önem arz etmektedir (Eroğlu, 2018, s. 43). Geliştirilecek ve adına Bilgi Toplumu Politikası ismi verilebilen bu yeni strateji veya politikalarda bilgi üzerine temellenen bir kurumun ve alanın güçlü biçimde yer alması ise zorunlu bir koşul olarak kabul edilmelidir (Erbaş ve Yılmaz, 2021, s. 109).

Günümüzde devletlerin iç ve dış konjonktürü dikkate almaları halinde bilgiye önem vermemeleri, bilgi politikalarının uygulanması konusunda yavaş hareket etmeleri pek mümkün değildir. Bilgi politikalarının gelişimi; bilgiye erişim, bilgi üretimi ve bilgi paylaşımı gibi konularda kurumlar ve devletleri sürekli geleceğe yönelik atılım yapmaya zorlamaktadır. Mevcut durum bilgiye erişimin demokratikleşmesi, dijital uçurumun kapatılması, verilerin korunması ve gizlilik, bilgi güvenliği gibi pek çok konuda kullanıcıların beklenti ve talep artışını da beraberinde getirmektedir. Bilgi toplumu ve bilgi politikaları günümüzün dijital dünyasında, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve sosyal adalet anlayışının oturtulması açısından da kritik öneme sahiptir.

Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama

Türkiye’de kamu yönetimi, merkezi ve yerinden yönetim kuruluşları olmak üzere iki ana grupta örgütlenmiştir. Ülke genelindeki temel hizmetleri yürüten kurum ve kuruluşlar merkezi yönetimi teşkil etmekte olup; bu organizasyonel yapı, Cumhurbaşkanı, Bakanlıklar ve bunlara bağlı kuruluşların merkez ve taşra teşkilatlarından oluşmaktadır. Yerinden yönetim kuruluşları ise yerel yönetimler (belediyeler), kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) gibi kurum ve kuruluşlardan meydana gelmektedir.

Türk kamu yönetiminin son 10 yıl içerisindeki gelişim evresi teknolojik yeniliklerin katkısı ile hızlı bir değişim göstermiştir. Türk kamu yönetiminin bilgi toplumuna dönüşme yolunda çağın gelişmelerini sürekli takipte olması gibi çok katmanlı, çok aktörlü ve çok faktörlü bir konuda uzun vadeli bir bakış açısının benimsenmesi günümüzdeki teknolojik gelişmeler göz önüne alındığında zaruriyet göstermektedir. Bu durumda, ancak bugünü doğru değerlendirip geleceğe yönelik hedefler belirleyerek yani verimli stratejik planlamaların yapılması ile stratejik yönetim tarzının sürdürülmesiyle mümkündür.

Drucker, stratejik planlamanın ana görevinin bir işin misyonunu baştan sona düşünmek ve ‘bizim işimiz nedir, ne olmalıdır?’ sorularını sorarak, belirlenen amaçlar doğrultusunda, belirlenen kararların sonuç vermesini sağlamak olduğunu söylemektedir (Drucker, 1999, s. 22; Güçlü, 2003, s. 70). Stratejik yönetim ise, örgütün geleceğine yönelik stratejik amaçların ve hedeflerin saptanmasına ve bunlara ulaşabilmek için yapılması gerekenlerin belirlenmesine olanak veren yönetim tarzı olarak kabul edilebilir (Ergun, 2004, s. 71). Stratejik planlama ve stratejik açıdan yönetim faaliyetlerin sürdürülmesi anlayışı, kuruluşlar tarafından iç ve dış çevre değerlendirmeleri doğrultusunda elde edilen zayıf yönler ve tehditlere karşı zamanında çözüm önerileri sunulmasını beraberinde getirmektedir (Yıldırım ve Tahtalıoğlu, 2016, s. 184).

Kamuda stratejik planlama, kurumsal değişimin nasıl olacağının planlanmasıdır ve kurumun uzun dönemli, geleceğe dönük bakış açılarını bünyesinde barındırmaktadır. Kurumsal stratejik planlar, bir örgütün çevresini keşfetmesi, misyon ve hedeflerini belirlemesi, paydaşlarını tanımlaması, güçlü ve zayıf yanlarını analiz etmesi ve hareket planını uygulaması için detaylı bir çerçeve oluşturmaktadır (Blair, 2004, s. 102). Kamu yönetiminde stratejik planlama ve stratejik yönetim, bir kamu örgütünün her türden faaliyetlerinin ne olduğunu ne yaptığını ve neden yaptığını şekillendiren ve yönlendiren temel karar ve eylemleri üretmek için bir müzakere ve disiplin sürecidir (Bryson, 2012, s. 7). Kurumsal süreklilik ile kurum kültürü ve kimliğini yansıtan, kurumun temel politikalarını gösteren bir belge (Çelik ve Öztürk, 2022, s. 322) olan stratejik plan, kamu örgütlerinin tümü için bilgi sağlayan değerli bir kaynak ve zincirleme bir sürecin ürünüdür.

Stratejik planlama süreci genel olarak aşağıdaki aşamaları içermektedir:

**Durum Analizi (SWOT Analizi):* Bu aşamada kamu kurumunun iç ve dış çevresi analiz edilmektedir. İçsel faktörler (güçlü ve zayıf yönler) ve dışsal faktörler (fırsatlar ve tehditler) belirlenmektedir.

**Vizyon, Misyon ve Değerlerin Belirlenmesi:* Kurumun neyi başarmak istediği (vizyon), neden var olduğu (misyon) ve hangi yönetsel değerlere göre hareket edeceği bu aşamada netleştirilmektedir.

**Hedeflerin Belirlenmesi ve Stratejilerin Geliştirilmesi:* Stratejik planlar doğrultusunda ulaşılmak istenen hedefler belirlenmekte ve belirlenen hedeflere ulaşmak için hangi stratejilerin uygulanacağı bu aşamada kararlaştırılmaktadır.

**Uygulama ve İzleme:* Stratejik planların hayata geçirilmesi ve düzenli olarak izlenmesi ile stratejik planlama süreci bitirilmektedir.

Kamuda stratejik planlama kavramının ortaya çıkışı 1980 sonrası kamu reformlarının bir unsuru olarak dünyada pek çok ülkenin kamuda stratejik plan uygulamalarını hayata geçirmesiyle başlamıştır. Ülkemizde ise Avrupa Birliğine giriş süreci doğrultusunda 2003 yılında yasalaşan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu - 2003 (KMYKK) ile tüm kamu kurumlarının stratejik planlar hazırlaması zorunlu hale getirilmiş ve kurumların stratejik amaçlar ortaya koyması sağlanarak ölçülebilir hedefler saptanması ile belirlenen hedeflerin ölçme, değerlendirme ve izleme işlemlerinin yapılması amaçlanmıştır (Saygılı, 2014, s. 18; Coşkun, 2011, s. 126-127). Bu amaçla, aynı yıl Kamu Kurumlarında Stratejik Planlama Yönetmeliği de - 2003 çıkarılarak, kamu kurumlarının kendi stratejik planlarını hazırlamaları ve bu planları kamuoyuna açıklamaları zorunlu kılınmıştır. 24 Haziran 2018 tarihine kadar ilgili yasa uygulanmış ve Kalkınma Bakanlığı uhdesinde çalışmalar yürütülmüştür. 24 Haziran 2018 tarih ve 30488 sayı ile Resmî Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Kalkınma Bakanlığı eliyle yürütülen stratejik planlama çalışmaları, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatına devredilmiştir (Demir, vd., 2022, s. 1956).

Günümüzde Türk kamu yönetiminde stratejik yönetim çalışmaları, devletin modern çağa uygun olarak zayıf ve üstün yönlerini belirleyip, çevresel fırsatlar ve tehditlerden de dersler çıkararak rakipleriyle olan ilişkilerini düzenlemesi felsefesi üzerinde hareket etmektedir. Bu yönüyle stratejik yönetim, devletin değişen çevre şartlarına hızlı bir şekilde adapte olmasını sağladığı gibi, devletin hizmetlerinde sürekliliği ve stratejik amaçlara da daha güçlü şekilde ulaşmasını sağlamaktadır. İyi takip edilen stratejik yönetim sürecinin, devleti istediği başarıya götüreceği göz önüne alınmalıdır. Bunun yanında devlet hizmetlerinin daha verimli ve bilgi politikalarına uygun olarak yürütülebilmesi açısından diğer sektörlerde olduğu gibi bilgi hizmetlerinde de kullanıcılarına kaliteli hizmetler sunabilmek önem arz etmektedir (Yılmaz, 2010, s. 42). Tüm bu amaçlarla her sektörde stratejik yönetim süreçleri takip edilmelidir. Stratejik yönetim basamaklarında devletin misyonu, vizyonu, temel değerleri, kurum içi ve çevre analizi yapılmak suretiyle güçlü ve zayıf yanları-fırsat ve tehditleri (GZFT-SWOT) tespit edilerek stratejik amaç ve hedefler de belirlenmelidir (Bozkurt, 2015, s. 78).

Türk kamu yönetiminde stratejik planlama ve stratejik yönetim, kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmak, kaynakları daha verimli kullanmak ve toplumsal ihtiyaçlara daha hızlı yanıt vermek için önemli bir araçtır. Ancak, bu süreçlerin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için yeterli eğitim, doğru altyapı, kurumlar arası iş birliği ve güçlü bir izleme sistemi gerekmektedir. Stratejik yönetim anlayışının geliştirilmesi, kamu kurumlarının daha etkin ve verimli çalışmasına katkıda bulunmaktadır. Kamu kurumları stratejik planlarını hazırlarken ve günün koşullarına göre güncellerken, bir konu ile ilgili hangi noktada bulunduklarını detaylı olarak değerlendirmeli ve hangi noktaya ulaşmak istediğini de önceden açıklamalıdır. Bilgi toplumuna dönüşüm, tek bir kurumun özverili çalışmasıyla başarıya ulaşabileceği bir olgu değildir. Tüm devlet kurum ve kuruluşlarının bu konuya öncelik vermesi ve bilgi toplumunun gerektirdiği altyapı ve üst yapı unsurlarını kendi politika belgelerine açık bir şekilde yansıtması gerekmektedir. Eğer kurumlar sürdürülebilir bir politika ve buna bağlı eylemler geliştirmek istiyorlarsa, bilgi politikalarını kendi bünyelerindeki kurumsal süreçlerinde de uygulamak zorundadırlar. Bu nedenle bir kurumun temel politika belgesi olan stratejik planında bilgi toplumuna dönüşüm için gerekli olan bilgi politikaları ve bilgi teknolojilerine nasıl yer verildiğinin incelenmesi ve belirli amaçlarla analiz edilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Dolayısıyla bu araştırmanın temel hedefleri doğrultusunda, Türk kamu yönetiminin bel kemiği olan ve bir anlamda geleceğe yönelik rotasını çizen merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerin bilgi toplumu olma konusunda nerede olduklarının belirlenmesi, bilgi toplumuna dönüşmeye yönelik niyet ve planlarının ortaya konulması ve geleceğe yönelik olarak stratejik açıdan nelerin yapılması ya da yapılmaması gerektiğinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlara ulaşmak için çalışma kapsamında merkezi yönetim kapsamındaki idarelerin uzun vadeli niyetlerini ortaya koyan stratejik planları detaylı bir şekilde incelenmiş olup, analiz bulguları dikkate alınarak geleceğe yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Türk kamu yönetiminin bilgi toplumu olma niyetini stratejik planlar üzerinden analiz etmektir. Bu kapsamda çalışmanın temel araştırma sorusu; “Türk kamu yönetiminin bilgi toplumu olma niyeti nedir?” şeklindedir.

İlgili soruya cevap aramak için Türk kamu yönetiminde politika belirleyicisi konumunda olan merkezi yönetim kapsamındaki kamu idare kurum ve kuruluşlarının kurumsal niyet ve amaçlarını ortaya koyan stratejik planları veri kaynağı olarak seçilmiştir. Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerine yazar/yazarların tercihi ile üniversiteler dahil edilmemiştir. Üniversiteler ile ilgili daha kapsamlı bir çalışma gelecek dönemde yazar/yazarlar ve/veya farklı yazarlar tarafından gerçekleştirilebilir.

Türkiye’de tüm kamu kurumlarının beş (5) yılda bir stratejik plan hazırlama zorunluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda kurum ve kuruluşlarının stratejik planları merkezi idareler, devlet üniversiteleri, belediyeler, il özel idareleri ile Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT’ler) olmak üzere beş başlık altında www.sp.gov.tr internet adresinde yayınlanmaktadır. Ayrıca üst politika belgesi olarak ilgili kurum/kuruluşlar tarafından istihdam, enerji verimliliği, iklim değişikliği, çocuk

hakları, trafik güvenliği, yapay zekâ, siber güvenlik, nanoteknoloji, girişimcilik gibi farklı ve öncelikli konularda sektörel ve tematik strateji belgeleri ve eylem planları³ hazırlanmaktadır.

Çalışma kapsamında kamu yönetiminde uzun vadeli üst politikaların belirlenmesindeki ağırlıklı rolleri dikkate alınarak merkezi idareler, KİT'ler ile düzenleyici ve denetleyici kurumların stratejik planları incelenmiştir. Bu çerçevede 62 adeti merkez teşkilatı (16 adet bakanlık, 46 adet başkanlık/genel müdürlük/kurul/kurum/diğer), 9 adeti KİT'ler ve 5 adeti düzenleyici ve denetleyici kurul/kurum olmak üzere listesi dipnot halinde ayrıca verilen toplam 76 kurum ve kuruluşun⁴ stratejik planı çalışmaya dahil edilmiştir. Web sitesinde adı bulunmakla birlikte, stratejik planların tam metin dosyalarına ulaşılamayan kurum/kuruluşlar dahil edilememiştir.

Tüm stratejik planlar 5 yılı kapsayacak şekilde ve benzer formatta hazırlanmaktadır. Bu durum da karşılaştırma yapma imkânı sağlamaktadır. Kurum/kuruluşların en güncel planları incelenmiş olup, planların çok büyük çoğunluğu (71 adet) 2024-2028 yıllarını kapsamaktadır. Beş (5) kurumdaki farkın kurumun kuruluş yılından kaynaklandığı düşünülmekte olup tarih aralıkları dikkate alındığında büyük bir farkın olmadığı dolayısıyla çalışmaya dahil edilmelerinde sakınca bulunmadığı ifade edilebilir.

Bu çalışma, yöntem olarak içerik analizinin tercih edildiği nitel bir araştırmadır. Genel olarak geniş bir metnin daha küçük birimlere göre sınıflandırılmasına dayanan içerik analizi “metin ya da anlamlı içeriklerden, kullanıldıkları bağlama ilişkin tekrarlanabilir ve geçerli sonuçlar elde etmeye yönelik bir araştırma tekniğidir” (Krippendorff, 2004, s. 18). İçerik analizi kullanılarak, verileri nitel olarak analiz etmek ve aynı zamanda verileri nicelleştirmek mümkündür (Gbrich, 2007). İçerik analizi, başlangıç noktası ve uygulama süreçlerine göre tümevarımsal ya da tümdengelimsel olarak uygulanabilir. İlkinde eldeki verilerden hareket edilerek önceden formüle edilmiş kriterlere göre kategoriler çıkarılır. İkinci şekilde ise teorik arka plandan ve araştırma sorusundan üretilen kategorilerin tanımları yapılır ve sonra belirlenen bu kategorilerin metinde olup-olmadığına bakılır. Bir başka deyişle ilk uygulamada verilerden kategorilere ulaşılırken ikincisinde kategorilerden verilere doğru gidilir. Bu çalışmada tümdengelimsel teknik uygulanmış olup, veri kaynağı olarak seçilen merkezi idare

³ <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/stsb/p/sektorel-tematik-strateji-belgeler>

⁴ 1) Merkez Teşkilatı:

Bakanlık (Milli Savunma Bakanlığı hariç 16 adet): 1.Adalet Bakanlığı (2024-2028) / 2.Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024-2028) / 3.Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2024-2028) / 4.Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2024-2028) / 5.Dışişleri Bakanlığı (2024-2028) / 6.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2024-2028) / 7.Gençlik ve Spor Bakanlığı (2024-2028) / 8.Hazine ve Maliye Bakanlığı (2024-2028) / 9.İçişleri Bakanlığı (2024-2028) / 10.Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024-2028) / 11.Milli Eğitim Bakanlığı (2024-2028) / 12.Sağlık Bakanlığı (2024-2028) / 13.Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2024-2028) / 14.Tarım ve Orman Bakanlığı (2024-2028) / 15.Ticaret Bakanlığı (2024-2028) / 16.Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2024-2028)

Başkanlık/Genel Müdürlük/Kurul/Kurum/Diğer (46 adet): 17.AFAD (2024-2028) / 18.Anayasa Mahkemesi (2022-2026) / 19.Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı (2024-2028) / 20.Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı (2024-2028) / 21.Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (2024-2028) / 22.Avrupa Birliği Başkanlığı (2024-2028) / 23.Ceza İnfaz kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu (2024-2028) / 24.Danıştay (2024-2028) / 25.DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (2024-2028) / 26.Devlet Arşivleri Başkanlığı (2024-2028) / 27.Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü (GM) (2024-2028) / 28.Devlet Su İşleri GM (2024-2028) / 29.Devlet Tiyatroları GM (2024-2028) / 30.Diyadin İşleri Başkanlığı (2024-2028) / 31.GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (2024-2028) / 32.Gelir İdaresi Başkanlığı (2024-2028) / 33.Göç İdaresi Başkanlığı (2024-2028) / 34.Hakimler ve Savcılar Kurulu (2024-2028) / 35.İletişim Başkanlığı (2024-2028) / 36.Karayolları GM (2024-2028) / 37.KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (2024-2028) / 38.Mesleki Yeterlilik Kurumu (2024-2028) / 39.Meteoroloji GM (2024-2028) / 40.ÖGM (2024-2028) / 41.Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (2024-2028) / 42.Sahil Güvenlik Komutanlığı (2024-2028) / 43.Savunma Sanayii Başkanlığı (2024-2028) / 44.Sivil Havacılık GM (2024-2028) / 45.Sosyal Güvenlik Kurumu (2024-2028) / 46.Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2024-2028) / 47.Tapu ve Kadastro GM (2024-2028) / 48.Türk Akreditasyon Kurumu (2024-2028) / 49.Türk Dil Kurumu Başkanlığı (2024-2028) / 50.Türk Patent ve Marka Kurumu (2024-2028) / 51.Türk Standartları Enstitüsü (2024-2028) / 52.Türk Tarih Kurumu Başkanlığı (2024-2028) / 53.Türkiye Adalet Akademisi (2024-2028) / 54.Türkiye İstatistik Kurumu (2024-2028) / 55.Türkiye İş Kurumu (2024-2028) / 56.Türkiye Uzay Ajansı (2024-2028) / 57.Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı (2024-2028) / 58.Vakıflar GM (2024-2028) / 59.Yargıtay (2024-2028) / 60.Yurt dışı Türkler ve Akarba Topluluklar Başkanlığı (2024-2028) / 61.Yükseköğretim Kalite Kurulu (2024-2028) / 62.Yükseköğretim Kurulu (2024-2028)

2) KİT (9 adet): 63.Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (GM) (2024-2028) / 64.Devlet Hava Meydanları İşletmesi GM (2024-2028) / 65.Devlet Malzeme Ofisi (2024-2028) / 66.Kıyı Emniyeti GM (2024-2028) / 67.Tarım İşletmeleri GM (2024-2028) / 68.TCDD (2024-2028) / 69.Toprak Mahsulleri Ofisi (2024-2028) / 70.Türkiye Raylı Sistem Araçları Sanayi (2022-2026) / 71.Türkiye Şeker Fabrikaları (2024-2028)

3) Düzenleyici ve Denetleyici Kurul/Kurum (5 adet): 72.BDDK (2020-2024) / 73.Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2024-2028) / 74.Kamu Gözetimi Kurumu (2021-2025) / 75.RTÜK (2020-2024) / 76.Sermaye Piyasası Kurulu (2022-2026)

kurumlarının stratejik planları içinde literatür taramasından yola çıkılarak belirlenen anahtar kelimeler aranmıştır.

Türk kamu yönetiminin bilgi toplumu olma niyetini ortaya koyabilmek için araştırma sorusu ile bağlantılı olarak belirlenen anahtar kelimeler öncelikli olarak Vizyon/Misyon/Değerler, GZFT Analizi (güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar, tehditler) ile Stratejik Amaç ve Hedefler başlıklı bölümlerde taranmıştır. Kurumun bulunduğu noktayı ve istenilen geleceğe nasıl gidileceğini belirleyen stratejik planda mevcut durumun analizi için GZFT ve Paydaş Analizleri kullanılırken; ulaşılabilecek nokta vizyon, misyon, temel değerler ile amaçlar ve hedefler ile tanımlanır.

Anahtar kelimeler belirlenirken bilgi politikaları ile ilgili literatür ve çalışmalar taranmıştır. İlk grup anahtar kelimeler “Bilgi”, “Bilgi Toplumu” ve “Bilgi Yönetimi/Sistemi” olmak üzere üç (3) adettir. Ancak bunlar detaylı bir analiz için yeterli değildir. Bu amaçla Montviloff’un (1990) bilgi politikası yaklaşımının temel bileşenleri dikkate alınarak ikinci grup anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu kapsamda ikinci grupta bilgi kaynakları bileşeni için “dijitalleşme” ve “web sitesi”; bilgi hizmetleri bileşeni için “e-devlet/hizmet” ve “mobil”; bilgi sistemleri bileşeni için “bulut sistemi” ve “elektronik belge yönetimi”; bilgi altyapısı bileşeni için “bilgisayar” ve “bilişim/bilgi teknolojileri” olmak üzere 8 anahtar kelime belirlenmiştir. Böylece stratejik planlarda toplam 11 anahtar kelime taranmıştır.

Kodlama iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı yapılmış, daha sonra veriler karşılaştırılarak farklılık olması halinde yeniden incelenerek uzlaşmaya varılmıştır. Araştırmacılar arasında %85’lik bir güven oranı bulunmuş olup bu oran kabul edilebilir düzeydedir (Miles ve Huberman, 1994). Kodlama formu toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Kodlamada, ilgili bölümde taranan anahtar kelimenin kaç kez geçtiği sayılarak rakamla ifade edilmiş, geçmiyorsa boş bırakılmıştır. Cümleler değil, anahtar kelimeler sayılmış olup, bir cümle içinde aynı anahtar kelimenin birden fazla kez tekrarı halinde toplamı dikkate alınmıştır. Kodlama ve sayma işleminde kelimenin geçtiği ifadenin bağlamı da dikkate alınmış olup “personelin bilgi ve görgü eksikliğine yönelik eğitim verilecektir” gibi ifadeler çalışmanın konusu ile ilgili olmadığı için dahil edilmemiştir.

Öncelikle anahtar kelimelerin frekans analizinin yapıldığı çalışmada müteakiben stratejik planlarda niyet-eylem uyumunu ortaya koymak amacıyla ilişki analizi yapılmıştır. Bulgular alt başlıklar halinde bir sonraki bölümde sunulmaktadır.

⁵ Kodlama Formu Maddeleri

1. Kurum No:
2. Kurum Türü: 1) Bakanlık 2) Diğer Kurum/Kuruluş 3) KİT 4) Düzenleyici/Denetleyici Kurum
3. Anahtar Kelime (1.grup): 1) Bilgi 2) Bilgi Toplumu 3) Bilgi Yönetimi/Sistemi
4. Anahtar Kelime (2.grup): 1) Dijitalleşme 2) Web sitesi 3) e-devlet/hizmet 4) Mobil 5) Bulut sistemi 6) Elektronik belge yönetimi 7) Bilgisayar 8) Bilişim/bilgi teknolojileri
5. Bölüm: 1) Vizyon/Misyon/Değerler 2) GZFT Analizi 3) Stratejik Amaç ve Hedefler
6. Niyet-Eylem Uyumu İfade ve Sayfası:
7. Faaliyet Raporlarındaki Üst Politika Belgeleri: 1) Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı 2) Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi 3) Ulusal Yapay Zeka Stratejisi 4) Ulusal Genişbant Stratejisi ve Eylem Planı 5) Türkiye Yazılım Sektörü Stratejisi ve Eylem Planı 6) Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı 7) Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı 8) Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023
8. Faaliyet Raporu Kurum No:
9. Faaliyet Raporu PG: 1) Bilgi 2) Bilgi Toplumu 3) Bilgi Yönetimi/Sistemi 4) Dijitalleşme 5) Web sitesi 6) e-devlet/hizmet 7) Mobil 8) Bulut sistemi 9) Elektronik belge yönetimi 10) Bilgisayar 11) Bilişim/bilgi teknolojileri
10. Faaliyet Raporu İfade ve Sayfası:

Bulgular

Literatür taraması neticesinde belirlenen anahtar kelimeler her bir stratejik planda sayılarak frekans dağılımları bulunmuş, sonra stratejik planın hangi bölümünde yer aldığı tespit edilmiştir. Anahtar kelimelerin ilgili bölümlerde mevcut durumu ortaya koymak amacıyla nasıl kullanıldığı ve geleceğe dair niyet beyanı olarak stratejik amaç ve hedeflerde nasıl yer aldıklarını ortaya koymak amacıyla stratejik planlar daha detaylı olarak incelenmiştir. Analizde daha sonra niyet beyanları ile ilişkili bir eylem, faaliyet ya da proje önerisi olup olmadığına bakılarak niyet-eylem uyumuna bakılmıştır.

Bilgi Toplumu Olma Niyeti

Anahtar kelimelerin sıklık (frekans) dağılımları incelenirken öncelikle kelimenin planın hangi bölümünde geçtiğine bakılmıştır. Çünkü temel olarak aynı bölümleri içeren stratejik planlarda “Vizyon, Misyon ve Değerler” kurumun ulaşmak istediği noktayı göstermekte; “GZFT Analizi” kurumun mevcut durumunu ortaya koymakta; “Stratejik Amaç ve Hedefler” ise kurumun belirlediği noktaya nasıl ulaşacağına dair yol haritasını vermektedir. Bu bakımdan anahtar kelimenin planda kaç kere geçtiğinin yanı sıra bu bölümlerden hangisi altında yer verildiğine de bakılmıştır. Anahtar kelimelerin frekans (sıklık) analizi dağılımları toplu olarak Tablo 2’de gösterilmektedir. Tablodaki “B1” ifadesi “Vizyon/Misyon/Değerler” başlıklı bölümü; “B2” ifadesi “GZFT Analizi” başlıklı bölümü ve “B3” ifadesi “Stratejik Amaç ve Hedefler” başlıklı bölümü ifade etmektedir. Ayrıca kurum türüne göre dağılımlar ayrı tablolar halinde sunulmaktadır. Tablolarda kurumlar için kısaltma amaçlı birer kod numarası kullanılmıştır. Kurumların listesi yöntem bölümünde dipnot olarak verilmiştir. Tablolarda anahtar kelimenin geçtiği yer için rakam kullanılmış, geçmiyorsa boş bırakılmıştır.

Tablo 2

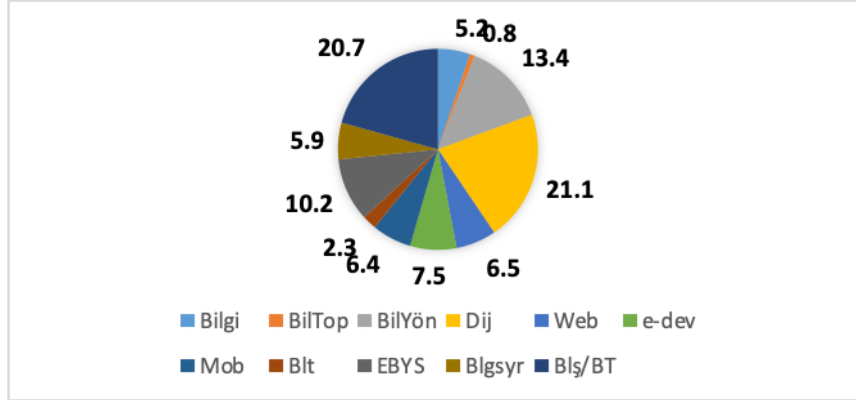
Anahtar Kelimelerin Frekansı (Tüm Kurumların Toplamı)

Anahtar Kelime	Frekans	Yüzde (%)	B1(M/V/D)	B2(GZFT)	B3(SAH)
Bilgi	36	5,2	6	21	9
Bilgi Toplumu	6	0,8	1	4	1
Bilgi Yönetimi/Sistemi	93	13,4		78	15
Dijitalleşme	146	21,1	4	98	44
Web Sitesi	45	6,5		37	8
e-Devlet/Hizmet	52	7,5		41	11
Mobil	44	6,4		31	13
Bulut Sistemi	16	2,3		10	6
Elektronik Belge Yönetimi	71	10,2		60	11
Bilgisayar	41	5,9		40	1
Bilişim/Bilgi Teknolojileri	143	20,7	2	96	45
TOPLAM	693	100	13 (%1,9)	516 (%74,4)	164 (%23,7)

Tablo 2 ve Şekil 1 incelendiğinde tüm anahtar kelimeler içerisinde stratejik planlarda en fazla geçen üç anahtar kelimenin sırasıyla dijitalleşme (146 kez – %21,1), bilişim/bilgi teknolojileri (143 kez – %20,7) ve elektronik belge yönetimi (71 kez – %10,2) olduğu görülmektedir. En az yer verilen anahtar kelimeler ise bilgi toplumu (6 kez – %0,8), bulut sistemi (16 kez – %2,3) ve bilgi (36 kez – %5,2) olup iki ifade (bilgi ve bilgi toplumu) doğrudan bilgi politikaları ile bağlantılı olan ilk grup anahtar kelimelerdir.

Şekil 1

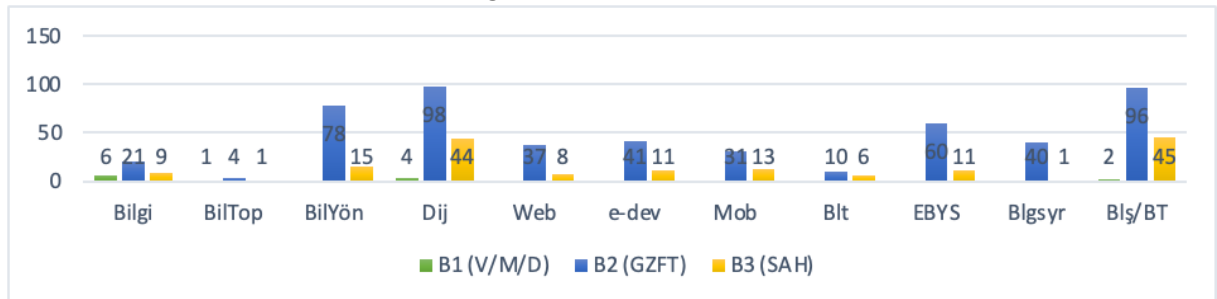
Anahtar Kelimelerin Toplam İçindeki Dağılımı

Anahtar kelimelerin bölümlere göre dağılımına yönelik Şekil 2 ve Tablo 2’ye genel olarak bakıldığında stratejik planların Vizyon/Misyon/Değerler bölümlerinde 6 kez “bilgi”, 1 kez “bilgi toplumu”, 4 kez “dijitalleşme” ve 2 kez “bilişim/bilgi teknolojileri” olmak üzere 4 anahtar kelimeye toplam 13 kere (%1,9) yer verilmiştir. Bu ifadelerin toplam sayısı (693 adet) içindeki oranları ise sırasıyla %0,8, %0,1, %0,5 ve %0,2’dir. Stratejik planların GZFT Analizi bölümlerinde tüm anahtar kelimelere toplam 516 kere (%74,4) yer verilmiş olup bu bölümde en fazla geçen anahtar kelimeler 97 kez (%14) ile “dijitalleşme”, 96 kez (%13,9) ile “bilişim/bilgi teknolojileri” ve 78 kez (%11,2) ile “bilgi yönetimi/sistemi” ifadeleridir. Stratejik Amaç ve Hedefler bölümlerinde de tüm anahtar kelimelere en az bir defa yer verilmiş olup toplamda 164 kez geçen bu kelimelerin toplam içindeki oranı ise %23,7’dir. Bu bölümde en fazla geçen anahtar kelimeler ise 45 kez (%6,4) ile “bilişim/bilgi teknolojileri”, 44 kez (%6,3) ile “dijitalleşme” ve 15 kez (%2,1) ile “bilgi yönetimi/sistemi” ifadeleridir.

Şekil 2

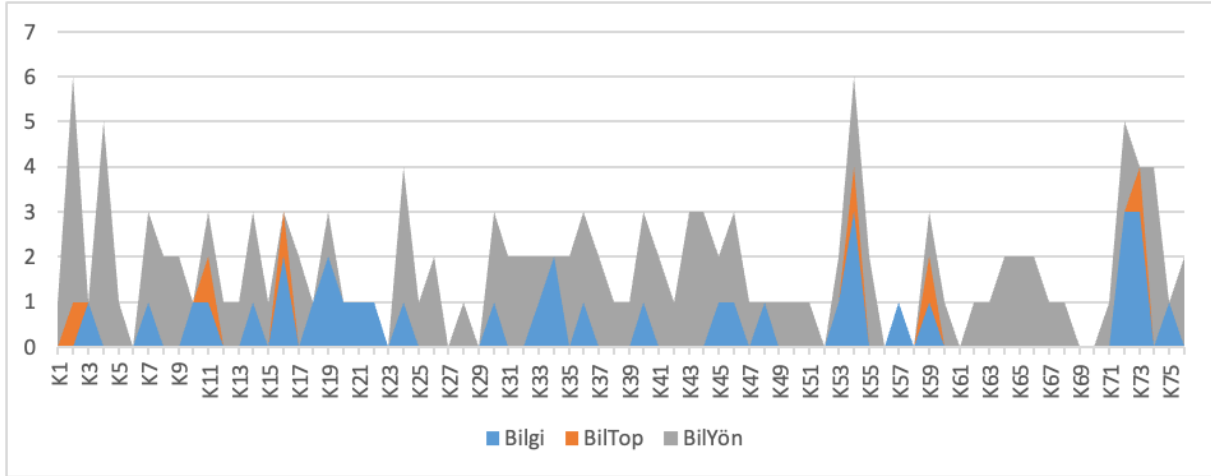
Anahtar Kelimelerin Bölümlere Göre Dağılımı

Tablo 2 ve Şekil 3 incelendiğinde ilk grup anahtar kelimeler olan “bilgi, bilgi toplumu, bilgi yönetimi” kelimelerinin hiçbirinin geçmediği kurum sayısı 9 tane olup bu rakam, kurum toplamının (76 adet) %11,8’ine karşılık gelmektedir. İlk grup anahtar kelimelerden “bilgi” kelimesi 27 kurumun (%35,5), “bilgi toplumu” ifadesi yalnızca 6 kurumun (%7,9), “bilgi yönetimi/sistemi” ifadesi ise 54 kurumun (%71) stratejik planında toplam 135 kez geçmektedir. Bu ifadelerin, anahtar kelimelerin toplamı (693 adet) içindeki oranları ise sırasıyla %5,2, %0,8 ve %13,4’tür. Bu ifadelerin geçtiği bölümler incelendiğinde büyük oranda (toplam 103) mevcut durumun tespitini amaçlayan GZFT Analizi bölümünde yer verildiği görülmektedir. İlk grup anahtar kelimeler, kurumun gelecekte ulaşmak istediği yeri gösteren Vizyon/Misyon/Değerler bölümünde sadece 7 kez, istenilen yere ulaşma yollarını gösteren Stratejik Amaç ve Hedefler bölümünde ise 25 kez geçmektedir.

Şekil 3

Birinci Grup Anahtar Kelimelerin Kurumlara Göre Dağılımı

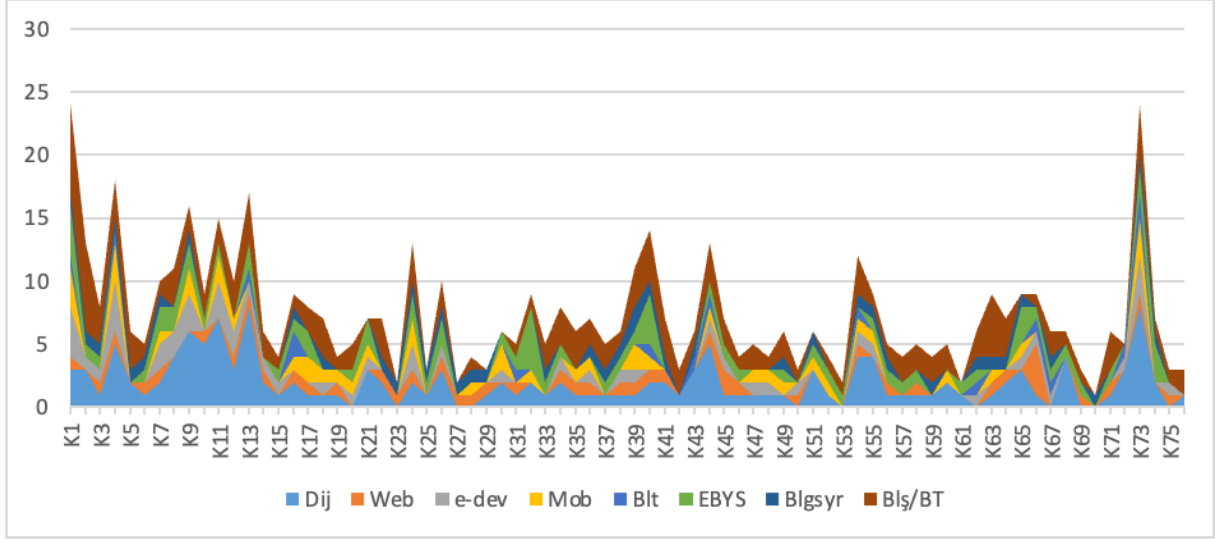

Tablo 2 ve ikinci grup anahtar kelimelerin kurumlara göre dağılımına dair Şekil 4’e göre ikinci grup anahtar kelimelere bir kez bile yer vermeyen bir kurum bulunmamakla birlikte dağılımları dengeli değildir. En fazla geçen anahtar kelime 146 kez ile “dijitalleşme” olup 11 kurum stratejik planında bu ifadeye hiç yer vermemiştir. Bu rakam, kurum toplamının (76 adet) %14,5’ine karşılık gelmektedir. Bunu 143 kez ile “bilişim/bilgi teknolojileri” takip etmekte olup bu kelimeye hiç yer vermeyen kurum sayısı yine 11’dir. Üçüncü sıradaki ifade 71 kez ile “elektronik belge yönetimi” olup bu anahtar kelimeye 28 kurumun (%36,8) stratejik planında hiç yer verilmemiştir. Bu ifadelerin, anahtar kelimelerin toplamı (693 adet) içindeki oranları ise sırasıyla %21,1, %20,7 ve %10,2’dir. Bunları birbirlerine yakın toplamalarda “e-devlet/hizmet” (52 kez), “web sitesi” (45 kez), “mobil” (44 kez) ve “bilgisayar” (41 kez) anahtar kelimeleri takip etmektedir. En az geçen anahtar kelime ise 16 kez ile “bulut sistemi” olup bu ifadeye yer verilen stratejik plan sayısı ise 14’tür. Bu rakam, kurum toplamının (76 adet) %18,4’üne karşılık gelmektedir. Her biri ikişer anahtar kelime ile temsil edilen bilgi politikasının temel bileşenleri açısından tabloya bakıldığında; bilgi kaynakları bileşeninden toplamda 191 defa, bilgi hizmetleri bileşeninden 96 defa, bilgi sistemleri bileşeninden 87 defa ve bilgi altyapısı

bileşeninden de 184 defa bahsedildiği görülmektedir. İkinci grup anahtar kelimelerin geçtiği bölümler incelendiğinde, ilk grup anahtar kelimelere benzer şekilde büyük oranda (toplam 413) GZFT Analizi bölümünde bulundukları görülmektedir. Söz konusu anahtar kelimelere, Vizyon/Misyon/Değerler bölümünde sadece 6 kez, Stratejik Amaç ve Hedefler bölümünde ise 139 kez yer verilmiştir. Bu durum da kurumların bilgi toplumuna dönüşümü temel değerlerine yansıtmadıklarını ve mevcut durumun analizine ağırlık verdiklerini göstermektedir.

Şekil 4

İkinci Grup Anahtar Kelimelerin Kurumlara Göre Dağılımı

Sayıları eşit olmadığı için birebir karşılaştırma yapmak mümkün olmamakla beraber bulguların kurum türlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş olup, ayrı tablolar halinde sunulmaktadır. Bakanlık düzeyindeki kurumların stratejik planlarına dair Tablo 3'e bakıldığında ilk grup anahtar kelimeler içinde "bilgi toplumu" en az geçen, "bilgi yönetimi" ise en fazla geçendir. İkinci grup anahtar kelimeler içinde ise "dijitalleşme" en fazla yer verilen, "bulut sistemi" ise en az yer verilendir.

Tablo 3

Bakanlıkların Planlarında Anahtar Kelimelerin Frekansı

Kurum No	Bilgi	BilTop	BilYön	B. Kaynakları		B. Hizmetleri		B. Sistemleri		B. Altyapısı		TOPLAM
				Dij	Web	e-dev	Mob	Bulut	EBYS	Bsyar	Bİşm/BT	
K1			1	3	1	4	3	1	4	1	7	25
K2		1	5	3		1			1	1	7	19
K3	1			1	1	1			1	1	3	9
K4			5	5	1	4	3	1		1	3	23
K5			1	2						1	3	7
K6				1	1				1	1	1	5
K7	1		2	2	1	2	1		2	1	1	13
K8			2	4		2			2		3	13
K9			2	6		3	2		2	1	2	18
K10	1			5	1				1		2	10
K11	1	1	1	7		3	2		1		2	18
K12			1	3	1	2	1				3	11
K13			1	8	1	1		1	2		4	18
K14	1		2	2	1	1					2	9
K15			1	1		1			1		1	5
K16	2	1		2	1		1	2	1	1	1	12
TOPLAM	7	3	24	55	10	25	13	5	19	9	45	215

İçinde farklı niteliklere haiz kurum/kuruluşlar bulunan merkez teşkilatının diğer kurumlarının stratejik planlarına dair Tablo 4'e göre alt ya da bağımsız kurum/kuruluşlar içinde ilk grup anahtar kelimelerde en yüksek frekansa "bilgi yönetimi", en düşük frekansa "bilgi toplumu" sahiptir. İkinci grup anahtar kelimeler içinde ise en yüksek frekansa "bilişim/bilgi teknolojileri" ve en düşük frekansa "bulut sistemi" sahiptir.

Tablo 4*Diğer Kurumların Planlarında Anahtar Kelimelerin Frekansı*

Kurum No	Bilgi	BilTop	BilYön	B. Kaynakları		B. Hizmetleri		B. Sistemleri		B. Altyapısı		TOPLAM
				Dij	Web	e-dev	Mob	Bulut	EBYS	Bsyar	Blşm/BT	
K17			2	1	1		2		2		2	10
K18	1			1		1	1			1	3	8
K19	2		1	1	1		1				1	7
K20	1					1	1		1		2	6
K21	1			3		1	1		2			8
K22	1			2	1					1	3	8
K23					1					1		2
K24	1		3	2	1	2	2		2	1	3	17
K25			1	1					1	1		4
K26			2	3	1	1			2	1	2	12
K27					1					1		2
K28			1		1		1			1	1	5
K29				1	1					1		3
K30	1		2	2		1	2		1			9
K31			2	1	1			1	1		1	7
K32			2	2			1		5		1	11
K33	1		1	1					1	1	2	7
K34	2			2	1	1			1		3	10
K35			2	1	1		1				3	8
K36	1		2	1	1	1	1			1	2	10
K37			2	1					1	1	2	7
K38			1	1	1	1			1	1	1	7
K39			1	1	1	1	2		1	2	3	12
K40	1		2	2	1		1	1	4	1	4	17
K41			2	2	1					1	3	9
K42			1	1							2	4
K43			3	3				1		1	1	9
K44			3	5	1	1	1	1	1		3	16
K45	1		1	1	2	1			1		2	9
K46	1		2	1	1				1		1	7
K47			1	1		1	1				2	6
K48	1			1		1	1				1	5
K49			1	1			1		1	1	2	7
K50			1		1	1					1	4
K51			1	3			1		1	1		7
K52				1			1		1		1	4
K53	1		1						1		1	4
K54	3	1	2	4	1	1	1	1		1	3	18
K55			2	4		1	1		1	1	1	11
K56				1	1				1	1	1	5

K57	1			1					1		2	5
K58				1	1				1		2	5
K59	1	1	1	1						1	2	7
K60			1	2			1				2	6
K61				1					1			2
K62			1			1		1	1	1	2	7
TOPLAM	22	2	51	65	25	19	26	6	39	25	74	354

KİT kapsamındaki kurumların stratejik planlarına dair Tablo 5’e bakıldığında ilk grup anahtar kelimelerden sadece “bilgi yönetimi” planlarda yer bulurken diğer kelime hiç geçmemektedir. İkinci grup anahtar kelimeler içinde ise “bilişim/bilgi teknolojileri” en fazla yer verilen, “mobil” ve “bulut sistemi” en az yer verilenlerdir.

Tablo 5

KİT’lerin Planlarında Anahtar Kelimelerin Frekansı

Kurum No	Bilgi	BilTop	BilYön	B. Kaynakları		B. Hizmetleri		B. Sistemleri		B. Altyapısı		TOPLAM
				Dij	Web	e-dev	Mob	Bulut	EBYS	Bsyar	Blşm/BT	
K63			1	1	1		1			1	5	10
K64			2	2	1					1	3	9
K65			2	3		1	1		3	1		11
K66			2	1	4	1		1	1		1	11
K67			1			1		1	1	1	2	7
K68			1	4					1		1	7
K69					1				1		1	3
K70										1		1
K71			1	1	1				1		3	7
TOPLAM	0	0	10	12	8	3	2	2	8	5	16	66

Düzenleyici ve denetleyici kurum/kuruluşların planları ise ilk grup anahtar kelimelerden “bilgi yönetimi”ne en fazla sayıda, yakında bir sayıda da “bilgi” anahtar kelimesine yer vermektedir. Tablo 6’ya göre ikinci grup anahtar kelimeler içinde en yüksek frekansa “dijitalleşme”, en düşük frekansa ise “web sitesi” ile “bilgisayar” ifadeleri sahiptir.

Tablo 6*Düzenleyici/Denetleyici Kurumların Planlarında Anahtar Kelimelerin Frekansı*

Kurum No	Bilgi	BilTop	BilYön	B. Kaynakları		B. Hizmetleri		B. Sistemleri		B. Altyapısı		TOPLAM
				Dij	Web	e-dev	Mob	Bulut	EBYS	Bsyar	Blşm/BT	
K72	3		2	3		1		1				10
K73	3	1		8	1	3	3	2	2	1	4	28
K74			4	2					3	1	1	11
K75	1				1	1					1	4
K76			2	1							2	5
TOPLAM	7	1	8	14	2	5	3	3	5	2	8	58

Niyet-Eylem Uyumu

Genel olarak stratejik planlarda GZFT Analizi, mevcut duruma dair değerlendirme sunma amacını taşımaktadır. Vizyon ve Misyon ile Stratejik Amaç ve Hedefler ise geleceğe dair niyet ve eylemleri gösterir. Buradan hareketle kurumların bilgi toplumu olma kabiliyet ve niyetlerini ortaya koyabilmek amacıyla stratejik planlarda anahtar kelimelerin ilgili bölümlerde nasıl kullanıldığı daha derinlemesine incelenmiştir. Kurumların bilgi toplumu olma niyetlerini ve bunu nasıl yapacaklarına dair bir yol ya da strateji önerip önermediklerini ortaya koyabilmek amacıyla stratejik planlardaki ifadeler daha detaylı bir şekilde incelenerek niyet-eylem arasındaki uyum analiz edilmiştir.

İlk grup anahtar kelimelerden “bilgi yönetimi” stratejik planların hiçbirinde Vizyon/Misyon/Değerler bölümünde geçmemektedir. Diğer iki anahtar kelimedden “bilgi” 6 stratejik planda, “bilgi toplumu” ise sadece 1 stratejik planda Vizyon/Misyon/Değerler bölümünde bulunmaktadır. Kurum 73’ün stratejik planında kurumun misyonu “...teknolojik gelişmeleri teşvik etmek suretiyle bilgi toplumuna dönüşümü sağlamak” şeklinde ifade edilmektedir. “Bilgi” anahtar kelimesi ile ilgili olarak ise Değerler başlığı altında Kurum 73’ün stratejik planında “bilime ve bilgiye dayalı olma”, Kurum 46’nın stratejik planında “uzmanlığı ve bilgiyi esas alma”; Vizyon başlığı altında Kurum 75’in stratejik planında “bilgiye dayanan bir yaklaşım sergileme” ve Misyon başlığı altında Kurum 16’nın stratejik planında “bilgi ve teknolojileri alanlarında kaliteli ve devamlı hizmet anlayışıyla hareket etme” şeklinde yer verilmektedir. GZFT Analizi bölümünde “bilgi” ile ilgili olarak Kurum 18’de “katılım, işbirliği, bilginin yayılımı, değişime açıklık ve stratejik yönetim bileşenleri yönünden elde edilen verilerin güçlü bir kurum kültürünün hâkim olmasını”, Kurum 33’de “çağdaş bilgi kaynakları ve teknolojilerinin kullanılması”, Kurum 34’te “kolay ve hızlı bir şekilde bilgiye erişimi ve bilgi paylaşımının sağlanması için çeşitli sistemler kullanılması” ve Kurum 57’de “bilgiye yüksek bir değer atfedilmesini” güçlü yanları arasında sayan ifadeler bulunmaktadır. Bunu karşın Kurum 45 “bürokrasiden uzak bilgiye hızlı erişim ihtiyacından” ve Kurum 54 ise “bilginin yönetilmesi ve stratejik yönetimin kurumsallaşmasının sağlanması için bilgi sisteminin etkinliğinin artırılması gereğinden” bahsederek zayıf yanlar arasında saymışlardır. “Bilgi toplumu” ile ilgili olarak Kurum 2’nin planında “bilgi toplumunu oluşturmak amacıyla ihtiyaç duyulan nitelikli veri mevcut bilgi sistemleri üzerinden istenilen düzeyde

üretilememektedir” ve Kurum 59’un planında “bilgi toplumuna geçiş sürecinin doğru şekilde yönetilmesine ihtiyaç bulunmaktadır” ifadelerine yer verilmektedir.

Kurum 16’nın ve Kurum 54’ün stratejik planlarında da “bilgi toplumunun öneminin artması” ile “bilgi toplumu dönüşümünün desteklenmesi” gereğinden bahsedilmektedir. “Bilgi yönetimi/sistemi” ile ilgili olarak ise Kurum 30’da “bilgi sistemi altyapısının güncel ve yaygın olması”, Kurum 36’da “bilgilerinin toplanması, saklanması, planlama, değerlendirme işlemlerinin gerçekleştirilmesi için bilgi yönetim sisteminin kurulması”, Kurum 11’de “güçlü bilişim altyapısı ve elektronik bilgi sistemlerinin etkin kullanımı” ve Kurum 41’de “güncellenen bilgi sistemleri ile kurumsal bilgi ve iletişim ağının güçlendirilmesi” güçlü yanlar içinde sayılmaktadır. Ancak GZFT analizinde bilgi sistemlerinin zayıf yanlar içinde sayıldığı önemli sayıda stratejik plan bulunmaktadır. Örneğin “bilgi sistemlerine aktarılabilecek iş süreçlerinin yeterli olgunlukta tanımlanamaması ve gerekli altyapının tedarik edilememesi (Kurum 2)”, “verilerin anlık olarak takip edileceği bilgi yönetim sisteminin olmaması (Kurum 12)”, “bilgi sistemlerinde yaşanan teknik aksaklıklar (Kurum 35)” ve “bazı yazılımların kurum içi bilgi sistemleriyle entegrasyonunun sağlanamaması (Kurum 65)” zayıf yanlar olarak gösterilmektedir. Ayrıca Kurum 72’nin stratejik planında “bilgi sistemlerine ilişkin mevcut mevzuatın dünya örneklerine ve ülke gereksinimlerine göre gözden geçirilerek güncellenmesi”, Kurum 37’de “yönetim bilgi sistemlerinin birlikte çalışabilirlik prensipleri doğrultusunda entegre edilmesi”, Kurum 40 ve 60’ta “bilgi yönetimi altyapısı ve kalitesinin artırılması”, Kurum 53’te “anamlı ve kullanılabilir bilgiler üretebilecek bilgi sistemlerinin geliştirilmesi” ve Kurum 55’te “bilgi sistemlerinin daha güvenli hale getirilmesi” ihtiyacından bahsedilmektedir.

Stratejik Amaç ve Hedefler bölümünde ise, “bilgi” ile ilgili Kurum 21’in stratejik planı “bilimsel ilerlemeyi destekleyebilmesi için etkin yöntemler belirlemek ve üretilen bilgiyi uluslararası düzeyde yaygınlaştırmak”, Kurum 34’ün planı “iletişimde ve bilgiye erişimde bilişim sistemlerinin kullanılmasının yaygınlaştırılması”, Kurum 40’ın planı “mevcut sistemlerin bilgi üreten bir yapıya dönüştürülmesi”, Kurum 54’ün planı “Bilgiye erişimde kullanıcı odaklı gelişim sağlanması” ve Kurum 72’nin planı “bilginin etkin ve güvenli kullanımına yönelik yapılar geliştirmek” stratejik hedefine sahiptir. Bilgi toplumu ile ilgili tek stratejik amaca sahip olan Kurum 11’in planında “ülkemizin bilgi toplumu olmasına katkı sağlanması” hedefi konulmuştur. Bilgi yönetimi ve sistemleri ile ilgili hedefler ise Kurum 1’in stratejik planında “bilgi sisteminde yapay zekâ algoritmalarının kullanılmasına yönelik çalışmalar yapmak”, Kurum 17’nin planında “bilgi yönetimi, teknolojik altyapı ve insan kaynağı açısından güçlü ve yeniliklere açık bir kurum olmak”, Kurum 31’in planında “bilgi teknolojilerine dayalı, bilgi yönetim sistemleri kurularak güvenli, kaliteli ve etkin hizmet sunmak”, Kurum 60’ın planında “kullanıcı odaklı bir bilgi dağıtım sistemi geliştirmek” ve Kurum 74’ün planında “bilgi yönetim süreçlerini iyileştirmek” olarak sayılmaktadır. Ayrıca Kurum 2, 4, 8, 63, 66 ve 74’ün stratejik planlarında “bilgi sistemi altyapısının yenilenmesi ve güçlendirilmesine” yönelik hedefler bulunmaktadır. Genel olarak ifadelerden de anlaşılacağı üzere bilgi toplumundan mevcut bir yapıdan ziyade daha çok bir ihtiyaç olarak bahsedilmektedir.

Vizyon/Misyon/Değerler bölümünde; ikinci grup anahtar kelimelerden “dijitalleşme” ve “bilişim/bilgi teknolojileri” olmak üzere sadece iki tanesine yer verilmektedir. Dijitalleşme ile ilgili olarak Değerler başlığı altında Kurum 3’ün stratejik planında “yeşil ve dijital dönüşüm”, Kurum 5’in planında “küresel gelişmeleri takip etmek, dijital dönüşüm dahil yenilikçi olmak”, Kurum 13’ün planında “yeşil ve dijital dönüşüm odaklı hizmet anlayışı” ve Kurum 68’in planında “dijitalleşmeyi ve veri analitiğini benimsemek” ifadelerine yer verilmektedir. Bilgi teknolojileri ile ilgili olarak ise Kurum 1’in stratejik planında “yeni bilgi teknolojilerine açıklık” ve Kurum 64’ün stratejik planında “ileri teknoloji ve bilişim teknolojileri kullanımı” temel değerler arasında sayılmaktadır.

Başta “dijitalleşme”, “bilgi teknolojileri”, “elektronik belge yönetimi” olmak üzere ikinci grup anahtar kelimeler GZFT Analizi bölümünde daha sık geçmektedir ancak ilgili ifadelere dair detaylı inceleme bu kavramlardan daha çok teknolojinin gelişimine dair genel bir durum tespiti amacıyla bahsedildiğini göstermektedir. Örneğin Kurum 2’nin stratejik planında “sunulan hizmetlerin yönetimi ve izlemesinde bütüncül ve entegre yazılımlar ile bilgi teknolojileri etkin olarak kullanılmalıdır”, Kurum 36’nın planında “bilişim sistemleri kurumsal bilgiyi, ihtiyaç duyulan teknoloji ile en uygun şekilde bir araya getirmek için kullanılmaktadır” Kurum 60’ın planında “dijital dönüşüm politikalarının önem seviyesi artmaktadır”, Kurum 65’in planında “kamu hizmetlerinde dijitalleşmeye yönelik bir eğilim vardır”, Kurum 72’nin planında “nesnelerin internetinden bulut teknolojisine pek çok farklı alandaki gelişmeler dijital dönüşümü tetiklemektedir”, Kurum 73’ün planında “dijitalleşme ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, kişisel ve kurumsal verilerin güvenliği daha da önemli hale gelmiştir” denilmektedir. Anahtar kelimelerin bir ihtiyaçtan bahsedilmesi amacıyla kullanımı da yaygındır. Örneğin dijital teknolojiler ile ilgili altyapı (Kurum 12, 16, 36, 55, 61) ya da yasal düzenleme (Kurum 4, 12, 73) ihtiyacından; bulut sistemleri ile ilgili yatırım ve nitelikli personel (Kurum 13, 54, 60) ihtiyacından; elektronik belge yönetimi ile ilgili erişim ve etkinliğinin artırılması (Kurum 1, 13, 40) ihtiyacından; bilişim/bilgi teknolojileri ile ilgili altyapı (Kurum 2, 3, 4, 5, 12, 17, 18, 19, 20, 22, 37, 46, 50, 57, 59, 63) ya da nitelikli personel (Kurum 16, 18, 62, 64) ihtiyacından bahsedilmektedir.

GZFT Analizi bölümlerinde ikinci grup anahtar kelimelerden “dijitalleşme”, “mobil uygulamalar”, “elektronik belge yönetimi” ve “bilişim/bilgi teknolojileri”ne kurumun hem güçlü hem de zayıf yanları ortaya konulurken yer verilmektedir. Güçlü yanların analizinde örneğin “süreçlerin dijitalleşmesi sağlanarak ihtiyaçların zamanında temin edilmesi ve kaynakların verimli kullanılmasının sağlandığı (Kurum 37)”, “iş süreçlerinde dijitalleşme oranının yüksek olduğu (Kurum 58)”, “iş süreçlerinde dijital dönüşümün yaşanması neticesinde kurum hizmetlerinin daha hızlı ve etkin sunulabildiği (Kurum 74)”; “mobil bilgi sistemleri aracılığıyla vatandaşların hizmetlere daha kolay ulaşabildiği (Kurum 1)”, “geliştirilen mobil uygulamalar sayesinde vatandaşların taleplerini doğrudan iletebildikleri (Kurum 9)”, “hizmetlerin mobil ve dijital platformlara aktarılmasıyla hizmet sürelerinin kısaltıldığı (Kurum 16)”; “elektronik belge yönetim sistemi ile bilginin hızlı bir şekilde aktarılabilirdiği (Kurum 2, 3, 7, 17, 30, 53, 58)”, “kullanıcı dostu bilişim sistemlerinin günümüz teknolojilerine uyumlu hale getirildiği (Kurum 1)”, “politika üretiminin bilgi teknolojileri ile desteklendiği (Kurum 2, 5)”, “vatandaşlara daha iyi hizmet verebilmek için ileri bilişim teknolojilerinden faydalanıldığı

(Kurum 4, 10, 13)” ifade edilmektedir. Buna karşın zayıf yanların analizinde de söz konusu anahtar kelimelere sıkça yer verildiği görülmektedir.

Örneğin Kurum 2’nin stratejik planında “dijitalleşme ve teknolojik gelişmelere eş zamanlı uyum sağlanamaması”, Kurum 7’nin planında “dijital veri eksikliği yaşanması”, Kurum 9 ve 13’ün planında “dijital dönüşüm sürecinin tamamlanamaması ve gerisinde kalınması”, Kurum 18’in planında “tüm hizmetlerin dijital ortama taşınmamış olması”; Kurum 4’ün stratejik planında “web tabanlı sunulan ve mobil ortama alınan uygulamaların beklenen faydayı karşılayamaması”, Kurum 30’un planında “farklı mobil uygulamaların olması sebebiyle vatandaş memnuniyetsizliği yaşanması”, Kurum 35’in planında “geliştirilen uygulamaların tümünün mobil platformlarla uyumlu çalışmıyor olması”; Kurum 40’ın planında “kurum hizmetlerinin mobil ortamda sunumunda problemler yaşanması”, Kurum 74’ün stratejik planında “elektronik ortamda sunulan uygulamalarla ilişkili faaliyetlerin ve iş süreçlerinin iyileştirilememesi”; Kurum 20’nin stratejik planında “çalışanların bilişim sistemlerini yeterli düzeyde kullanamaması”, Kurum 33 ve 34’ün planında “bilişim teknolojilerinden yeterli düzeyde faydalanılmaması”, Kurum 41 ve 56’nın planında “mevcut bilgi teknolojileri altyapısının yetersiz kalması” ve Kurum 54’ün planında “bilişim teknolojisindeki hızlı değişimden kaynaklı bütçe ihtiyacının karşılanamaması” zayıf yanlar arasında sayılmaktadır. Diğer anahtar kelimeler ile ilgili ifadeler incelendiğinde “web sitesi” ile ilgili olarak daha çok geliştirilmesi için çalışma yapılması ihtiyacından (Kurum 17, 24, 40) bahsedilmektedir. Kurumun mevcut teknolojik kaynaklarından bahsedilirken sıklıkla bilgisayar sayısı verilmekte olup planlarda “bilgisayar” anahtar kelimesi ile ilgili daha çok yenilenme çalışmalarına ya da ihtiyacına (Kurum 1, 2, 36, 39) atıf yapılmaktadır. Stratejik planlarda “e-devlet/hizmet” ile ilgili olarak; “tüm iş ve işlemler için e-devlet sistemi hayata geçirilmiştir (Kurum 1)”, “tüm hizmetler elektronik ortamda e-devlet üzerinden sürdürülmektedir (Kurum 2)”, “e-devlet kapsamında tüm verilere ulaşma imkânı sağlanmıştır (Kurum 24)”, “web sitesinde sunulan 25’ten fazla e-hizmet mevcuttur (Kurum 66)” gibi daha çok güçlü yanları yansıtan ifadelere yer verilmekte olup bu durumda kurumların e-devlet sistemi dönüşümünü büyük oranda sağladıkları sonucu çıkarılabilir.

Stratejik Amaç ve Hedefler bölümünde; ikinci grup anahtar kelimelerin kullanımı incelendiğinde ilgili ifadelerde somut adımlardan çok geleceğe dair bir hedeften bahsedildiği fark edilmektedir. Örneğin Bilgi Kaynakları bileşeni anahtar kelimeleri olan “dijitalleşme” ve “web sitesi” ile ilgili olarak Kurum 1, 9, 24, 48, 54 ve 64 “hizmetlere erişimin kolaylaştırılması için dijital teknolojilerin daha fazla kullanılmasını”, Kurum 8, 12, 29, 54 ve 66 “dijital dönüşüm için modern bilgi teknolojileri altyapısının güçlendirilmesini”, Kurum 13, 40 ve 76 ise “dijital dönüşüm için mevcut sistemlerin gelişen teknolojilere uyumlu hale getirilmesini”, Kurum 65 “tüm operasyonel süreçleri elektronik ortama aktararak dijital dönüşümü gerçekleştirmeyi”, Kurum 73 “yenilikçi dijital teknolojilerin teşvik edilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını” stratejik bir hedef olarak sayarken Kurum 29 ve 44 “kurumsal web sitesinin yenilenmesi ve iyileştirilmesini”, Kurum 66 “kullanıcı dostu web sitesi tasarlanmasını” stratejik bir hedef olarak belirtmektedir.

Bilgi Hizmetleri bileşeni için belirlenen anahtar kelimeler olan “e-devlet/hizmet” ve “mobil” ile ilgili olarak Kurum 4 ve 54 “tüm sistemlerin e-devlete taşınması ve bütünleştirilmesini”, Kurum 30, 44, 72 ve 73 “e-devlet hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını”; Kurum 1 ise “engelli bireylerin bilgilendirme hizmetlerinin mobil uygulamalarla yapılmasını”, Kurum 11, 19, 20, 24, 26, 44 ve 73 “mobil uygulamaların artırılmasını” stratejik hedefleri arasında saymaktadır. Bilgi Sistemleri bileşeni anahtar kelimeleri olan “bulut sistemi” ve “elektronik belge yönetimi” ile olarak Kurum 1 “yazılım altyapısının kurumsal bulut sistemine taşınması”, Kurum 62 ve 67 “verilerin bulut sistemine aktarılması” hedeflerini koymuştur. Elektronik belge yönetimi de benzer şekilde Kurum 1, 21, 32, 33 ve 40’ın stratejik planlarında iş ve işlemlerin elektronik ortama taşınmasıyla bağlantılı olarak gerekli altyapının geliştirilmesi, eksikliklerin giderilmesi ya da sunulan hizmet sayısının artırılmasından bahsedilen hedefler arasında yer almaktadır. Bilgi Altyapısı bileşeni için belirlenen “bilgisayar” ve “bilişim/bilgi teknolojileri” anahtar kelimeleri ile olarak ise Kurum 3, 18, 39, 64 ve 67 “bilgisayar sayısının artırılmasını”; Kurum 1, 12, 26, 35, 44 “bilişim sistemleri ve altyapısının güçlendirilmesini” ve Kurum 4, 39, 45, 49 ve 63 “bilişim teknolojilerinin daha etkin kullanımı ile ürün ve hizmet sunumunun iyileştirilmesini” stratejik hedefleri arasında göstermektedir.

Stratejik Amaç ve Hedefler bölümlerinde, anahtar kelimeler temel olarak geleceğe yönelik bir niyet beyanı olarak kullanılmıştır. Ancak hedefi gerçekleştirmeye yönelik bir eylem ya da faaliyet düşünülmemiş ya da planlanmamış ise niyetin eyleme dönüşmesi zor olacaktır. Bu bakımdan kurumların planlarda bilgi toplumu olma niyetlerine dair somut bir plan ya da projeleri olup olmadığına bakılarak niyet-eylem uyumları incelenmiştir. Stratejik Hedefler’de anahtar kelimeler ile ilgili sadece 8 kurumun (%10,5) stratejik hedefinde planlı bir eylem öngörülmektedir. Bu eylemler, Kurum 4 ve 55’in stratejik planında “başta dijitalleşme ve yeşil dönüşüm olmak üzere aktif işgücünün bilgi ve becerilerini artırıcı farkındalık çalışmalarına başlandığı”, Kurum 18’in planında “karar oluşturma süreçlerinde bilişim sistemlerinin etkin kullanımı için teknik altyapının güçlendirilmesi projesine başlandığı”, Kurum 31, 32 ve 67’nin planında “bulut sistemi, bilgi sistemi ya da elektronik belge yönetim sistemi kurulumu için projelerin yürütüldüğü”, Kurum 73 ve 76’nın planında ise “mobil haberleşme ve bilişim altyapısı kurulumlarına devam edileceği” şeklinde doğrudan ifade edilmektedir. Genel itibarıyla değerlendirildiğinde stratejik planlarda açıklanan niyetlerin çoğunluğu henüz var olmayan bir dizi süreç, fırsat ya da hedefi göstermekte ancak bu hedeflere ulaşmak için yol haritası niteliğindeki stratejilerin ortaya konulmasında eksik ve boşluklar bulunmaktadır. Bu durum da niyet-eylem uyumunun eksikliğine işaret etmektedir.

İlgili kurumlar tarafından hazırlanan sektörel ve tematik strateji belgelerinin bazıları da çalışmanın konusu ile ilgili olup, çalışmanın kapsamını aştığı için veri toplama süresine dahil edilmemişlerdir. Ancak tüm kurumlara yönelik düzenlemeler getirdikleri için genel bir değerlendirmesinin faydalı olacağı düşüncesinden hareketle ilgili 8 tematik strateji belgesi⁶ konu bağlamında incelenmiştir.

⁶ Konu ile ilgili tematik planlar (8 adet): Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2028) / Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi (2022-2030) / Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025) / Ulusal Genişbant Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2020) / Türkiye Yazılım Sektörü Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2019) / Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı (2016-2019) / Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018) / Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023

Tablo 7

Tematik Strateji Belgelerinin, Türk Kamu Yönetiminin Bilgi Toplumuna Dönüşme Niyetine Etkilerinin Analizi

Tematik Strateji Belgesi	Bilgi Toplumuna Dönüşme Niyetine Etki
Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2028)	Ülkemizde kullanım alanı genişlemekte olan internet altyapı unsurlarının herhangi bir siber saldırıdan ve tehditlerden korunması, hizmet sürekliliğinin ve veri güvenliğinin sağlanması için teknik faaliyetler yürütülmektedir. Tüm bu çalışmaların sonucunda kamu hizmetlerinin ve kritik sektörlerde yürütülen faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde sunulması ile bireylerin gündelik yaşamlarını güvenli bir şekilde sürdürebilmesi hedeflenmektedir. Dijital hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla mevcut mevzuatın güncellenmesi ve dijital dönüşümü destekleyecek yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultu da dijital veri güvenliği ve kişisel verilerin korunması gibi konulara ağırlık verilmelidir. Böylece, bilgi toplumuna dönüşüm niyetinin geliştirilmesi de söz konusu olabilecektir. Söz konusu eylem planı; sorumlu kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde güncel olarak Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.
Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi (2022-2030)	Bu strateji belgesinde önerilen yenilikler ile; ülkemizin sürdürülebilir döngüsel ekonomik ve teknolojik kalkınmasında önemli bir rol oynayacak, ülkemizde verimli teknoloji girişimlerinin doğması ve büyümesi için elverişli bir ekosistemin yapı taşlarını oluşturacak önemli adımların nasıl atılması gerektiği ele alınmaktadır. Dünyada da önemli bir konu durumuna gelen teknolojik dönüşüm- değişim sürecine katkı sağlayacak teknoloji girişimlerine merkez olacak bir ekosistem inşası için kapsayıcı tedbirler içermektedir. Bu doğrultu da kamu personelinin de dijital dönüşüm ve dijitalleşme süreçlerine ayak uydurabilmesi için sürekli eğitim ve gelişim programlarına dahil edilmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Bilgi toplumuna dönüşümün önemli bir ayağı olan teknolojik dönüşümün, bu strateji belgelerinde ele alınan konularla doğrudan etki içerisinde olması önemlidir. Söz konusu stratejik hamle; sorumlu kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde güncel olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.
Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025)	1990'lı yılların sonundan itibaren ülkemizin bilgi toplumuna hızlıca dönüşebilmesi amacıyla çeşitli politikalar hayata geçirilmiş olup, 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte dijital dönüşüme verilen önem üst seviyeye taşınmıştır. Bu kapsamda, Dijital Türkiye'nin gerçekleştirilmesi için geniş çaplı ve kurumlar arası iş birliklerinin katkılarıyla ortak çalışmalar hayata geçirilmektedir. Bu doğrultuda bilgi dünyası ve teknolojik araç-gereç alanındaki ilerlemeler ile kamu kurumlarının verdikleri hizmetlerde dijital hizmetlerin yaygınlaşması, kamu yönetimi anlayışında da olumlu dönüşümlere yol açarak, gelecekte yapay zekâ unsurlarının daha gelişmesini sağlayabilecektir. Kamu

	yönetiminde karar destek sistemlerinin iyileştirilmesi için veri analitiği ve yapay zekâ teknolojilerinden daha güçlü şekilde faydalanılmalıdır. Bu stratejik atılım, güncel olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisinin eşgüdümlü çalışmalarıyla yürütülmektedir.
Ulusal Genişbant Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2020)	Bu eylem planı ile; ülkemizde internet hizmetlerinin daha hızlı ve etkili olarak verilebilmesi için genişbantın geliştirilmesi ve genişbant altyapılarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu amaçla, devlet veya özel sektörde rekabetin artırılarak fiyatların düşürülmesine ve hizmetlerin kullanımının artırılmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. OECD ülkelerine göre maalesef ülkemizdeki sabit ve mobil genişbant özellikleri, ortalamaların altında kalmaktadır. Ayrıca, sabit internet teknolojilerinin durumuna bakıldığında kablo ve fiber yaygınlığının yeterli olmadığı ve bölgeler arasında uçurum olduğu görülmektedir. Bu nedenle, geleceğin teknolojisi olan fiberin ülke çapında yaygınlaştırılabilmesi için altyapıya yapılacak yatırımların kolaylaştırılmasına ve talebin canlandırılmasına ilişkin tedbirlerin alınması gerektiği görülmektedir. Ülke genelinde hızlı ve kesintisiz internet altyapısının sağlanması amacıyla, dijital platformlarda geniş bant özellikli internetin ülkenin her bölgesinde erişilebilir olması gerekmektedir. Bu konuda teknik çalışmalar sürdürülmelidir. Sürdürülen bu çalışmalar, bilgi toplumunun geliştirilmesine fayda sağlayacaktır. Bu eylem planının hayata geçirilmesinden güncel olarak Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı sorumludur.
Türkiye Yazılım Sektörü Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2019)	Bu eylem planının amacı; dünyada yazılım sektöründe meydana gelen tüm teknik gelişmelerin sürekli şekilde takip edilebilmesi ve sektörel açıdan uluslararası standartlarda ürün ve hizmet ortaya koyabilecek altyapının oluşturulmasıdır. Bu eylem planının katkısı ile birlikte, kamu kurumları, sektör temsilcileri ve sivil toplum kuruluşlarının eşgüdüm içerisinde yürütmeleri gereken hizmetler belirlenmekte ve projelendirilmektedir. Ulaşılmak istenen sonuç, yerli yazılım ürünlerinin uluslararası pazarlarda rekabet gücünün artırılması amacıyla gerekli fizibilite çalışmalarının yapılabilmesi ve ürünlerin ileri seviye teknolojiyle donatılabilmesidir. Sürdürülen bu çalışmalar, bilgi toplumunun geliştirilmesine fayda sağlayacaktır. Bu eylem planının hayata geçirilmesinden güncel olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumludur.
Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı (2016-2019)	Bu eylem planı ile; Türkiye'de dijital kayıtların çevrimiçi sistemlere eksiksiz geçirilebilmesi ile vatandaşın günlük yaşamında yararlandığı tüm hizmetlerin elektronik ortamdan takip edilebilmesi amaçlanmaktadır. Hazırlanan strateji ve eylem planı aynı zamanda, Türkiye'nin kalkınma hedefleri doğrultusunda geldiği seviyeyi daha ileri bir noktaya taşımaya da amaçlamaktadır. Bu doğrultuda e-seçim, e-değerlendirme ve e-duyarlılık vb. farklı hizmetlerin gerçekleştirilmesi konusunda farkındalığının yükseltilmesi gerekmektedir. Kamu idarelerinin yenilikçi ve esnek

	olabilmesi, kamu yöneticilerinin dijital dönüşümün faydalarına inanması, kamu kurumlarının başarılı bir şekilde dijital dönüşümü sağlayabilmesinde önemli rol oynamaktadır. Sürdürülen bu çalışmalar, bilgi toplumunun geliştirilmesine fayda sağlayacaktır. Bu eylem planının hayata geçirilmesinden güncel olarak Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (mülga Kalkınma Bakanlığı) ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumludurlar.
<i>Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)</i>	Bu eylem planı; Türkiye'nin dünyadaki gelişmelere paralel olarak devletin bilgi toplumuna dönüşüm hedeflerini hayata geçirebilmesine yönelik çalışmalarını orta vadeli bir programa bağladığı temel bir politika metni durumundadır. Bu eylem planının ulaşmak istediği temel hedef, bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplumun tüm kesimlerine yayılabilmesidir. Bu doğrultuda vatandaşların kamu politikalarını daha iyi anlayabilmesi ve yönetime katılımı geliştirebilmek için e-demokrasi uygulamaları geliştirilmelidir. Başta üniversiteler olmak üzere gelecekte tüm kamu kurumlarının teknik ve akademik açıdan yapılandırılmasında, kamu kurumlarının bilgi toplumuna dönüşümüne katkı alanında ve kamu kurumları-üniversiteler arasında geliştirilen çeşitli teknik-akademik programlarda stratejik planlamalar önemlidir. Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planının hayata geçirilmesinde Haziran 2012 itibarıyla yüzde 64,1 başarı elde edildiği görülmektedir. Bu eylem planının hayata geçirilmesinden güncel olarak Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (mülga Kalkınma Bakanlığı) sorumludur.
<i>Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023</i>	Bu strateji belgesi ile; ülke kalkınmasının altyapısı durumunda olan ulaşım ve iletişim sektörlerinde, sınırlı olan ülke kaynaklarını en rasyonel şekilde kullanarak, atıl kapasite yaratmadan, kaliteli, daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli hizmet sunabilmek hedeflenmektedir. 2011-2023 döneminde karayolu, demiryolu, denizcilik, havacılık, lojistik ve kombine taşımacılık, kentiçi ulaşım, boru hatları ile bilgi ve iletişim sektörlerinde gerçekleştirilecek özellikle altyapı projelerinin neler olacağı, nerelere yapılacağı, maliyetleri ile projelerin diğer teknik detayları belirlenmiş ve hayata geçirilmiştir. Yapılan bu çalışmalar, bilgi toplumunun geliştirilmesine fayda sağlayacaktır. Bu eylem planının hayata geçirilmesinden güncel olarak Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı sorumludur.

Doğrudan çalışmanın kapsamı içinde yer almamakla beraber stratejik planlamanın, bütüncül bir bakış açısıyla üst politika ve strateji belgeleri ile faaliyet raporları ve performans programlarını da içine alacak şekilde yapılması gerektiği dikkate alınarak çalışma kapsamındaki kurumların web sitelerine bakılmış ve faaliyet raporları ile performans programları da bu kapsamda genel olarak incelenmiştir. Stratejik planların büyük çoğunluğu 2024-2028 yıllarını kapsadığı için sadece plan döneminin ilk yılı olan 2024 yılı faaliyet

raporlarına⁷ bakılmıştır. Toplam 51 kurumun 2024 yılı faaliyet raporları ile performans programına ulaşılabilmiş olup değerlendirme bu belgeler üzerinden yapılmıştır. Öncelikle faaliyet raporlarında tematik strateji belgelerine yer verilip verilmediği incelenmiştir. Zira faaliyet raporlarında kurumun faaliyetleri kapsamında sorumlu/ilgili olduğu üst politika belgeleri de sayılmaktadır. Faaliyet raporlarında adı geçen çalışma konusu ile ilgili üst politika belgelerine dair Tablo 8'e göre hiçbir raporda geçmeyen tek strateji belgesi Türkiye Yazılım Sektörü Stratejisi ve Eylem Planı'dır. En fazla adı geçen strateji belgesi ise Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı'dır. Bilgi toplumu bağlamında güncel tartışmaların ve çalışmaların devam ettiği konular olan siber güvenlik, yapay zekâ ve teknoloji girişimciliği ile ilgili üst politika belgelerinin kurumlar tarafından stratejik hedef ve performans göstergeleri belirlenirken dikkate alınmaya başlandığı ancak henüz tam olarak yaygınlaşmadığı söylenebilir.

Tablo 8

Faaliyet Raporlarında Geçen Üst Politika Belgeleri

Strateji Belgesi	Kurum Faaliyet Raporu
Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2028)	K2 – K6 – K13 – K16 – K47 – K51 – K53 – K62 – K73 – K76
Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi (2022-2030)	K3 – K13 – K15 – K46
Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025)	K2 – K11 – K13 – K45 – K51
Ulusal Genişbant Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2020)	K16 – K73
Türkiye Yazılım Sektörü Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2019)	-
Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı (2016-2019)	K4 – K6
Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)	K73
Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023	K16

Faaliyet raporlarında genel başlıklar olarak kurumun misyon ve vizyonu; yetki, görev ve sorumlulukları; fiziki altyapısı ile insan kaynakları ve bütçesine yönelik bilgiler; amaç ve hedefler, faaliyet alanlarına yönelik çalışmaların belirlenen ve performans göstergelerinin gerçekleşme durumu ile alınacak tedbirlere yer verilmektedir. Söz konusu başlıkların çoğu kurumun stratejik planında da bulunmakta olup niyet-eylem uyumu açısından öne çıkan başlık, stratejik planda ortaya konulan amaç ve hedeflerin gerçekleşme durumlarının değerlendirildiği performans göstergeleridir. Bu nedenle raporlarda bu bölüme odaklanılmış olup çalışma kapsamında belirlenen anahtar kelimeler bağlamında, çalışmanın konusu ile ilişkili göstergelerin 2024 yılı gerçekleşme durumlarına (İzleme dönemindeki yılsonu hedeflenen değer ile İzleme dönemi gerçekleşme değerine) bakılmıştır. Tablo 9'da performans göstergelerinde anahtar kelimelere yer verilme sıklığı gösterilmekte olup anahtar kelimelerin bulunmadığı kurum raporlarına tabloda yer verilmemiştir. Tablodaki rakamlar, ilgili anahtar

⁷ 17 kurumun 2024 yılı faaliyet raporuna ulaşılammıştır (İçişleri Bakanlığı / Tarım ve Orman Bakanlığı / AFAD / Anayasa Mahkemesi / Devlet Tiyatroları GM / Göç İdaresi Başkanlığı / Hakimler ve Savcılar Kurulu / İletişim Başkanlığı / Savunma Sanayii Başkanlığı / Sivil Havacılık GM / Türkiye Uzay Ajansı / Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı / Yargıtay / Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı / Yükseköğretim Kalite Kurulu / Devlet Hava Meydanları İşletmesi GM / Devlet Malzeme Ofisi). 8 kurumun ise her iki belgesine de ulaşılammıştır (Gelir İdaresi Başkanlığı / Mesleki Yeterlilik Kurumu / Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü / Kıyı Emniyeti GM / Tarım İşletmeleri GM / Türkiye Raylı Sistem Araçları Sanayi / Türkiye Şeker Fabrikaları / RTÜK).

kelimenin kaç performans göstergesinde geçtiğini, parantez içindeki rakamlar ise 2024 yılında ulaşılan (tamamlanan) performans göstergesi sayısını ifade etmektedir. Çalışma konusu ile ilgili olmayan örneğin uyuşturucu ile mücadele, trafik güvenliği, kurum tanıtımı gibi farklı alanlarda dijital ortamlarda yayınlanan içerik sayısı ya da faaliyet sayısı gibi performans göstergeleri anahtar kelimeler geçse de analize dahil edilmemiştir. Ayrıca dikkate alınması gereken bir başka husus, kurumun stratejik planına göre bir amaç ya da hedef olsa da 2024 yılı için bir performans göstergesi belirlenmemiş olabileceğidir. Dolayısıyla stratejik plan hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığı ancak plan dönemi sonunda sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilecektir.

Tablo 9

Faaliyet Raporlarının Performans Göstergelerinde Anahtar Kelimelerin Frekansı

Kurum No	Bilgi	BilTop	BilYön	B. Kaynakları		B. Hizmetleri		B. Sistemleri		B. Altyapısı		Toplam PG
				Dij	Web	e-dev	Mob	Bulut	EBYS	Bşyar	Bİşm/BT	
K1											1 (1)	53
K2			1 (1)									68
K4			1 (1)			1						64
K6									1 (1)		1 (1)	116
K7											1 (1)	91
K8									2 (2)		1 (1)	36
K10	1 (1)			1 (1)								55
K13				2 (2)								44
K15							1 (1)					76
K16				1 (1)			1 (1)	2	1 (1)			65
K19				1 (1)								22
K21									1			27
K22											1 (1)	37
K24											1 (1)	35
K26				1								9
K30				1							1 (1)	91
K36											1 (1)	36
K39					1 (1)					1		26
K40											2 (1)	51
K41			1								1	19
K45						1 (1)					1	69
K47			1 (1)						1			30
K48				1 (1)		1 (1)					1	29
K49				1 (1)								27
K50				1 (1)							1	57
K51				3 (2)								97
K54			1 (1)									31
K55				1 (1)								53
K58			1 (1)	1 (1)								36

K73				1 (1)		1 (1)	1 (1)				1 (1)	13
K74			1									35
TOPLAM	1 (1)	0	7 (5)	16 (13)	1 (1)	4 (3)	3 (3)	2	6 (4)	1	15 (10)	

Tablo 9 incelendiğinde anahtar kelimelere yer verilen toplam 31 kurumun faaliyet raporlarında en fazla dijitalleşme ile ilgili performans göstergesi bulunduğu buna karşın bilgi toplumu anahtar kelimesine performans göstergelerinde yer verilmediği görülmektedir. 2024 yılında dijitalleşme ile ilgili belirlenen 16 performans göstergesindeki 13 faaliyetin, bilişim teknolojileri ile ilgili 15 performans göstergesindeki 10 faaliyetin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu sonuçlar stratejik planlarda en fazla geçen anahtar kelimeler (sırasıyla dijitalleşme, bilişim teknolojileri ve bilgi yönetimi) ile benzer olup planların stratejik amaç ve hedefler bölümlerinde aynı anahtar kelimelere en fazla sayıda (sırasıyla 44 defa, 45 defa ve 15 defa) yer verilmiştir. Dolayısıyla stratejik plan hedefleri ile performans göstergelerinin uyumundan söz edilebilir. Faaliyet raporlarındaki performans göstergeleri daha yakından incelendiğinde “bilgi yönetimi/sistemi” ile ilgili olarak “Bütünleşik sosyal yardım bilgi sistemine entegre olan kurum sayısı (K2)”, “Kullanıma sokulan bilgi sistemleri ile yazılımlarda yapılan güncelleme sayısı (K41)”, “Bilgi sistemleri altyapı kaynaklarında gerçekleştirilen güncelleme sayısı (K74)” gibi faaliyetlerden; “dijitalleşme” ile ilgili olarak “Geliştirilen dijital uygulama/veri tabanı sayısı (K13)”, “Dijital ortama aktarılan belge sayısı (K26)”, “Teknoloji, dijitalleşme alanında yapılan iş birliği sayısı (K51)”, “Dijital dönüşüm kapsamında düzenlenen aktif işgücü programlarından yararlandırılan kişi sayısı (K55)” gibi faaliyetlerden; “e-devlet” ile ilgili olarak “e-izin başvurularının süresi içinde sonuçlandırılma oranı (K4)”, “Elektronik uygulamalara eklenen modül sayısı (K45)” gibi faaliyetlerden; “bulut sistemi” ile ilgili olarak “Kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımının sağlanması amacıyla bulut bilişim teknolojilerinin kullanımına yönelik çıkarılacak usul ve esasların tamamlanma oranı (K16)” gibi faaliyetlerden; “elektronik belge yönetim sistemi” ile ilgili olarak “Tedarik süreçlerinin elektronik belge kapsamına alınma oranı (K8)”, “Güncel teknolojilerle geliştirilmesi sağlanan elektronik uygulama sayısı (K16)”, “Kurumun elektronik ortamda verdiği hizmet sayısının artışı (K21)” gibi faaliyetlerden; “bilgi/bilişim teknolojileri” ile ilgili olarak ise “Yerli ve milli bilişim sistemi oluşturulması kapsamında açık kaynak kodlu sistemlere geçirilen uygulama ve ürün sayısı (K6)”, “Gerçekleştirilecek bilgi teknolojileri projesi sayısı (K36)”, “Yeni bilgi teknolojileriyle uyumlu hale getirilen modül sayısı (K40)” ve “Bilgi teknolojileri uygulamalarının yenilenmesi projesinin tamamlanma oranı (K50)” gibi faaliyetlerden bahsedildiği ve 2024 yılı rakamlarına göre büyük çoğunluğundaki hedef gösterge değerlerine ulaşıldığı görülmektedir. Her ne kadar stratejik planları incelenen tüm kurumların faaliyet raporlarına ulaşılamasa da genel itibarıyla stratejik hedeflere yönelik çeşitli eylem ve faaliyetler belirlendiği ifade edilebilir.

Kurumların yetki, görev ve sorumluluk alanlarının çok farklı olması dolayısıyla toplam performans göstergesi sayılarının da farklı olduğu ve net bir karşılaştırmaya çok da uygun olmadığı dikkate alınarak toplam göstergeler içinde çalışma konusu ile ilişkili gösterge sayısının fazla olmadığı söylenebilir. Stratejik planların amaç ve hedefler bölümünde anahtar kelimelere yaklaşık %25 oranında yer verildiği dolayısıyla tüm anahtar kelimeler için geçerli olmasa da ortalama olarak her 4 anahtar kelimeden 1'nin bu bölümde yer aldığı göz önüne

alındığında, faaliyet raporlarındaki performans göstergeleri içinde de oranının daha yüksek olması beklenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Dijital dönüşüm süreçlerini hızlandırarak kamu hizmetlerinin etkinliğini artırmayı ve vatandaşların devletle olan etkileşimlerini geliştirmeyi hedefleyen kamu yönetiminde güncel bilgi politikaları ve dijitalleşme tüm dünyada devletlerin önem ve öncelik verdiği bir konudur. Örneğin Dunleavy vd. (2006) ABD’de dijital hükümet uygulamalarının ve bilgi teknolojilerinin kamu hizmetlerini nasıl dönüştürdüğü üzerine yaptıkları çalışmada, dijitalleşmenin kamu yönetiminde verimlilik sağladığını ve vatandaşların katılımını artırdığını ortaya koymuşlardır. Dijitalleşme sürecinin ‘Dijital Kamu Yönetimi’ stratejisi çerçevesinde yürütüldüğü Almanya’da yapılan çalışmalar, dijital hizmetlerin erişilebilirliğini artırmanın yanı sıra kamu kurumları arasındaki işbirliğini de teşvik etmektedir (Kuhlmann ve Wollmann, 2019, s. 265). İtalya’da ‘Bilgi Teknolojileri Planı’ ile desteklenen dijitalleşme süreci, planın uygulamaya konulmasının ardından kamu yönetiminde şeffaflık ve verimlilik artışını beraberinde getirmiş olup dijital hizmetlerin entegrasyonu vatandaş memnuniyetini de artırmış görünmektedir (Datta, 2020, s. 9). Zhang ve Zhang’ın (2025) çalışması da Çin’de dijital kamu hizmetlerinin, vatandaşların istedikleri zaman ve yerde işlem yapabilmelerine olanak tanıyarak vatandaşların günlük yaşamlarını daha güvenli ve kolay hale getirdiğine işaret etmektedir. Dünya genelinde çeşitli farklı ülkelerde yapılan çalışmalar, dijitalleşmenin kamu hizmetlerinin etkinliğini artırdığını, bilgi toplumuna dönüşüm için uygulanan bilgi politikalarının da şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini güçlendirdiğini göstermektedir.

Ülkemizde yapılan çalışmalarda kamu sektöründe dijital ve mobil uygulamaların kullanılması konusunda son yıllarda ortaya konan projelerin yoğunluğuna karşın henüz yeterli seviyede olmadığı ve aynı zamanda ciddi eşgüdüm problemleri yaşandığı ifade edilmektedir (Gül, 2018, s. 8). Her ne kadar Türk kamu yönetimi bilgisayarların toplum hayatında oynayacağı dönüştürücü rolü erken dönemlerde keşfetmiş ve temel strateji belgelerinde dijital dönüşümü kolaylaştıracak bazı tedbirler almışsa da geliştirilen stratejilerin eş zamanlı olarak hayata geçirilmediği görülmektedir. Örneğin bütünleşme stratejisi kapsamında dijital hizmet sunumu için geliştirilen ve süreç içinde büyük bir ilerleme gösteren e-devlet kapısına yönelik bütüncül bir eylem planı, uygulamanın başlamasından yaklaşık yedi yıl sonra 2002’de yayınlanmıştır. Bu durum dijital kamu yönetimi örgütlenmesinde çok aktörlü, kaynak yönetimi bakımından ise parçalı görünümün devam etmesine neden olarak, e-yönetişimin kurumsallaşmasını geciktiren unsurlardan biri olmuştur (Uysal vd., 2023, s. 226). Bu kapsamda kamu yönetiminde dijital dönüşümün gerçekleşmesi için dijital katılım teşvik edilmeli ve katılımın gelişmesini kolaylaştıracak değer odaklı ve bütünsel bir yaklaşım geliştirilmelidir (Sarıtürk, 2022, s. 561). Türkiye, kamu sektörünün dijital dönüşümünde etkisi olabilecek tüm paydaşları dikkate almalı ve stratejiler üretmek hayata geçirmelidir (Çankaya Kurnaz, 2024). Kamu yönetim sisteminde dijital devrin meydana getirdiği yeniliklerin hissedilebilmesi için teknolojik altyapı ve bütçe meselelerinin giderilmesi ve düzenli bir biçimde eğitimlerin kamu idarecilerine ve halka verilmesi de önem arz etmektedir (Karaçorlu, 2021, s. 173).

Bu çalışma kapsamında Türk kamu yönetimi merkez teşkilatının bilgi toplumu olma niyeti bağlamında stratejik planları incelenmiştir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, Türk kamu yönetiminin bu yolda oldukça ciddi çabası olmakla birlikte, henüz istenen seviyede başarı sağlandığını söylemek pek mümkün değildir.

Araştırma kapsamında cevap aranan temel soru “Türk kamu yönetiminin bilgi toplumu olma niyeti nedir?” olmuştur. Belirlenen anahtar kelimeler bağlamında kurumların stratejik planları içerik analizine tabi tutulmuştur. Analizin bulguları bu soruya olumlu cevap vermeyi mümkün kılmamaktadır. Bu durumun temel sebepleri içerisinde kurumların verimli bir yönetim sistemi oluşturamamaları yatmaktadır. Kurumlar genel açıdan maliyetleri arttırmaksızın bütünleşme ve eşgüdümü arttırarak, verimlilik, hız ve kaliteyi arttırmak istemektedirler. Oysa bütünleşme, sistem yaklaşımı çerçevesinde ele alınmadığı takdirde hata ihtimali de artmaktadır. Sistem yaklaşımı çerçevesinde teknoloji-görev-insan bütünü göz önüne alınmalı ve sistemli bir bakış açısı geliştirilmelidir (Öktem ve Aydın, 2005, s. 265).

Zira 9 stratejik planda birinci grup anahtar kelimelerin (bilgi, bilgi toplumu, bilgi yönetimi) hiçbirini geçmemektedir, yani kurumların yaklaşık %12’si bilgi politikaları bağlamında öne çıkan kavramlara yer vermemiştir. Çalışmanın da temelini oluşturan “bilgi toplumu” ifadesine ise yalnızca 6 kurumun stratejik planında yer verilmiş olup bunlardan dördü (4) durum tespitini amaçlayan GZFT Analizi bölümündedir. Detaylı analizler birinci grup anahtar kelimelerin ağırlıklı olarak GZFT Analizi bölümünde kullanıldığını bir başka deyişle, sıklıkla zayıflıklar veya tehditler açısından değerlendirildiğini göstermektedir. Kurumun geleceğe yönelik planlarını, öngörülen proje ve eylemler ile somutlaştırması beklenen Stratejik Amaç ve Hedefler bölümünde de ilk grup anahtar kelimelere yer verilmiş olmakla birlikte “bilgi toplumu” ifadesi sadece 1 kez, “bilgi” ifadesi toplamda 9 kez, “bilgi yönetimi” ifadesi ise toplamda 15 kez geçmektedir. Dolayısıyla bilgi politikaları ile yakından bağlantılı bu kavramların, kurumun hem gelecekte ulaşmak istediği yeri gösteren Vizyon/Misyon/Değerler bölümünde hem de bu yere nasıl ulaşılacağına dair yol haritasını gösteren Stratejik Amaç ve Hedefler bölümünde yeterince temsil edilmediği söylenebilir.

Çalışmada bilgi toplumu olma niyeti geniş bir bakış açısıyla dört bileşen (bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri, bilgi altyapısı) etrafında belirlenen ikinci grup anahtar kelimeler ile daha kapsamlı analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu gruptaki anahtar kelimelerden en az biri stratejik planlarda en az bir kez geçmektedir. Bununla birlikte ikinci grup anahtar kelimelerin planlardaki dağılımları oldukça dengesizdir. Zira “dijitalleşme” ve “bilişim/bilgi teknolojileri” ifadeleri birbirine yakın sayılarda (146 ve 143 kez) ve oldukça sık geçerken bu iki terimi takip eden “elektronik belge yönetimi” terimine ancak ikisinin yarısı kadar (71 kez) yer verilmiştir. Planlarında bu üç anahtar kelimeye hiç yermeyen kurumlar da bulunmaktadır. Ayrıca ilk grup anahtar kelimelerde olduğu gibi ikinci grup kelimeler de en yüksek oranda GZFT Analizi bölümünde görülmektedir. İkinci grup anahtar kelimelerden sadece ikisi (dijitalleşme ve bilişim) Vizyon/Misyon/Değerler bölümünde yer alırken bu gruptaki kelimelere GZFT Analizi bölümünde (toplam 413 kez) Stratejik Amaç ve Hedefler bölümünden (139 kez) 3 kat fazla yer verilmiştir. Dolayısıyla ikinci grup anahtar kelimeler için de gelecek planı niteliğindeki stratejik eylemleri içeren bölümlerde yeterli oranda temsil edilmedikleri söylenebilir.

Anahtar kelimeler üzerinden yapılan analiz sonuçları, Türk kamu yönetiminin bilgi toplumuna dönüşümde yeterli seviyede olmadığını ortaya koymakla birlikte; kurumların büyük çoğunluğunun bu yönde ciddi niyetleri ve kendilerini geliştirme planlarının olduğunu söylemek mümkündür. Kurumların stratejik planları incelendiğinde, çoğunluğunun planların stratejik hedef bölümlerinde dijitalleşme, bilgi teknolojileri, elektronik belge yönetimine dair hedefler belirlediği görülmektedir. Hedefin belirlenmesi önemli olmakla birlikte, gerçekleşmesi için yeterli değildir. Stratejik Amaç ve Hedefler bölümünde geçen anahtar kelimelerin yer aldığı ifadeler bir niyet beyanı olarak kabul edilebilirse de planlarda asıl eksik olan temel nokta, stratejik eylemlerdir.

Kamu yönetiminin bilgi toplumuna dönüşümü sürecinde bireysel düzeyde bilgisizlik, kalıplaşmış davranışlar, kurumsal düzeyde bütçe yetersizlikleri, yerleşik kurum kültürünün katı yapısı, yöneticilerin konuya yeterince önem vermemesi gibi çeşitli sorunlardan bahsedilebilir. Ancak bunlar doğru planlama ve uygulama ile aşılabılır. Ülkemizde yapay zekanın sürekli evrimi, kurumsal endüstri de dahil olmak üzere çeşitli sektörler üzerinde derin etkiler yaratabilme potansiyeline sahiptir. Geleneksel olarak kurumlarda bilgi hizmetlerinin geliştirilmesinde yapay zekanın rolü dijital teknolojilerin hızla büyümesiyle gelişmektedir. Kurumlar hizmetlerini iyileştirmek için yapay zekayı giderek daha fazla benimsemektedir.

Dünya örnekleri göz önüne alınarak, yapay zekâ sektöründe ilerlemeler takip edilmelidir. “Makine öğrenimi, doğal dil işleme ve otomasyon gibi yapay zekâ teknolojileri, bilgi hizmetlerinin yerine getirilmesini kolaylaştırmakta, kaynak yönetimini geliştirerek, kullanıcılara yeni fırsatlar sunmaktadır” (Ahmed, 2025, s. 1462; Kumar, 2023, s. 50-52).

Yapay zekanın uygulanması, kütüphanelerin statik, kaynak merkezli kurumlardan dinamik, kullanıcı merkezli bilgi merkezlerine dönüşmesine yol açmıştır. Bu makale, yapay zekanın kütüphanelerdeki rolünü araştırmakta, benimsemeden önceki ve sonraki etkisini araştırmakta ve bu dönüşümle ilişkili faydalar, zorluklar ve etik çıkarımlar hakkında fikir vermektedir.

Ekonomik, politik, toplumsal ve teknolojik değişimlerin kurumlar üzerinde yarattığı değişim baskısı ve ülkenin gelecek vizyonu göz önüne alındığında, Türk kamu yönetiminin bilgi toplumunun bir parçası olabilmesi büyük önem arz etmektedir. Geleceğe ilişkin hedeflere bilgi üretmeden ve doğru planlama olmadan ulaşılamayacağı düşünüldüğünde böyle bir dönüşümün bir nevi zorunluluk olduğu söylenebilir.

Tüm bu analiz edilen süreçlerden sonra çalışmada geleceğe yönelik olarak getirilebilecek öneriler şunlardır:

1. Bu araştırma ile, Türk kamu yönetiminin dijitalleşme ve modernleşme sürecine nasıl ve hangi ölçüde adapte olduğunu inceleyebilmek ve ülkemizin gelecekteki dijitalleşme yolculuğu için önemli bir temel oluşturabilme potansiyeli taşıyan unsurların belirlenebilmesi sağlanabilir.
2. Bilgi dünyası ve teknolojik araç-gereç alanındaki ilerlemeler ile kamu kurumlarının verdikleri hizmetlerde dijital hizmetlerin yaygınlaşması, kamu yönetimi anlayışında da olumlu dönüşümlere yol açarak, gelecekte yapay zekâ unsurlarının daha yüksek oranda gelişmesini sağlayabilecektir.

3. Kurumlarda dijitalleşme işlemlerinin artışı ile, kurum içi-dışı iletişim, personel, idari ve mali işler, yapı işleri vb. gibi farklı alanlarda da kullanılan elektronik sistemlerin tek bir çatı altında bütünleştirilmesi sağlanabilecektir.
4. Ülke genelinde hızlı ve kesintisiz internet altyapısının sağlanması amacıyla, dijital platformlarda geniş bant özellikli internetin ülkenin her bölgesinde erişilebilir olması gerekmektedir. Bu konuda teknik çalışmalar sürdürülmelidir.
5. Dijital kimlik ve elektronik imza sistemlerinin tüm kamu hizmetlerinde yaygınlaştırılması ve halka benimsetilmesi gerekmektedir.
6. Kamu yönetiminde karar destek sistemlerinin iyileştirilmesi için veri analitiği ve yapay zekâ teknolojilerinden daha güçlü şekilde faydalanılmalıdır.
7. Kamu personelinin dijitalleşme süreçlerine ayak uydurabilmesi için sürekli eğitim ve gelişim programlarına dahil edilmeleri gerekmektedir.
8. Dijital hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla mevcut mevzuatın güncellenmesi ve dijital dönüşümü destekleyecek yasal düzenlemelerin yapılması elzemdir. Dijital veri güvenliği ve kişisel verilerin korunması gibi konulara ağırlık verilmelidir.
9. Vatandaşların kamu politikalarını daha iyi anlayabilmesi ve yönetime katılımı geliştirebilmek için e-demokrasi uygulamaları geliştirilmelidir.
10. Toplumun birçok kesiminden farklı özellikte bireylerin görüşlerinin alınması sağlandığı takdirde, vatandaşların kendilerini yönetimin bir parçası gibi hissetmesi de sağlanabilecektir.
11. Kamu idarelerinin yenilikçi ve esnek olabilmesi, kamu yöneticilerinin dijital dönüşümün faydalarına inanması, kamu kurumlarının başarılı bir şekilde dijital dönüşümü sağlayabilmesinde önemli rol oynamaktadır.
12. Başta üniversiteler olmak üzere gelecekte tüm kamu kurumlarının teknik ve akademik açıdan yapılandırılmasında, kamu kurumlarının bilgi toplumuna dönüşümüne katkı alanında ve kamu kurumları-üniversiteler arasında geliştirilen çeşitli teknik-akademik programlarda stratejik planlamalar önemli durumda olacaklardır.
13. Günümüzün rekabet koşullarında aynı veya farklı amaçlara hizmet eden kurumlar farklı stratejilerle kurumsal gelişmelerini düzenli olarak sağlamaktadırlar. Türk kamu kurumlarının yönetimlerinde stratejik unsurların geliştirilmesi gelecek fırsatlarının yakalanmasına da katkı sağlayabilecektir.
14. İleriye dönük olarak geliştirilen stratejilerde uygulanabilir bir vizyonun ortaya koyulması önemli olduğu gibi, geçmişteki olumlu-olumsuz tecrübelerin de analiz edilerek, gelecekteki stratejilerin ortaya koyulmasında değerlendirilmeleri oldukça önemlidir.
15. Kurumlar SWOT analizi sayesinde karşı karşıya oldukları zayıf ve güçlü yönleri ile fırsat ve tehditlerini daha iyi anlayabileceklerdir. Böylece olaylar gelişmeden önce kurumlar alabilecekleri önlemler ile, olaylar olduktan sonraki durumları lehlerine dönüştürebilecek stratejiler geliştirebileceklerdir.
16. Misyon ve vizyona dayalı yönetim anlayışının benimsenmesi tüm kamu çalışanlarının motivasyonunu artırabilecektir.

17. Yenilikçi, girişken ve rekabet edebilen personeller ön saflarda yer alacak ve bu şekilde kamu yönetim ilkeleri daha çok toplum öncelikli olacaktır. Strateji ile kurallar belirlendiği için tüm belirsizlikler ortadan kalkacak ve izlenecek yollar belirlenecek bu şekilde daha etkin ve verimli bir yapı kurularak organizasyon daha ileri seviyelere taşınabilecektir.
18. Kurumlarda çeşitli pozisyonlarda istihdam edilen ve işlerinde verimli şekilde çalışan personelin güdülenmesi ve üst düzey görevlere daha etkili hazırlanabilmeleri için, bilgi toplumu stratejisine uygun şekilde yaşam boyu öğrenme etkinliklerine katılımlarının sağlanması ve liyakat unsurlarına uygun olarak personelin sürekli şekilde geliştirilmesi önemlidir.
19. Personelin görev yaptığı kuruma bağlılığının yüksek oranda olabilmesi önemlidir. Aksi takdirde personelden gerekli verim alınamaz. Personelin ‘sessiz istifa olanağı’ veya ‘iş tatminsizliğinin’ en düşük oranda tutulabilmesi amacıyla, kurumların iç ve dış olanakları konusunda daha şeffaf ve daha personeline değer veren kurumlar olmaları gerekmektedir.
20. Türkiye’de dijital kayıtların çevrimiçi sistemlere eksiksiz geçirilebilmesi önemlidir. E-seçim, e-değerlendirme ve e-duyarlılık vb. farklı hizmetlerin gerçekleştirilmesi konusunda farkındalığının yükseltilmesi gerekmektedir.
21. Küresel anlamda devlet hizmetlerinin dijitalleşmesi süreciyle ilgili en iyi uygulamalar öncelikle ulusal-uluslararası kurumların işbirlikleri ile sürdürülebilir şekilde yol kat etmeli ve dönem dönem denetlenmelidir. Dijital yönetimde, güçlü bir düzenleyici çerçeve durumunda olan kamu kayıtları ve dijital stratejiler ön planda olmalıdır.
22. Günümüzde e-devlet uygulamaları, devlet ve halk arasındaki ilişkilerin daha yakınlaşmasını ve güçlenmesini sağlamaktadır. Halkın, devletten olan beklenti ve gereksinimlerinin yönetim tarafından dikkate alınması ile yönetim ve halk arasında sağlıklı bir bilgi akışının sağlanması bilgi yönetiminin varlık gerekçesini de oluşturmaktadır. Türk kamu yönetiminin bilgi toplumuna dönüşmesi için atılacak tüm bu adımlar, dijitalleşme sürecinin daha verimli ve sürdürülebilir olmasını beraberinde getirmektedir. Stratejik planlamadan uygulamaya kadar her aşamada yenilikçi ve etkili çözümler geliştirilmesi, kamu hizmetlerinin kalitesini artırarak vatandaş odaklı bir kamu yönetimi anlayışının hayata geçirilmesini sağlayabilecektir.
23. Bilgi toplumuna dönüşümde eğitim alanında üniversiteler başta olmak üzere tüm eğitim kurumlarının, uygulama düzeyinde ise merkez teşkilatının yanı sıra yerel yönetimlerin stratejik planlamalarını gelecek yönelimleri ve üst politika belgelerini dikkate alarak yapmalarına ihtiyaç bulunmaktadır.
24. Tüm kurum ve kuruluşların stratejik planlama süreçlerinde bilgi toplumuna dönüşüme özel bir yer ayırarak hedefler koymaları ve bu hedeflere ulaşılabilmesi için gerçekçi eylem, etkinlik ve faaliyetler belirlemesi önem arz etmektedir.
25. Dünyadaki gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, kamu yönetiminde yapay zekâ konusunda yıllık eylem planları yapılmalı ve bu konuda verimli çalışacak özel birimler kurularak, özel eğitim programlarının yardımıyla kamuda dönüşüm desteklenmelidir.

Çalışmanın önemli bulguları olmakla birlikte bazı sınırlılıkları da mevcuttur. Bunlardan ilki, veri kaynağıdır. Veriler sadece merkez teşkilatındaki kurumların stratejik planlarından elde edilmiştir. Bilgi politikalarının belirlenmesinde merkez teşkilatının ağırlıklı sorumluluğu olsa da ülkenin bir bütün olarak bilgi toplumuna dönüşümünde başta üniversiteler ve yerel yönetimler olmak üzere tüm kurum ve kuruluşların rolü ve etkisi büyüktür. Dolayısıyla gelecekte uzun vadeli ve çok faktörlü bir süreç olan bilgi toplumuna dönüşüm için sorumluluğu olan, katkıda bulunabilecek bu kurumları da ayrı ayrı ve birlikte içeren karşılaştırmalı çalışmalar yapılmasına güçlü bir ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca ulusal ölçekli tematik stratejik planlar (Ulusal Yapay Zekâ Strateji, Ulusal e-Devlet Stratejisi, Bilgi Toplumu Stratejisi gibi) da üst politika belgeleri olarak mevcuttur ancak sözkonusu planlar ülke genelinde geçerli olup, çalışmanın kapsamı dışındaki kurum/kuruluşları da kapsamaktadır.

Çalışma merkez teşkilatı ile sınırlı tutulduğu için bu belgeler dahil edilmemiş konuyla ilgili 8 tematik planın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmanın amacı merkez teşkilatı kurumlarının stratejik planlarında konulan hedefler ile bu hedeflere yönelik faaliyetleri incelemektir. Çalışma kapsamında niyet-eylem uyumu, incelenen stratejik planlarda konulan hedeflere ulaşabilmek için bir eylem/faaliyet belirlenip belirlenmediğine bakılarak değerlendirilmiştir. Elbette performans programları, faaliyet raporları, eylem planları, öz değerlendirme raporları gibi başka belgeler de bulunmaktadır. Ancak hepsinin incelenmesi tek bir çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Ayrıca çalışma kapsamındaki kurumlar birbirinden çok farklı sorumluluk alanlarına sahip olup, bazılarının bilgi teknolojileri ve politikaları ile doğrudan ilgili görevleri bulunmaktadır. Bu durum da sadece sayısal veriler üzerinden bir karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte çalışma kurumlar arasında karşılaştırma yapmayı değil, konu ile ilgili genel bir tablo ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bir başka sınırlılık, seçilen anahtar kelimelerdir. Her ne kadar literatür taraması sonucunda belirlenmiş olsalar da daha geniş bir yelpazede seçim yapılabilir ve gelecekteki akademik çalışmalarda güncel literatür dikkate alınarak daha önce seçilenlere, başka anahtar kelimeler de eklenebilir. Ayrıca veriler sadece yazılı metinler üzerinden toplanmıştır. Son olarak, değinilmesi gereken bir başka sınırlılık ise tüm uzun dönemli konuları ele alan çalışmalar ile ortaktır. Stratejik planlar uzun vadeli niyetleri kapsayan belgelerdir. Dolayısıyla gelecekteki çalışmalarda planların sonuçlarının değerlendirilmesi için uzun dönemli olarak izlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. İncelenen planlar güncel olup dipnotta belirtildiği üzere 71 adeti 2024-2028 yılları arasını kapsamaktadır. Dolayısıyla hedeflere ulaşıp ulaşamadığı ile ilgili net bir veri bulunmamaktadır.

Ayrıca stratejik planlama Türk kamu yönetimi için yeni sayılabilecek bir kavram olduğundan plan dönemi sonunda hedefin gerçekleşip gerçekleşmediğinin, gerçekleşmediyse nedenlerinin analiz edilmesi için elde henüz istenen seviyede veri mevcut değildir. İleriki çalışmalardan plan dönemi sonunda gerçekleşme oranları dikkate alınarak karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmasında fayda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kurumların önceki stratejik planlarını da içeren karşılaştırmalı çalışmalar da gelecek dönemlerde gerçekleştirilebilir.

Makalenin tamamlanması evresinde Türk kamu yönetiminin bilgi toplumuna dönüşme niyetine önemli bir katkı sağlayabilecek iki gelişmenin olması önemlidir. 13.03.2025 tarihinde

Siber Güvenlik Kanun Teklifi (21 madde)⁸ TBMM'de kabul edilmiş ve 19 Mart 2025 tarihli ve 32846 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Siber Güvenlik Kanunu ile, devlet kurumlarına karşı gerçekleştirilecek siber saldırılara karşı yeni uygulamalar hayata geçirilecek, siber güvenlik stratejisi Milli Güvenlik Kurulu'na (MGK) benzer yapıda kurulacak Siber Güvenlik Kurulu tarafından belirlenecektir. Yine İçişleri Bakanlığı'nın 14.03.2025 tarihinde yayınlanan 2024 Faaliyet Raporunda, vatandaş odaklı hizmetlerin kalitesini artırmak amacıyla yürütülen projelerde alandan ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği içinde çalışılmasının kaliteyi artıracağı belirtilmesi de oldukça önemlidir. Bu gelişmeler ile ülkemizin bilgi toplumuna dönüşümü konusunda önemli adımlar da hayata geçirilebilecektir.

Kamu yönetiminde yapay zekâ kullanımının artışı ile birlikte vatandaşın bir kamu kurumuna gitmeden kamusal işlemlerini dijital ortamda en kısa sürede ve en az personel yardımıyla yapabilmesi en önemli adımdır. Kamu yönetiminin yapay zekâ alanında sürekli şekilde vatandaşları gelişme ve öğrenmeye yönlendirmesi, tüm kamu kurumlarında akıllı sistemlerin veri toplama, analiz etme ve seçenekler arasından daha uygun olanı seçebilme yeteneği de geliştirebilecektir. Yapay zekâ kullanımının gelişmesiyle birlikte ülkemizin, dünyadaki diğer ülkelere nazaran rekabetten güçlenerek başarı ile çıkabileceği ön görülebilmektedir.

Sonuç olarak, Türk kamu yönetiminde yaşanan farklı alanlardaki eksiklik ve olumsuzlukların ortadan kaldırılması ile geçmişten gelen geleneksel yönetim anlayışından uzaklaşılabilecek ve tüm dünyada geçerli olan modern yönetim anlayışının Türk Kamu Yönetiminde de benimsenilebilmesi ve uygulanabilmesi sağlanabilecektir.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Yazarlar makale için etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir.

Yazarlık Katkısı

Yasin Şeşen: Fikir / Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Toplama, Veri Analizi, Veri Görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme, Finansman Sağlama

Elif Şeşen: Fikir / Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Toplama, Veri Analizi, Veri Görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme, Finansman Sağlama

⁸ <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y3/T2/WebOnergeMetni/6d9ba10d-9be6-4838-b58f-5d9d06080ff9.pdf?page=1.00&gsr=0>

Kaynakça

- Ahmed, S. ve diğerleri. (2025). Artificial intelligence (AI) in libraries. *The Critical Review of Social Sciences Studies*, 3(1), 1462 - 1468. <https://thecrsss.com/index.php/Journal/article/download/237/256>
- Al, H. (2002). *Bilgi toplumu ve kamu yönetiminde paradigma değişimi*. Ankara: Bilimadamı Yayınları. <https://www.siyasalkitap.com/bilgi-toplumu-ve-kamu-yonetiminde-paradigma-degisimi>
- Anayasa (2025, 5 Şubat). 1982 Anayasası. <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>
- Avaner, T. ve Fedai, R. (2019). Türk kamu yönetiminde ofis sistemi: E-devlet uygulamalarından dijital dönüşüm ofisine. *Amme İdaresi Dergisi*, 52(2), 149-172. <https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/>
- Baran, A. G. ve Erdem, M. T. (2017). Bilgi toplumunda dijital bölünme: Bilişim ve iletişim teknolojileri üzerinden bir tartışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(15-Kayfor Özel Sayısı), 1505-1518. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1014588>
- Bayansar, R. ve Özer, M. A. (2023). Türk kamu yönetiminin yakın dönem tarihsel gelişimi üzerine değerlendirmeler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 389-406. <https://doi.org/10.33206/mjss.1179198>
- Bell, D. (1997). *The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting*. New York: Basic Books. <https://www.amazon.com/Coming-Post-Industrial-Society-Venture-Forecasting/dp/0465097138>
- Bir, B. ve Karabay, M. E. (2014). Investigating the influence of attitudes and behaviours of knowledge professionals on the effectiveness of knowledge management system: A study on Turkish corporations. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(4), 474-495. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/807960>
- Blair, R. (2004). Public participation and community development: The role of strategic planning. *Public Administration Quarterly*, 28(1), 102-147. https://bridgewaterdistrict5.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/07/public_participation_and_community_development.pdf
- Boyalı, H. (2023). Türkiye’de vatandaş odaklı idare: E- devlet ötesi dijitalleşen kamu. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(2), 172-190. <https://doi.org/10.38057/bifd.1325556>
- Bozkurt, P. (2015). Stratejik yönetim ve Türk kamu yönetiminde uygulaması. *Denetim Dergisi*, 16, 77-85. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/denetisim>
- Bryson, J. M. (2012). *Strategic planning for public and nonprofit organizations A guide to strengthening and sustaining organizational achievement*. San Francisco: Jossey Bass. <https://www.amazon.com/Strategic-Planning-Public-Nonprofit-Organizations/dp/1119071607>
- Coşkun, S. (2011). Kamu yönetiminde stratejik planlama uygulamaları: ABD örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 44 (1), 113-134. https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/documents/article/1/44/1/5_coskun.pdf

- Çakmak, T. ve Eroğlu, Ş. (2024). The use of artificial intelligence in university libraries in Türkiye: Practices, and perspectives of library directors. *Information Development Online First*, 40(5), 1-14. <https://doi.org/10.1177/02666669241264743>
- Çankaya Kurnaz, S. (2024). Türkiye'nin e-devlet olgunluk düzeyi: BM e-devlet gelişmişlik endeksi üzerinden bir değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 22(1), 1417-1449. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1513698>.
- Çaptuğ, M. (2021). COVID-19 salgınının kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi sürecine etkisi ve sonuçları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(2), 1318-1319.
- Çelik, Z. ve Öztürk, M. (2022). Sustainable and green campuses: The green vision of universities in Turkey. *Journal of Urban Studies*, 14, 315-346. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1166470>
- Çeliksoy, E. ve Akça, A. (2024). Türkiye'de kamu yönetiminde yaşanan dijital dönüşüm süreci. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 445-486. <https://doi.org/10.54558/jiss.1426480>
- Dahl, O. (2025). Instill the culture of a learning organization. *Physician Leadership Journal*, 12(1), 39-44. <https://doi.org/10.55834/plj.7047046081>
- Datta, P. (2020). Digital transformation of the Italian public administration: A case study. *Communications of the Association for Information Systems*, 46, 1-21. <https://doi.org/10.17705/1CAIS.04611>.
- Demir, E., Erbay, H. ve Çığırman, İ. (2022). Stratejik planlamanın gerekliliği ve kamuda uygulanma örneği. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(59), 1953-1960. <https://journalofsocial.com/?mod=tammetin&makaleadi=&key=66913>
- Dijital Devlet Stratejisi (2023). Erişim adresi: <https://cbddo.gov.tr/dijital-devlet-stratejisi/>.
- Dijital Dönüşüm Ofisi (2025, 10 Mart). *Dijital Dönüşüm Ofisi hakkımızda*. <https://cbddo.gov.tr/hakkimizda/>
- Drucker, P. (1999). *21. yüzyıl için yönetim tartışmaları*. (çev.) İ. Bahçivangil. İstanbul: Epsilon Yayıncılık. https://www.nadirkitap.com/21-yuzyil-icin-yonetim-tartismalari-peter-f-drucker-kitap13114920.html?srsitid=AfmBOoraq6YhvhFrXEy2ZGl_uHCvJ7cTOeUW3IuTOcgXE63uM80E3e5k
- Duff, A. (2004). The past, present and future of information policy. *Information Communication and Society*, 7(1), 69-87. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1369118042000208906>
- Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S. ve Tinkler, J. (2006). *Digital era governance: IT corporations, the state, and e-government*. Oxford University Press.
- Ekici, S. (2021). *Ulusal bilim ve teknoloji politikalarında bilgi yönetimine yaklaşım: Türkiye için bir strateji ve eylem planı model önerisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ekici, S. ve Yılmaz, B. (2020). Türkiye'nin ulusal bilim ve teknoloji politikalarında bilgi yönetimine yaklaşım: 2000 yılı sonrası için bir değerlendirme. *DTCF Dergisi*, 60(2), 505-533. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2153619>

- Emini, F.T. ve Kocaoğlu, M. (2014). E-dönüşüm sürecinde yerel yönetimler (Kırşehir örneği). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 69-78.
- Erbaş, E. P. ve Yılmaz, B. (2021). Azerbaycan'ın ulusal bilgi toplumu politikasında kütüphane kurumuna yaklaşım ve bir model önerisi. *Bilgi Yönetimi*, 4(1), 107-121. <https://doi.org/10.33721/by.780476>
- Ergun, T. (2004). *Kamu yönetimi*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Eroğlu, Ş. (2018). Açık devlet yaklaşımında açık devlet verisi: Belge yönetimi kapsamında bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, 19(1), 33-68. <https://doi.org/10.15612/BD.2018.654>
- Eroğlu, Ş. ve Çakmak, T. (2020). Information as an organizational asset: Assessment of a public organization's capabilities in Turkey. *Information Development*, 36(1), 58-77. <https://doi.org/10.1177/0266666918811004>
- Eroğlu, Ş. ve Çakmak, T. (2020). Personal data perceptions and privacy in Turkish academic libraries: An evaluation for administrations. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(6), 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102251>
- Eryılmaz, B. (2001). *Kamu yönetimi*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Gbrich, C. (2007). *Qualitative data analysis: An introduction*. London: Sage Publications. <https://www.amazon.com/Qualitative-Data-Analysis-Carol-Grbich/dp/1446202976>
- Göçoğlu, V. (2020). Kamu hizmetlerinin sunumunda dijital dönüşüm: Nesnelerin interneti üzerine bir inceleme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 615-628.
- Gökçe, O. ve Turan, E. (2008). Kamu yönetiminin dönüşümü ve dönüşümün temel unsurları. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 175-200. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/289411>
- Güçlü, N. (2003). Stratejik yönetim. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 61-85. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/77369>
- Gül, H. (2018). Dijitalleşmenin kamu yönetimi ve politikaları ile bu alanlardaki araştırmalara etkileri. *Yasama Dergisi*, 36(1), 5-26.
- Karaçorlu, A. (2021). Türk kamu yönetim sisteminde dijital dönüşüm. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 163-178.
- Kaya, A. (2017). Dijital Türkiye Projesi kapsamında kamu hizmetlerinin dönüşümü. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 1-11.
- Kaya, E. (2024). Kamu yönetiminde dijital dönüşüm ve yapay zekâ uygulamaları. *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, 4(2), 126-141. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4381549>
- Keenan, S. ve Johnston, C. (yay. haz.) (2000). *Concise dictionary of library and information science*. (2. bs.). London: Bowker Saur. <https://www.amazon.com/Concise-Dictionary-Library-Information-Science/dp/3598115083>
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis an introduction to its methodology*. London: Sage Publications. <https://methods.sagepub.com/book/content-analysis-4e>
- Kuhlmann, S. ve Wollmann, H. (2019). Digital public administration in Germany: Progress and challenges. *Public Management Review*, 21(2), 263-284.
- Kumar, R. (2023). Artificial intelligence (AI) in libraries. *Journal of Library Science and Technology*, 18(2), 45-58. <https://www.ijlsit.org/html-article/22422>

- Kurulgan, M. (2005). Bilgi teknolojisinin üniversite kütüphanelerindeki planlama ve örgütlenme işlevleri üzerine etkileri ve Türkiye’deki uygulamaya ilişkin bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 19, 41-55. <http://www.tk.org.tr/index.php/tk/article/view/21>.
- Külcü, Ö. ve Turan, M. (2013). Kamu hukukunda geleneksel ve elektronik iletişim, bilgi ve belge yönetimi uygulamaları. *Türk Kütüphaneciliği* 27 (2), 266-300. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/811457>
- Mater, E. C. ve Şahin, L. Ö. (2023). An examination of the challenges and awareness presented by the transfer of born-digital records in the public sector: A case study of Türkiye. *Information Development, OnlineFirst*, 1–16. <https://doi.org/10.1177/02666669231214529>.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage: London.
- Mohammad, S., Sağsan, M. ve Şeşen, H. (2024). The impact of “learning organizations” on innovation: The mediating role of “employee resilience” and work engagement. *SAGE Open October-December*, 1-21. <https://doi.org/10.1177/2158244024128918>
- Montviloff, V. (1990). *National information policies: A handbook on the formulation, approval, implementation and operation of a national policy on information*. Paris: Unesco. <https://policycommons.net/artifacts/10605305/national-information-policies/11510753/>
- Ödemiş, İ. S. (2014). Enderun mektebi ve demokratik eğitim modeli perspektifinden mesleki eğitim: Teorik bir çözümleme. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 65-75. <http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/06.odemis.pdf>
- Öktem, M. K. ve Aydın, M. D. (2005). Bilgi teknolojileri ve Türk kamu yönetiminde dönüşüm. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 257-282. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/309157>
- Özdemirci, F. ve Torunlar, M. (2018). Bilgi-değişim-siber güvenlik-bağımsızlık. *Bilgi Yönetimi*, 1(1), 78-83. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/488773>
- Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2004, 21-24 Ekim). Bilgi toplumu ve toplumun bilgilenmesinde kütüphanelerin rolü [Bildiri]. *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu, Ankara, Türkiye içinde (ss. 330-338.)*. <https://avesis.ankara.edu.tr/yayin/5eebcf9d-9519-4d01-a0d6-65e94430a69f/bilgi-toplumu-ve-toplumen-bilgilenmesinde-kutuphanelerin-rolu>
- Sağlık, Ö. (2015). *İstanbul’daki ilçe belediyelerinin stratejik planları ile performans programlarında bilgi ve belge odaklı hizmetlerin yeri*. [İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul, İstanbul Üniversitesi.
- Sağlık, Ö. (2016). Bursa Büyükşehir Belediyesinin stratejik planları ile performans programlarında bilgi ve belge odaklı hizmetlerin yeri (2010-2014) [Bildiri]. *Belediyelerin Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Uluslararası Sempozyumu, Bursa, Türkiye içinde (ss.152-177)*. <https://avesis.uludag.edu.tr/yayin/5c31fbbe-5f63-408a-ad52-45f18b769c87/bursa-buyuksehir-belediyesinin-stratejik-planlari-ile-performans-programlarında-bilgi-ve-belge-odakli-hizmetlerin-yeri-2010-2014>

- Santos, E., Carvalho, M. ve Martins, S. (2024). Sustainable enablers of knowledge management strategies in a Higher Education Institution. *Sustainability*, 16, 5078. <https://doi.org/10.3390/su16125078>
- Sarıtürk, M. (2022). Dijital dönüşüm döneminde kamu yönetimi ve dijital hükümet. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 555-603.
- Saygılı, D. D. (2014). *Stratejik planlama merkezi kamu idarelerinde stratejik planların uygulama etkinliğinin artırılması*. [Kalkınma Bakanlığı Kurumsal ve Stratejik Yönetim Dairesi Uzmanlık Tezi]. Ankara, Kalkınma Bakanlığı.
- Saylam, A. (2021). Kamu yönetiminde bir e-katılım modeli olarak bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) destekli kitle kaynak kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(2), 271-287. <https://doi.org/10.17065/huniibf.769258>.
- Sonmez, F.D., Çuhadar, S. ve Kahvecioğlu, M. K. (2021). Successes, challenges, and next steps in implementing outcome-based assessment: The case of Istanbul Bilgi University Library. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(1), 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.10224>
- Şahin, F. (2019). *Dijital çağda bürokrasi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Şan, M. (2005). *Kalkınma planlamasında bilgi yönetimi ve Devlet Planlama Teşkilatı için kurumsal bilgi politikası modeli*. [Yayımlanmamış Kurumsal Uzmanlık Tezi]. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara. https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Kalkinma_Planlamasinda_Bilgi_Yonetimi_ve_Devlet_Planlama_Teskilati_Icin_Kurumsal_Bilgi_Politikasi_Modeli.pdf
- Şeşen, Y. ve Gürbüz, K. (2018). Belediyelerin kütüphanecilik faaliyetlerinin stratejik planlar üzerinden analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5(7), 143-150. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/594084>
- Tonta, Y. (1999). Bilgi toplumu ve bilgi teknolojisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 13(4), 363-375. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/910>
- Tozlu, A. (2017). Gerçek yeni kamu yönetimi hareketi nedir? *Türk İdare Dergisi*, 484, 331-350. [http://www.tid.gov.tr/kurumlar/tid.gov.tr/tum-sayilar\(2\)/2001-2025/2017/Haziran/Gercek-Yeni-Kamu-Yonetimi-Hareketi-Nedir.pdf](http://www.tid.gov.tr/kurumlar/tid.gov.tr/tum-sayilar(2)/2001-2025/2017/Haziran/Gercek-Yeni-Kamu-Yonetimi-Hareketi-Nedir.pdf)
- Uçak, N. Ö. (2010). Bilgi: Çok yüzlü bir kavram. *Türk Kütüphaneciliği* 24(4), 705-722. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/812094>
- Uysal, Y., Kurban, S. ve Çığman, M.Z. (2023). Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi ve e-yönetişim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 78, 211-231.
- Ünal, Y. (2009). Bilgi toplumunun tarihçesi. *Tarih Okulu Dergisi*, V, 123-144. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/144913>
- Üz, K. ve Kara, B. (2024). Dijitalleşme ekseninde dijital yurttaşlığın yönetime katılıma etkisi: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 337-356. <https://doi.org/10.59182/tudad.1542147>
- Vural, B. A. ve Sabuncuoğlu, A. (2007). Bilgi iletişim teknolojileri ve ütopyan bakış açısı. *Selçuk İletişim Dergisi*, 5(3), 5-19. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/177882>
- Walker, P. ve Weekakkody, V. (2016). Digital government: Overcoming the systemic failiure of transformation. *SSRN Electronic Journal*, 4(1), 1-32. <https://www.ssrn.com/index.cfm/en/>

- Weingarten, F. W. (1989). Federal information policy development: The congressional perspective. (yay. haz.) C. R. McClure, P. Hernon ve H. Relyea. *United States government information policies: Views and perspectives içinde* (ss. 77-99). New Jersey: Ablex.
- Yıldırım, H. ve Tahtalıoğlu, H. (2016). Türk kamu yönetimi stratejik plan uygulamasında sahiplenme ve katılım sorunları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 181-196. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/226549>
- Yılmaz, B. (1997). Ulusal bilgi politikası: Kuramsal bir yaklaşım. 33. *Kütüphane Haftası Bildiriler* içinde. Ankara, TKD. <https://openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/11588>
- Yılmaz, B. (2010). Türkiye'nin bilgi toplumu politikasında kütüphane kurumuna yaklaşım. *Bilgi Dünyası*, 11(2), 263-289. <https://doi.org/10.15612/BD.2010.238>
- Yılmaz, E. (2010). Kütüphanelerde toplam kalite yönetimi: Kısa bir gözden geçirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(1), 33-62. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/814232>
- Yılmaz, E.N., Ulus, H. İ. ve Gönen, S. (2015). Bilgi toplumuna geçiş ve siber güvenlik. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 8(3), s. 133-146. <https://doi.org/10.17671/btd.87028>
- Yurdadoğ, B. U. (1997). Enformasyon devriminin getirdikleri götürmedikleri. (yay. haz.) B. Yılmaz. 25. *Yıl'a Armağan içinde* (ss. 71-85). Ankara: H.Ü Kütüphanecilik Bölümü Yayınları.
- Zhang, L. ve Zang, X. (2025). Impact of digital government construction on the intelligent transformation of enterprises: Evidence from China. *Technological Forecasting & Social Change*, 21, 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123787>.

Özel Gereksinimli Çocuk Kullanıcılara Yönelik Kütüphane Hizmetleri Eğitiminin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Bilgi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi*

Investigation of the Effect of Library Services Training for Child Users with Special Needs on the Knowledge Levels of Information and Records Management Department Students

Nihan TEMİZ**

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, TÜBİTAK 2237-A kapsamında düzenlenen çevrim içi kütüphane hizmetleri eğitim etkinliğinin, Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik bilgi düzeylerine olan etkisini değerlendirmektir. Özel gereksinimli çocuklar için kütüphane hizmetlerinin önemine dikkat çekmek ve bu alandaki mesleki etik yaklaşımları öğrencilere kazandırmak hedeflenmiştir.

Yöntem: Araştırma kapsamında, alanında uzman 11 eğitimci tarafından üç gün süren çevrim içi eğitimler gerçekleştirilmiştir. Eğitim öncesinde 53 katılımcıya bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla bir ön test uygulanmış, ardından eğitim programına geçilmiştir. Eğitimler; özel gereksinimli çocukların tanımlanması, ihtiyaçlarının belirlenmesi, kütüphanelerde mekân tasarımı, sosyal çalışmalar ve etkileşimli kitap okuma gibi temalar etrafında şekillendirilmiştir. Eğitim sonrasında aynı gruba son test uygulanarak bilgi düzeylerindeki değişim değerlendirilmiştir.

Bulgular: Katılımcılar üzerinde yapılan değerlendirmede, bilgi düzeylerinde belirgin bir artış gözlenmiştir. Eğitim, öğrencilerin özel gereksinimli çocuk kullanıcılar için kütüphane hizmetleri geliştirme konusundaki bilgi düzeylerini artırmada etkili olmuştur.

Sonuç: Çevrim içi eğitimlerin, BBY bölümü öğrencilerinin akademik ve profesyonel gelişimine önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Katılımcıların edindikleri bilgilerin, özel gereksinimli çocuklara yönelik kapsayıcı kütüphane hizmetleri tasarlama motivasyonlarını arttıracığına inanılmaktadır.

Özgünlük: Bu çalışma, BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik bilgi ve farkındalıklarını artırmaya odaklanan bir programın etkilerini değerlendirerek alana özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Özel gereksinimli çocuklar; kütüphane hizmetleri; bilgi ve belge yönetimi; TÜBİTAK 2237-A; çevrim içi eğitim.

* Bu makale TÜBİTAK 2237-A Bilimsel Eğitim Etkinlikleri Destek Programı tarafından 1129B372400313 koduyla desteklenen ve 04.11.2024-06.11.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen “Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerine Özel Gereksinimli Çocuk Kullanıcılara Yönelik Kütüphane Hizmetleri Eğitimi” başlıklı projeden üretilmiştir.

* This article was produced from the project titled “Library Services Training for Child Users with Special Needs for Information and Document Management Department Students” supported by the TÜBİTAK 2237-A Scientific Education Activities Support Program with the code 1129B372400313 and carried out between 04.11.2024 and 06.11.2024.

** Bartın Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Bartın, Türkiye. E-posta: ntemiz@bartin.edu.tr
Bartın University, Department of Information and Document Management, Bartın, Türkiye. E-mail: ntemiz@bartin.edu.tr

Abstract

Purpose: *This research aims to evaluate the effect of the online library services training event organized within the scope of TÜBİTAK 2237-A on the knowledge levels of Information and Records Management (IRM) department students regarding children with special needs. The event aimed to draw attention to the importance of library services for children with special needs and to provide students with professional, ethical approaches in this field.*

Method: *Within the scope of the research, 11 expert educators in the field conducted three-day online trainings. Before the training, 53 participants were administered a pre-test to measure their knowledge levels, and then the training program was started. The trainings were shaped around themes such as defining children with special needs, determining their needs, spatial design in libraries, social studies, and interactive book reading. After the training, the same group was given a post-test to evaluate the change in their knowledge levels.*

Findings: *The participants' knowledge levels were evaluated, and a significant increase was observed. The training effectively increased students' knowledge levels regarding developing library services for children with special needs.*

Conclusion: *The findings point out that online training significantly contributes to the academic and professional development of IRM department students. The knowledge acquired by the participants seems to increase their motivation to design inclusive library services for children with special needs.*

Originality: *This study presents an original contribution to the field by evaluating the effects of a program focused on increasing the knowledge and awareness of IRM department students towards children with special needs.*

Keywords: *Children with special needs; library services; information and document management; TÜBİTAK 2237-A; online education.*

Giriş

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların yaş, dil, din, ırk, cinsiyet, ulusal ve kültürel köken, sosyal durum veya bireysel yetenek ve becerilerine göre ayırt edilmeksizin bilgiye erişim hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır (Birleşmiş Milletler, 1989). Bu sözleşmede, çocukların eğitim ihtiyaçları olan bilgi, malzeme, hizmet ve programlara eşit koşullarda, ücret vermeden ve açık bir şekilde erişim hakkına sahip oldukları belirtilmektedir (Yılmaz ve Ekici, 2011, s. 547). Çocuk hakları sözleşmesi, çocukların gelişiminde temel olan eğitimin yanı sıra, bilgiye erişim ve okuryazarlık becerilerinin kazandırılması için kütüphanelerin önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Kütüphaneler, sadece eğitimin bir parçası olmakla kalmamakta, çocukların kendilerini geliştirebileceği, kültürel gelişimlerini sürdürebileceği ve toplumsal bağlamda güçlü bireyler olabileceği alanlar olarak büyük bir önem taşımaktadır.

Çocuk kavramı, yasal, gelişimsel ve toplumsal bağlamda geniş bir kapsamı ifade eder. 0-18 yaş arası, normal gelişim gösteren, hasta veya yatarak tedavi gören, korunmaya ihtiyaç duyan ya da risk altında olduğu tespit edilen, dezavantajlı gruplarda yer alan, mülteci ve özel eğitim gereksinimi olan tüm çocuklar bu kapsama girmektedir (Aral ve diğerleri, 2015, s. 8). Bu çocuklar, çeşitli özelliklerine göre incelenmekte, bu özelliklerine göre gruplara ayrılabilir. Ancak tüm çocukların, eğitimde eşit fırsatlar elde etmeleri, kendilerini bu fırsatlar noktasında geliştirebilmeleri ve toplumsal hayata katılabilmeleri adına kütüphaneler gibi okul dışı öğrenme ortamları oldukça önemlidir¹.

Toplumsal tüm bireylerinin bilgiye eşit şekilde erişimini sağlamaları gerektiği, özellikle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Birleşmiş Milletler, 1948) ve diğer uluslararası sözleşmelerde (IFLA & UNESCO, 2022; Birleşmiş Milletler, 2024) ifade edilmiştir. Kütüphaneciler, toplumun her bireyi için, bilginin erişilebilirliğini ve kullanılabilirliğini sağlamanın yanı sıra, toplumsal adaletin ve eşitliğin temel taşlarını inşa etmeye de katkıda bulunmaktadır (Türk Kütüphaneciler Derneği Mesleki Etik İlkeleri, 2005). Çocuklar, bu bağlamda kütüphanelerin hedef kitlesi olmakla birlikte, özel gereksinimli çocuklar² gibi gruplar için bu hizmetlerin daha erişilebilir ve uygun hale getirilmesi önemli bir sorumluluktur. Bu nedenle kütüphaneciler, özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarına yönelik hizmetler sunmak, onları güçlendirmek ve bilgiye erişimlerini sağlamak adına önemli bir rol ve sorumluluk üstlenmektedirler.

Özel gereksinimli çocuklar, eğitimde ve sosyal hayatta karşılaştıkları çeşitli engellerle, toplumsal yaşamın farklı yönlerine katılımda zorluk yaşayabilmektedirler. Ancak kütüphaneler,

¹ Çocuk kavramı kapsamında ele alınması gereken göçmen, mülteci, suça teşvik edilen, afetzedede çocukların, kütüphaneler tarafından gerçekleştirilen hizmetler aracılığıyla fırsat eşitliğinden yararlanması ve toplumsal yaşama uyumlanması konusu son yıllarda çok önemsenmektedir. Kütüphanelerin, sözü edilen dezavantajlı grupların yanı sıra çok kültürlü ve çok dilli grupların gereksinimlerine de odaklandığı ve bu konuyu inceleyen çeşitli çalışmalar yapıldığı (Demir, 2019, s. 40; Lafferty, 2014, s. 203; Little ve Murray, 2024, s. 131) bilinmektedir.

² Özel gereksinimli çocuk bireyselleştirilmiş eğitim ve uyarlamalara ihtiyaç duyan, bireysel ve gelişimsel özellikleri ile eğitim ihtiyaçları akranlarından belirgin şekilde farklı olan bireylerdir (Andrus, 2012). Farklı yetersizlik türlerine sahip olan bu çocuklar, ilgili düzeye göre Hafif/Orta/Ağır/Çok Ağır şeklinde sınıflandırılmakta ve otizmlili, zihinsel, görme ve işitme yetersizliği olan çocuklar ile özel yetenekli bireyleri kapsamaktadır (MEB, 2018). Alan yazında genellikle özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için “özel gereksinimli çocuk” ifadesi tercih edildiğinden, bu araştırmada da bu ifade kullanılmıştır (Aktaran, Ergin, 2024, s. 2).

özel gereksinimli çocuklar için eşitlikçi bir öğrenme ortamı sunabilecek potansiyele sahiptir. Bu çocukların kütüphanecilik hizmetlerinden yararlanabilmeleri için, kütüphanelerin, onların ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş materyaller, ortamlar ve programlar sunması gerekmektedir. Bu süreçte, kütüphane personelinin, çocuk gelişimi ve özel eğitim konusunda bilgi sahibi olmaları, bu hizmetlerin etkinliğini artırmak için kritik öneme sahiptir. Kütüphaneler, özel gereksinimli çocuklara yönelik hizmetlerin sağlanması açısından okul dışı öğrenme ortamları olarak son derece önemli birer kaynak haline gelebilir. Bu tür ortamların, sadece eğitsel materyallerle sınırlı kalmayacağı bilinmekte; aynı zamanda psikososyal destek sağlayan, çocukların gelişimlerini destekleyen çeşitli aktiviteleri içermesi gerektiği de kabul edilmektedir (Bezirci ve Hacıfettahoğlu Güleçyüz, 2023, s. 255, Çocuk Kütüphaneleri Çalıştayı, 2018; IFLA, 2005; IFLA, 2018; Kaptan ve diğerleri, 2024, s. 30; MEB, 2017, s. 3; Yılmaz ve Ekici, 2011, s. 6).

Günümüz dünyasında, kütüphanecilik mesleği de diğer meslekler gibi değişen koşullara uyum sağlamayı ve bu doğrultuda hizmetlerini yeniden yapılandırmayı gerektirmektedir. Etkin bir hizmet sunumu için uygun politikalar, planlamalar, kullanıcı odaklı mekân tasarımları, gerekli araçlar ve özellikle yetkin insan kaynağı önemli bir yere sahiptir (Uçak, 1995, s. 207). Kütüphaneciler, yalnızca bilgiye erişimi mümkün kılan değil, aynı zamanda dijital dönüşümle birlikte bu erişimi daha kapsayıcı hale getiren uzmanlardır. Ancak bilginin zamandan ve mekândan bağımsız hale gelmesi, bilgi profesyonellerinin yetkinliklerini sürekli gözden geçirip geliştirmesini gerekli kılmaktadır. Bu meslek, yeniliklere adapte olmayı, kullanıcıların beklentilerini analiz ederek onların ihtiyaçlarına uygun erişim çözümleri sunmayı içermektedir. Bilgi profesyonelleri, bu dinamik süreçte hem kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamayı hem de bilgi hizmetlerini daha ileri taşımayı hedeflemektedir (Hirsh, 2015, s. 4).

BBY bölümü öğrencileri, bilgi profesyoneli olarak geleceğin kütüphanecilik mesleğini şekillendirecek bireylerdir. Öğrenciler için, özel gereksinimli çocukların kütüphane hizmetlerinden nasıl yararlanabilecekleri konusunda teorik ve pratik bilgi edinmeleri ve eğitimlere dahil olmaları son derece önemlidir. Bugün birçok kütüphanecinin, özel gereksinimli bireyler için etkili hizmetler sunmak ve uygun kaynaklar sağlamak konusunda yeterli donanımına sahip olmadığı bilinmekte, bu bireylerin ihtiyaçlarını anlamaya ve onlara yönelik hizmetlerin dayandırılacağı yasa ve düzenlemeleri öğrenmeye, ayrıca bu hizmetleri bireylerin farklı gereksinimlerine uygun hale getirmeye yönelik bilgi ve yetkinlik kazanması gerektiği bilinmektedir (Subaşıoğlu, 2022, s. 451). BBY bölümü öğrencilerinin, gelecekteki mesleklerinde, bu çocuklara yönelik hizmetlerin nasıl daha erişilebilir hale getirileceği konusunda bilgi, beceri ve deneyimlere sahip olmaları beklenmektedir. Bu tür eğitimlerin, öğrencilerin yalnızca akademik kariyerlerinde değil, aynı zamanda toplum hizmetinde daha etkili bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özel gereksinimli çocuklara yönelik kütüphane hizmetlerinin ihtiyaca yönelik, nitelikli ve doğru olarak sunulabilmesi için gereken uzmanlık, eğitim ve deneyimin bu öğrencilerle buluşturulması gerekmektedir. Bu sayede, gelecekteki kütüphanecilerin, özel gereksinimli çocuklara yönelik uygun materyaller ve teknikler geliştirmelerinin, onlara eşitlikçi bir şekilde bilgiye erişim sağlayabilecekleri becerilere sahip olabilmelerinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli çocuklar için kütüphane hizmetlerinin erişilebilirliği, onların bilgiye ulaşımını sağlamaktan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bu hizmetlerin, çocukların gelişimsel özelliklerine, dil ve iletişim becerilerine, fiziksel ihtiyaçlarına uygun materyaller ve çevreler sunarak eğitsel gelişimlerine katkıda bulunması önemlidir. Görme engelli çocuklar için sesli kitaplar, işitme engelli çocuklar için işaret diliyle hazırlanan materyaller ve otizm spektrumundaki çocuklar için duyuşsal uyaranlar içeren kitaplar ve oyunlar gibi özel içerikler, çocukların bağımsızlıklarını ve özgüvenlerini artırarak toplumsal hayata daha aktif katılımlarına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın işitme ve görme engelli bireyler için "Kitap Artı" mobil uygulaması gibi projeler, özel gereksinimli bireylerin bilgiye erişimini kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Anadolu Ajansı, 2023).

Ayrıca, TÜBİTAK tarafından desteklenen "Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Kapsayıcı Kütüphaneler" projesi, özel gereksinimli çocuklara hizmet sunan kütüphane personelinin bilgi ve becerilerini desteklemeyi amaçlamış ve bu bağlamda personel eğitimleri düzenlenmiştir. Eğitimlerde, özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarına uygun kütüphane hizmetleri sunma stratejileri üzerinde durulmuştur (Kaptan ve diğerleri, 2024, s. 2). Bu tür kaynaklar ve projeler, özel gereksinimli çocukların kütüphane hizmetlerinden en iyi şekilde faydalanmalarını sağlamayı hedeflemektedir.

İlgili literatür incelendiğinde, spesifik olarak BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara dair bilgi düzeylerine ve buna dayalı bir eğitim almalarının gerekliliğine yönelik çalışmalara rastlanmamakta, ancak farklı alanlardaki (özellikle eğitim alanındaki) üniversite öğrencilerinin durumunun araştırıldığı izlenmektedir. Konuyu ele alan eğitim araştırmacılarının (Gök ve Erbaş, 2011, s. 84; Gündüz ve Akın, 2015, s. 93) eğitimcilerin sınırlı bilgilerinin uygulamalarda yetersiz kaldığını belirttikleri ve bu noktada eğitimcilerin henüz birer öğretmen adayırken içerik ve uygulama odaklı eğitimler almaları gerektiğini savundukları görülmektedir. Aldıkları eğitimin bilgi düzeylerini artıracığı, farkındalık oluşturacağı ve iletişim becerilerini geliştireceği öngörülmektedir. Benzer durum Kardeş ve Taşkın'ın (2020) araştırmasında da izlenmekte ve araştırmacıların, lisans düzeyindeki öğrencilere özel gereksinimli çocuklara dair bilgiler verilmesinin farkındalığı ve bilinci artıracığına ve öğrencilerin olumlu algılarla meslek yaşamına atılacaklarına vurgu yaptıkları görülmektedir.

Nalbant ve Dinç'in (2024, s. 33) çalışmasında ise spor bilimleri fakültesi (SBF) öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere dair olumlu tutumlarının, özellikle "özel gereksinimli bireyler konusunda ders almış olma" durumuyla ilişkili olduğu saptanmıştır. Araştırmacılar buna yönelik olarak lisans programlarına bu alana yönelik derslerin eklenmesinin önemli olduğunu belirtmekte ve bunun SBF öğrencilerinin meslek yaşamlarına, özel gereksinimli bireylerle çalışmaya yönelik bilgi ve farkındalıkla hazırlanmaları noktasında anlamlı olacağını iletmektedir. Mehra (2004, s. 1) kapsayıcılık ve demokrasi vizyonu ile yola çıktığı çalışmasında, Kütüphane ve Bilgi Bilimi eğitiminin sosyal eşitlik ve hizmet öğrenimi yoluyla dezavantajlı kullanıcılarla çalışma konusunda önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. Araştırmacı bu sayede teknolojik çözümlerle sosyo-hümanistik yaklaşımların birleştirilebileceğini, geleceğin kütüphanecileri olan Kütüphane ve Bilgi Bilimi öğrencilerinin kütüphanelerde daha kapsayıcı yaklaşımlar içinde hizmet oluşturabileceğini savunmaktadır.

Subaşıoğlu (2008, s. 423), kütüphanecilerin, kullanıcıların kimliği ya da sahip oldukları engel türü fark etmeksizin, bilgi hizmetleri için uyarlanmış ve destekleyici teknolojilerle donatılmış merkezler oluşturmaları ve özel erişim yöntemleri geliştirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Çalışmada, BBY lisans programında engelli farkındalığını yükseltmeye yönelik ders materyallerinin hazırlanması ve bu alanda duyarlılık oluşturulması amacıyla çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Velleman (1981, s. 49) da meslek gruplarının, engellilere yönelik çeşitli düzenlemeler yapmasını, eğitim programlarını bu bireylerin ihtiyaçlarına uyarlayarak hizmetlerini geliştirmelerini önermekte ve kütüphanecilik mesleğinin de üzerine düşeni yapması gerektiğini savunmaktadır.

Özel gereksinimli çocuklara yönelik kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesi, kütüphanecilerin bilgi ve farkındalık düzeylerinin artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bilinç ve farkındalığın, özellikle mesleki eğitim sürecinde kazanılması, hizmetlerin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Bunun yanı sıra, özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına uygun çözümler sunabilmek için disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmesi gereklidir. Eğitim, mimarlık, ruh sağlığı, program geliştirme ve güvenlik gibi çeşitli alanlar, özel gereksinimli çocuklar için kütüphane hizmetlerinin tasarımında dikkate alınması gereken unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hizmetlerin başarısı, alan uzmanlarının ve akademisyenlerin birlikte çalışarak öğrencileri bu alanda yetkin hale getirmelerine dayanmaktadır. BBY bölümü öğrencilerinin bu uzmanlarla buluşmasının, bilgi ve deneyim kazanmalarının yanı sıra hem akademik hem de profesyonel açıdan kendilerini geliştirmelerine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu tür bir eğitim ortamının, öğrencilere meslekleriyle ilgili kapsamlı bilgi sağlamakla birlikte, onları uygulama yeteneği kazanmış profesyoneller olarak destekleyeceği düşüncesi kaçınılmazdır.

BBY bölümü öğrencilerinin, özel gereksinimli çocuklara dair nitelikli ve ihtiyacın karşılanmasına yönelik hizmetler oluşturup geliştirmesi, bununla ilgili farkındalık ve bilgi seviyelerinin artırılması ve deneyim kazanmalarının sağlanması oldukça önemlidir. Çocukların, kendi potansiyellerini keşfetmeleri ve bilgiye özgürce erişebilmeleri, toplumsal eşitlik ve adaletin sağlanmasında önemli bir adımdır. Bu nedenle, kütüphanecilerin, çocukların bilgiye erişim hakkını savunarak onlara kaliteli, kapsayıcı ve erişilebilir hizmetler sunmaları gerekmektedir. Bu da mesleğe atıldıkları andan itibaren değil, lisans eğitimlerinin başından itibaren dersleri kapsamında almaları gereken içerikler ile mümkün olabilecektir. BBY bölümü öğrencilerinin, özel gereksinimli çocuklar için kütüphane hizmetlerini sunabilme yetkinliklerini geliştirmeleri, sadece mesleklerine değil, toplumda daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesine de katkı sağlayacaktır. Bu tip eğitimlerin, öğrencilerin mesleki becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacağı ve özel gereksinimli çocukların yaşam kalitelerini artıracığı düşünülmektedir. Bu sayede kütüphanelerin, eşitlikçi bir eğitim ortamı yaratma amacına hizmet ederken, toplumsal katılımı da teşvik eden ve çocukların tüm potansiyellerini keşfetmelerine olanak sağlayan alanlar haline geleceğine inanılmaktadır.

Bundan hareketle bu çalışmada geleceğin kütüphanecileri olarak yetişen BBY bölümü lisans öğrencilerinin, kütüphanelerin en önemli kullanıcı gruplarından biri olan çocuklara ilişkin kapsamlı bilgi edinmeleri ve bu grubun hassas üyeleri olan özel gereksinimli çocuklar hakkında tüm boyutlarıyla eğitim almaları hedeflenmiştir. Bu hedefle BBY bölümü öğrencilerinin konuya ilişkin yetkin bilgi ve deneyime sahip uzmanlar ve akademisyenler ile buluşmaları planlanmış ve sağlanmıştır. Böylece öğrencilerin mesleğe atıldıkları yıllarda özel gereksinimli çocuk kullanıcılarına uygun hizmetler geliştirebilmeleri, yeterli farkındalık düzeylerini geliştirebilmeleri, uygun materyaller, teknikler ve uygulamalar planlayabilmeleri ve onlara eşitlikçi, ücretsiz yollarla bilgiye erişim hakkı sağlayabilecek ortamlar yaratabilmeleri konusunda desteklenmeleri amaçlanmıştır. Bu araştırmanın amacı, TÜBİTAK 2237-A kapsamında düzenlenen çevrim içi kütüphane hizmetleri eğitim etkinliğinin, BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik bilgi düzeylerine olan etkisini değerlendirmektir. Çalışmanın, BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik farkındalıklarının artırılması, özel gereksinimli çocuklar için uygun kütüphane hizmetleri konusunda bilgi kazandırılması, çevrim içi kütüphane hizmetleri eğitim etkinliği aracılığıyla deneyim kazanmalarının sağlanması, mesleki etik yaklaşımlar kazandırılması ve profesyonel tutum geliştirmelerine yardımcı olunması noktasında alana katkı sunması beklenmektedir. Bu noktadan hareketle, araştırma sorusu şu şekilde ifade edilmektedir:

“TÜBİTAK 2237-A Projesi kapsamında düzenlenen çevrim içi kütüphane hizmetleri eğitim etkinliğinin, BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik bilgi düzeyleri üzerindeki etkisi nedir?”

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma, BBY bölümü öğrencilerinin mesleğe atıldıklarında özel gereksinimli çocuklara yönelik hizmetler geliştirebilmeleri, uygun farkındalık düzeyleri kazanmaları, doğru materyaller, teknikler ve uygulamalar planlayabilmeleri ve onlara eşitlikçi, ücretsiz yollarla bilgiye erişim hakkı sağlayacak ortamlar yaratabilmeleri konusunda destek olma hedefi ile gerçekleştirilen bir projeye dayanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın sonucunda TÜBİTAK 2237-A kapsamında düzenlenen çevrim içi kütüphane hizmetleri eğitim etkinliğinin, BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik bilgi düzeylerine etkisini nicel yöntemlerle değerlendirmek amaçlanmaktadır. Sürecin uygulanmasında deneysel tasarımın en uygun yaklaşım olduğu saptanmış ve araştırma planı buna göre oluşturulmuştur. TÜBİTAK 2237-A Bilimsel Eğitim Etkinliklerinin BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik bilgi düzeylerine olan etkisini incelemek için nicel araştırma yaklaşımlarından “kontrol grupsuz ön-test son-test yarı deneysel desen” seçilmiştir. Seçilen desenin uygulama basamakları Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1.

Araştırmanın uygulama basamakları

	Ön test	İşlem	Son test
Çalışma Grubu	Soru Formu (Ön test)	Kütüphanede Özel Gereksinimli Çocuklar Eğitimi (3 gün-Toplam 20 saat)	Soru Formu (Son test)

Çalışma Grubu

Çalışmanın örneklemini³, projeye katılan, Türkiye'nin farklı üniversitelerinde öğrenim görmekte olan 53 BBY bölümü öğrencisi oluşturmaktadır.

Çalışma grubunun oluşma sürecinin başında, projenin duyurulmasına yönelik olarak, Türkiye genelindeki BBY bölümlerine sahip üniversitelere resmi yazılar gönderilmiştir. Ayrıca, projenin web sitesi ve Bartın Üniversitesi'nin internet sayfasındaki görsellerle bilgilendirme yapılmış, bunun yanı sıra sosyal medya platformları üzerinden de öğrenci grupları ve akademik kişilerin kişisel hesapları aracılığıyla duyurular paylaşılmıştır. Proje web sitesinden yönlendirilen Google Formlar aracılığıyla yapılan kayıt sonucu 81 adayın başvuruda bulunduğu görülmüştür. Bunlar Türkiye'deki BBY bölümlerinde okuyan ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileridir⁴. Projede belirtilen özelliklere uygun olan 81 aday etkinliğe kabul edilmiştir. Fakat etkinliğin nihai katılımcı grubunda; başvuru sonrası kayıt yaptıran, tüm eğitimin %60'ına çevrimiçi olarak katılan⁵ ve proje kapsamında uygulanan ön test ve son test uygulamalarının her ikisine de yanıt veren 53 BBY bölümü lisans öğrencisi yer almıştır. Çalışma grubundaki öğrencilerin üniversitelere ve sınıflara göre olan dağılımlarına Tablo 2'de yer verilmektedir:

³ İlgili örneklem ile çalışılabilmesi için gereken 2024-SBB-0523 numaralı Etik Kurul İzin Formu, 08.07.2024 tarihinde Bartın Üniversitesi'nden alınmıştır.

⁴ Birinci sınıfların örnekleme kabul edilmeme sebebi, tarihi 04-06 Kasım 2024 aralığına denk gelen proje için bölümlerine henüz iki ay önce kayıtlanmış bulunmaları ve üniversite eğitimi/alan bilgisi bakımından deneyimsiz olmalarıdır.

⁵ Zoom platformu üzerinden alınan izleme raporlarından elde edilen sonuçlardır.

Tablo 2.*Çalışma grubundaki öğrencilerin üniversitelere ve sınıflara göre olan dağılımları*

Üniversite Adı	Katılımcı Sayısı			Toplam
	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	
Ankara Üniversitesi	1	1	3	5
Çankırı Karatekin Üniversitesi	1	2	-	3
Bartın Üniversitesi	3	16	2	21
Atatürk Üniversitesi	9	1	-	10
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	-	1	-	1
Kastamonu Üniversitesi	-	1	-	1
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	1	-	1	2
Hacettepe Üniversitesi	-	-	3	3
Marmara Üniversitesi	-	1	-	1
Kırıkkale Üniversitesi	6	-	-	6
Toplam	21	23	9	53

Elli üç öğrenciden oluşan çalışma grubunun %39,6'sı Bartın Üniversitesi, %18,9'u Atatürk Üniversitesi, %11,3'ü Kırıkkale Üniversitesi, %9,4'ü Ankara Üniversitesi, %5,7'si Çankırı Karatekin Üniversitesi, %3,8'i Hacettepe Üniversitesi ve kalan %11,3'ü diğer üniversitelerden gelmektedir. Çalışma grubunun ağırlıklı olarak (%43,4) üçüncü sınıf düzeyindeki öğrencilerden oluştuğu izlenmektedir. İkinci sınıf düzeyinden öğrenciler %39,6 oranında temsil edilirken, dördüncü sınıf düzeyindeki öğrenciler grubun %17'sini oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışma, TÜBİTAK 2237-A kapsamında düzenlenen çevrim içi kütüphane hizmetleri eğitim etkinliğinin, BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik bilgi düzeylerine olan etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu etkiyi belirleyebilmek adına eğitim etkinliklerinin öncesinde katılımcı öğrencilere “Kütüphanelerin özel gereksinimli çocuk kullanıcıları ve onlar için geliştirilebilecek hizmetler” hakkındaki bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla bir ön test verilmiştir. İlgili test bir başarı testi olup doğru (1 puan) ve yanlış (0 puan) yanıtlar puanlanmakta ve her öğrenci için bir başarı ön test puanı elde edilmektedir. Testin en düşük puanı 0, en yüksek puanı ise 33'tür. Başarı testinin bilgi soruları, eğitimi veren uzmanların aktardıkları bilgileri sınayan ve eğitim öncesinde hazırlayıp araştırmacıya ulaştırdıkları (beş seçenekli-üçer adet-toplam 33 adet) çoktan seçmeli sorulardır. Ön testler eğitim başlarken, çevrim içi olarak Google Formlar üzerinden uygulanmış, uygulamaya 68 öğrenci yanıt vermiş, sonuçların kayıtlara geçirilmesinin ardından 3 gün süren eğitim programına geçilmiştir.

Programın sonunda, başta uygulanan başarı ön testi bu kez son test olarak uygulanmış ve puanlar yükselip yükselmediklerinin izlenmesi amacıyla kaydedilmiştir. Formun uygulanması, eğitimin tamamlanmasının hemen ardından çevrim içi olarak yine Google Formlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Son test uygulamasına 59 öğrenci katılmış, ön test ve son test puanlarının karşılaştırılabilmesi için nihai katılımcı grubu her iki forma da yanıtı bulunan ve ayrıca eğitimlere de gereken katılımı gerçekleştiren 53 öğrenci ile netleştirilmiştir.

Veri Toplama Süreci

TÜBİTAK 2237-A Bilimsel Eğitim Etkinlikleri Desteği Programı, bilimsel gelişmeleri öğrenme, farklı alanlardan gelen eğitmen ve katılımcıları bir araya getirerek ortak araştırmalara olanak sağlama, katılımcıların projelerini yönlendirme ve bilimsel ilerlemelerine katkı sunma amacı taşımaktadır. Program, eğitim içeriklerini ayrıntılı bir şekilde ele alan yüz yüze veya çevrim içi bilimsel eğitim faaliyetlerini desteklemektedir.

TÜBİTAK tarafından desteklenen projeye katılım gösteren BBY Bölümü öğrencileri ile üç gün boyunca çevrim içi eğitim etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Eğitimler, alanlarında uzmanlık sahibi olan ve farklı kurumlardan gelen (Gazi Üniversitesi, TOBB Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) eğitmenler tarafından verilmiştir. Eğitim süresince toplam 11 eğitmen⁶ ile 20 ders saati boyunca 11 farklı konu işlenmiştir. Özel gereksinimli çocuklara dair çalışma alanlarının eğitim, ruh sağlığı, program geliştirme, değerlendirme, güvenlik gibi katmanlarının bulunduğu düşünülerek, öğrencilerin alan uzmanları ile bir araya gelmelerinin bilgi, beceri ve deneyimler yönünden desteklenebilecekleri bir eğitim ortamında olma şansı bulmalarını sağlayacağına inanılmıştır. Bu doğrultuda eğitimlerin kapsamı, özel gereksinimli çocuklara dair tüm çalışma alanlarında yetkin ve deneyimli olan (çocuk gelişimi, okul öncesi gelişimi, özel eğitim, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, BBY, program geliştirme, mimarlık) uzman ve akademisyenlerden oluşan bir ekip ile teorik/uygulamalı bilgilendirme eğitimlerinden oluşmuştur. Gerçekleştirilen eğitim programının içeriğine Tablo 3’te yer verilmektedir:

⁶ Program kapsamında bu hizmet alanlarının dikkate alınmasıyla 11 eğitmen (Prof. Dr. A. Şebnem Soysal Acar, Doç. Dr. Ahmet Altay, Doç. Dr. Aktan Acar, Doç. Dr. Huriye Çolaklar, Prof. Dr. Bülent Yılmaz, Doç. Dr. Seray Olçay, Prof. Dr. Figen Turan, Doç. Dr. Gökçe Karaman Benli, Doç. Dr. Haktan Demircioğlu, Prof. Dr. İsmihan Artan, Dr. Öğr. Üyesi Demet Soylu) yer almıştır. Bu eğitmenler, alanlarında uzman ve akademisyenlerden oluşmaktadır (Eğitmen isimleri eğitimlerin verilme sırasına göre yazılmıştır).

Tablo 3.*Gerçekleştirilen eğitim programının içeriği*

Eğitim	Eğitim İçeriği
1.Eğitim	Özel gereksinimli çocukların ihtiyaçları ve özellikleri hakkında genel bilgi
2.Eğitim	Özel gereksinimli çocuklar ile yenilikçi kütüphane hizmetleri
3.Eğitim	Özel gereksinimli çocuklar ile bilgi/sağlık okuryazarlığı becerileri
4.Eğitim	Kütüphanede erişilebilirlik ve fiziksel düzenlemeler
5.Eğitim	Kütüphanelerde özel gereksinimli çocukların hakları ve mesleki etik bağlantıları
6.Eğitim	Özel gereksinimli çocukların kütüphanelerde olumlu ve olumsuz davranışlarına yönelik müdahaleler
7.Eğitim	Özel gereksinimli çocuklarla iletişimde ihtiyaç duyulan dil becerilerinin geliştirilmesi
8.Eğitim	Özel gereksinimli çocuklar ile etkileşimli kitap okuma
9.Eğitim	Özel gereksinimli çocuklarla iletişim ve sosyal ilişki boyutu
10.Eğitim	Kütüphanelerde özel gereksinimli çocuklar için duyuşsal merkezler ve etkinlikler oluşturma
11.Eğitim	Özel gereksinimli çocuklar için oyunlaştırma ve öğrenme tasarımları

Üç gün boyunca devam eden eğitim sürecinin başında katılımcılara eğitimin başladığına dair hatırlatma notları gönderilmiş ve katılımın devamı itina ile takip edilmiştir. Her oturumun sonunda eğitmen hocalara ekrandan “Teşekkür Belgesi” sunulmuş ve katılımcılar soru sormaları ya da katkılarını ifade etmeleri için cesaretlendirilmiştir. Öğrencilerin eğitime katılıp katılmadıkları, eğitim boyunca bağlantıda olup olmadıkları Zoom platformunun raporlarından takip edilmiştir.

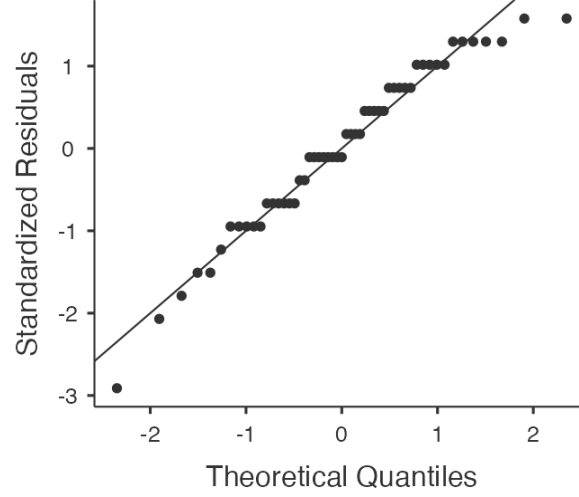
Verilerin analizi

Son test ve ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığının incelenmesi için bağımlı örneklem (paired samples) t testi varsayımı olarak normallik sayıltısı hem yüzdelik-yüzdelik grafiği (Q-Q Plot, Şekil 1) hem de Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir.

Hem yüzdelik-yüzdelik grafiği, dağılımın normale yeterince yakın olduğunu görsel olarak ifade etmekte hem de Shapiro-Wilk testi normallikten istatistiksel olarak anlamlı bir sapmanın bulunmadığını göstermektedir ($W = 0.962$, $p = 0.094$).

Şekil 1.

Yüzdelik-yüzdelik grafiği

Gerekli sayılıtının sağlandığı tespit edildikten sonra çevrim içi kütüphane hizmetleri eğitim etkinliğinin, BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik bilgi düzeyine etkisini test etmek için bağımlı örneklem (paired samples) t testi kullanılmıştır.

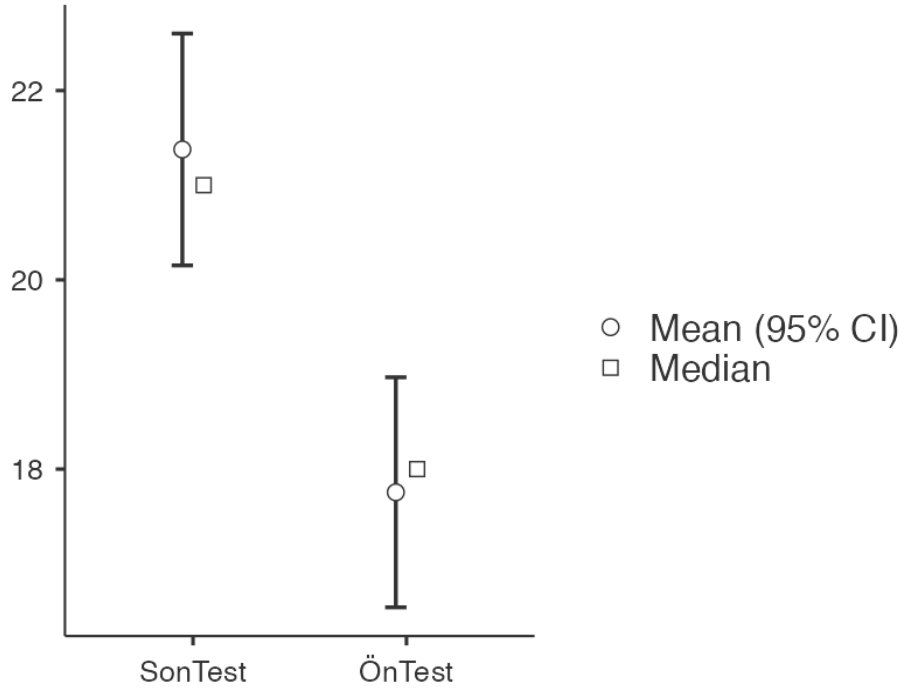
Bulgular

Çevrim içi kütüphane hizmetleri eğitimlerinin uygulanması öncesi ve sonrasında toplanan nicel verilere (başarı testi ön-son test puanları) dair bulgulara bu bölümde yer verilmiştir.

Çevrim İçi Kütüphane Hizmetleri Eğitimlerinin Etkisinin İncelenmesi

Ön analizlerde, katılımcı öğrencilerin ön test ve son test toplam puanlarına dair verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Ardından ön test ve son test puanları arasındaki farkın anlamlılığını araştırmak amacıyla bağımlı örneklem t testi yapılmıştır.

Şekil 2’de ön test ve son test puanlarının ortalamaları standart hataları ile birlikte görselleştirilmiştir.

Şekil 2.*Ön test ve son test puan ortalamaları ve standart hatalar*

Analiz sonucu, son test puanlarının ön test puanlarından istatistiksel olarak anlamlı ölçüde yüksek olduğunu göstermiştir ($t(52) = 7.40, p < 0.001$). Ortalamalar arası fark 3.62 ± 0.49 olarak hesaplanmış olup 1.02 gibi yüksek bir Cohen'in d'si değeri üretmiştir. Bu da aradaki farkın, istatistiksel anlamlılıktan öte, pratik anlamlılığının da yüksek olduğuna işaret etmektedir. Diğer bir deyişle farkın sadece tesadüfen oluşmadığını, gerçekten bir etkiden kaynaklandığını göstermektedir. Pratik anlamlılık ise bu farkın ne kadar önemli ve kayda değer olduğunu ifade etmektedir. Yani, bu çalışmadaki fark sadece sayılardaki ifadesinden ibaret kalmamakta; aynı zamanda gerçek hayatta uygulanabilir, anlamlı ve dikkate değer bir gelişmeye de işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle, eğitimin öğrenciler üzerinde etkili olduğu hem bilimsel hem de pratik açıdan açıkça ortaya çıkmaktadır.

Elde edilen bu bulguya göre, TÜBİTAK 2237-A bilimsel eğitim etkinliklerinin BBY bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli çocuk kullanıcılara yönelik kütüphane hizmetleri geliştirme konusundaki bilgi düzeylerini artırmada etkili olduğu söylenebilmektedir.

Ön Test ve son test uygulamasında çoktan seçmeli maddelerin doğru yanıtlanma oranları ve fark değerleri de incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4'de verilmiştir. Burada ön test ve son test sütunlarında maddelere doğru cevap verilme oranları sunulmuştur. Fark sütunundaki değer ise son testteki doğru yanıtlanma oranından ön testteki doğru yanıtlanma oranı çıkarılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.

Çoktan seçmeli maddelerin doğru yanıtlanma oranları

Madde No	Ön Test	Son Test	Fark
1	0.89	0.47	-0.42
2	0.19	0.96	0.77
3	0.53	0.19	-0.34
4	0.87	1.11	0.25
5	0.17	0.66	0.49
6	0.77	0.66	-0.11
7	0.25	0.83	0.59
8	0.64	0.51	-0.13
9	0.79	0.79	0.00
10	0.51	0.74	0.23
11	0.77	0.87	0.09
12	0.25	0.96	0.72
13	0.77	0.81	0.04
14	0.53	0.53	0.00
15	0.74	0.72	-0.02
16	0.93	0.62	-0.30
17	0.72	0.72	0.00
18	0.77	0.15	-0.62
19	0.43	0.38	-0.06
20	0.53	0.77	0.25
21	0.60	0.77	0.17
22	0.64	0.74	0.09
23	0.21	0.62	0.42
24	0.15	0.42	0.26
25	0.77	0.87	0.09
26	0.32	0.51	0.19
27	0.70	0.28	-0.42
28	0.55	0.96	0.42
29	0.23	0.30	0.08
30	0.81	0.55	-0.26
31	0.38	0.79	0.42
32	0.11	0.72	0.60
33	0.25	0.40	0.15
Ortalama	0.54	0.65	0.11

Tablo 4’de fark değeri en yüksek olan, yani ön test doğru cevaplanma oranına kıyasla son test doğru cevaplanma oranı en fazla yükselen maddelerin 2, 12 ve 32 ve 7 numaralı maddeler oldukları görülmektedir. 2 numaralı madde ön testte katılımcıların yüzde 19’u tarafından doğru yanıtlanırken bu oran son test uygulamasında yüzde 96’ya çıkmıştır. Burada bahsi geçen dört maddenin doğru cevaplanma oranı yüzde elliden fazla artmıştır.

Testin 9, 13, 14, 15 ve 17 numaralı maddelerinde ise doğru yanıt verme oranının ön test ve son test için hemen hemen veya tam olarak aynı olduğu görülmüştür. Yani arada uygulanan girişim bu maddelerde doğru yanıtlanma oranını artıramamıştır.

Testin 1, 3, 16, 18, 27 ve 30 numaralı maddelerinde ise beklenenin aksine son testteki doğru cevaplanma oranları yüzde 25 veya daha fazla düşük çıkmıştır. Daha az ölçüde olsa da son test doğru cevaplanma oranlarının ön testten daha az olduğu 6, 8 ve 19 numaralı maddeler olarak görülmüştür.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın bulguları, TÜBİTAK 2237-A bilimsel eğitim etkinlikleri uygulanan BBY bölümü öğrencilerinin bilgi düzeylerinde eğitimin öncesinde ve sonrasında farklılaşmalar izlendiğini göstermektedir. Ön test ve son test puanları arasındaki fark, deneysel koşulların yarattığı bir sonuç olarak tespit edilmekte ve verilen eğitimin olumlu etkisini desteklemektedir. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, sürecin en başında sunulan araştırma hedeflerini karşıladığı gözlenmektedir. Çalışma, bilgi düzeylerini geliştireceği düşünülen eğitimlerin lisans öğrencileri tarafından güçlü bir şekilde içselleştirildiği noktasında da önemli işaretler sunmaktadır.

Sıklıkla vurgulandığı üzere (Çocuk Kütüphaneleri Çalıştayı, 2018; IFLA, 2005; IFLA, 2018), kütüphanelerin özel gereksinimli bireylere hizmet sunma sorumluluğu ve bu hizmetlerin etik önemi artmaktadır. Hirsh’in (2015) belirttiği gibi, bilgi profesyonellerinin hem kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılaması hem de bilgi hizmetlerini ileri taşıması gerektiği yönündeki anlayışın eğitim alan öğrenciler tarafından da benimsendiği ve bunun lisans eğitimleri boyunca alabilecekleri eğitimlerle geliştirilebileceğine yönelik bir motivasyona dönüştüğü ve bilgi düzeylerindeki gelişme ile sonuçlandığı gözlemlenmiştir.

Verilen eğitimin literatürde yer alan Kitap Artı (Anadolu Ajansı, 2023) ve benzeri özel gereksinimli kullanıcılara yönelik projelerle (Kaptan ve diğerleri, 2024) hedefleri bakımından örtüşen bir içeriğe sahip olduğu ve araştırmada bu tür eğitimlerin, öğrencilerin bilgi ve yetkinliklerini artırma noktasında etkili olduğunu gösterdiği izlenmiştir.

Gök ve Erbaş (2011) ile Gündüz ve Akın’ın (2015) araştırmalarına paralel olarak, alınan eğitimin öğrencilerin bilgi düzeylerini arttıracığına yönelik öngörülerin bu çalışmada karşılık bulduğu görülmektedir. Benzer şekilde, Kardeş ve Taşkın’ın (2020) lisans öğrencilerine verilen özel gereksinimli çocuklara dair eğitimlerin, öğrencilerin mesleki farkındalık ve bilinçlerini artırdığına işaret ettiği bulgular, bu çalışmanın sonuçları ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Nalbant ve Dinç’in (2024) de öğrencilerin özel gereksinimli bireylere yönelik bilgi ve

farkındalıkla meslek yaşamlarına hazırlanmalarının önemine değindikleri ve bunun verilecek olan eğitime bağlı olabileceğini öngördükleri görülmektedir. Çalışma bu yönüyle, sözü edilen öngörüğü de doğrulayan sonuçlar aktarmaktadır. Mehra (2004, s. 1)'nın Kütüphane ve Bilgi Biliminin dezavantajlı kullanıcılarla çalışma konusunda önemli bir rol oynayacağını savunduğu çalışmada; Subaşıoğlu'nun (2008, s. 423) BBY lisans eğitiminde engelli farkındalığını artırmaya yönelik ders içeriklerinin geliştirilmesi üzerine öneriler sunduğu araştırmasında ve Velleman'ın da (1981, s. 49) meslek gruplarının, engellilere yönelik çeşitli düzenlemeler yapmasını, eğitim programlarını bu bireylerin ihtiyaçlarına uyarlayarak hizmetlerini geliştirmelerini önerdiği ve kütüphanecilik mesleğinin de üzerine düşeni yapması gerektiğini savunduğu çalışmada da benzer sonuçlar izlenmektedir.

Test maddelerine dair bulgular detaylı incelendiğinde ise testin özellikle 1, 3, 16, 18, 27 ve 30 numaralı maddelerinde beklenenin aksine son testteki doğru cevaplanma oranlarının yüzde 25 veya daha fazla düşük çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla bu maddelerin beklenenin tersine sonuç vererek son testte daha düşük oranda doğru cevaplanmış olmasının olası nedenlerinin açıklanması gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle anılan maddelerin aynı eğitim içeriğinin kapsamındaki sorular olup olmadığına bakılmış ve sorunun eğitimin içeriği ya da eğitimcinin soru hazırlama biçiminden kaynaklanıp kaynaklanmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Ancak 1, 3, 16, 18, 27 ve 30 numaralı soruların aynı eğitimin kapsamında olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine ilgili maddelerin ait olduğu eğitimlerin, programın başlangıç ya da bitiş saatlerine denk gelen eğitimler olup olmadığı incelenmiştir. Eğitim sırasında öğrencilerin yorulmuş ya da dikkatlerini kaybetmiş olma olasılıkları üzerinde durulmuştur. Ancak anılan maddelerin kapsamında olduğu eğitimlerin özellikle denk geldiği bir zaman diliminin de bulunmadığı görülmüştür. 1, 3, 16, 18, 27 ve 30 numaralı maddelerdeki ön test ve son test puan farklılaşmasının beklendik olmamasının öğrencilerin yanlış özgüvenlerinden kaynaklanmış olabileceği olasılığı düşünülmüştür. Katılımcıların eğitim sonrasında, bu sorulara dair kendilerine aşırı güvenmiş olmaları ve bu nedenle daha az dikkatli yanıt vermiş olma olasılıklarının da yanlış yanıt oranının arttırabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu maddelerde çeldirici seçeneklerin olmasının da, eğitim sonrasında uygulanan son testlerde kafa karışıklığı yaratmış ve bu sorulara dair doğru yanıtlama oranlarının düşmesi ile sonuçlanmış olabileceği düşünülmüştür. Durum çeşitli açılardan incelenerek test maddelerinin bir kısmı ile ilgili bu sonuç anlamlandırılmaya çalışılmış, bu durumun test maddelerine dair bir sınırlılık olarak ifade edilmesi uygun bulunmuş ve öneriler bölümünde de buna yer verilmiştir.

Çalışmadan elde edilen tüm sonuçlar değerlendirildiğinde, eğitim alan öğrencilerin konuya dair edindikleri bilgiler sayesinde mesleki anlamda harekete geçebilmek için gereken motivasyonu kazanmış olabilecekleri bu çalışmanın öngörüsü olarak sunulabilecek niteliktedir. Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar bağlamında, karşılaştırıldığı literatür bilgileri ve sınırlılıklar ışığında, aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Çalışmanın, BBY bölümlerinde lisansüstü eğitime devam etmekte olan öğrencilere ve kütüphanecilere yönelik tekrarlanması ve daha geniş katılımcı gruplara yayılması, özgün katkı alanının genişlemesi açısından önemlidir.

2. Katılımcıların eğitimler esnasındaki geri bildirimlerine dayanarak, eğitim etkinliklerinin yüz yüze gerçekleştirilmesinin daha etkili olacağı anlaşılmaktadır. Yüz yüze etkinliklerde özellikle uygulamalı çalışmaların daha etkileşimli yapılabileceği ve çeşitlendirilebileceği düşünülmektedir.
3. Katılımcıların, teorik bilgilerin yanı sıra uygulama içerikli çalışmalardan yüksek düzeyde verim aldıkları görülmüştür. Kütüphanede ilk yardım, daha geniş ele alınan duyu eğitimi ve aile katılımı gibi konularda yüz yüze etkinliklerin yapılmasının önerildiği izlenmiştir.
4. Devam eden projelerde, özel gereksinimli çocuk kullanıcılarla ilgili uluslararası kütüphane hizmet modelleri ve iyi uygulama örneklerinin aktarılacağı eğitim içeriklerinin dahil edilmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir.
5. Konuya dair eğitim materyallerinin sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, teorik ve uygulamalı içeriklere yer veren kitaplar ve yayınlar oluşturulması önerilmektedir. Ayrıca, bu projede gerçekleştirilen eğitimlerin içeriğinden bir akademik kitap⁷ oluşturulması ve bunun yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmektedir.
6. Çalışmanın devamında, Türkiye'deki BBY bölümlerindeki müfredata özel gereksinimli çocuklar için kütüphane hizmetlerine dair ders veya içerik eklenmesi önerilmektedir. Bu, konuya dair daha fazla öğrencinin farkındalık, bilgi ve deneyim kazanmasını sağlayacaktır.
7. Çalışmanın kapsamının sadece özel gereksinimli çocuklarla sınırlı kalmayıp, göçmenler, mülteciler, suça teşvik edilen bireyler, afetzedeler gibi dezavantajlı grupları da kapsayacak şekilde genişletilmesi önerilmektedir. Bu şekilde, daha kapsamlı ve etkili bir eğitim verilmesi sağlanabilecektir.
8. Katılımcıların eğitim sürecinde kazandıkları bilgi ve deneyimlerle sosyal savunuculuk içeren bir ağ oluşturmalarının sağlanması önemlidir. Bu ağın, katılımcılar arasında sürekli iletişim ve bilgi paylaşımı sağlanarak sürdürülebilmesinin anlamlı olacağına inanılmaktadır.
9. Katılımcıların eğitim sonrasında bilgilendirme gruplarında katılımda kalmaları ve konuya dair iyi örnekleri paylaşmaya devam etmiş olmaları, eğitimin sürdürülebilirliği açısından önemli bir faktördür. Bu süreçte, katılımcıların birbirlerinden beslenerek gelişmelerini sağlamak adına, takip ve destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.

⁷ Bu kitabın hazırlanması için proje yürütücüsü tarafından gereken çalışmalar başlatılmıştır.

Çalışmanın tartışma ve sonuç bölümünde test maddelerinden kaynaklandığı belirtilen sınırlılıklar ile ilgili olarak ise benzer çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılar için aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

1. Eğitim etkinliklerinin ardından katılımcılara, çevrim içi testler, kısa tekrar dersleri veya hatırlatma materyalleri sunularak bilgi pekiştirme süreçlerinin desteklenmesi önerilmektedir. Bunun, öğrenilen bilgilerin daha kalıcı hale gelmesini sağlayabileceği düşünülmektedir.
2. Eğitim sonrası yanlış bilgilerin belirlenmesi ve düzeltilmesi amacıyla açık oturumlar veya tartışma gruplarının düzenlenmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir. Katılımcıların yanlış anladıkları veya eksik öğrendikleri konuları düzeltmelerine olanak tanıyacak bir yapı oluşturulması faydalı olacaktır.
3. Eğitim sürecinde kullanılan testlerin açık, net ve eğitimde vurgulanan içeriklerle doğrudan ilişkili olması sağlanmalıdır. Ayrıca, soruların anlaşılabilirliğini değerlendirmek amacıyla pilot uygulamalar yapılması önerilmektedir.
4. Eğitim sonrası belirli aralıklarla bilgi düzeyi ölçülmeli ve gerektiğinde destekleyici programlar uygulanmalıdır. Bunun, eğitimin uzun vadeli etkilerinin değerlendirilmesine ve eksikliklerin giderilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Projenin, BBY bölümü öğrencilerine mesleki gelişim ve vizyon kazandırma ve farklı disiplinlerden uzmanlarla etkileşim imkânı sunma bakımından alana katkı sunduğu düşünülmektedir. Eğitimlerin teorik ve uygulamalı içeriğinin, katılımcıların ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve daha kalabalık bir gruba ulaşmak için çeşitli önerileri ortaya çıkarabildiği söylenebilmektedir. Bu sürecin, gelecekteki projelere yön vereceğine, alandaki eğitim materyallerini zenginleştireceğine ve sürdürülebilir bir etki yaratacağına inanılmaktadır.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Makaleye yönelik etik kurul izni, Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 08.07.2024 tarih ve 2024-SBB-0523 protokol numaralı karar ile alınmıştır.

Yazarlık Katkısı

Makale tek yazarlıdır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. (2023, 5 Aralık). Kültür ve Turizm Bakanlığı, engelli bireyler için "Kitap Artı" mobil uygulaması başlattı. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-ve-turizm-bakanligi-engelli-bireyler-icin-kitap-arti-mobil-uygulamasi-baslatti/3071719#>
- Andrus, L. (2012). Teaching urban students with special learning needs: What we have learned through the Art Partners Program. S. M. Malley (Ed.), *The intersection of arts education and special education: Exemplary programs and approaches* içinde (ss. 19–46). The John F. Kennedy Center.
- Aral, N., Fındık Tanrıbuyurdu, E., Yurteri Tiryaki, A., Sağlam, M., Aysu, B. (2015). Türkiye’de çocuk gelişimi alanındaki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 14(1), 7-16. https://doi.org/10.1501/Ashd_0000000103
- Bezirci, P. ve Hacıfettahoğlu Güleçyüz, R. (2023). Güncel kütüphane hizmetleri bağlamında halk kütüphanelerinin özel gereksinimli bireylere etkileri: Harold Washington Kütüphane Merkezi örneği. *Cumhuriyet’in 100. Yılında Bilgi ve Belge Yönetimi Teknolojisinde Güncel Yaklaşımlar* içinde (ss. 251-279). <https://doi.org/10.26650/B/SS53.2024.015.10>
- Birleşmiş Milletler. (1948). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- Birleşmiş Milletler. (1989). Çocuk Hakları Sözleşmesi. Genel Kurul Kararı 44/25, 20 Kasım 1989. <https://www.unicef.org/child-rights-convention>
- Birleşmiş Milletler. (2024). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları United Nations. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- Çocuk Kütüphaneleri Çalıştay1. (2018). C. Polat, E. Yılmaz ve A. Kakırman Yıldız (Yay. Hazl.). Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/72986,2-cocuk-kutuphaneleri-calistayipdf.pdf?0&_tag1=7C9AD4DFF329F9EE7CC22D61FCDC9C8617FD3729&crefer=DC4455D42F06B82919249D60E24D6499550EF515D5906417476A6116D5FFC056
- Demir, G. (2019). Çok Kültürlülük Bağlamında Çocuklara Yönelik Kütüphane Hizmetleri. *Bilgi ve Belge Araştırmaları*(11), 40-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bel/issue/47763/603420>
- Ergin, E. (2024). Okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocuklarla uygulanan sanat etkinliklerinin çocukların bütünsel gelişimine yansımaları (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı.
- Gök, G. ve Erbaş, D. (2011). Okulöncesi eğitimi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri ve önerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3(1), 66-87. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/91493>
- Gündüz, M. ve Akın, A. (2015). Türkiye’de devlet okullarındaki özel eğitimle ilgili sorunlar ve çözüm önerileri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 86-95. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/09..mevlut_gunduz.pdf
- Hirsh, S. (2015). The transformative information landscape: What it means to be an information professional today. S. Hirsh (Ed.), *Information Services Today* içinde (ss. 3–9). Rowman & Littlefield.

- IFLA & UNESCO. (2022, Temmuz 19). UNESCO Halk Kütüphaneleri Manifestosu (2. güncelleme). Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/pl-manifesto-2022-poster-en-1.pdf>
- IFLA (2005). Engelliler için kütüphanelere erişim: Kontrol listesi (B. Irvall ve G. S. Nielsen, Eds., IFLA Mesleki Raporlar, No. 89). Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu. <https://kutuphaneci.org.tr/wp-content/uploads/2022/09/IFLA-Engelliler-icin-kutuphanelere-erisim.docx-01092022.pdf>
- IFLA (2018). IFLA 0-18 yaş grubundaki çocuklar için kütüphane hizmetleri rehberi (C. Polat, E. B. Eroğlu, S. Çuhadar, A. Kavak ve B. Tan, Çev.). https://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-children-andya/publications/ifla-guidelines-forlibrary-services-to-children_aged-0-18-tr.pdf
- Kardeş, S., ve Taşkın, N. (2020). Okul öncesi öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocuklara yönelik algıları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(1), 51-73. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gefad/issue/54155/658084>
- Kaptan, N., Karabekir, E. P., Yılmaz, A., ve Ergenekon, Y. (2024). Kapsayıcı çocuk kütüphanesi hizmetleri: otizm tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin ve kütüphane personelinin görüşleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 38(1), 27-56. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/1255876>
- Lafferty, K. E. (2014). What are you reading?": how school libraries can promote racial diversity in multicultural literature. *Multicultural Perspectives*, 16(4), 203–209. https://static1.squarespace.com/static/6160b637ea14435444a039b2/t/61c216b0d5fdd7545fbecae3/1640109744141/Article_D%26I+schools+and+libraries_11292021.pdf
- Little, S. and Murray, R. (2024) The multilingual children's library as physical and metaphorical 'space' within the community: practical and emotional considerations. *Journal of Librarianship and Information Science*, 56 (1). pp. 131-144. <https://doi.org/10.1177/09610006221133837>
- Mehra, B. (2004). Service learning in library and information science (LIS) education: Connecting research and practice to community. *InterActions: UCLA Journal of Education and Information Studies*, 1(1), 1-28. <https://escholarship.org/uc/item/6hz625sv>
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Programlar ve Öğretim Materyalleri Daire Başkanlığı. (2017). Özel Eğitim Materyalleri Kataloğu. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/22171231_ozel_egit_mat_katalog.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı-MEB (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24736&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Nalbant, S., ve Dinç, M. (2024). Üniversite Öğrencilerinin Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Journal of Physical Education and Sports Studies*, 16(1), 18-37. <https://doi.org/10.55929/besad.1425489>
- Subaşıoğlu, F. (2008). Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "engellilik farkındalığı" üzerine bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 9(2), 399-430. <https://doi.org/10.15612/BD.2008.312>
- Subaşıoğlu, F. (2022). 21. yüzyılda özel gereksinimli bireylere sunulan hizmetlerde kütüphanecilerin yetkinlikleri. P. Bezirci, L. Kanık, E. Alaca, G. Palo ve D. Soylu (Eds.), *Özel Gereksinimli Bireylerin Bilgiye Erişimi* içinde (ss. 437–456). Hiperyayın.

- Türk Kütüphaneciler Derneği (2005), Türk Kütüphaneciler Derneği Mesleki Etik İlkeleri. <https://kutuphaneci.org.tr/bildirgeler/mesleki-etik-ilkeleri/>
- Uçak, N. Ö. (1995). Kütüphanecilikte sürekli eğitim. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 207-216. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/619179>
- Velleman, R. A. (1981). Library service to the disabled: An annotated bibliography of journals and newsletters. *The Serials Librarian*, 5(2), 49–60. https://doi.org/10.1300/J123v05n02_08
- Yılmaz, B. ve Ekici, S. (2011). Çocuk kütüphanesi hizmetleri için ilkeler. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(4), 545-552. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/812026>

Teşekkür

TÜBİTAK 2237-A Eğitim Etkinlikleri Destekleme Programı kapsamında 2024 yılı 1. dönem projesi olarak desteklenen “Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerine Özel Gereksinimli Çocuk Kullanıcılara Yönelik Kütüphane Hizmetleri Eğitimi” adlı projeye desteklerinden dolayı TÜBİTAK’a teşekkür ederim. Ayrıca, proje ekibinde yer alan eğitmenler Prof. Dr. Bülent Yılmaz, Prof. Dr. A. Şebnem Soysal Acar, Prof. Dr. Figen Turan, Prof. Dr. İsmihan Artan, Doç. Dr. Ahmet Altay, Doç. Dr. Aktan Acar, Doç. Dr. Huriye Çolaklar, Doç. Dr. Seray Olçay, Doç. Dr. Gökçe Karaman Benli, Doç. Dr. Haktan Demircioğlu, Dr. Öğr. Üyesi Demet Soylu’ya ve yardımcı personel olarak görev alan Arş. Gör. Ceren Bilge Seferoğlu’na projenin gerçekleştirilmesi sürecindeki destekleri, emekleri ve tüm katkılarından ötürü teşekkür ederim.

Resimli Çocuk Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Kapsamında İncelenmesi: Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi Örneği

Analyzing Illustrated Children's Books in Terms of Gender: The Afyonkarahisar Gedik Ahmet Pasha Provincial Public Library Example

Mine Koyuncu ŞAHİN*, Kebire SAKA**, Fatma Gamze ÇEPERLİ***

Öz

Amaç: Bu araştırmada, 2020-2024 yılları arasında yayımlanan ve Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi Çocuk Bölümünde bulunan resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışmada, Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesinde yer alan Çocuk Bölümündeki kitaplardan toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine yönelik unsurlar bulundurmayan ve tamamında nötr karakterler içeren kitaplar, çalışma kapsamı dışında tutulmuş ve son beş yıla ait elli altı resimli çocuk kitabı çalışma grubunu oluşturmuştur. Veriler nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi ile elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından kontrol listesi oluşturulmuştur. Araştırma kapsamında kullanılan kontrol listesinin maddeleri; kitapların içeriği ve görsellerinde yer verilen renkler, meslekler, mekanlar, oyun ve oyuncaklar, sanatsal ve sportif faaliyetler, mizaç ve duygusal özellikler, gündelik işler olmak üzere yedi alt başlık üzerinden cinsiyet eşitliği/eşitsizliği açısından değerlendirilmiştir.

Bulgular: Yapılan analizler sonucunda, meslekler, mekanlar, sanatsal ve sportif faaliyetler, gündelik işler temalarında incelenen kitaplarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra kullanılan renkler, oyun ve oyuncaklar, mizaç ve duygusal özellikler temalarının geleneksel cinsiyet rollerini diğer temalara göre daha çok barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç: Alanyazın tarandığında, mevcut araştırmanın sonucunda, il halk kütüphanesinde bulunan çocuk kütüphanesi bölümü kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından eşitlik içeren kitapları çoğunlukla barındırmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum kütüphanedeki kitapların toplumsal cinsiyet eşitliği açısından nitelikli olduğunu gösterebilir.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitimi Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye. E-posta: mine_kync@hotmail.com

Afyon Kocatepe University, Department of Preschool Education, Afyonkarahisar, Türkiye. E-mail: mine_kync@hotmail.com

** Afyon Kocatepe Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitimi Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye. E-posta: kebireakpinar@gmail.com

Afyon Kocatepe University, Department of Preschool Education, Afyonkarahisar, Türkiye. E-mail: kebireakpinar@gmail.com

*** Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye. E-posta: ceperligamze@gmail.com

Afyon Kocatepe University, Faculty of Education, Department of Preschool Education, Afyonkarahisar, Türkiye. E-mail: ceperligamze@gmail.com

Özgünlük: Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan Çocuk Kütüphanesi bölümü, Afyonkarahisar ilinde bulunan tek kütüphane olması ve kütüphanenin çocuk kitaplığı bölümünün herhangi bir araştırmada incelenmemiş olması açısından önem arz etmektedir. Çocukların nitelikli ve ücretsiz olarak kitaplara ulaşabileceği kurumlar olan kütüphanelerde bulunan resimli çocuk kitaplarındaki toplumsal cinsiyet yargılarının deşifre edilmesi, çocuk kütüphanesinden yararlanan ailelerin ve öğretmenlerin bu alandaki farkındalığının artırılmasına yardımcı olacaktır. Resimli çocuk kitapları yazarlarının daha kapsayıcı ve nitelikli kitaplar yazmasına katkı sağlaması da çalışmanın özgünlüğünü destekleyici etkenlerden biridir.

Anahtar Sözcükler: Erken çocukluk dönemi; toplumsal cinsiyet rolleri; resimli çocuk kitabı; çocuk kütüphanesi; toplumsal cinsiyet eşitliği.

Abstract

Purpose: The aim of this study is to examine the illustrated children's books published between 2020-2024 and found in the Children's Section of Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa Provincial Public Library in terms of gender roles.

Method: In the study, books in the Children's Section of the Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa Provincial Public Library that do not contain signs of gender equality/inequality and include entirely neutral characters were excluded from the scope of the study and fifty-six illustrated children's books from the last five years constituted the study group. Data were obtained through document analysis, a qualitative research method. A checklist was created by the researchers as a data collection tool. The items in the checklist used within the scope of the research were evaluated in terms of gender equality and inequality under seven subheadings: colors, professions, spaces, games and toys, artistic and sports activities, temperament and emotional characteristics, and daily tasks, as reflected in the content and visuals of the books.

Findings: As a result of the analysis, it was concluded that gender equality was higher in books examined under the themes of professions, places, artistic and sports activities, and daily tasks. In addition, it was concluded that the themes of colors, games and toys, temperament, and emotional characteristics contained more traditional gender roles than other themes.

Implications: Upon scanning the literature, the current research concluded that the children's library section books in the provincial public library primarily contain books that promote gender equality. This may indicate that the books in the library are qualified in terms of gender equality.

Originality: *The Children's Library section in the Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa Provincial Public Library is important because it is the only library in the province of Afyonkarahisar, and the children's library section of the library has not been examined in any research. Deciphering gender judgments in illustrated children's books in libraries, which are institutions where children can access quality and free books, will help increase awareness among families and teachers who benefit from children's libraries. Another factor supporting the originality of the study is that it contributes to the authors of illustrated children's books writing more inclusive and qualified books.*

Keywords: *Early childhood; gender role; illustrated children's books; children's library; gender equality.*

Giriş

Bir ve yedi yaş arasındaki çocuklara okunan veya çocukların kendilerinin okudukları kitaplara “Resimli Kitap” denir. Resimli kitaplar çocukların yaş grubuna ve bu grupların özelliklerine göre; 2-3 yaş grubu için ABC Kitapları, 4-5 yaş grubu için içerisindeki metinleri kısa, bolca resim içeren kitaplar, 6-7 yaş grubu çocuklar için ise anlatımı ve içeriği hareketli, ilgi çekici ve öğretici olarak yazılan kitaplardan oluşmaktadır. Resimli kitapların; basit bir hikaye ya da masal içermesi ve bunların içeriğindeki resimlerle birbirini tamamlayıcı bir düzende olması beklenir. Resimli çocuk kitapları aynı zamanda eğitim ve öğretim ortamlarındaki faaliyetleri destekleyen, çocuğun okuma alışkanlığı kazanmasına yardımcı olan, çocukların eğlenceli ve kaliteli zaman geçirmelerini sağlayan yapıtlardır. Yetişkinler, çocuklara soyut ve göreceli kavramları öğretmede resimli çocuk kitaplarını kullanırlar. Resimli çocuk kitaplarının yardımıyla çocukların gelişim alanları birçok yönden desteklenir ve kitaplar sayesinde okul öncesi dönem çocukları iştme ve görme duyularını kullanarak, yaşamları için temel kavramları öğrenip, yeni kazanımlar elde ederler. Bu kazanımların içerisinde çocukların kişiliklerindeki gelişimler, sanatsal kazanımlar, sevgi ve saygı gibi toplumsal kuralların kazanımı, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet eşitliği konuları yer alabilir (Demir, 2022; Derdiyok, 2024; Dereobalı, 2011).

Toplumsal cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet rolleri, bireyin biyolojik cinsiyetine göre bulunduğu toplumdaki özel ve kamusal alanlarda kişiden beklenen davranışlar bütünüdür (Derdiyok, 2024). Peter ve Pathak (2023) ise toplumsal cinsiyeti, kadın ve erkeklerin yeteneklerinin yanında cinsiyetlerine göre farklı rolleri içeren sosyal bir yapı olarak tanımlamışlardır. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine, erkeğin evi geçindirme sorumluluğunu üstlendiği, kadının ise evin düzeninden sorumlu olduğu düşüncesi örnek gösterilebilir (Salman Erden, 2019). Çocuklar tüm bu rol kabulleriyle içine doğduğu ailesinde, çevresini oluşturan okul veya akran gruplarında ya da medyada karşılaşabilirler (Derdiyok, 2024).

Günümüzde aile, arkadaş, medya gibi çocuğun yakın ve uzak çevresini oluşturan etmenlerin etkisiyle birlikte çocuklar, içine doğdukları toplumun kabul ettiği cinsiyet rollerini öğrenmektedirler. Toplum, kız çocuklarının uysal, itiraz etmeyen, sorgulamayan, uyumlu, duygularını ifade eden ve ilişkilere önem veren bir yapıda; erkek çocuklarının ise duygusal olarak güçlü, bağımsız, kuvvetli ve özgür ruhlu bir karakterde olmalarını beklemektedir. (Saygan ve Uludağlı, 2021). Bronfenbrenner (1977) çocukların gelişiminde çevrenin etkisini dikkate alarak Ekolojik Sistemler Kuramı'nı oluşturmuştur. Kuramın temelinde çocuğun gelişimi, tek başına biyolojik veya bireysel yaşantılarla değil, çocuğun çevresindekilerin etkilerini de içeren katmanlı bir sistemle ele alınmıştır. Bu katmanlardan Mikrosistem katmanı çocuğun yakın çevresini kapsarken kitaplar da mikrosistem içerisinde çocukların öğrenmelerini etkileyen etmenler olarak yerini alabilir. Çocuklar da bu mikrosistem elemanlarından toplumsal cinsiyet ile ilgili öğrenmelerini gerçekleştirebilirler.

Çocuk kütüphaneleri Ekolojik Sistemlerin içinde yer alan mikrosistemin parçası olarak çocukları çevreler. Çocuk kütüphaneleri çocukların gelişim düzeylerine uygun kitaplar barındıran, bağımsız binalarda ya da kütüphane binalarının içinde ayrı bölümlerde bulunan kurumlardır (Akkaya ve Odabaş, 2019). Çocuk kütüphanelerinde vakit geçiren çocukların, okuma alışkanlıkları pekişirken aynı zamanda akran gruplarıyla bir araya gelerek okuma kültürüyle ilgili kazanımlar elde edebilirler. Aynı zamanda çocuklar kütüphaneler aracılığıyla niteliksel özellikleri zengin pek çok farklı kitaplara ücretsiz olarak ulaşabilirler (Cevher, 2015). Kütüphaneler çocukların okuma kültürünü kazanmasındaki rolünü nitelikli kitapları bulundurmalarıyla tamamlayabilirler. Bunun yanında çocuk kütüphanelerinin ödünç verme oranlarında artış olması kütüphanelerinde nitelikli kitapların bulunmasıyla ilişkilendirilebilir (Yılmaz ve Yılmaz, 2021). Çocuk kütüphaneleri çocukların bireysel gelişimlerine destek olup, çocukların toplumsallaşmasını sağlarken bulundukları bölgelerin yerel özelliklerini de barındırırlar. Çocuk kütüphanelerin bu özellikleri dışında, çocuğun akran gruplarıyla sosyalleşmesine fırsat sunma, iyi bir kütüphane kullanıcısı olmasını sağlama, bilgiye erişebilmek için beceri kazandırma gibi işlevleri vardır ve bu işlevlerini gerçekleştirebilmesi için yeterli ve nitelikli kaynaklara sahip olması gerekmektedir (Akkaya ve Odabaş, 2019).

Alanyazın taramasında, resimli çocuk kitaplarını toplumsal cinsiyet açısından inceleyen araştırmalara göre kitaplardaki karakterlerin cinsiyetleri, yer aldıkları ortamlar geleneksel cinsiyet rolleri bakımından değişimi desteklerken karakterlerin kıyafetlerinde kullanılan renkler ve meslek dağılımlarında ise geleneksel cinsiyet rollerinin pekiştirildiği görülmüştür (Şeren vd., 2022). Başka bir çalışmada, toplumsal cinsiyet üzerine kalıp yargılara yer veren kitaplarda, kadın ve erkeğin toplumda kabul gören davranışları gösterdikleri, çizimlerde ise karakterlerin görünümünün geleneksel olduğu belirtilmiştir (Batmaz, 2021). Resimli çocuk kitaplarının incelendiği diğer bir çalışmada ise kitaplarda yer alan dil ve dil dışı görsellerde, kız çocuklarının evcilik oynayıp bebeklerine kıyafet diktiği, erkek çocuklarının ise top ve arabalarla oynadığı, büyük oranda da geleneksel cinsiyet rollerine yer verildiğine değinilmiştir (Hakkoymaz ve Tanju Aslışen, 2022). Diğer yandan Derdiyok'un (2024) toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitaplara yer verdiği çalışmasında kitap sayısının beklenen düzeyde olmamasıyla beraber incelenen kitapların çoğunda baş karakterlerde toplumsal cinsiyet rolleri bakımından eşitliğin vurgulandığı; ödüllü resimli hikaye kitaplarını incelendiği çalışmada ise toplumsal cinsiyet bağlamında kavram veya kalıp yargıların yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır (Yener, 2020).

Bunun yanında Zeyno Kitapları Serisi'nin incelendiği çalışmada da kadın ve erkeklere verilen meslekler, sorumluluklar ve kişisel özellikler bakımından geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine rastlanılmadığı, kadın karakterlerin güçlü ve dış dünyaya açık bir şekilde ele alındığı belirtilmiştir. (Tunagür ve Kılıç, 2023).

Erken çocukluk dönemi, çocukların tüm gelişim alanlarında öğrenmenin en kritik süreçlerinden birini yaşadığı, bu süreçte öğrenilen bilgilerin içselleştirilerek kişilik özelliklerinin büyük ölçüde şekillendiği ve bu çok boyutlu gelişim sürecinin dönemin önemini açıkça ortaya koyduğu bir dönemdir (Şen, 2007). Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının öğrenildiği erken çocukluk döneminde, resimli çocuk kitaplarının önemi büyüktür. Nitekim çocuklar, kitaplar yoluyla toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarını içselleştirebilirler (Kocaman ve Erdol, 2023). Çocukların kitaplara ücretsiz olarak erişebildiği çocuk kütüphaneleri, çocukların okuma kültürünü kazanıp, akranlarıyla pekiştirebildiği, kütüphanedeki nitelikli kaynaklarla bilgiye erişebilme becerilerini kazanıp toplumsallaşabildikleri ve bölgenin yerel özelliklerini öğrenebildikleri alanlardır (Akkaya ve Odabaş, 2019; Cevher, 2015; Yılmaz ve Yılmaz, 2021). Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının çocuk edebiyatındaki yansımaları, geçmişten günümüze farklı boyutlarda ele alınmıştır. Araştırmacılar, bu konuyu kitapların içeriğinde yer alan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları (Güran Yiğitbaşı ve Sarıçam, 2020; Oğuz Rollas, 2017; Salman Erden, 2019; Qiu ve Yoke, 2024), ana ve yan karakterlerin cinsiyetleri (Şahin ve Özaydınlı, 2023), karakterlerdeki renk tercihleri (Davarcı ve Zengin, 2021), meslek temsilleri (Akıncı Çoşun ve Yılmaz, 2022; Dilek, 2014; Harper, 2023; Özen vd., 2022; Paynter, 2011), bulundukları mekânlar (Hareket ve Dündar, 2023; Kütük, 2024), kişilik ve fiziksel özellikler (Batmaz, 2021; Çelikoğlu ve Koyuncu Şahin, 2024) ile gerçekleştirdikleri eylemler ve üstlenilen görevler (Ata Doğan vd., 2018; Karaaslan vd., 2018; Şahin ve Özaydınlı, 2023) gibi başlıklar altında incelemiştir. Dumanlı ve Esen (2022) çalışmalarının sonunda, çocuk kitaplarının çocuklarının hayatını etkilemede görmezden gelinemeyecek düzeyde bir katkısının olduğu, çocukların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamındaki yargılarını kuvvetlendirebileceğini ya da var olan olumsuz yargılarını değiştirebilmekte yardımcı olabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Tüm bunlar düşünüldüğünde, çocukların nitelikli ve ücretsiz olarak kitaplara ulaşabileceği kurumlar olan kütüphanelerdeki resimli çocuk kitaplarının içeriğini oluşturan toplumsal cinsiyet yargılarının deşifre edilmesi, bu kütüphanelerden yararlanan ailelerin ve öğretmenlerin farkındalığının artırılmasına yardımcı olması ve resimli çocuk kitapları yazarlarının daha kapsayıcı ve nitelikli kitaplar yazmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Bu çalışma ile, Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesindeki resimli çocuk kitapları, toplumsal cinsiyet rolleri açısından ilk kez ele alınmakta ve bu durumun bölgede farkındalık oluşturabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında çalışmanın yürütüldüğü kütüphanenin Afyonkarahisar ilinde bulunan tek çocuk kütüphanesi olması ve kütüphanenin herhangi bir çalışmaya konu olmaması mevcut çalışmanın özgünlüğünü pekiştirmektedir. Kütüphaneye ulaşım koşulları göz önüne alındığında kütüphanenin il merkezinde bulunması ve kütüphanelerin günümüz şartlarında pahalılaşan nitelikli kitapları barındırmasından kaynaklı halk tarafından yoğun bir şekilde tercih edilmesi mevcut araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesinde bulunan Çocuk Kütüphanesi içerisindeki 2020-2024 yılları arasında yayımlanan resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesidir.

Araştırma kapsamında incelenen çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine yer verilme durumlarına göre aşağıdaki alt başlıkların cevapları aranacaktır:

1. Kullanılan renkler açısından toplumsal cinsiyet unsurlarının kitaplarda dağılımı nasıldır?
2. Meslekler açısından toplumsal cinsiyet unsurlarının kitaplarda dağılımı nasıldır?
3. Karakterlerin sıklıkla bulundukları mekânlar bakımından toplumsal cinsiyet unsurlarının kitaplarda dağılımı nasıldır?
4. Karakterler tarafından oynanan oyunlar ve oyuncaklar açısından toplumsal cinsiyet unsurlarının kitaplarda dağılımı nasıldır?
5. Karakterler tarafından katılım gösterilen sanatsal ve sportif faaliyetlerin toplumsal cinsiyet unsurları açısından kitaplarda dağılımı nasıldır?
6. Sergilenen mizaç özellikleri/ duygusal temelli davranışların toplumsal cinsiyet unsurları açısından değerlendirilmesi nasıldır?
7. Gündelik işlerin toplumsal cinsiyete göre kitaplardaki dağılımı nasıldır?

Yöntem

Araştırma Deseni

Afyonkarahisar Ahmet Gedik Paşa İl Halk Kütüphanesindeki Çocuk Kütüphanesinde yer alan resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliği ve/veya eşitsizliği açısından incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiş olan bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasıdır. Örnek olay çalışması olarak da adlandırılan durum çalışması (Büyüköztürk vd., 2015), bir veya birden fazla olay, durum veya nesnenin derinlemesine incelendiği yöntem olarak tanımlanmaktadır (Tashakkori vd., 2020).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Afyonkarahisar Ahmet Gedik Paşa İl Halk Kütüphanesinde yer alan Çocuk Kütüphanesi bölümündeki son beş yıla ait elli altı resimli çocuk kitabı oluşturmaktadır. İncelenen toplam 406 kitaptan içeriklerinde toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine yönelik belirtiler bulunmayan ve tamamında nötr karakterler barındıran kitaplar çalışma kapsamı dışında tutulmuş, kalan elli altı kitap ise çalışma grubunda yer almıştır. Araştırmada belirlenen amaçlar doğrultusunda, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen bilgilerin derinlemesine incelenmesini sağlayan örnekleme yöntemlerinden amaçsal örnekleme kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2015). Bunun yanında çalışmada, amaçsal örnekleme ile ilgili stratejilerden biri olan ölçüt örnekleme (kriter örnekleme) yöntemine yer verilmiştir (Patton, 2014). Ölçüt örnekleme de belli ölçütleri gerçekleştiren durumları belirlemek amacıyla kullanılan yöntemdir (Baltacı, 2018). Bu bakımdan çalışmada iki ölçüt göz önünde bulundurularak incelemeler yapılmıştır. Daha önce toplumsal cinsiyet açısından incelenmemiş

çocuk kütüphanesi olması ilk ölçüt olarak belirlenirken ikinci ölçüt olarak da bu kütüphanedeki son beş yıla ait olan kitapların ele alınmasına dikkat edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Çalışma için literatür taraması sonucunda (Çelikoğlu ve Koyuncu Şahin, 2024; Hareket ve Dündar, 2023; Tunagür ve Kılıç, 2023) üç okul öncesi eğitim uzmanı görüşüne başvurularak, kitapları toplumsal cinsiyet eşitliği ve/veya eşitsizliği açısından incelemek için kontrol listesinin maddeleri oluşturulmuştur. Resimli çocuk kitapları incelenirken aşağıdaki maddelere dikkat edilmiştir.

- Karakterlerde kullanılan renkler açısından toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini bulunduran unsurlara yer verilmiştir/verilmemiştir.
- Karakterlerin mesleklerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini bulunduran unsurlara yer verilmiştir/verilmemiştir.
- Karakterlerin sıklıkla bulundukları mekânlar bakımından toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini bulunduran unsurlara yer verilmiştir/verilmemiştir.
- Karakterler tarafından oynanan oyunlar ve oyuncaklar açısından toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini bulunduran unsurlara yer verilmiştir/verilmemiştir.
- Karakterler tarafından katılım gösterilen sanatsal ve sportif faaliyetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini bulunduran unsurlara yer verilmiştir/verilmemiştir.
- Karakterler tarafından sergilenen mizaç özellikleri/ duygusal temelli davranışların toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini bulunduran unsurlara yer verilmiştir/verilmemiştir.
- Gündelik işlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini bulunduran unsurlara yer verilmiştir/verilmemiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmacılar Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesinin Çocuk Kütüphanesi bölümündeki tüm kitaplara ulaşabilmek, ulaşılan kitapları ayrıntılı olarak inceleyebilmek amacıyla iki farklı tarihte ayrı ayrı kütüphaneye gitmişlerdir. Kütüphanenin çocuk kütüphanesi bölümündeki 2020-2024 basım yılında yayımlanan toplam 406 kitap iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. İncelenen bu kitapların içerisinde; nötr karakterlere sahip olan kitaplar, sözsüz kitaplar, savaş içerikleri ve yakın tarihi toplumsal olayları içeren kitaplar, yaş grubu 3-6 yaş dışında olan kitaplar ve biyografi, gezi, tarih, dini bilgiler, dil öğretimi, deney, gözlem ve etkinlik kitabı türünde olan kitaplar, fikir birliğiyle çıkarılmıştır. Geriye kalan 92 kitap iki araştırmacı tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliği kontrol listesine göre tekrar ayrı ayrı incelenmiş ve içeriğinde toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliği bakımından herhangi bir içerik olmayan 36 kitap araştırmacıların ortak kararıyla çalışma grubundan çıkarılmıştır. Bu kitapların künyesi Ek 1’de verilmiştir.

Tüm bu incelemelerin sonucunda, geriye kalan toplam 56 kitap nihai olarak çalışma grubunu oluşturmuş ve bu kitapların künyeleri Ek 2’de belirtilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan 56 kitap iki araştırmacı tarafından ayrı olarak ve tek tek kontrol listesindeki maddeleri kapsayacak şekilde incelenmiş ve kontrol listeleri doldurulmuştur. Ardından doldurulan kontrol

listeleri iki araştırmacı tarafından karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmanın ardından fikir birliğine varılarak kontrol listelerinin son hali oluşturulmuştur.

Veri Analizi

Bu araştırmada veriler nitel araştırma yöntemlerinden olan betimsel analiz yoluyla yorumlanmıştır. Var olan durumun olabildiğince dikkatli bir şekilde incelenmesi betimsel analiz olarak açıklanır (Büyüköztürk, 2015).

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın inanırılık ve güvenirliliğini artırmak için, araştırmacı üçgenleme yöntemi ve uzman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı üçgenleme yöntemi, üçgenleme yöntemlerinden verilerin toplanması, analiz edilmesi ve verilerin yorumlanması sürecinde iki araştırmacının birlikte çalışmasıdır. Uzman incelemesi yöntemi ise, araştırmanın veri toplama aşamasından çalışmanın sonlanmasına kadar olan tüm süreçlerde toplumsal cinsiyet alanı uzmanının eleştirel bakış açısına başvurulmasıdır (Başkale, 2016).

Araştırmada kullanılacak olan kontrol listesinin maddeleri oluşturulurken literatür taranmış ve üç uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırma için çalışma grubunu oluşturan resimli çocuk kitapları iki uzman tarafından en az dörder kez okunmuş ve kontrol listesindeki maddeler bu okumalar sonucunda dikkatle doldurulmuştur. Araştırmanın güvenirliliğini artırmak için bulgular açıklanırken kitaplarda yer alan görsellere ve cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini içeren cümle örneklerine yer verilmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında kullanılan kontrol listesi, kitapların içeriği ve görselleri üzerinde kullanılan renkler, meslekler, mekanlar, oyun ve oyuncaklar, sanatsal ve sportif faaliyetler, mizaç ve duygusal özellikler, gündelik işler olmak üzere yedi alt başlık üzerinden cinsiyet eşitliği veya eşitsizliği açısından değerlendirilmiştir. İncelenen 56 kitapta yer alan karakterler, görseller ve metinler dikkate alınarak bu unsurlar sayılmış ve her bir kitap için kontrol listeleri doldurulmuştur. Tablolar doldurulurken kontrol listesinde bulunan maddelerin toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliği içermesi ve içermemesi, kontrol listesinde bulunan maddelere uygun bir görsel, metin ya da karakterin hiç bulunmamasına göre toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitap sayısı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitap sayısı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine/eşitsizliğine dair herhangi bir bulgu içermeyen kitap sayısı belirtilmiştir.

Karakterler tarafından kullanılan renklerin toplumsal cinsiyet rollerine yer verilmesi açısından değerlendirilmesine dair bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1*Kullanılan renkler açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesine dair sayısal bulgular*

	Toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine dair içerik bulunmayan kitap sayısı
Kullanılan renkler açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesi	30	24	2

Toplamda 56 kitabın görsel ve metin içerikleri incelenmiş ve Tablo 1'e ulaşılmıştır. Davarcı ve Zengin (2021) çalışmalarında, erkeklerde mavi ve gri renklerin kadınlarda ise pembe, mor ve kırmızı renklerin kullanım sıklığının fazla olduğunu belirtirken; Batmaz (2021) ise çalışmada, erkeklerde mavi ve gri, kadınlarda ise pembe ve turuncu rengin sık kullanıldığını ve bu durumun kültürel değerlerle ilişkili olabileceğini ifade etmiştir. Mevcut çalışmada ise yukarıda örnekleri verilen çalışmalara istinaden geleneksel cinsiyet kalıp renkleri olarak kız çocukları için pembe, mor, kırmızı ve tonları, erkek çocukları için ise mavi, gri ve tonları kabul edilmiştir. Mevcut araştırma da geleneksel cinsiyet renk kalıplarına uygun olmayan renklerin karşı cins karakterlerde kullanıldığı durumlar cinsiyet eşitliği örneği olarak kabul edilmiştir. Tablo 1'de belirtilen 30 kitabın kahramanlarının kıyafetlerinde bu şekilde renk kullanımı sayısının geleneksel cinsiyet kalıp renklerinin kullanımına göre daha fazla ya da eşit olduğundan cinsiyet eşitliğini destekler niteliktedir. Tablo 1'te belirtilen 24 kitapta ise geleneksel renk kalıplarına uygun renk kullanımına yer verildiğinden bu kitaplar cinsiyet eşitsizliği örneği olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 1.*Kavanozda bir yıldız*

Şekil 1 incelendiğinde, pembe renkli dinozor kostümlü erkek çocuk, pembe yelek giyen kovboy adam, pembe renkli tilki çocuk, pembe renkli bankta oturan köpek balığı çocuk yer aldığı görülmektedir. Genellikle pembe renk toplumsal cinsiyet kalıplarında kadınlara/kız

çocuklarına atfedildiği ancak ilgili görselde çoğunlukla erkek karakterlerde bu renge yer verildiğinden bu görsel toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun bir örnek teşkil etmektedir.

Bunun dışında, Bu Sınıfta Herkes Var adlı kitapta da öğretmen renklerle ilgili cinsiyet eşitliğine değinmiştir. Kitapta resim yapmanın bir sanat olduğunu vurgulayan Ezgi Öğretmen: “Pembesi- mavisi renklerin cinsiyeti yokmuş...” cümlesiyle bu görüşünü desteklemiştir.

Şekil 2.

Ben bir kitapsavarım

Şekil 3.

Annem bir süper kahraman

Diğer yandan, Şekil 2’de yer verilen kitabın tüm karakterleri gölge, siyah beyaz ve kolaj şeklinde gösterildiği, Şekil 3’teki kitapta ise sadece bir anne ve kız karakter bulunduğu ve karşı cinsiyeti temsil eden bir figür olmadığı için bu 2 kitabın renklere yer verilme durumu incelenememiştir. Bu bakımdan Tablo 1’te yer alan bu 2 kitap cinsiyet eşitliği/eşitsizliği içermeyen kategoride sınıflandırılmıştır.

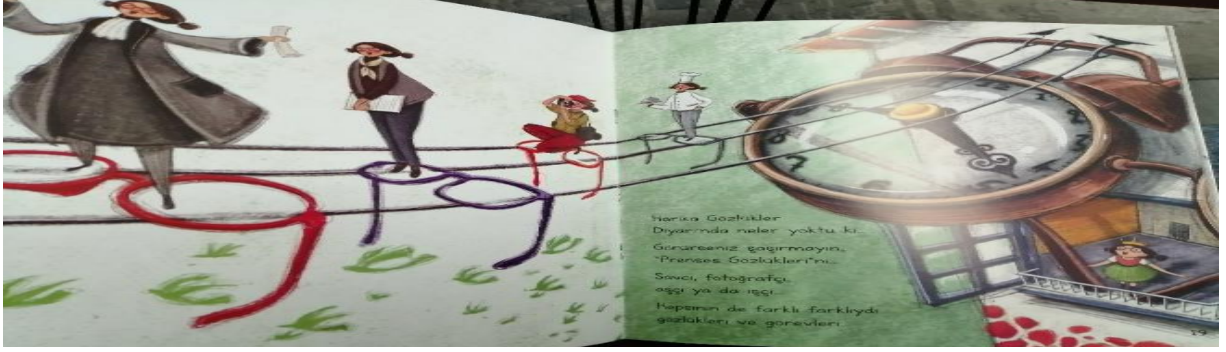
Karakterlerin mesleklerinin toplumsal cinsiyet unsurları açısından değerlendirilmesine dair bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Meslekler açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesine dair bulgular

	Toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine dair içerik bulunmayan kitap sayısı
Meslekler açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesi	17	8	31
	Toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine dair içerik bulunmayan kitap sayısı
Meslekler açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesi	17	8	31

Toplamda 56 kitabın görsel ve metin içerikleri incelenmiş ve Tablo 2’ye ulaşılmıştır. Kitapların içerikleri, kadınların meslek sahibi olup olmaması, erkeklerin meslek sahibi olup olmaması, kitapta meslek sahibi olan kadınların sayısının erkeklerden fazla ya da erkeklere eşit olması, kız çocuklarına atfedilen meslekler, erkek çocuklarına atfedilen meslekler ve bunların geleneksel kalıp yargılarına uygun olup olmamasına göre incelenmiştir (Derdiyok, 2024; Tunagür ve Kılıç, 2023). İnceleme sonucunda 17 kitapta meslekler açısından cinsiyet eşitliği içeren içeriklere yer verilirken 8 kitapta meslekler açısından cinsiyet eşitsizliği içeren içerikler bulunmaktadır. Cinsiyet eşitliği içerdiği kabul edilen 17 kitapta; 25 farklı kadın karakterin, 3 farklı kız çocuğunun, 12 farklı erkek karakterin ve 1 erkek çocuğunun meslek sahibi olarak hikayelerde bahsedildiği görülmüştür. Bununla birlikte kadınlar için, öğretmen, kırtasiyeci, müdür, astronot, müze görevlisi, müzisyen, doktor, esnaf, savcı, işçi, iş insanı gibi birçok meslek grubu verilmiştir. “Kıvırcık Kate” isimli kitapta ana kahraman bir kız çocuğudur ve bilim insanından kaşife, doktordan ressama, dublörden astronota hikayede geçen diğer tüm meslekleri kendisi deneyimlemektedir. “Gürültücü Bebek” isimli hikayede sadece kadın karakterler meslek sahibi olarak verilmiş ve bu meslekler hayvan bakıcısı, çiftçi ve profesördür. Cinsiyet eşitsizliği içerdiği kabul edilen 8 kitapta ise; 3 farklı kadın, 1 erkek çocuk, 16 erkek meslek sahibi olarak bulunurken kız çocuklarının meslek sahibi olmadığı görülmüştür. Tablo 2’de verilen 31 kitapta ise meslek vurgusunun bulunmadığı şeklinde değerlendirilmiştir.

Şekil 4.*Harika gözlükler diyarı***Şekil 5.***Karasinek Mars yolcusu*

Şekil 4 ve Şekil 5 incelendiğinde, toplumsal cinsiyet eşitliğine sahip kitapları temsil eden görsellerde savcı, fotoğrafçı, aşçı, astronot meslekleri kadınlara atfedilerek cinsiyet eşitliği içeren mesleklere yer verilmiştir.

Karakterlerin sıklıkla bulundukları mekânlar bakımından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesi açısından değerlendirilmesine dair bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Karakterlerin sıklıkla bulundukları mekânlar bakımından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesine dair bulgular

	Toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine dair içerik bulunmayan kitap sayısı
Karakterlerin sıklıkla bulundukları mekânlar bakımından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesi	34	5	17

Toplamda 56 kitabın görsel ve metin içerikleri incelenmiş ve Tablo 3'e ulaşılmıştır. Kitaplarda karakterlerin sıklıkla bulundukları mekanların cinsiyete göre dağılımında yetişkinlerin ve çocukların sayıları dikkate alınmıştır. Alanyazın tarandığında, geleneksel kalıplarda mekan olarak kadınların ev içinde bulunduğu görülmüştür (Adam ve Harper, 2023; Dumanlı ve Esen, 2022; Oğuz Rollas, 2017). Buna göre her iki cinsiyetten karakterin evin içinde veya dış mekanda bulunmasının sayısı, kadınlarda daha çok veya kadın erkek eşit ise cinsiyet eşitliği olarak, her iki cinsiyetten karakterin evin içinde veya dış mekanda aynı anda bulunmasının sayısı erkeklerde daha çok ya da erkeklerin dış mekanlarda bulunmasının sayısı kadınların dış mekanlarda bulunma sayısından daha çok ise cinsiyet eşitsizliği olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra her iki cinsiyette sadece evin içinde ya da hikaye sadece tek bir mekanda geçiyor ise cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine göre mekan içermeyen kabul edilmiştir. Buna göre karakterlerin sıklıkla bulundukları mekanlar cinsiyet eşitliğini içeren olarak 34, cinsiyet eşitsizliği içeren olarak 5, cinsiyet eşitliği/eşitsizliği içermeyen olarak ise 17 kitap bulunmuştur.

Şekil 6.

Dinozor arayan çocuklar

Şekil 7.

Aklımda bir şey var

Şekil 6 ve Şekil 7 incelendiğinde, dış mekanda bulunan farklı cinsiyetlere sahip yetişkin ve çocuklar görülmektedir. Şekil 6’da yer alan müzede görev yapan kadın, erkek ve kız çocuk, kadın karakter, kafede görev yapan kadın ve erkek garson, anne ve baba birlikte bir aile bulunmakta, Şekil 7’ de ise iki kız ve bir erkek çocuk karakter lunaparkta bir arada yer almaktadır. Bu bakımdan örnek olarak verilen görseller, karakterlerin sıklıkla bulundukları mekanlar açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine sahiptir.

Karakterler tarafından oynanan oyunlar ve oyuncakların toplumsal cinsiyet unsurları açısından değerlendirilmesine dair bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

Karakterler tarafından oynanan oyunlar ve oyuncaklar açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesine dair bulgular

	Toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine dair içerik bulunmayan kitap sayısı
Karakterler tarafından oynanan oyunlar ve oyuncaklar açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilmesi	15	9	32

Toplamda 56 kitabın görsel ve metin içerikleri incelenmiş ve Tablo 4’e ulaşılmıştır. Kitaplar içerisinde bulunan oyuncaklar, çocukların akranlarıyla veya yetişkinlerle oynadığı oyunlar, geleneksel cinsiyet kalıplarına uygunluğuna göre incelenmiş olup (Hakkoymaz ve Tanju Aslışen, 2022), toplam 15 kitapta geleneksel kalıp yargılara uymayan oyun, oyuncaklara yer verilme durumu, toplam 9 kitapta geleneksel kalıp yargılara uygun oyun, oyuncaklara yer

verilme durumu görülmüştür. Cinsiyet eşitliği içerdiği kabul edilen 15 kitapta; misket oyunu, top oyunu, uçurtma uçurmak, zıplamak, kaymak, yakalamaca gibi oyunların kız ve erkek çocuklarının beraber oynadığı, kitaplardaki kız ve erkek çocuklarının oyuncak tercihlerinin ise gitar, çaydanlık, peluş ayı, bloklar, eşleme kartları, boyalar gibi oyuncaklar olarak gösterildiği görülmüştür. Cinsiyet eşitliği içerdiği kabul edilen 15 kitapta bir baba çocuklarıyla ip atlarken 19 kız çocuğu ve 16 erkek çocuğunun oyun oynadığı görülmüştür. Kadın karakterlerden ise oyun oynayan yoktur. Cinsiyet eşitsizliği içerdiği kabul edilen 9 kitapta ise; 2 kız çocuğu ve 8 erkek çocuğunun oyun ve oyuncaklarla ilişkisi olduğu görülmüştür. Kız çocuklarının peluş ve bebekler ile, erkek çocuklarının ise tamir oyuncakları, savaş oyunları, tren, araba, kılıç ile oynadıkları görülmüştür. Toplam 32 kitapta ise bu kapsamı içeren oyun ve oyuncaklara yer verilmediği görülmüştür.

Şekil 8. Babaannemden geriye

Şekil 9. Kıvırcık Kate

Şekil 8 incelendiğinde, ana karakterin odasında yer alan top, kitap, boya kalem, peluş ayı, tavşan ve balık şeklinde oyuncaklara yer verilmiştir. Buna ek olarak Şekil 9’ da ise kız ve erkek çocuğunun birlikte top/futbol oynadığına yönelik görsel sunulmuştur. İlgili görsellerde bu oyun/oyuncaklara yer verilmesi geleneksel kalıplarda erkeklere atfedilmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, görsellerde yer alan oyun/oyuncakların kız ve erkek çocuklarınca tercih edilmesi toplumsal cinsiyet eşitliği olarak kabul edilmektedir.

Şekil 10.

Mateo seçmeyi öğreniyor

Şekil 10 incelendiğinde, Mateo adlı karakterin el arabasına seçtiği oyuncakları koyarken aile üyelerinin onu bu konuda yönlendirdiği görülmektedir. Benzer şekilde kitapta annesinin Mateo'ya söylediği “Erkekler tamirat sever!” cümlesi bu örneği destekler niteliktedir. Bu bakımdan ilgili görsel sadece erkeklere ait oyuncaklara yer vermesinden dolayı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içermektedir.

Karakterler tarafından katılım gösterilen sanatsal ve sportif faaliyetlerin toplumsal cinsiyet unsurları açısından değerlendirilmesine dair bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Karakterler tarafından katılım gösterilen sanatsal ve sportif faaliyetlerin toplumsal cinsiyet unsurları açısından değerlendirilmesine dair bulgular

	Toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine dair içerik bulunmayan kitap sayısı
Karakterler tarafından katılım gösterilen sanatsal ve sportif faaliyetlerin toplumsal cinsiyet unsurları açısından değerlendirilmesi	12	1	43

Toplamda 56 kitabın görsel ve metin içerikleri incelenmiş ve Tablo 5’e ulaşılmıştır. Kitaplar içerisinde bulunan çocukların akranlarıyla veya yetişkinlerle sanatsal ve sportif faaliyetlere katılımları incelenmiştir. Kız ve erkek karakterlerin birlikte yahut kızların daha fazla sanatsal ve sportif faaliyetlerde bulunduğu 12 kitap cinsiyet eşitliği içeren, sanatsal ve sportif faaliyetlere sadece erkek çocuklarının katılım gösterdiği 1 kitap ise cinsiyet eşitsizliği içeren kitap olarak kabul edilmiştir (Şahin ve Özaydınlı, 2023; Şeren vd., 2022). Cinsiyet eşitliği içerdiği kabul edilen 12 kitapta; sanatsal faaliyetler drama ve dans ve bale gösterileri, şiir okuma, enstrüman çalma, origami yapma sportif faaliyetler ise yüzme, futbol maçı, tenis olarak bulunmaktadır. 2 kadın, 2 erkek, 10 kız çocuğu ve 9 erkek çocuğu sanatsal ve sportif faaliyetleri yapan karakterler olarak görülmektedir. Bu kitaplarda sanatsal ve sportif faaliyetleri kız ve erkek çocukları birlikte yapmaktadırlar. “Büyüdüğüm Zaman” kitabında erkek ve kız çocuğu birlikte bale yapmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği içerdiği kabul edilen “Can ve Badem İz Peşinde” kitabında ise kız çocuğunun sadece dans ettiği görselde görünürken, ana karakter olan erkek çocuğu ise tiyatro kulübünde ve basket takımındadır. Toplam 43 kitapta ise sanatsal ve sportif faaliyetlere yer verilmemiştir.

Şekil 11. Can ve Badem iz peşinde

Şekil 12. Sen Halledersin

Şekil 11 incelendiğinde, basketbol takımında sadece erkek karakterlerin bir arada olduğu görsele yer verilmiştir. Kitapta sadece erkeklerin katıldığı bir basketbol takımı bulunmaktadır. Dolayısıyla ilgili görsel sanatsal ve sportif faaliyete katılım yönünden toplumsal cinsiyet eşitsizliğine örnek oluşturmaktadır. Şekil 12 incelendiğinde ise yüzme ve futbol oynama gibi iki farklı sportif faaliyette hem kız hem erkek çocuğun birlikte olduğu görülmektedir. Bu durum kitabı toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden destekler nitelikte sayılmıştır.

Karakter tarafından sergilenen mizaç özellikleri/ duygusal temelli davranışların toplumsal cinsiyet unsurları açısından değerlendirilmesine dair bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Sergilenen mizaç özellikleri/ duygusal temelli davranışların toplumsal cinsiyet unsurları açısından değerlendirilmesine dair bulgular

	Toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine dair içerik bulunmayan kitap sayısı
Sergilenen mizaç özellikleri/ duygusal temelli davranışların toplumsal cinsiyet unsurları açısından değerlendirilmesi	9	6	41

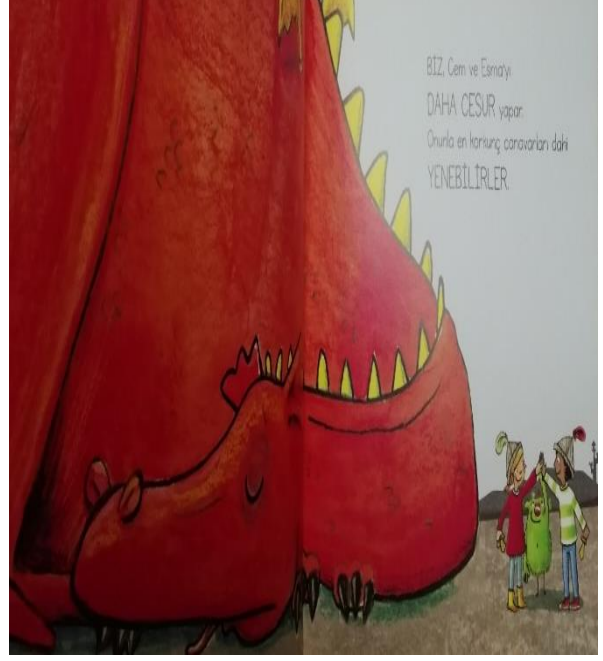
Toplamda 56 kitabın görsel ve metin içerikleri incelenmiş ve Tablo 6'ya ulaşılmıştır. Kitaplar içerisinde bulunan çocuk veya yetişkinlere ait mizaç özellikleri veya duygusal temelli davranışlar cinsiyet kalıp yargılarını içermesi açısından incelendiğinde (Saygan ve Uludağlı, 2021; Tunagür ve Kılıç, 2023) 9 kitapta cinsiyet kalıp yargılarını içeren ifadeler rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra 6 kitap cinsiyet kalıp yargılarını içermekte iken 41 kitapta ise çocuk veya yetişkinlere dair cinsiyet kalıp yargılarını içeren/içermeyen içerik bulunmamaktadır. Cinsiyet eşitliği içerdiği kabul edilen 9 kitapta; cesaret, güçlü olmak, üzülme, korkmak, engelleri aşmak mizaç ve duygusal temelli davranışlar olarak aktarılmaktadır. 1 kadın, 7 kız çocuğu, 2 erkek ve 4 erkek çocuğunda bu özellikler

görülmektedir. “Babam Yerde Durmuyor” kitabında sevecenlik ve naziklik babaya atfedilmiş, “Korkmayı Bıraktığım Gün” kitabında ise korku bir erkek çocuğunun özelliği olarak verilmiştir. Cinsiyet eşitsizliği içerdği kabul edilen 6 kitapta ise, gözleri dolan duygusal anne, eğlenceli erkek, özenen ve sevgi veren anne, korkan kız çocuğu, empatik kız çocuğu ifadeleri bulunmakta olup bu ifadeler cinsiyet eşitsizliği barındıran ifadeler olarak kabul edilmiştir.

Şekil 13. Hikaye hırsızı

Şekil 14. Bir küçük biz

Şekil 13 incelendiğinde, korkusuzluk hissi ve cesaret duygusu ana karakter Lulu'ya atfedildiğinden ilgili görsel sergilenen duygusal özellik bakımından toplumsal cinsiyet eşitliği içermiştir. Şekil 14 incelendiğinde ise cesur olmak erkek ve kız çocuk tarafından paylaşılan bir mizaç özelliği olarak verilmiştir. Kitapta hem erkek hem de kız çocuk maceralara birlikte atılır, engelleri birlikte çözerler ve kitapta bunları beraber yapabileceklerine dair vurgular yer almıştır.

Şekil 15. Kırmızı çikolata kutusu

Diğer yandan Şekil 15 incelendiğinde, hediye olarak gelen çikolata kutusunu açmamalarına sebep olarak sivilce ve kilo ile mücadele etmelerini göstermişlerdir. Bu mizaç özelliklerini sergileyen karakterlerin kadın olması dolayısıyla ilgili görsel, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine örnek olarak verilmiştir.

Akıllı Sözler Kurulu Büyük Başkanı kitabında “Canım annem, büyükleri şaşırtan sözlerimi yazmış defterine. Tek tek, özenle, sevgiyle...” cümlesi özenli olmak, sevgi barındırmak vurgusunun anneye atfedildiğinden geleneksel kalıplara vurgu yapılmıştır.

Karakterlerin gündelik işlerinin toplumsal cinsiyete göre dağılımının değerlendirilmesine dair bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Gündelik işlerin toplumsal cinsiyete göre dağılımının değerlendirilmesine dair bulgular

	Toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitap sayısı	Toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine dair içerik bulunmayan kitap sayısı
Gündelik işlerin toplumsal cinsiyete göre dağılımının değerlendirilmesi	18	10	28

Son olarak 56 kitabın görsel ve metin içerikleri incelenmiş ve Tablo 7’ye ulaşılmıştır. Kitaplarda ev içi veya dışında çocuk bakmak, alışverişe gitmek, evi temizlemek, tamirat yapmak, sofrayı hazırlamak, çocuklara banyo yaptırmak gibi gündelik işler görülmektedir. Gündelik işlerin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, 18 kitabın içeriğinde gündelik işlerin kadın ya da erkek karakterlerdeki eşit dağılımına rastlanmıştır. Diğer yandan gündelik işlerin kadın ya da erkek karakter olarak eşit dağılım göstermediği veya kadınlara yüklenen toplumsal kalıp yargılarını (Derdiyok, 2024; Şahin vd. 2022) içeren işlerin 10 kitabın içeriğinde yer aldığı tabloda belirtilmiştir. Cinsiyet eşitliği içerdiği kabul edilen 18 kitapta; 5 kız çocuğu, 2 erkek çocuğu, 13 kadın ve 16 erkeğin bu görevleri beraber yahut ayrı yaptıkları, her cinsiyetin bahsi geçen işlerin hepsinden yaptığı görülmektedir. Cinsiyet eşitsizliği içerdiği kabul edilen 8 kitapta ise tüm gündelik işleri kadın hatta anne figürü olarak yerleştirilmiş 10 kadın figürünün yaptığı bu sırada hikayelerde var olan erkeklerin oturur, dinlenir durumda oldukları görülmektedir. Bunların dışında kalan 28 kitapta ise gündelik işlerin dağılımına ilişkin bir içerik bulunmamıştır.

Şekil 16. Büyüdüğüm zaman**Şekil 17.** Annemin aklı bende kaldı

Şekil 16 incelendiğinde, kadın ve erkek karakterin mutfakta iş bölümü yaptığı görülmektedir. İlgili görselde baba bulaşıkları yıkarken anne bulaşıkları kurulamaktadır. Bu bakımdan görsel, gündelik işlerin dağılımına yönelik toplumsal cinsiyet eşitliğine örnek teşkil etmektedir. Şekil 17 incelendiğinde ise anne iş yerinde toplantıya giderken babanın evde çocuğuyla ilgilenip yemek pişirdiği görülmektedir. Benzer şekilde, Babalar Çılgınlık Yapar kitabında ise “Üstelik pek bir becerikli. Kahvaltılar hazırlar, nefis yemekler yapar.” cümlesi babanın evde yaptığı işlerden bazıları olarak belirtilmiştir. Bu iki kitaptaki gündelik işler, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla uyuşmadığı için cinsiyet eşitliği olarak sayılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde yer alan Çocuk Kütüphanesindeki resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelendiği mevcut araştırmada, 2020-2024 yılları arasında yayımlanan 56 resimli çocuk kitabı, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında çeşitli kriterlere göre analiz edilmiştir. Bu kriterler; kullanılan renkler, meslekler, mekânlar, oyunlar ve oyuncaklar, sanatsal ve sportif faaliyetler, mizaç özellikleri ve gündelik işlerin dağılımı olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen kriterler doğrultusunda, kitaplardaki görsel ve metinler toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmiştir. İncelenen resimli çocuk kitaplarının genelinde geleneksel kalıpların dışına çıkıldığı söylenebilir. İncelenen kitapların görsellerinde pembe, kırmızı, mor gibi geleneksel olarak kız çocuklarına atfedilen renklerin (Batmaz, 2021; Davarcı ve Zengin, 2021) erkek karakterlerde de kullanılması, bazı kitaplarda baba figürünün ev içinde olup çocuk bakımını üstlenirken anne figürünün geleneksel kalıpların (Derdıyok, 2024; Dumanlı ve Esen, 2022; Şahin vd., 2022; Tunagür ve Kılıç, 2023) dışında olarak meslek sahibi olması, oyun veya oyuncak seçiminde genellikle erkeklere atfedilen (Hakkoymaz ve Tanju Aslışen, 2022) top ve topla oynanan oyunların kızlar tarafından da oynanması toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında olumlu örnekler olarak yorumlanabilir. TRT Çocuk Dergisinin toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet rollerinin çocuklara, geleceğe yönelik olarak verebileceği mesajlar açısından incelendiği çalışmanın sonucunda, dergilerin genelinde toplumsal kalıp yargılarını içerdiği sonucuna varılmıştır (Güran Yiğitbaşı ve Sarıçam, 2020). Oğuz Rollas (2017) çalışmasında, toplumsal cinsiyetin inşasını resimli çocuk kitaplarında araştırmış, üç farklı seriden kitaplar seçerek

çalışmasını yapmış ve kadının anne olmak, temizlik yapan kişi olmak, evin içinde bulunan kişi olmak gibi toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını destekler şekilde kitaplarda ifade edildiği sonucuna ulaşmıştır. Resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının çocukların bilişsel, dilsel ve davranışsal gelişimleri üzerindeki etkilerini inceleyen Qiu ve Yoke (2024), çocuk edebiyatında geleneksel cinsiyet rollerinin hala yaygın olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmalarında erkek karakterler güçlü, maceracı ve lider olarak, kadın karakterler ise pasif, besleyici ve bağımlı olarak tasvir edilmektedir. Aynı zamanda bu kalıpların çocukların bilişsel gelişimini, dil edinimini ve sosyal etkileşimlerini etkileyerek cinsiyet eşitsizliğini pekiştirebileceğini düşünmektedirler. Bu çalışmaya paralel olarak Salman Erden'in (2019) incelediği 27 adet resimli çocuk kitabında da toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bulunmaktadır. Bu çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, mevcut araştırmanın sonucunda, il halk kütüphanesinde bulunan çocuk kütüphanesi bölümü kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından eşitlik içeren kitapları çoğunlukla barındırmış olması, kütüphanedeki kitapların bu açıdan nitelikli olduğunu gösterebilir.

Mevcut araştırmadaki kitaplarda kullanılan renklerin cinsiyete göre dağılımları incelenmiş ve nötr renklerin tercih edilmesi veya geleneksel renk kalıplarının dışına çıkan renk kullanımlarının sayısı da dikkate alındığında, kitapların genelinde cinsiyet eşitliği vurgusu yapılmıştır. Yener (2020) çalışmasında, okul öncesi döneme ait yazılan, birden fazla ödül alan dokuz adet resimli hikaye kitabını incelemiş ve bu kitaplarda toplumsal cinsiyete göre renkler arasında belirgin bir farka rastlanılmadığını, pastel tonların yanı sıra kız ve erkek karakterlerin yeşil, kırmızı ve mavi rengi kullandıklarını belirtmiştir. Benzer bir araştırmada yer verilen kitapların içeriğinde, karakterlerin kıyafetlerinde kullanılan renklerin çevre ve olay örgüsüne göre değişiklik göstererek yeşil, mavi, kahverengi ve sarı tonlarının ağırlıklı olduğu, kullanılan renklerde cinsiyet temelli bir ayrım bulunmadığı belirtilmiştir (Filipović, 2018). Kaynak ve Aktaş'ın (2017) çalışmalarında ise okul öncesi hikaye ve masal kitaplarında bulunan kadın karakterlerin kıyafetlerinde kullanılan renklerde genellikle mavi, kırmızı, yeşil, mor renk tonlarının bulunduğu ve pembe rengin diğer renklere oranla daha az kullanıldığına değinilmiştir. Bunun aksine Davarcı ve Zengin'in (2021) çalışmalarında, incelenen görsellerde kadın ve erkek karakterlerde en çok tercih edilen renklerin siyah ve beyaz olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak erkeklerin en fazla mavi tonları, gri, kahverengi, siyah ve beyaz renklerini; kadınların ise pembe, mor, kırmızı ve turuncu renklerini daha sık tercih ettiği tespit edilmiştir. Bu durum, karşıt cinsiyetler için renklerin geleneksel kalıplara uygun olarak belirlendiği algısını pekiştirmektedir. Yapılan araştırmalara ek olarak bu güncel çalışmada, incelenen kitaplardaki renk kullanımı konusunda toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde olumlu eğilimler gözlemlendiği söylenebilir.

Mevcut araştırma kapsamında, resimli çocuk kitaplarında yer alan mesleklerin cinsiyetlere göre dağılımı incelendiğinde, 17 kitapta cinsiyet eşitliği gözlemlenirken, 8 kitapta geleneksel meslek kalıplarına uygun içerikler bulunmuş ve 31 kitapta meslek vurgusu yer almamıştır. Akıncı Coşgun ve Yılmaz'ın (2022) yaptığı çalışmada, STEM içerikli resimli çocuk kitaplarının cinsiyet rolleri açısından inceledikleri kitaplarda yer alan kadın karakterlerin genellikle inşaat mühendisi/inşaat ustası, itfaiye görevlisi ve yardımcı pilot meslekleriyle ilişkilendirildiği; erkek karakterlerin ise daha çok işçi/makinist, itfaiye görevlisi, temizlik

görevlisi, çiftçi, dalgıç/denizaltı mürettebatı, astronot, koleksiyoncu, pilot ve uçuş görevlisi/kabin ekibi meslekleriyle ilişkilendirildiği belirtilmiştir. Bu bulgulara dayanarak, incelenen STEM içerikli hikaye kitaplarında erkek karakterlerin daha fazla çeşit ve sayıda meslekle ilişkilendirildiği görülmüştür. Benzer şekilde Birsen Ekim Özen'in eserlerinde yer alan içeriklerde de kadın karakterlerin dış rollerde daha aktif olup güvenlik görevlisi olarak çalıştığı, araba kullandığı ve aile kararlarında fikirlerinin değerli olduğu; erkek karakterlerin ise ev içi ortamlarda daha az sıklıkta tasvir edildiği görülmektedir (Yakar ve Gümüştepe, 2024). Buna karşın Özen vd., (2022) yaptığı çalışmada, kadın ve erkek karakterlere atfedilen mesleklerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yansıttığı belirtilmiştir. İncelenen kitaplarda esnaf, sekreter ve şoför mesleklerinin yer alması meslek dağılımı olarak toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının bulunduğunu örneklendirmektedir. 2010 yılında yayımlanan 51 ödüllü ve çok satan çocuk resimli kitabının incelendiği çalışmada ise mesleklerin geleneksel cinsiyet rollerine uygunluğu açısından anlamlı bir farklılık saptanmamasının yanı sıra erkek ana karakterlerin, meslek sahibi olma oranının kadın ana karakterlere göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Paynter, 2011). Adam ve Harper'in (2023) çocuk edebiyatında cinsiyet kalıpları çerçevesinde inceledikleri kitapların büyük çoğunluğunda da geleneksel cinsiyet kalıplarının baskın olduğu sonucuna ulaşmışlardır. İnceledikleri "Harry The Dirty Dog" isimli kitapta 24'ten fazla erkeğin birçok meslek grubunda görünürken, 7 kadın karakterin sadece birinin ev dışında meslek sahibi olarak gösterildiği sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde, Dilek (2014) yaptığı çalışmada, dört-altı yaş grubu çocuk kitaplarında yer alan kadın kahramanlara atfedilen mesleklerin değişimini incelemiştir. İncelenen kitapların çoğunluğunu kadın yazarların oluşturduğu, bu kadın yazarların ise kadın karakterlere "ev hanımı" (ev emekçisi), öğretmen, terzi, diş hekimliği yardımcılığı, lokantacı ve terzi mesleklerini atfetmesi dolayısıyla bu çalışma da toplumsal cinsiyet kalıplarını yansıttığını ifade etmektedir. Bir başka çalışmada da kadın karakterler daha çok geleneksel olarak terzilik gibi kadınlara atfedilen mesleklerde yer alırken erkek karakterler mühendislik ve makinelerle çalıştığı yönünde tasvir edilmiştir (Axell ve Boström, 2021). Bunlara paralel olarak 2000, 2005, 2010 ve 2015 yıllarında Amerika'da yayımlanan ve ödül kazanmış toplam 76 çocuk kitabında, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının devam edip etmediği incelenmiştir. Çalışmadaki kitaplarda yer alan erkek karakterlerin tamamında cinsiyet kalıplarına uygun mesleklere sahip olduğu, daha aktif, kurtarıcı ve maceracı rollerle tasvir edilirken kadın karakterlerin mesleksiz olarak nitelendirilmesinin yanında, genellikle besleyici ve bakım verici rolleri üstlendiği vurgulanmıştır (Cutler ve Buell, 2017). Bu noktada incelenen çocuk kitaplarında, meslek dağılımı açısından toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ilerleme kaydedildiğini, ancak kalıplaşmış meslek rollerinin tamamen ortadan kalkmadığını göstermektedir. Gelecekteki çocuk edebiyatı eserlerinde, kadın ve erkek karakterlerin daha geniş ve dengeli bir meslek yelpazesiyle sunulması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlenmesine katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Mevcut araştırmada, incelenen kitaplarda yer alan karakterlerin bulundukları mekânlar açısından 34 kitapta cinsiyet eşitliği vurgusu gözlenirken 5 kitapta cinsiyet eşitsizliği bulunmuş ve geriye kalan 17 kitapta ise eşitlik/eşitsizliğe dair bir içeriğe rastlanılmamıştır. Hareket ve Dündar'ın (2023) çalışmalarında da benzer durum gözlenmiş ve incelenen kitaplardaki karakterlerin yer aldıkları mekan dağılımında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sayıca fazla olduğu belirtilmiştir. Buna karşın Kütük'ün (2024) yaptığı çalışmada ise kadın karakterlerin sıklıkla ev

ve çevresinde bulunduğu, erkek karakterlere oranla daha az dış mekanda yer aldığı bulgusuna yer verilmiştir. Bu araştırmada incelenen çocuk kitaplarında mekânsal temsil açısından olumlu bir ilerleme kaydedildiği, ancak kadın karakterlerin dış mekânda daha görünür olması gerektiği belirtilebilir. Bu bakımdan gelecekte, çocuk kitaplarının mekân kullanımında daha eşitlikçi bir bakış açısıyla hazırlanması, toplumsal cinsiyet algılarının dönüşümüne katkı sağlayacağı söylenebilir.

Mevcut araştırmada çalışma grubundaki kitaplarda karakterlerin oynadıkları oyun ve oyuncaklar incelenmiş ve genel olarak kitaplarda oyun ve oyuncak vurgusuna rastlanmamakla birlikte cinsiyet eşitliğini barındıran ifade ve görseller toplam 15 kitapta bulunmuştur. Hakkıoymaz ve Tanju Aslışen (2022) çalışmalarında, kitaplarda yer alan oyuncak ve oyun kavramlarının büyük ölçüde toplumsal cinsiyet kalıplarını barındırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Tübitak kitaplarının toplumsal açıdan incelendiği çalışmada, erkeklerin kadınlara göre daha fazla oyun oynadığı sonucuna ulaşılmış; sek sek, iple atlama, salıncağa binme ve bebek oyunağıyla oynamada erkekler hiç gösterilmemiştir. Bunların aksine erkekler denge ve zeka gerektiren oyunları oynarken görsellerde gösterilmiştir. Aynı çalışmada erkek çocuklarının bilimle ilişkilendirilebilecek oyuncaklarla birlikte gösterilirken, kız çocuğu peluş oyuncak, ev, ip gibi oyuncaklarla birlikte görselde gösterilmiştir (Şahin ve Özdanlı, 2023). Buna benzer bir sonuca ulaşan diğer bir çalışmada da bloklar, yapı oyuncakları ve bulmacalar gibi oyuncakların daha çok erkek çocukları; kitaplar, bebekler, peluş hayvanlar, çizim malzemeleri gibi oyuncakların ise daha çok kız çocukları tarafından tercih edildiği belirtilmiştir (Eisen vd., 2021). Yapılan çeşitli araştırmalar oyun ve oyuncak temsillerinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sürdüğünü göstermektedir. Erkek çocuklarının genellikle bilim ve denge gerektiren oyun ve oyuncaklarla, kız çocuklarının ise daha çok ev içi ve bakım temalı oyuncaklarla ilişkilendirilmesi, geleneksel cinsiyet rollerinin pekiştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, çocuk kitaplarında oyun ve oyuncakların daha eşitlikçi bir biçimde tasvir edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bakımdan daha kapsayıcı temsillerin çocukların ilgi ve becerilerini cinsiyet ayrımı olmaksızın geliştirmelerine katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Mevcut araştırmada toplam 56 kitabın 43 tanesinde karakterler tarafından sanatsal veya sportif faaliyetlere katılım göstermedikleri bulunmuştur. Bunun yanında karakterler açısından cinsiyet eşitliğini barındıran bir sonuçla toplam 12 kitapla cinsiyet eşitliği, 1 kitapla cinsiyet eşitsizliği karakterlerin sanatsal ve sportif faaliyetlere katılımı açısından bulunmuştur. Şahin ve Özaydınlı (2023) çalışmalarında, kitapta bulunan kadın karakterlerin spor faaliyetlerine katılma oranını erkeklerle eşit oranda bulurken bu oran sanatsal faaliyetlerde erkeklerin lehine olarak bulunmuş, kitap görsellerinde erkekler kadınlara oranla daha çok sanatsal faaliyetlerle ilgilenir olarak gösterilmiştir. Okuyan Balık Elektronik kütüphanesinin incelendiği çalışmada araştırmacılar, eylemler kategorisinde ele aldıkları sanatsal faaliyetleri kadınların erkeklere göre daha çok yaptığını bulmuşlardır (Şeren vd., 2022). Bu çalışmalar doğrultusunda, elde edilen farklılıklar, çocuk kitaplarında sanatsal ve sportif faaliyetlere yönelik temsillerin daha dengeli ve eşitlikçi olması gerektiğini göstermektedir. Böylece çocukların, ilgi alanlarını cinsiyet rollerinden bağımsız şekilde keşfetmelerine olanak sağlanabilir.

Mevcut araştırma kapsamında mizaç özellikleri ve duygusal temelli davranışlar resimli çocuk kitaplarında incelenmiş ve kitapların çoğunluğunda bulguya rastlanmamakla beraber,

cinsiyet eşitliğine uygun örnekler daha fazla bulunmuştur. Batmaz (2021) çalışmasında, resimli çocuk kitaplarında karakterlerin cinsiyete göre kişilik özelliklerini incelemiş ve kadınları erkeklere göre daha yardımsever, özgüvenli, mutlu, kıskanç, düzenli, karamsar, yetenekli, araştırmacı ve komik; erkeklerin kadınlara göre ise daha çok çekingen, telaşlı, önyargılı, cesur ve hayalperest kurgulandıklarını belirtmiştir. Çelikoğlu ve Koyuncu Şahin (2024) TRT Çocuk Kitaplığını inceledikleri çalışmalarında, kitaplardaki karakterlerin kişilik özelliklerini olumlu kişilik özellikleri olarak nitelendirilebilecek olanların erkeklere atfedildiği sonucuna ulaşmışlardır. Resimli çocuk kitaplarını aile ve ebeveyn temelli inceleyen çalışmada ebeveynlerin rolleri, duygusal bakım, fiziksel bakım ve ekonomik bakım sağlayan olarak gruplanmış ve duygusal bakım sağlayan ebeveyn için anne rolündeki ebeveynlerin bu konuda daha çok görev aldığı, öpmek, koklamak, korumak, yardım etmek gibi özelliklerle betimlendiği sonucuna ulaşılmıştır (Şahin vd., 2022). Paynter (2011) çalışmasında ise erkek karakterlerin daha fazla korku sergilediği, ancak agresif veya iddialı davranışlar sergileyen hiçbir kadın ana karakterin bulunmadığı belirtilmiştir. Bu noktada, çocuk kitaplarında mizaç ve duygusal temsillerin daha eşitlikçi bir bakış açısıyla ele alınmasının, çocukların cinsiyet rollerine dair daha geniş ve kapsayıcı bir anlayış geliştirmelerine katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

Mevcut araştırma kapsamındaki kitapların toplam değerlerine bakıldığında gündelik işlerin cinsiyete göre dağılımında toplumsal cinsiyet rolleri açısından eşitlik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklarla görüşme olarak yapılan nitel bir çalışmada ise aile içi sorumluluk ve görevler olarak kadın ve erkeklere düşen görevlerin beş yaş grubu çocukların cevapları kapsamında toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun görevler üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların cinsiyete göre kalıp yargılarının toplam 32 sinin 27'sinde olduğu, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha çok kalıp yargısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ata Doğan vd., 2018). Okul öncesi dönemi kapsayan resimli çocuk kitaplarındaki baba figürünün varlığını inceleyen başka bir çalışmada, baba figürünün azlığı dikkat çekerken babaların eylemlerinin dağılımına bakılmış ve babaların gazete okuma ve çocuk bakımı eylemlerinin oranı yüksek çıkarken, ev temizliği, bakım işleri, sanat aktiviteye katılım ve kitap okuma oranları düşük çıkmıştır (Karaaslan vd., 2018). Şahin ve Özaydınlı'nın (2023) çalışmasında ise erkeklerin kitapların görsellerinde bulunan ev işleri ve çocuk bakımında en az oranda gösterilirken, ev işlerinde kadınların erkeklere oranla altı kat daha fazla görsellerde gösterildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda, çocuk kitaplarında gündelik işlerin eşit bir şekilde temsil edilmesinin, çocukların cinsiyet rollerine dair daha dengeli algılar geliştirmesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Öneriler

Sonuçlar doğrultusunda konu ile ilgili çalışan araştırmacılara ve sonuçlardan uzun vadede yararlanacak olan ebeveynler, öğretmenler, kütüphaneciler ve yazarlara sunulan önerilere aşağıda yer verilmektedir:

- Halk kütüphaneleri veya okul kütüphaneleri, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen kitaplara daha fazla yer verecek şekilde güncellenebilir.

- Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi'nin anaokulları ve ilkokullar tarafından daha çok ziyaret edilmesi önerilebilir. Okul öncesi eğitimde yer alan Türkçe Dil Etkinliği gibi etkinliklerin burada gerçekleştirilmesi sağlanabilir.
- Çocuk kitabı yazarları, illüstratörleri ve yayıncıları yerel ve ulusal kaynaklardan yararlanarak resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen görsel ve içeriklere daha fazla yer verebilir.
- Farklı kültürlerin cinsiyet kalıp yargılarının paylaşılması, kültür tanıtım günlerinin düzenlenmesi, kalıplaşmış ve gelenekselleşmiş toplumsal cinsiyet yargılarının kırılabilmesine yardımcı olabilir. Bu kültürel tanıtımların okullar tarafından üstlenilmesi hatta bu tanıtım günlerinin örnek sayılabilecek kütüphanelerde gerçekleştirilmesi, düzenleyici ve denetleyici çalışmaların yapılmasına olanak sağlayabilir.
- Gelecek çalışmalarda, farklı kütüphanelerdeki çocuk kitapları daha geniş bir örneklemle incelenebilir ve eğitici materyaller toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirilebilir.
- Ebeveynler, çocukları için seçtikleri kitaplarda toplumsal cinsiyet eşitliği temalarının yer almasına özen gösterebilir ve bu kitaplarla ilgili çocuklarıyla bilinçli tartışmalar yapabilir. Bunun için kütüphanelerin ebeveynlere farkındalık çalışmaları planlaması ve bu konuda hizmet sunması sağlanabilir.
- Öğretmenler, derslerinde ve etkinliklerinde eşitlikçi temaları öne çıkaran kitapları daha sık kullanabilir ve öğrencilerin bu konularla ilgili farkındalıklarını artırabilir. Kütüphanelerin bunun için de ebeveynlere farkındalık çalışmaları planlaması ve bu konuda hizmet sunması sağlanabilir.
- Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi gibi kurumlar, çocuklara yönelik okuma etkinlikleri ve atölye çalışmaları düzenleyerek toplumsal cinsiyet eşitliği temasını güçlendirebilir. Bu tür etkinliklerin tüm kütüphanelerde gerçekleştirilmesi için Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü tarafından yönergeler hazırlanabilir ve teşvik edici programlar oluşturulabilir.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yerel ve ulusal farkındalık kampanyaları düzenlenerek, bu temaya sahip çocuk kitaplarının tanıtımı yapılabilir.
- Kitap seçiminde toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen kriterlerin belirlenmesi ve bu kriterlerin kütüphane ve yayıncılık politikalarına entegre edilmesi sağlanabilir.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Yazarlar makale için etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir.

Yazarlık Katkısı

Mine Koyuncu Şahin: Fikir/Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Analizi, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Kebire Saka: Fikir/Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Toplama, Veri Analizi, Veri Görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Fatma Gamze Çeperli: Fikir/Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Toplama, Veri Analizi, Veri Görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Kaynakça

- Adam, H., ve Harper, L. J. (2023). Gender equity in early childhood picture books: A cross-cultural study of frequently read picture books in early childhood classrooms in Australia and the United States. *The Australian educational researcher*, 50(2), 453-479.
- Akıncı-Coşgun, A. ve Yılmaz, T. P. (2022). STEM içerikli resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu. *İhlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 139-148. <http://ihead.aksaray.edu.tr/tr/pub/ihead/article/1208261>
- Akkaya, M. A., ve Odabaş, H. (2019). Kütüphane deneyiminin beşiği olarak çocuk kütüphaneleri. *Bilgi Merkezleri: Kütüphaneler-Arşivler-Müzeler*, 82-125.
- Ata Doğan, S., Atış Akyol, N., ve Güney Karaman, N. (2018). Beş yaş çocuklarının cinsiyet kalıp yargı düzeyleri ve evdeki cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(3), 53-65. <https://doi.org/10.30855/gjes.2018.04.03.004>
- Axell, C., & Boström, J. (2021). Technology in children's picture books as an agent for reinforcing or challenging traditional gender stereotypes. *International journal of technology and design education*, 31, 27-39.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Batmaz, Ö. (2021). Resimli çocuk kitaplarındaki toplumsal cinsiyet eşitliğine bir bakış. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-18.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513-531.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş. ve Çakmak, E. K. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınevi: Ankara.
- Cevher, N. (2015). *Ankara'daki halk kütüphanesi çocuk bölümlerinin çocukların okuma alışkanlığındaki rolü*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Cutler, L., & Buell, M. (2017). Gender stereotypes in children's picture books: A contemporary content analysis. In *Conference: Society for Research in Child Development*.

- Çelikoğlu, E., ve Koyuncu Şahin, M. (2024). TRT Çocuk E-Kitaplığı 3-5 yaş arası çocuklara yönelik elektronik kitaplar toplumsal cinsiyet eşitliğine ne kadar duyarlı?. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 14(3), 973-991.
- Davarcı, Y., ve Zengin, Z. S. (2021). Din dersi ders kitapları görsellerinde toplumsal cinsiyet üzerine bir analiz. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (12), 283-300.
- Demir, R. (2022). Toplumsal cinsiyet bağlamında çözümlenen bir hikâye: “Şahmeran’ın bacakları”. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 191-214.
- Derdiyok, R. (2024). Resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği konusu üzerine bir inceleme. *Art-e Sanat Dergisi*, 17(33), 139-165. <https://doi.org/10.21602/sduarte.1462472>
- Dereobalı, N. (2015). Okul öncesi eğitim ve kitle iletişim araçları. *Okul öncesi eğitime giriş içinde*, 253-278.
- Dilek, A. (2014). 4-6 yaş çocuk öykülerindeki kadın kahramanların mesleksel analizi. *Journal of Qafqaz University*, 2(1), 94-102.
- Dumanlı, E. ve Esen, Y. (2022). Çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet bağlamı: araştırma gündeminin değişkenleri. *Eğitim Bilim Toplum*, 20(79), 118-148.
- Eisen, S., Matthews, S. E., ve Jirout, J. (2021). Parents' and children's gendered beliefs about toys and screen media. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 74, 101276.
- Filipović, K. (2018). Gender representation in children's books: Case of an early childhood setting. *Journal of Research in Childhood Education*, 32(3), 310-325.
- Güran Yiğitbaşı, K. ve Sarıçam, S. (2020). Toplumsal cinsiyet rollerinin temsili ve medya: TRT çocuk dergisi örneği. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (35), 19-45. <https://doi.org/10.17829/turcom.677923>
- Hakkoymaz, S. ve Tanju Aslışen, E. H. (2022). Resimli çocuk kitaplarında yer verilen oyun ve oyuncaklara ilişkin bir inceleme: Gaziantep çocuk kütüphanesi örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(235), 2465-2486. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.887405>
- Hareket, D., ve Dündar, H. (2023). Çocuk hikâye kitaplarında toplumsal cinsiyet unsurları: Ayşegül Kitap Serisi örneği. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 1-30.
- Karaaslan, A., Bencik Kangal, S., ve Arslan, S. (2018). Okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarında yer alan baba figürünün incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (CEDAR)*, 2(2), 18-31.
- Kaynak, D., ve Aktaş, E. (2017). Okul öncesi hikâye ve masal kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri. *Ekev Akademi Dergisi*, (72), 67-86.
- Kocaman, E. A. ve Erdol, T. A. (2023). Okul öncesi dönem çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 68-91.
- Kütük, K.T. (2024). *Okul öncesi dönem öykü kitaplarında yer alan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının incelenmesi*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Oğuz Rollas, B. (2017). *0-6 yaş resimli çocuk hikaye kitaplarında toplumsal cinsiyet inşası* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yaşar Üniversitesi.
- Özen, M., Baysan, M. P., Koyunoğlu, E., ve Yükselen, A. (2022). 3-6 yaş resimli öykü kitaplarındaki kadın ve erkek karakterlerin mesleki açıdan incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (CEDAR)*, 5(2), 77-90.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. California: Sage publications.
- Paynter, K. C. (2011). Gender stereotypes and representation of female characters in children's picture books (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://digitalcommons.liberty.edu/>

- Peter, R. ve Pathak, A. (2023). A study of gender stereotypes in gender inequality. *Journal of Women Empowerment and Studies*, 3(2), 17-22.
- Qiu, Z. Y., ve Yoke, S. K. (2024). The Impact of Gender Stereotypes in Children's Picture Books on Children: A Review. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 14(8), 2106–2118. <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBS/v14-i8/22208>
- Salman Erden, Y. T. (2019). *Resimli çocuk kitaplarındaki toplumsal cinsiyet olgusunun incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Saygan, B. B. ve Uludağlı, N. P. (2021). Yaşam boyu toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(2), 354-382. <https://doi.org/10.18863/pgy.789615>
- Şahin, A. B., Çelik, B., Karadağ, M., Yeşilkır, N., vd. (2022). 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında aile ve ebeveyn temsilleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1557-1572. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1027055>
- Şahin, D., ve Özaydınlı, B. (2023). TÜBİTAK resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Journal of Uludağ University Faculty of Education*, 36(1), 255-285. <https://doi.org/10.19171/uefad.1171382>
- Şen, S. (2007). Okul öncesi dönem çocuklarının temel özellikleri ve gereksinimleri. *Okul öncesi eğitime giriş*, 71-123.
- Şeren, N., Aydoğmuş, M., ve Ateş, S. (2022). Resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri: Okuyan Balık Elektronik Kütüphanesi Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 2399-2440. <https://doi.org/10.29299/kefad.1119177>
- Tashakkori, A., Johnson, R. B. ve Teddlie, C. (2020). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. California: Sage publications.
- Tunagür, M. ve Kılıç, B. H. (2023). Toplumsal cinsiyetin aktarım aracı olarak çocuk kitapları: Zeyno kitapları serisi örneği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (11), 59-90. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1297490>
- Yakar, Y. M., ve Gümüştepe, S. (2024). Exploring Gender Dynamics in the Works of Birsan Ekim Özen: A Study of Children's Literature. *The Journal of International Educational Sciences*, 11(41), 35-48.
- Yener, T. (2020). *Okul öncesi hikâye kitaplarındaki toplumsal cinsiyet rollerinin kitabın metinsel içeriği ve kitabın resimleri açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Yılmaz, G., ve Yılmaz, B. (2021). Eskişehir il halk kütüphanesi dermesinde bulunan resimli çocuk kitaplarının fiziksel ve içerik özelliklerinin ödünç alınma üzerinde etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 35(3), 353-387.

EKLER

Ek1: Araştırma kapsamı dışında tutulan kitap listesi

Sayı	Kitabın Adı	Kitabın Yazarı	Yayın Yılı	Yayınevi
1	Güzel Bir Yolculuk	B. Mosini- G.De Conno	2024	Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
2	Kitapların En Güzeli	Amy Hest	2022	Meav Yayıncılık
3	Belki	Kobi Yamada	2020	Nar Yayınlar
4	Küçük Yıldız Tamircisi	Sam Hay – Xin Li	2023	Beyaz Balina
5	Kıpırdayan Bir Şey Gördüm Sanki	Alain Serres- Sylvia Bonanni	2021	Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
6	Gerçek mi? Sahte mi?	Michel Piquemal- Thomas Baas	2024	Odtü Yayıncılık
7	Yakamoz Gecesi	Ayşegül Heper	2023	A Kitap
8	Bir Nefes Bin Dilek	Döndü İçöz	2022	Poti Kare
9	Minik Kuş	Murat Cihan	2021	Yumurcak Yayınları
10	Her Çocuk Özeldir	Özlem Türk	2021	Ekinoks
11	Endişeler Kükreyince	Alexandra Page-Stef Murphy	2023	Ketebe
12	Gırç Gırç Gece	Ömer İzgeç	2023	Parmak Çocuk
13	Kardan Adam ve Minik Elma Fidanı	Ömer Terzi	2024	44 Yayınları
14	Madeline Finn ile Terapi Köpeği	Lisa Papp	2023	Hep Kitap
15	Eko Kahraman	Bilge Buhan Musa	2024	Altın Kitaplar
16	Benim Adım Sıkıntı	Gaye G. Özdamar- Şeyda Ünal	2024	Nesin Yayınevi
17	Bitmeyen Kek	Fatih Yağcı	2023	Multibem Yayınları
18	Sadece Sor	Sonia Sotomayor	2023	Kelime Yayınları
19	Anaokulunu Keşfediyorum	Agnes Besson	2023	Almidilli

20	Öpücük Ne Renktir	Rocio Bonilla	2023	Günışığı Kitaplığı
21	Karlar İçinde	Linde Faas	2024	Hep Kitap
22	Kütüphane Keşfi	Gabby Dawnay	2023	Erdem Çocuk
23	Dave'in Kayası	Frann Preston-Gannon	2022	Poti Kare
24	Yıldızlar Nereye Gitti	Phil Cummings	2023	Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
25	Hanako ve Sedir Ağacı	Akasya Asiltürkmen	2023	Masal Perest
26	Çastaranın Bilmecesi	Senem Dicle Özler	2023	Poti Kare
27	Bahar ve Küçük Tavşan	Asya Çelik	2021	Nsn Yayınevi
28	Kuzulutepe Burada, Kuzuları Nerede?	Reha Barış	2024	Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
29	Doğa Yürüyüşü	Alison Farrell	2023	Yeni İnsan
30	Süper Ajan	Gönül Simpson	2023	Yeşil Dinazor.Com
31	Kış Gelince	Işıl Erverdi	2021	Kumdan Kale Yayınları
32	Özür Dilerim (nasıl desem ki?)	Stefan Boonen	2020	Poti Kare Yayınları
33	Pon Pon Kediye Ne Oldu?	Sevda Okçu Tuba	2023	Timaş Çocuk Yayınları
34	Mutluluk Hediyesi	Filiz Özdem	2020	Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
35	Kuzi	Anastasia Qaravani	2020	Nar Yayınları
36	Alev Kuyruk	Alexsandra Page	2023	Ketebe Yayınları

Ek2: Araştırma kapsamında incelenen kitap listesi

Sayı	Kitabın Adı	Kitabın Yazarı	Yayın Yılı	Yayınevi
1	Aaahhh!	Guilherme Karsten	2020	Nesin Yayınevi
2	Ada Korkunca	Heinz Janisch	2021	Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
3	Babam Yerde Durmuyor	Coralie Saudo	2020	Uçanbalık
4	Ben Bir Kitapsavarım	Ingrid Chabbert Guridi	2020	Uçanbalık
5	Görüşmek Üzere	Nebihe Muhaydeli	2019	Nar Yayınları
6	Herkesin Şarkısı	Lucy Morris	2021	Profil Kitap
7	Korkmayı Bıraktığım Gün	Susanna Isern	2022	Uçanbalık
8	Arthur Yeni Yılı Kutluyor	Federico Van Lunter	2024	Eksik Parça Yayınları
9	O Güzel Bostanımız	Zoe Tucker	2022	MEAV Yayıncılık
10	Babalar Çılgınlık Yapar mı?	Yağmur Deniz Özen Ertekin	2022	Cağaloğlu Yayınevi
11	Çilli Begonya	Julianne Moore	2023	Beyaz Balina Yayınları
12	Hikaye Hırsız	Graham Carter	2022	Uçanbalık
13	Delikli Öykü	Kelly Canby	2023	Fibula Yayıncılık
14	Meraklı Mucitler	Ömer Öztüyen	2022	Masalperest
15	Kalbin Dili	Didem Akın Açıl	2023	Masalperest
16	Dinozor Arayan Çocuklar	Suzy Senior	2022	Binbir Çiçek Kitaplar
17	Sen Kendine Yetersin	Jess Sanders	2023	Meraklı Tilki Kitaplığı
18	Bir Küçük Biz	Daniela Kunkel	2022	Nito Kitap
19	Hangimizi Daha Çok Seviyorsun?	Şeyma Çekici	2023	Nesil Yayınları
20	Gürültücü Bebek	Alison Lester	2021	Profil Kitap
21	Mateo Seçmeyi Öğreniyor	Jon Lasser	2021	Binbir Çiçek Kitaplar
22	Akıllı Sözler Kurulu	Handan Coşkun	2023	Çınaraltı Çocuk

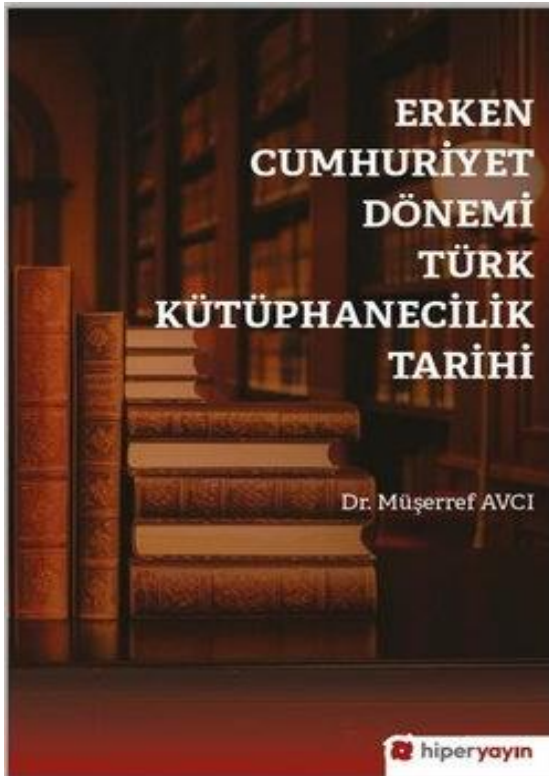
23	Aklımda Bir Şey Var	Gizem Gözde Uçar	2024	Yapı Kredi Yayınları
24	Annemin Akı Bende Kaldı	Özge Bahar Sunar	2022	Nesin Yayıncılık
25	Babaannemden Geriye	Tuğba Coşkun	2023	Cezve Çocuk Yayınları
26	Benim Komşum Bir Ağaç	Charlie Moyler	2023	Fibula
27	Büyüdüğüm Zaman	Melanie Joyce	2020	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
28	Samir Arılar ve Ben	Helen Mortimer- Katie Cottle	2021	Taze Kitap
29	Annem Bir Süper Kahraman	Zeynep Birsin	2023	Megakids
30	Bu Sınıfta Herkes Var	Ezgi Bulut Bozkurt	2024	Totem Yayın
31	Harika Gözlükler Diyarı	Nour Elhoda Mohammed	2022	Damla Yayın
32	Her Şeyin İlki	Tiffany Hall- Ed Kavalee	2022	EOLO Eğitici Oyuncak ve Yayıncılık
33	İyilik Tohumu	Şeyda Apaydın	2023	Mecaz Yayınları
34	Karasinek Mars Yolcusu	Gaye G. Özdamar	2023	Nesin Yayıncılık
35	Kavanozda Bir Yıldız	Sam Hay	2023	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
36	Kitapları Seven Çocuklar	Peter Carnavas	2024	SEV Yayıncılık
37	Kıvırcık Kate	Antoine Dole	2023	Kelime Yayınları
38	Küçülen Kıyafetler Ülkesi	Latife Khatri	2022	Cezve Çocuk Yayınları
39	Olağanüstü Bahçıvan	Sam Boughton	2024	Kronik Kitap
40	Oyuncak Tamirhanesi	Beria Nur Gürkan	2022	Çınaraltı Çocuk
41	Sen Halledersin	Jess Sanders	2023	Meraklı Tilki Kitaplığı
42	Sokakta Oyun Var	Aysun Kırcı	2022	2E Kitap
43	Zorbalığa Karşı Taktiklerim Var	Saniye Bencik Kangal	2024	Elma Yayınevi

44	Can ve Badem İz Peşinde	Özge Lokmanhekim	2024	Hep Kitap
45	Deniz Kabuğu Koleksiyonu	Rabia Işık	2023	Cezve Çocuk Yayınları
46	Dört Nala Koşan Anne	Jimena Tello	2022	Binbir Merak Yayınevi
47	Hiç Hata Yapmayan Kız	Mark Pett- Gary Rubinstein	2022	Binbir Çiçek Kitaplar
48	Kaplanı Sakın Gıdıklama	Pamela Butchart	2023	Marsık Yayıncılık
49	Kırmızı Ayakkabı	Çiğdem Gündeş	2023	Uçanbalık
50	Kırmızı Çikolata Kutusu	Fatima Sharafeddine	2022	Erdem Yayınları
51	Hayatın Şarkısı	Sümeysra Nur	2022	Cezve Çocuk Yayınları
52	Mutluyum	Helene Grimault	2020	Binbir Çiçek Kitaplar
53	Biraz Zaman Alabilir miyim?	Kelly Canby	2023	Fibula Yayıncılık
54	Leyla ile Mi-Ro	Nisa İnci	2021	Taze Kitap
55	Süper Kahramanlar Gözlük Takar	Gönül Simpson	2023	Yeşil Dinozor
56	Ben de Küçükken Kıskanırdım	Zeynep Eyüpoğlu Alan	2023	Cezve Çocuk Yayınları

Avcı, M. (2025). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphanecilik Tarihi. İstanbul: Hiperyayın. ISBN: 978-625-6078-69-7.

Avcı, M. (2025). History of Turkish Librarianship in the Early Republican Era. İstanbul: Hiperyayın. ISBN: 978-625-6078-69-7.

Bülent YILMAZ*

Öz

“Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphanecilik Tarihi” adlı kitabında Dr. Müşerref Avcı, Atatürk’ün modernleşme ve çağdaşlaşma vizyonunun kütüphanecilik üzerindeki etkisini kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. İlgili kitaplar, makaleler, arşiv belgeleri ve dönemin gazete ve dergilerinin incelenmesine dayanan Dr. Avcı’nın titiz araştırması, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde modern kütüphanecilik anlayışının temellerinin atılmasını, bu amaçla yürürlüğe giren ilgili yasal düzenlemelerin uygulanmasını, alan uzmanlarının Türk kütüphaneciliğinin ilerlemesine yaptığı katkılarını, nitelikli kütüphaneciler yetiştirme çabalarını, yeni kütüphaneler kurulmasını ve dönemin kütüphanecilik faaliyetlerinin Türk toplumunun ilerlemesine katkılarını ortaya çıkarmaktadır.

Abstract

In her book titled “History of Turkish Librarianship in the Early Republican Era,” Dr. Müşerref Avcı comprehensively analyzes the influence of Atatürk’s modernization and contemporary vision on librarianship. Drawing on relevant books, articles, archival documents, and examination of contemporary newspapers and journals, PhD. Avcı’s meticulous research reveals the foundation for a modern understanding of librarianship during the Early Republican Era, the implementation of relevant legal regulations enacted for this purpose, the contributions made by experts in the field to the advancement of Turkish librarianship, the endeavors to train qualified librarians, the establishment of new library institutions, and the overall contributions of the period’s librarianship activities to the progress of Turkish society.

* Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: byilmaz963@gmail.com

Hacettepe University, Department of Information and Document Management, Ankara, Türkiye. E-mail: byilmaz963@gmail.com

Dr. Müşerref Avcı'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren yaklaşık 20 yıllık süreçte kütüphanecilik alanında yaşanan önemli değişim ve gelişmeleri anlatan "*Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphanecilik Tarihi*" adlı kitabı 2025 yılında yayımlanmıştır. Dr. Avcı, doktora tezine dayalı olarak hazırladığı bu kapsamlı çalışmasında, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin ideolojik ve sosyo-kültürel dönüşüm sürecinde Türk kütüphanelerinin geleneksel vakıf yapısından nasıl modern bir kimlik kazandığını belgeler ve analizlerle irdelemektedir.

Eser iki ana bölüm ve bu bölümlere bağlı alt bölüm olarak hazırlanmıştır. Dr. Avcı'nın, tezinde ilk bölüm olarak ele aldığı "*Osmanlı Dönemi'nde Kütüphanelerin Tarihi Gelişimi*" konusunda literatürde çok sayıda kitap, makale, tez yayımlandığı için tekrara düşmemek amacıyla bu bölüm çıkarılmış ve buradaki bilgiler özet halinde kitabın giriş bölümünde verilmiştir.

Kitabın ilk bölümü olan "*Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Kütüphaneciliğinin Gelişimi Amacıyla Gerçekleştirilen Çalışmalar*" başlığı altında henüz Cumhuriyet ilan edilmeden TBMM Hükümetinin eğitim ve kültür alanında yaptığı çalışmalar ve Atatürk'ün kültürel politika kapsamında kütüphanelerin öneminden söz ettiği konuşmalarına yer verilmiştir. Böylece yeni Türk Devleti kurulduktan sonra yapılacaklar hakkında fikir veren bu gelişmelerin önemi vurgulanmak istenmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Osmanlı Devleti'nden devralınan kütüphane mirasını koruyarak yeni rejimin kütüphanelere atfettiği önem ve bu doğrultuda hayata geçirilen politikalar ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Bu kapsamda Erken Cumhuriyet Dönemi'nde modern bir kütüphanecilik anlayışının oluşturulması için yapılan yasal düzenlemeler, Türk kütüphaneciliğinin gelişimi konusunda önemli kişilerin katkıları ile kütüphanecilerin eğitimi ve mesleki gelişimi için gösterilen çabalar gibi pek çok önemli konu, titiz bir arşiv araştırması ve dönemin kaynaklarına başvurularak sunulmuştur.

Kitabın ikinci bölümü "*Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Gerçekleştirilen Kütüphanecilik Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Türk Milletinin Sosyo-Kültürel Yapısına Katkısı*" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ilk olarak dönemin hükümetlerinin kütüphane politikaları, kurulan yeni kütüphaneler, bu kütüphanelerin işleyişi ve faaliyetlerinden sorumlu kurumlar ve kütüphanelerin toplumsal hayattaki yeri tablolarla karşılaştırmalı olarak kapsamlı bir şekilde analiz edilmektedir. Böylelikle Atatürk'ün eğitime, bilgiye ve kültüre verdiği büyük önem doğrultusunda, kütüphanelerin yaygınlaştırılması, modernleştirilmesi ve halkın bilgiye erişiminin kolaylaştırılması için atılan adımlar titizlikle incelenmektedir.

Kitabın sonuç bölümünde ise Dr. Avcı, kütüphanelerin eğitilmiş insan gücünün önemli bir kısmını savaşlarda kaybetmiş bir toplumda okur-yazar oranını artırmak, yeni alfabe ile okuma-yazma öğretmek, halkı kitap okumaya ve kütüphane kullanmaya alıştırmak için aracı bir kültür kurumu olduğu tespitinde bulunarak, bu misyonu gerçekleştirmekteki başarısını günümüzdeki örneklerle karşılaştırarak yorumlamıştır.

Bu kitap, Atatürk Dönemi Türkiye'sinde kütüphanelerin sadece kitap depoları olmanın ötesinde, birer eğitim, kültür ve bilim kurumu olarak nasıl yeniden tanımlandığını, sonuç bölümünde öne sürülen misyonun hayata geçirilmesi için yapılan özverili çalışmaları açıklamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren yaklaşık 20 yıllık süreçte Türk kütüphanecilik tarihi olarak değerlendirilen kütüphanecilik faaliyetlerini bütüncül bir bakış açısıyla yansıtan bir eser olma özelliğiyle bu alandaki bilgi birikimine değerli bir katkı sunacağı söylenebilir. Kitabın, özellikle Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencileri, akademisyenler ve Türkiye'nin kültürel mirasına ilgi duyan herkes için temel bir başvuru kaynağı niteliğinde olması ve bu alandaki önemli bir boşluğu doldurması beklenmektedir.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Yazarlık Katkısı

Çalışma tek yazarlıdır.

Keseroğlu, H. S. ve Demir, G. (Yay. haz.). (2024). Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Tarık Akan Toplantıları IV: Aydınlanma. Hiperyayın. ISBN: 978-605-281-029-3

Keseroğlu, H. S., & Demir, G. (Eds.). (2024). Nâzım Hikmet Culture and Arts Foundation Tarık Akan Meetings IV: Enlightenment. Hiperyayın. ISBN: 978-605-281-029-3

Nuri TAŞKIN*

Öz

Bu çalışmanın amacı “Tarık Akan Toplantıları 4: Aydınlanma” adlı eserin incelenmesidir. Söz konusu eser Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı tarafından düzenlenen Tarık Akan Toplantıları’nın dördüncüsünde sunulan bildirilerden oluşmaktadır. On üç bölümden oluşan bu eserde, Aydınlanma felsefesinin toplumsal, siyasal, bilimsel, kültürel ve hukuksal boyutları çok disiplinli bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Eserde ayrıca, Aydınlanma düşüncesinin bilgi kurumları üzerindeki yansımaları, özellikle kütüphanelerin dönüşümü bağlamında değerlendirilmekte ve bilginin toplumsal ilerlemedeki rolü aktarılmaktadır. Çalışma bu yönleriyle, Aydınlanma düşüncesinin günümüzdeki yansımalarına ilişkin eleştirel ve bütüncül bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aydınlanma Dönemi; Tarık Akan Toplantıları; Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı; Bilgi ve Belge Yönetimi

Abstract

The aim of this study is to examine the work titled ‘Tarık Akan Meetings 4: Enlightenment’. This work comprises the papers presented at the fourth Tarık Akan Meetings, organised by the Nâzım Hikmet Culture and Art Foundation. This work, containing thirteen chapters, examines the social, political, scientific, cultural, and legal aspects of Enlightenment philosophy through a multidisciplinary lens. In addition, the reflections of Enlightenment thought on information institutions, particularly in the context of library transformation, are evaluated, and the role of information in social progress is explored. In these regards, the study offers a critical and holistic perspective on the reflections of Enlightenment thought today.

Keywords: Age of Enlightenment; Tarık Akan Meetings; Nâzım Hikmet Culture and Art Foundation; Information and Records Management

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. E-posta: nuri.taskin@medeniyet.edu.tr
İstanbul Medeniyet University, İstanbul, Türkiye. E-mail: nuri.taskin@medeniyet.edu.tr

Tarık Akan Toplantıları, sanatçı ve aydın kimliğiyle topluma önemli katkılar sunan Tarık Akan'ın düşünsel mirasını yaşatmak amacıyla düzenlenen akademik ve kültürel etkinliklerdir. Bu toplantılar, bilim, eğitim, kütüphaneler ve toplumsal gelişim gibi alanlarda derinlemesine tartışmalara katkı sağlamaktadır. Kütüphaneleri ve eğitimi önemseyen sanatçı Tarık Akan'ın vefatının birinci yıldönümünde başlatılan toplantılar, 2017, 2019, 2021 ve 2023 yıllarında, vefat yıl dönümüne yakın tarihlerde düzenlenmiştir. Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nün katkılarıyla gerçekleştirilen toplantılar, Tarık Akan'ı anmanın yanı sıra Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) alanındaki güncel sorunları ele almak, çözüm önerileri sunmak ve alanın gelişimine katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Tarık Akan Toplantıları'nın ilki 2017 yılında 14-15 Eylül tarihleri arasında İstanbul'da Şişli Belediyesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Evi'nde "Uluslararası BBY Alanında Bilgiye Erişim/Kataloglama Sorunları Sempozyumu" başlığıyla düzenlenmiştir. Toplantıda sunulan bildiriler Bitri ve Keseroğlu (2018) editörlüğünde yayınlanmıştır. Tarık Akan Toplantıları'nın ikincisi, "Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Kurum Kültürü ve Politikası" başlığıyla 15 Eylül 2019 tarihinde yine Şişli Belediyesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Evi'nde gerçekleştirilmiştir. Ancak bu toplantının metinleri yayımlanmamıştır. Üçüncü toplantı ise 2019 yılında çevrimiçi olarak "Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Tarık Akan Toplantıları III: Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Dil ve Anlam Uluslararası Çevrimiçi Sempozyumu", başlığıyla gerçekleştirilmiştir. Toplantıda sunulan bildiler Demir, Keseroğlu ve Güneş (2021) tarafından editörlü kitap olarak yayınlanmıştır. Tarık Akan Toplantıları dizisinin şimdilik sonuncusu olan "Tarık Akan Toplantıları IV" etkinliği ise, 14-15 Eylül 2023 tarihlerinde Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı tarafından Şişli Belediyesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Evi'nde düzenlenmiştir. Toplantıda, Aydınlanma felsefesinin toplumsal, siyasal, bilimsel, kültürel ve hukuksal etkileri çok yönlü bir tartışma ortamında ele alınmıştır. Toplantıda sunulan bildiriler Keseroğlu ve Demir (2024) editörlüğünde "Tarık Akan Toplantıları 4: Aydınlanma" adıyla yayınlanmıştır.

İncelenen, "Tarık Akan Toplantıları 4: Aydınlanma" adlı eser, toplantı sunuşu, açılış konuşması ve Tarık Akan ile yapılan söyleşi bölümleriyle birlikte toplam on üç bölümden oluşmaktadır. Sunuş bölümünde Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi Nazan Moroğlu'nun yazısı (ss. 9-10) yer almaktadır. Moroğlu, sunuş yazısında toplantının hazırlık sürecine ve katkı sunan kişi ve kurumlara yer vermektedir. Prof. Dr. Hasan S. Keseroğlu'nun açılış konuşmasında (ss. 11-14), toplantının gerçekleştirilebilmesi için karşılaşılan zorluklara değinilmiş, toplantı kapsamında ele alınacak konular hakkında genel bilgilendirme yapılmıştır.

Eserin birinci bölümünde, Prof. Dr. Yavuz Unat "Aydınlanma ve Bilim" başlıklı yazısı (ss. 15-30) bulunmaktadır. Unat, bölümde Aydınlanma'nın felsefi kökenlerini ve bilim konuları arasında içeriksel bütünlük kurmakta ve belirli bir kuramsal çerçeveye dayandırmaktadır. Kant, Bacon gibi dönemin önemli düşünürlerinin görüşlerine yer verilerek, bilimsel ilerlemeyi nasıl şekillendirdiği ve benimsediği temel ilkeler çerçevesinde ayrıntılı şekilde açıklanmaktadır. Bu bağlamda, Kılıçoğlu'nun (2015) Aydınlanmanın tarihsel ve felsefi kökenlerini inceleyen, bilimsel düşüncenin gelişimindeki rolünü detaylandıran "Aydınlanma'nın Felsefi Temellerinin Tartışılması II" adlı çalışması da Unat'ın bilimle olan ilişkiye dair vurgularını felsefi perspektifle desteklemektedir. Bölümde, Aydınlanma ile Atatürk Devrimleri arasındaki bağlantının incelenmesi de kitabın genel Aydınlanma temasına bilimsel-felsefi bir zemin kazandırmaktadır. Böylece, söz konusu bölüm diğer eğitim, kütüphanecilik ve tarih odaklı çalışmalara sağlam bir teorik altyapı sunmaktadır.

Esirin ikinci bölümü olan “Eskiçağdan Aydınlanmaya Sözlük ve Ansiklopediler” başlıklı bölümde (ss. 31-44), Prof. Dr. Hasan S. Keseroğlu, Aydınlanma düşüncesini belirli boyutlarıyla incelemektedir. Tekin’in (2020) “Kitap Tarihi Araştırmalarının Önemli Bir Alanı: Ansiklopedilerin Gelişimi ve Ansiklopedi Kültürü Araştırmalarının Önemi” başlıklı çalışmasında da vurguladığı gibi, ansiklopediler ve sözlükler tarih boyunca bireylerin ve toplumların bilgiye erişiminde temel başvuru kaynakları olmuş, bilgi üretimi ve aktarım süreçlerinde öncü roller üstlenmişlerdir. Bölümde, matbaanın etkisine ve ansiklopedi geleneğinin evrimine odaklanılması, dönemin düşünsel hareketlerinin nasıl somut bilgi üretim araçlarıyla desteklendiğini göstermekte ve eserin diğer bölümlerinde öne çıkan kütüphanecilik ve bilgi yayımı temalarına tarihsel zemin hazırlamaktadır. Bu çerçevede Keseroğlu, Aydınlanmanın yalnızca felsefi düşünce akımı olmadığını, aynı zamanda bilginin erişimi, düzenlenmesi ve yayılımını dönüştüren pratik çabaları da içerdiğini vurgulayarak okuyucunun Aydınlanma düşüncesine ilişkin kavrayışını derinleştirmektedir.

“Aydınlanma Dönemi ve Kütüphanelerin Dönüşümü” başlıklı üçüncü bölümde (ss. 45-70), Doç. Dr. Güler Demir, Aydınlanma düşüncesi ile kütüphaneler arasındaki ilişkiyi kuramsal bir bağlamda ele almakta ve belirli kavramları tartışmaya açmaktadır. Demir, kütüphaneleri Aydınlanma düşüncesinin akıl, bilim ve entelektüel özgürlükle ilişkilendirilen yönleriyle bağlantılı olarak ele almaktadır. Bölümde, kütüphanelerin bilgiye erişimi kolaylaştıran kamusal kurumlar olarak geçirdiği dönüşüm, halka açılmaları, ücretsiz hizmet sunmaları ve evrensel bilgi birikimini toplama işlevleri bağlamında incelenmekte; bu sürecin matbaanın yaygınlaşmasıyla nasıl hız kazandığı tarihsel bir perspektifle değerlendirilmektedir. Demir’in çalışması, günümüz kütüphane ve bilgi merkezlerinin ulaştığı gelişmişlik düzeyinin arkasında Aydınlanma’nın etkilerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Çolak’ın (2018) Ioannis Pringos’un (1725–1789) Zagora’da kütüphane kurmasına ilişkin çalışmasının sonuçları ile paralel biçimde, bu bölümde de yazar kütüphaneleri Aydınlanma düşüncesinin akıl, bilim ve entelektüel özgürlüğe verdiği değerin somut yansımaları olarak değerlendirmektedir. Aydınlanma’nın etkisiyle, modern kütüphanecilik anlayışının oluşum sürecine ilişkin tarihsel ve kuramsal bir çerçeve sunarak kitabın bütüncül yapısına anlamlı bir katkı sağlamaktadır.

Kitapta dördüncü bölümde, Yüksek lisans öğrencisi Ayşe Feride Kop ve Doç. Dr. Hamid Darvish tarafından hazırlanan “Aydınlanma Döneminde Avrupa’da Evrensel Kütüphane Çalışmaları” başlıklı çalışma (ss. 71-98) yer almaktadır. Bölüm, Aydınlanma düşüncesinin akılcılık, özgür düşünce ve bilime verdiği önemin, bilginin merkezleri olan kütüphaneler üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Evrensel kütüphane ideali, matbaanın yaygınlaşmasının etkisi, kütüphanelerin halka açılması ve ücretsiz bilgi hizmetlerinin başlatılması gibi gelişmelerin izini sürerek, Aydınlanma döneminin bilgiye erişim ve bilginin yayılımına yönelik yapısal dönüşümleri nasıl tetiklediğini ortaya koymaktadır. Çüçen’in (2006) “Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi” başlıklı çalışmasında da belirtildiği üzere, Aydınlanma, yeni insan ve toplum anlayışlarının inşasına yönelik düşünsel bir zemin sunmaktadır ve dönemin düşünürleri tarafından ortaklaşa benimsenen temel ilkeler, bu dönüşümün temelini oluşturmaktadır. Bu bölümde de Çüçen’in (2006) tespitini destekleyen bir çerçevede, Aydınlanma düşüncesinin entelektüel hedeflerinin kütüphanecilik alanında nasıl değişimlere yol açtığı ve modern kütüphane anlayışının oluşum sürecinde bu hedeflerin ne ölçüde etkili olduğu incelenmektedir.

Dr. Öğr. Üyesi Ali Kavak tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Kütüphanelerin Aydınlanma Sürecindeki Rolü: Bilgi ve İnsanlığın Yükselişi” başlıklı beşinci bölüm (ss. 99-146), bilgi politikaları bağlamında BBY alanına yönelik bir değerlendirme sunmaktadır. Kütüphanelerin Aydınlanma sürecindeki tarihsel işlevi, dijital çağın gereklilikleriyle birlikte ele alınmaktadır. Ayrıca, bilgiye erişim, kültürel mirasın korunması ve toplumsal etkileşim gibi roller çok yönlü olarak tarihsel bir perspektifle incelenmektedir. Öztemiz’in (2015) “Türkiye’de Ar-Ge ve İnovasyona Bağlı Dönüşümün Bilgi Merkezlerine Yansıması” başlıklı çalışmasında da vurguladığı üzere, bilgi çağının öne çıkardığı yenilik, yaratıcı düşünce ve rekabette üstünlük gibi kavramlar, bilgi ve bilim temelli büyümeyi ön plana taşımış ve bu durum üretken üniversite modelini giderek daha belirgin hâle getirmiştir. Bu doğrultuda Kavak, bilgi teknolojilerinin kütüphaneler üzerindeki etkilerini güncel bakış açısıyla analiz ederken, aynı zamanda kütüphaneler aracılığıyla Aydınlanma düşüncesinin Türkiye’deki kurumsal ve düşünsel yansımalarını kapsamlı biçimde ele almaktadır.

Eserin altıncı bölümünde, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Kemal Sevgisunar “Aydınlanma Düşüncesi ve Bilgi ve Belge Yönetimi Alanı İlişkisi Konusunda Bir Ön Çalışma” başlıklı çalışmasında (ss. 147-173), Aydınlanma düşüncesi ve BBY alanı arasındaki tarihsel ve kuramsal ilişkilere odaklanmaktadır. Disiplin içi tartışmaları Türkiye bağlamında ele alan yazar, bu bağlamda özgün bir bilgi sosyolojisi ile BBY kuramlarının geliştirilmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan süreçte Aydınlanma düşüncesinin biçimlenişi ve bu sürecin bilgi kurumları üzerindeki etkilerini irdelemektedir. Özellikle kütüphanelerin kamusal nitelik kazanması, işlevsel dönüşümleri ve bilginin kurumsal düzeyde örgütlenişi gibi konuları kapsamlı biçimde ele almaktadır. Bu yönüyle, Anameriç’in (2008) “Türkiye’de Çağdaşlaşma Sürecinde Bilginin Toplumsallaşması ve Bilgi Merkezleri” başlıklı tezinde sunduğu “koruma ve sınırlı kullanım fonksiyonundan, bilginin toplumsallaşması, eğitim ve kültürü destekleme, araştırma ve erişim sağlama” tespitlerle örtüşen bir içerik aktarmaktadır. Böylece çalışma, bilgi kurumlarının dönüşümü yalnızca kurumsal bir değişim süreci olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve düşünsel bir dönüşümün ürünü olarak değerlendiren bütüncü bir katkı sunmaktadır.

Yedinci bölümde, Araştırma Görevlisi İlker Çakmakkaya ve Dr. Ayşenur Güneş’in kaleme aldığı “Aydınlanma ve Kütüphane: Göl Köy Enstitüsü Kütüphane Dermesinin İçerik Analizi” (ss. 175-184) başlıklı çalışma, Göl Köy Enstitüsü’nün kütüphane koleksiyonu üzerinden Türkiye’deki Aydınlanma düşüncesinin izlerini incelemektedir. Araştırma, betimleyici yöntemle hazırlanmış ve örnek olay incelemesi yaklaşımıyla yapılandırılmıştır. Yılmaz’ın (2024) de belirttiği gibi, Köy Enstitüsü kütüphaneleri, Aydınlanma hareketine özellikle kırsal kesimde yaşayan köylülerde okuma alışkanlığını geliştirme temelinde katkı sunan önemli eğitim ve kültür kurumlarıdır. Bu bölüm de, Köy Enstitüleri gibi özgün kurumların kütüphane yapılarının, Türkiye’nin Aydınlanma sürecine nasıl katkı sağladığını anlamaya yönelik betimleyici ve özgün bir çalışma niteliği taşımaktadır.

Yüksek lisans öğrencisi Ali Alim Baykara’nın hazırladığı “Aydınlanma ve Eğitim: Doğu Türkistan” başlıklı sekizinci bölüm (ss. 185-197), 19. yüzyıl başlarında Doğu Türkistan’da milletin aydınlanmasını eğitim yoluyla gerçekleştirmeyi amaçlayan Uygur aydını Mehmet Ali Tevfik Efendi’nin yaşam öyküsünü ve eğitim mücadelesini ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, aydınlanma ile eğitim arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve eğitimin toplumsal kalkınma ve bilinçlenmedeki belirleyici rolünü vurgulamaktır. Güneş ve Yılmaz’ın (2024) çalışmasında, Münif Paşa’nın Osmanlı coğrafyasında kütüphanecilik alanında ve bilgiye erişimi artırmaya yönelik girişimlerini ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Bu çabaların benzerlerinin, kütüphanecilik alanında önemli düşüncelere sahip olan Mehmet Ali Tevfik

Efendi'nin Doğu Türkistan'daki Aydınlanma sürecinde de izlenebildiği görülmektedir. Bu bölüm, birey merkezli bir yaklaşımla eğitim ve aydınlanma arasındaki güçlü bağı ortaya koyarken, Türkiye dışındaki Türk coğrafyalarında sürdürülen aydınlanma hareketlerine ilişkin anlamlı ve örnek teşkil eden bir perspektif sunmaktadır.

Yüksek lisans öğrencileri Feray İrem İbikoğlu ve Burak Savaş Sarıçoban tarafından kaleme alınan “Türk Kütüphaneciliğinde Bir Aydınlanmacı: Eşekli Kütüphaneci Mustafa Güzelgöz” başlıklı dokuzuncu bölümde (ss. 199-216) Mustafa Güzelgöz, Anadolu'daki bilgi hizmetleri bağlamında tarihsel bir aktör olarak değerlendirilmektedir. Güzelgöz, 1957 yılında başlattığı eşekli gezici kütüphane modeliyle kitapları köylere ulaştırarak Anadolu'da Aydınlanmanın yerel bir temsilcisi haline gelmiştir. Güzelgöz'ün (1959) kendi makalesinde de belirttiği gibi “*Ürgüp'teki gezici kütüphane, köylülerimizin kültürlerini arttırmak, onların boş zamanlarında kitap okumalarını sağlamak için düşünülmüştür*”. İbikoğlu ve Sarıçoban da Güzelgöz'ün faaliyetlerini yalnızca kütüphane hizmeti değil, aynı zamanda bilgiye demokratik erişimin sağlanması ve kültürel gelişimin desteklenmesi bağlamında değerlendirmektedir. Sonuç olarak Mustafa Güzelgöz, Türk kütüphaneciliğinde toplum hizmeti odaklı yaklaşımı ve aydınlanmacı kimliğiyle öncü bir figür olarak tanımlanmaktadır.

Onuncu bölümde, Yüksek lisans öğrencisi Havva Yılmaz tarafından kaleme alınan “Harf Devrimi ve Aydınlanma” başlıklı çalışmada (ss. 217-231) Harf Devrimi, sadece alfabe değişikliği olarak değil, kültürel dönüşüm bağlamında da ele alınmakta, bilgi toplumu inşasıyla ilişkilendirilmektedir. Önal'ın (2006) da vurguladığı gibi, Harf Devrimi sonrasında basım faaliyetlerinde gözlemlenen artış, kütüphanelerin gelişiminde etkili rol oynamıştır. Harf devrimiyle birlikte yayımlanan materyallerin sayıca çoğalması, kütüphane koleksiyonlarının hızla genişlemesine zemin hazırlamış; böylece kütüphaneler, halkın bilgiye erişimini kolaylaştıran, eğitimi destekleyen ve kültürel aktarımı sağlayan önemli kurumlar hâline gelmiştir. Kütüphanelerin toplumsal işlevlerinin yeniden değerlendirilmesini beraberinde getiren değişim, kütüphanelerin misyonlarının daha kapsayıcı anlayışla yeniden tanımlanmasına sağlamıştır. Sonuç olarak, çalışma Harf Devrimi'ni Türkiye'deki bilgi toplumu inşasının başlangıcı, kültürel dönüşümün tetikleyicisi ve toplumsal Aydınlanmanın temel araçlarından biri olarak konumlandırmakta, özellikle kütüphaneler ve bilgiye erişim üzerindeki dönüştürücü etkilerini ön plana çıkarmaktadır.

Mirati Madak'ın Tarık Akan ile söyleşisini içeren son bölümde (ss. 233-238), sanatçının düşünsel yaklaşımı ve toplumsal meselelere bakışı ele alınmakta, bu yönleriyle kamu entelektüeli bağlamında değerlendirilmektedir. “Tarık Akan'la Söyleşi” başlıklı bu bölüm, 7 Şubat 2011 tarihinde Tarık Akan ile gerçekleştirilen ve eğitimdeki çalışmaları odağına alan söyleşinin metnidir. Söyleşinin bu kitaba dahil edilmesi, Tarık Akan'ı anmakla kalmayıp, laik, demokratik ve hukuk temelli bir toplum ideali doğrultusunda verilen mücadelenin devamlılığına da vurgu yapmaktadır. Sonuç olarak, çalışma Tarık Akan'ın eğitime dair bireysel çabalarını ve düşünsel duruşunu ortaya koyarken, onun sanat ve toplum ilişkisine dair taşıdığı sorumluluğu ve aydınlanma mücadelesine olan katkısını tarihsel bir bağlamda değerlendirmektedir.

Aydınlanma Çağı'nın evrensel düzeyde etki ettiği toplumsal ve kurumsal dönüşümleri konu alan pek çok disiplinlerarası çalışma mevcuttur. Ancak, bu dönüşümün Bilgi ve Belge Yönetimi perspektifinden sistemli biçimde incelendiği araştırmalar literatürde sınırlı düzeydedir. Bu çalışma, Aydınlanma düşüncesini özgün bir perspektiften incelemesi ve Türkiye'de benzer nitelikte bir çalışmanın bulunmaması bakımından literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Ayrıca disiplinlerarası yaklaşımlar bağlamında mevcut kuramsal bir boşluğu doldurmaya yönelik önemli bir girişim niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Anameriç, H. (2008). *Türkiye'de çağdaşlaşma sürecinde bilginin toplumsallaşması ve bilgi merkezleri* [Yayımlanmamış Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Bitri, E. ve Keseroğlu, H. S. (Ed.). (2018). *Tarık Akan Toplantıları I: Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Bilgiye Erişim / Kataloglama Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Hiperyayın.
- Çolak, H. (2018). Aydınlanmanın Osmanlı dünyasındaki erken etkileri ve Ioannis Pringos (1725–1789). *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, (29), 79-102. <https://doi.org/10.20427/turkiyat.414022>
- Çüçen, A. K. (2006). Batı Aydınlanmasının düşünsel kökenleri ve eleştirisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, 25-34.
- Demir, G., Keseroğlu, H. S. ve Güneş, A. (Ed.). (2021). *Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Tarık Akan Toplantıları III : Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Dil ve Anlam Uluslararası Çevrimiçi Sempozyumu*. Hiperyayın; Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı.
- Güneş, S. ve Yılmaz, B. (2024). Entelektüel bir kişilik olarak Münif Paşa ve Türk kütüphaneciliğindeki yeri. *Bilgi Yönetimi* 7(1), 70-84. <https://doi.org/10.33721/by.1444563>
- Güzelgöz, M. (1959). Ürgüb'de gezici kütüphane servisi nasıl teşkil edildi?, *Türk Kütüphaneciliği*, 8(3-4), 12-15. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/issue/view/231>
- Keseroğlu, H. S. ve Demir, G. (Yay. haz.). (2024). *Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Tarık Akan Toplantıları IV: Aydınlanma*. Hiperyayın.
- Kılıçoğlu, İ. (2015). Aydınlanma'nın Felsefi Temellerinin Tartışılması II. FSM İlmi Araştırmalar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (5), 333-359. <https://doi.org/10.16947/fsmiad.22753>
- Önal, H. İ. (2006). Türkiye'de Basımcılık ve Yayıncılık Bilgi Hizmetlerine Etkisi: Tarihsel Araştırma. *Bilgi Dünyası*, 7(1), 1-22. <https://doi.org/10.15612/BD.2006.392>
- Öztemiz, S. (2015). Türkiye'de Ar-Ge ve innovasyona bağlı dönüşümün bilgi merkezlerine yansımaları. U. Al ve Z. Taşkın (Yay. haz.) *Prof. Dr. İrfan Çakın'a Armağan* içinde (s. 199-208). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Tarık Akan Toplantıları I: Uluslararası Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Bilgiye Erişim/Kataloglama Sorunları Sempozyumu, <https://www.nazimhikmet.org.tr/etkinlikler/tarik-akan-toplantilari-i/>

- Tarık Akan Toplantıları II: Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Kurum Kültürü ve Politikası, <https://www.nazimhikmet.org.tr/etkinlikler/tarik-akan-toplantilari-ii/>
- Tarık Akan Toplantıları III: Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Dil ve Anlam Uluslararası Çevrimiçi Sempozyumu, <https://www.nazimhikmet.org.tr/etkinlikler/tarik-akan-toplantilari-iii/>
- Tarık Akan Toplantıları IV: Aydınlanma, <https://www.nazimhikmet.org.tr/etkinlikler/tarik-akan-toplantilari-iv/>
- Tekin, E. C. (2020). Kitap tarihi araştırmalarının önemli bir alanı: Ansiklopedilerin gelişimi ve ansiklopedi kültürü araştırmalarının önemi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 195–214.
- Yılmaz, B. (2024). Türkiye Cumhuriyeti ve kütüphane kurumu: Aydınlanma kavramı bağlamında bir değerlendirme. P. Bezirci ve I. İ. Sert (Ed.), *Cumhuriyet'in 100. yılında bilgi ve belge yönetimi teknolojisinde güncel yaklaşımlar* (s. 41–80). İstanbul Üniversitesi Yayınları. <https://doi.org/10.26650/B/SS53.2024.015.03>